

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
TREBALLS DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA, XI

EUGENI PEREA SIMÓN

Onomàstica de Riudoms

BARCELONA
2006

Onomàstica de Riudoms

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
TREBALLS DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA, XI

EUGENI PEREA SIMÓN

Onomàstica de Riudoms

BARCELONA
2006

Perea Simón, Eugeni

Onomàstica de Riudoms. — (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica /Institut d'Estudis Catalans ; 11)

Bibliografia

ISBN 84-7283-855-2

I. Amigó i Anglès, Ramon, ed. II. Institut d'Estudis Catalans III. Títol

IV. Col·lecció: Treballs de l'Oficina d'Onomàstica ; 11

1. Onomàstica — Riudoms 2. Topònims — Riudoms

804.99-311 (467.1 CaB Riudoms)

L'edició d'aquesta obra

ha estat a cura de Ramon Amigó i Anglès,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

© Eugeni Perea Simón

© 2006, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: setembre de 2006

Tiratge: 550 exemplars

Text revisat lingüísticament per l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL

Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-855-2

Dipòsit Legal: B. 38487-2006

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

ALFABET FONÈTIC	7
INTRODUCCIÓ	9
El terme municipal	10
Primeres fitacions	11
Conflictes territorials	11
Agregació de termes	13
Les partides de terra	13
Els masos	14
Els molins	17
Les olles d'aiguarent	17
Les eres	18
Els formiguers	18
Els torrents o barrancs	19
Les mines	19
Les basses	21
Els pous	21
Els camins	22
Les carreteres	24
El clos de la vila	24
Els carrers i les places	24
Les muralles	27
Els portals	28
Els corralons	29
Els quarters	29
Els forns	29
Les fonts	30
Els abeuradors	30
Els horts	30
Els edificis religiosos	31

La llengua	35
Cognoms	35
Renoms, motius i malnoms	38
Analítica dels noms	41
Coneixement del català	42
El parlar de Riudoms	42
Gentilici i parèmies	50
Onomàstica popular	52
Fruits del camp: noms de preu	52
Campanes i tocs: els noms sonors	53
Núvols i boires: els noms de la climatologia	56
Vents: els noms de referència	56
Jocs populars	57
Metodologia de treball	58
Agraïments	59
 BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ	 61
Fonts manuscrites	61
Manuscrits	61
Fonts d'hemeroteca	68
Fonts bibliogràfiques	68
Fonts cartogràfiques	70
 LLISTA DE TOPÒNIMS I ANTROPÒNIMS	 71

Alfabet fonètic

ə	camí	k	casa
a	camp	f	foc
e	carrer	s	plaça
ɛ	Reus	z	rosa
ẽ	e oberta àtona o e de Reus	ʃ	freixe
	nena	ʒ	gerani
i	gallina	tʃ	maig
j	freixe	dʒ	Borges
o	pou	v	revolt
ɔ	bola	f	foc
u	música	r	cera
w	pou	r	riu
b	ball	l	oli, animal
β	roba	ʎ	llac
d	donar	m	mare
ð	badar	n	noi
g	gos	ɲ	Barenys
γ	botiguer	ɳ	banc

Introducció

Tant de bo hi hagués per aquí algú que
em sabés dir el nom d'aquest lloc on sóc!

La faula, GUILLEM DE TORROELLA
(s. XIV)

El rescat del capità Grant, naufrag en una illa del Pacífic després que el vaixell on viatjava s'enfonsés, depèn de la sort d'una ampolla llançada al mar on s'ha inclòs un paper amb les coordenades del lloc escrites detalladament, de manera que si algú la troba la localització esdevindrà fàcil. La deriva de l'ampolla, la humitat, la salabor i el llarg temps transcorregut des que Grant llança l'envàs fins que el troben a la costa, han esborrat parcialment la tinta de l'escrit, de manera que, tot i sabent de la vida del pare, els fills no poden accedir a rescatar-lo perquè les coordenades del document han acabat esborrant-se. Aquest és l'argument de la novel·la científica de Jules Verne *Les enfants du capitaine Grant*, escrita a mitjan segle XIX. Penso que alguna cosa semblant ocorre amb l'onomàstica, quan trobem noms erosionats, alterats o fossilitzats, difícilment comprensibles sense una actuació forense específica. I, no obstant això, es tracta de documents a la deriva que contenen un SOS (*save our souls*) ben explícit: salveu la nostra ànima. Recollir i documentar els noms pot contribuir al salvament d'una part important de la història d'un poble o d'una comunitat.

Perquè si alguna cosa defineix el caràcter i la personalitat d'una comunitat són els seus noms, els actuals i els pretèrits, ja que cadascun d'aquests nominatius, estudiats en conjunt i en relació uns amb els altres, tradueixen història i pensament: són les tesselles d'un quadre ampli, universal. La base de qualsevol monografia històrica local hauria de ser, doncs, l'onomàstica, en la confiança de trobar-hi moltes claus lingüístiques, econòmiques, polítiques, bèl·liques, jurisdiccionals, religioses, botàniques, antropològiques o ideològiques d'inestimable valor per escometre estudis posteriors. L'exemple del terme i nucli urbà de Riudoms, estudiat en un ventall cronològic que va des del segle XII fins al present, ens torna a evidenciar aquest fet.

EL TERME MUNICIPAL

El mapa topogràfic de Riudoms té una forma que recorda vagament la figura d'un polígon, solcat per dos cursos fluvials —les rieres d'Alforja i de Maspujols— i per diversos barrancs, i encaixat entre nou poblacions: Maspujols (amb una línia fronterera d'aproximadament 1 km de llargària), l'Aleixar (1 km), Reus (8 km), Vila-seca (1 km), Cambrils (2 km), Vinyols i els Arcs (5 km), Montbrió del Camp (1 km), Botarell (2 km) i les Borges del Camp (2,5 km). Les fites territorials es troben, per la part septentrional, a la partida del Puig Pedrós i el traçat de la línia del ferrocarril de Barcelona-Saragossa, que marquen la divisòria del terme amb Maspujols; després van per la llera del curs fluvial de la riera de Maspujols, a partir de la qual es troba amb el terme de l'Aleixar, passen per les fites marcades de les partides del Mas de Gomandí —entre les quals hi ha l'Alzina del Molló i el mas del Pàmies de l'Aleixar— i de Monterols, en la monjoia amb Reus. De nord a sud, el terme riudomenc afronta amb el territori de Reus per les partides del Mas de Gomandí i de les Planes del Roquís fins a arribar al darrer tram del camí dels Molins Nous, vora el mas d'en Blai; aleshores, la línia termenal creua la carretera de Riudoms a Reus i, pel mas del Poller, davalla per terres dels masos del Barrera, del Xulo, de Regiments i de Salvat, i de la partida de Blancafort, fins a trobar el torrent de Blancafort i el mas del Pedrol; per la banda sud-est, la Marrada fa de trifini entre els termes de Riudoms, Reus i Vila-seca pels masos de Vinyau i del Botafocs de Vila-seca; la línia termenal segueix davallant cap al mas de Roca i de Don Felip, al capdavant de la partida del Bugar en el punt de trobada amb Vinyols i Cambrils; pel sud-oest, els afitaments del terme van pel camí de les Deveses i el barranc de les Paisanes, a la partida del Bugar; per Mas de n'Albi les fites passen pel camí dels Cerdans i pel mas del Dalmau, ja a la partió amb el terme de Montbrió del Camp, i pel camí dels Matxos; pel nord-oest, la riera d'Alforja fa de línia de separació del terme riudomenc amb les terres de Botarell, puja aleshores per l'Alqueria, la Torre, pel Coll del Boc, per les Guinarderes, pel mas del Tupiner a l'Horta Nova i pel Puig Pedrós, on es torna a trobar amb la línia del ferrocarril, en la fita divisòria amb les Borges del Camp, on hem començat aquesta delimitació geogràfica.

El perímetre territorial de Riudoms oscil·la al voltant de les 3.270 hectàrees —l'any 1953 es donaven 3.238 ha i 25 a. Un document de 1830 anotava que l'extensió del terme era d'una mitja hora de circumferència des del poble, aproximadament, i en les ordenances municipals del 1883, en l'article 138, hom dóna les següents referències d'agrimensura: «El término jurisdiccional de esta villa consta de 4.763 jornales estadísticos de 2.500 canas cuadradas el jornal, equivalente a 3.088 hectáreas, 33 áreas, cuyos lindes son: al Norte con el término de Maspujols y Borjas del Campo; al sur con el término de Cambrils y Vi-

ñols; al Este con el término de Reus; y al Oeste con el término de Montbrió y Botarell».¹

El poble es troba a una alçada mitjana de 125 m sobre el nivell del mar; les coordenades són UTM: X 3.356, Y 45.563.

En l'Antic Règim, Riudoms havia pertangut a la senyoria reial i a la mitra; alguns ordes religiosos —de Poblet, Santes Creus, Escaladei o Barcelona— tingueren igualment algun domini i influència a la vila, com resta palès a través de l'herència onomàstica. Un dels senyors de Riudoms, de la família Puigverd, és enterrat a Poblet i aquest monestir tenia propietats agrícoles a la Mata; Santes Creus, un altre monestir benedictí, tenia igualment finques a la vila, i els masos de Morell i de Salvat, per exemple, a l'època moderna pagaven delmes a Sant Miquel de la Mar de Tarragona.

Històricament, Riudoms pertany al Camp de Tarragona, una unitat geogràfica que pot documentar-se del segle XII ençà; fisiogràficament i d'acord amb la divisió territorial de 1936, el poble és incorporat a la comarca del Baix Camp. La seva àrea de mercat principal és Reus i, secundàriament, Tarragona, Valls i Falset. L'adscripció judicial de la vila s'inclou en el partit de Reus i eclesiàsticament a l'arxidiòcesi de Tarragona.

Primeres fitacions

Una de les primeres referències a delimitacions territorials de Riudoms que se'ns ha conservat alludeix a la part del terme que el príncep Robert, juntament amb la seva esposa Agnès i el seu fill Guillem, va donar al cavaller Guerau de Pere, l'any 1150: «Item, donen en franc alou la terra que està sobre lo dit castell. Termena de sol hixent fins a la cisterna vella, de migdia de dita cisterna va a Pena Roja y va dejús lo Vilar fins a la vall del castell y passa lo torrent fins al casal, antre de ponent puja prop lo torrent y va fins a la Riba Roja y fins a la muntanya de tramuntana termena gunt a la rapelt de la montanya y va fins a [en blanc] y passa per los arbres que són aquí y torna a la dita cisterna vella».² Gairebé cap dels topònims que s'esmenten en aquest document poden ser relacionats amb el present.

Conflictes territorials

La configuració del terme de Riudoms, tal com avui el coneixem, és fruit dels canvis i les adaptacions territorials que van produir-se a mitjan segle XIX, quan fo-

1. Eugeni PEREA SIMÓN, *Lleis fan costums: Ordenances municipals de la vila de Riudoms del s. XIX*. Riudoms, Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar, 1990, p. 80.

2. Ezequiel GORT JUANPERE, *Riudoms als segles XII i XIII*, Riudoms, Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar, 1987, col·l. «Quaderns de Divulgació Cultural», núm. 13, p. 9.

ren desmembrats alguns territoris antics —Blancafort, les Planes, el Burgar o les Comes d'Ulldemolins—, per agregar-los a municipis propers —els més influents o relacionats—, com és ara l'Aleixar, Reus, Cambrils o Tarragona. Aquesta és la raó per la qual diversos noms de partides i trossos de terra de Riudoms són compartits amb altres municipis —les Guinarderes, Mas de Gomandí, les Forques, Blancafort, etc.—, i que a vegades la ratlla divisòria del terme es faci difícil d'escatir o de precisar; aquesta és també la raó per la qual trobem variables en les capacitats d'agrimensura del terme, entre les 3.238 i 3.270 ha esmentades anteriorment.

Els conflictes territorials causats per una determinada ambigüitat en les delimitacions termenals del municipi, o bé per una particular interpretació d'aquestes delimitacions, són gairebé permanents, especialment amb la vila de Reus, amb la qual es pledeja sovint per aquestes qüestions. L'any 1444, per exemple, es documenta l'envaïment d'unes terres de pastura posades en litigi entre ambdues poblacions, amb enfrontaments físics entre pastors i propietaris; a mitjan segle *xvi*, les dues universitats locals acordaren unes rectificacions termenals per tal d'acabar amb diverses pugnes i conflictes de veïnatge territorial. També a l'època contemporània les dificultats per establir una línia clara en les divisions, si més no des del punt de vista popular, són constants. Les quantificacions variables en l'agrimensura del terme durant els segles *xix* i *xx* en són una prova clara. En aquest sentit, l'any 1845, Pasqual Madoz marcava els afrontaments termenals següents: pel nord amb Maspujols i Castellvell, per l'est amb Reus, pel sud amb Vilafortuny i Vinyols i per l'oest amb Montbrió i Botarell.³ Al segle següent, alguns informadors ens han parlat del pagament de contribució d'una terra fronterera a un o un altre municipi en una mateixa generació; en els estudis toponomàstics de les Borges del Camp i de Maspujols els seus autors també discrepen de la pertinença territorial de la partida Hortes Noves, que alguns la fan de Maspujols i altres de Riudoms. El mateix succeeix amb les fites termenals de Montbrió del Camp i Botarell, si més no en l'àmbit popular.⁴ Bona part d'aquests problemes són comuns a les zones fronteres, tant locals com nacionals, que reflecteixen la impossibilitat de marcar línies clares i precises en les divisions territorials i que donen origen a l'aparició de «territoris encavalcats», segons idea expressada per Jaume Vicens Vives.

3. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, 1845, p. 502.

4. Les partides de terra que afiten amb els termes veïns són plenes d'al·lusions a aquestes relacions, confusions o dubtes, en part perquè sovint els pagesos que conreen aquestes terres són terratinents, com es comprova compulsant els estudis onomàstics de l'Aleixar, les Borges del Camp, Maspujols, Reus i Cambrils, cf. R. AMIGÓ I ANGLÈS, *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i renoms, del terme de Reus*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1988; F. JOVÉ I HORTONEDA, *Toponímia de les Borges del Camp i del seu terme municipal*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1981; A. MANNENT, *Toponímia de l'Aleixar i del seu terme*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1962; M. VIDIELLA RECASENS, *Onomàstica de Cambrils i del seu terme municipal*, Cambrils, Ajuntament de Cambrils, 1996.

Agregació de termes

A l'empara d'una llei vuitcentista del govern espanyol,⁵ alguns municipis o territoris catalans van poder promoure la unificació dels seus termes, de manera que l'explotació econòmica fos més factible i que la seva població és vinculés a nuclis més dotats de serveis i d'infraestructures. En aquest sentit, coneixem el projecte d'agregació del terme de Vinyols i els Arcs amb el de Riudoms, una empresa que finalment no va reeixir: «Y habiéndose ocupado sobre el particular varios de los señores concurrentes acuerdan por unanimidad que atendidas las condiciones especiales de esta villa y del pueblo de Viñols como tambien las relaciones que entre estos pueblos median, es de esperar que de su agregación resulten ventajas y garantías mutuas de utilidad y conveniencia; por cuyos motivos será provechoso no oponer obstáculo alguno al Gobierno para que efectúe dicha reunión o agregación que tiene ya proyectada».⁶

No sembla que el projecte d'agregació pogués evolucionar favorablement, atès que diverses clàusules de la llei no es complien. S'exigia, per exemple, tenir una població inferior a dos-cents habitants, quan de fet, en la data del projecte, Vinyols triplicava aquest nombre; des del punt de vista de la consciència local, la unificació tampoc no es veia afavorida, ja que les rivalitats entre ambdós pobles es feien notar sovint —fins i tot amb enfrontaments físics—, especialment en la competència de celebracions festives. El més probable és que aquest projecte d'unificació fos dissenyat per prohoms d'ambdues viles sense tenir en compte les condicions psicològiques de les respectives societats i obeint, segurament, a finalitats d'estratègies econòmiques i polítiques de la burgesia contemporània, de manera que, finalment, es va veure abocat al fracàs.

Les partides de terra

Entre noms pretèrits i vius, el recull onomàstic de Riudoms dona un total de vuitanta-quatre entrades referides a partides de terra, totes documentades entre els segles XII i XX. En conjunt són el grup de noms que més estabilitat de permanència mostren al llarg de la història, perquè pertanyen a un àmbit de coneixement i comunicació locacional i perquè són menys influenciables també pels canvis polítics o per l'evolució social. Certs noms evidencien la pertinença a antigues divisions territorials medievals —cavalleria, quadra, quintals, etc.—, a la

5. Les circumstàncies i actuacions per una agregació o separació territorial es trobaven regulades per les lleis Municipal i Orgànica Provincial, ambdues de 1868, signades pel ministre de la governació Práxedes Mateo Sagasta.

6. ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE RIUDOMS (AHMR), doc. 315, *Projecte d'agregació de Vinyols a Riudoms*, a. 1868.

pertinença senyorial —Santes Creus, Santa Eulàlia del Camp, la mitra tarragonina—, a antics territoris o nuclis —Blancafort, Burgar, les Comes d'Ulldemolins, etc.— o bé a l'artigatge i el cultiu de boscos i camps —l'Horta Nova.

Pel que fa al mot *cavalleria*, apuntem algunes consideracions més. A l'època medieval, la paraula definia la donació d'unes terres de sembradura en compensació als mèrits de guerra obtinguts per un cavaller, amb el compromís afegit d'estar en disposició d'auxili militar al senyor que la concedia. Una cavalleria equival a la terra suficient per a deu sesters de blat de sembradura. A Riudoms en tenim documentada una, al segle XIV, que es trobava a Mas de n'Albi, una propietat lligada tradicionalment a la noblesa i a l'estament eclesiàstic. No coneixem cap altra referència onomàstica similar al Camp de Tarragona.

També cal fer esment a les antigues *sorts* o terres comunals insaculades entre els veïns, segons la creença popular més estesa, però que Joan Coromines rebut argumentant que les sorts eren el preu pagat per un lot de terres. A banda d'un cert nombre de peces de terra trobades amb aquest genèric i diferenciades amb un antropònim, exhumem qualche variants fossilitzades del nom, com és ara *la Sortanella* (s. XVII).

Ens crida igualment l'atenció el substantiu *carrer*, referit a terres de conreu o camps, de vegades expressat com a sinònim de 'partida de terra'. Tenint en compte les diverses jurisdiccions reials i eclesiàstiques exercides sobre aquestes hisendes i sobre la vila, podria ser que el nom definís la ficció jurídica que a Catalunya es desenvolupa a partir dels segles XIV i XV i que respon a una població que ha obtingut el dret de carreratge.

Finalment, subratllem una acta de la Junta Pericial del terme de l'any 1953, on es distribuïa la qualitat i producció agrícola de les partides de terra riudomenques en els termes següents i l'ordre d'importància d'explotació. 1) Regadiu amb producció de cereals i hortalisses: les Sorts, el Burgar, el Campàs i la Sénia; avellaners: la Clota, Sant Pau, el Burgar, Campàs i la Sénia; fruiters: el Puig, la Sénia i Blancafort. 2) Secà amb producció d'avellaners a Maspujols i Blancafort; cereals: el Campàs, Blancafort i les Sorts; vinya: el Campàs, Blancafort i les Sorts; garrofers: el Burgar i Blancafort; ametllers: el Molí de Vent i el Mas de Sabater; olivers: el Campàs, Mas Boté, les Sorts i les Planes del Roquís.⁷

Els masos

A Riudoms el concepte de *mas* es defineix com 'l'explotació agrària a l'entorn d'un habitatge apte per a viure-hi i treballar-hi una família —propietaris o masovers—, normalment amb golfa o alqueria per a emmagatzemar els fruits, corrals

7. ARXIU HISTÒRIC DIPUTACIÓ DE TARRAGONA (AHDT), *Cadastre* (1953-1958), exp. Riudoms.

per al bestiar domèstic, bassa, pou, rafal i era'. Però si hom parla de *maset*, aleshores es refereix a 'una peça de terra petita, amb alqueria o soplug per a viure-hi ocasionalment durant l'època de la collita'. Alguns masos riudomencs són documentats des de l'època medieval i han subsistit amb el mateix nom fins ara. L'any 1819 se'n comptabilitzen seixanta-dos d'habitats permanentment; actualment aquests estatges pateixen una forta transformació per abandonament o per remodelació arquitectònica.

A Riudoms no han pervingut les grans hisendes o construccions historiades —llevat dels masos de Don Felip, Morell, Sabater o Siurana—, potser per la proximitat del nucli urbà i de les grans ciutats —Reus i Tarragona— que possibilitaven el trasllat de persones i béns cap als nuclis urbans amb una certa pressa; segurament, també per la dependència del poble respecte els seus senyors, aposentats a les capitals. En tot cas, aquestes grans explotacions es devien posar a la venda i es devien fragmentar a partir de l'època moderna, quan el model feudal es desintegrà definitivament. En total trobem tres-centes vuitanta-nou variables de masos documentats entre el segle XII i aquests moments; molts, segurament, amb un nom diferent a causa del canvi de propietari.

Agrupem, per segles, l'aparició documental d'aquestes hisendes:

Segle XII. El nom de *Riudoms*, esmentat com a explotació agrària i, possiblement, amb habitatge fortificat, és el més antic que podem documentar fins al present.

Segle XIII. Els documents d'aquesta època citen el mas de Simonis de Santa Digna, relacionat amb possessions de l'estament eclesiàstic.

Segle XIV. El nombre de masos que hem trobat en aquesta centúria comença a evolucionar a l'alça, vuit en total: Albi, Balaguer, Maçanera, Morell, Osset, Pellisser, Sabater i Salvat.

Segle XV. Referides a aquest període, el nombre d'entrades onomàstiques documentals de masos és de quinze: Abat, Bernat, Cabrer, Carnisser, Cavaller, Cunyat, Freixe, Granada, Guardiola, Joan Fexa, Joana, Macip, Santa Eulàlia, Sonder i Torrent.

Segle XVI. El nombre de registres trobats en aquesta època és de disset: Amorós, Aragonesa, Era, Faneta, Figueres, Folos, Fort, Maimó, Marquès, Mussol, Porsela, Roldà, Rufià, Sol, Tort, Trilla i Vernis.

Segle XVII. Durant aquest període trobem trenta noves entrades de masos: Aguiló, Blanc, Bonet, Borrell, Canonge, Coques, Domènec, Folc, Foraster, Fuster, Gili, Gomandí, Juncosa, Llaberia, Lledoner, Mesorlle, Miralles, Mores, Nolla, Pagaroles, Ricard, Riutet, Robuster, Salvador, Savall, Simeon, Siurana, Toda, Trillo i Vidal.

Segle XVIII. La incorporació de nous topònims per aquesta centúria és de catorze entrades: Aleix, Blazi, Carabassot, Coll, Don Felip, Fiveller, «Gallego», Galvaldà, Grau, Roca, Roger, Sentís, Tarragona i Trosleig.

Segle XIX. Com és lògic, aquest segle i el següent seran els més abundants en registre de masos, a causa del creixement demogràfic de la vila i de la mateixa contemporaneïtat, que facilita la comptabilització de les explotacions. Anotem cent seixanta-dues noves entrades, corresponents als masos d'Albellons, Alzina, Anfres, Ardenya, Arrés, Aulès, Bages, Barenys, Barreter, Baster, Benac, Benes, Bergador, Bernadet, Bertran, Blai, Borrassa, Borrassot, Boter, Boter de Baix, Cabreret, Califòrnia, Caperó, Capitanet, Carabassa, Casador, «Castellano», Català, Cebes, Ciano, Cirera, Cisco, Cisteller, Civada, Cóc, Colom, Cova, Crac, Cremànimes, Cros, «Cubano», Cusam, Dalmau, Damo, Dolors, Domingo, Donís, Donya Blanca, Duran, Esbarrat, Estanislau, Eucaliptus, Eudald Pastisser, Eudalet, Fargues, Ferran, Ferranet, Figueres Lluny, Florentí, Fullet, Gafarrons, Gaia, Galant, Gall, Ganxet, Garreta, Gaset, Genara, Givell, Godal, Gravat, Guexet, Guinardó, Guinard, Guiu, Hisop, Isern, Jolec, Jorn, Jumanya, Llibori, Lluert, Lluís, Lola de Bou, Maginot, Malenet, Mallat, Manyo, Mariàngela, Mariner, Màrio, Marquet Roig, Mates, Maurici, Melendres, «Melitón», Mercader, Mestres, Minflo, Mir, Montserrat, Moro, Mundeta, Muntanya, Murtrar, Negret, Nenyo, Nuet, Oliva, Olivera, Pagès, Paloma, Panderillo, Papa, Patrici, Pau Comte, Pau Fuster, Pelada, Pep del «Recreu», Pescatera, Petit Pagès, Pigall, Pigat, Pins, Pintat, Pissarro, Planes, Poller, Prim, Prunera, Pujol, Rafel, Ramonet, Regiments, Ribes, Ros, Rosardo, Salvadoret, Sastrot, Secalló, Segarra, Sergent, Serrador, Serrallera, Serret, Soler, Sotorres, Tivissa, Toni, Tupiner, Vallet, Veana, Ventes, Ventura Sec, Vermell, Vetes, Vilar, Vinyau, Xerrac, Xurruca i Zacaries.

Segle XX. Els masos registrats durant aquesta darrera centúria són cent quaranta-un i corresponen als noms d'Abela, Agrassots, Ambròs, Angèlica, Anglès, Apotecari, Arbres, Arcís, Avellaneta, Baconer, Barrera, Beltri, Biel, Blau, Bombes, Botafocs, Bru, «Buenes», Cadirer, Calderera, Calixtu, Cama, Capellans, Carió, Carotes, Carreter, Clarinet, Codony, Corder, Cruset, Cuques, Custòdia, Dolçaineres, Dolcet, Duc, Eloi, Escarabató, Estel, Estivill, Ferrater, Fesoler, Fimbria, Flaüt, Folquet, Fonoll, Fornera, Fortuny, Franquet, Fusteret, Gallissà, Gori, Guadalupe, Guineu, Guiot, Herbetes, Hortonedà, Hostal, Jaques, Joaquina, Larrard, «Manco», Manuel, Marcel, Marer, Marrasser, Martí, Martorell, Matit, Melondres, Mercadera, Milionari, Miquel Gran, Molinera, Montserrada, Moragues, Moreno, Nadal, Notari, Nou, Oques, Oriol, Pagès, Pallarès, Panxa, Parda, Pau, Pautras, Pedrol, Pelacanyes, Pelagalls, Penjadet, Pensaments, Pep, Pepito Faves, Perleta, Peroi, Perrero, Petra, Pinxo, Piquer, Plana, Poruc, Pujades, Quet, Racó, Rafal de l'Eura, Riero, Rincon, Ros de l'Esquella, Rosers, Sabaterit, Salato, Salerí, Saliner, Salomó, Samarrit, Saquet, Sec, Sedó, Solanes, Sordet, Teulat, Timbre, Tinent, Tito, Toi, Tota, Trentaballs, Trinitat, Tristany, Ulleres, Vaquer, Vilà, Virgili, Xambó, Xambonet, Xanxo, Xaranga, Xarrinet, Xulo, Zinc i Zum-zum.

Evolució dels masos

XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
1	1	8	15	17	30	14	162	141

Els molins

Les indústries molineres que han funcionat tradicionalment a la vila eren d'elaboració d'olis —d'oliva o d'avellana—, fariners —cereals—, drapers —teixits— i esmolador, a vegades també dits *molins de sang, d'aigua o de vent* per la tracció que els feia moure. Podien trobar-se dins del nucli urbà o en masos del terme, aprofitant un curs d'aigua natural o artificial. Documentats des de l'època medieval, l'any 1759 se'n comptabilitzen dos d'oli i set de fariners. L'ús d'aitals indústries estava regularitzat mitjançant ordinacions. Aquests molins no han resistit el pas del temps amb l'aparició de les noves tecnologies de mòlta i avui es troben desapareguts, reutilitzats —*Moreno*—, en restauració arqueològica —*Siurana*— o en ruïnes. Els noms d'aquests molins sovint fan referència a un patronímic i poques vegades a la seva especialitat o ús industrial; en ocasions alludeixen a locatius —*d'Amunt, d'Avall*— que denoten posició o relació respecte a d'altres, a qualificatius —*Nou*— o bé a títols senyorials o de noblesa —*Duc, Don*— als quals pertanyia la vila.

Les olles d'aiguardent

La documentació dels segles XVII i XVIII alludeix sovint a un nombre important d'olles o fassines d'aiguardent establertes a la vila, bé fos en cellers i horts de cases particulars o en els coberts de les masies. Les indústries del vi ubicades al clos urbà —a l'Arenal i les Galanes sobretot, per tal de facilitar el transport dels productes— comportaven greus molèsties al veïnat, que es queixava contínuament pel perill que significaven el foc, els fums i les olors produïdes per la destil·lació dels alambins. Una vegada elaborat el producte, aquest es comercialitzava cap a Europa i Amèrica a través dels ports costaners —l'Esquirol de Cambrils, Salou o Tarragona. Es parla de *olles d'aiguardent* i també de *holandes* i de *brises*, però el més freqüent és que siguin anomenades de manera genèrica, i només en algunes ocasions els complementen amb el nom del propietari, de la casa o del mas —del Sentís, de la Torre, del Salvador... Els documents de l'època parlen d'oficines de fer aiguardent «ab son taller i quarto de posar la llenya i cups per posar vi», un negoci que en l'esclat del segle XVIII s'anuncia molt pròsper per als viticultors locals.

Encara es té record d'haver vist en alguns cellers de la vila i fins a mitjan segle xx premses de biga i estris d'aquestes indústries com alambins, olles, bótes, portadores, cossiols, barrals, llimelles, tisoires, picotes i xapolines. En la majoria dels casos es tracta d'un vocabulari professional que ha desaparegut, com el mateix ofici.

Les eres

Espais aplanats, a vegades de terra pitjada i, en la majoria dels casos, enrajolats amb cairons i freqüentment tancats amb un petit muret perquè el contingut de la batuda no es perdés. Les eres s'emplaçaven en llocs força ventilats, servien per a batre les messes i ventar. El cadastre de 1945 marca l'existència d'una quinzena, però s'han anat destruint sistemàticament en desaparèixer la funció per a la qual havien estat obrades. Repartides en masos entre el Coll del Boc, el Campàs, el Burgar, el Puig, les Planes del Roquís i Blancafort, ara resten com les relíquies d'una antiga producció agrària cerealista. Habitualment són conegudes amb el nom del mas o la partida on es troben.

Una de les més belles i pràctiques esplanades per a batre les messes que ens ha pervingut es troba al mas de l'Era, vora la riera d'Alforja. Es tracta d'una era obra amb cairons, murada, amb obertures laterals com a desguàs de l'aigua de la pluja i unida físicament a la masia —que és feta amb pedra de riera i calç— a través de l'enrajolat. El conjunt mostra una arquitectura harmònica, bella i pràctica, però és rònc, malgrat que encara deixa veure l'ús intel·ligent d'aquests espais, ja que està posada en un lloc de forts corrents d'aire per afavorir el ventat, en distints alçats del terreny per facilitar la descàrrega de les messes i la càrrega dels cereals, de fàcil accés per al transport dels fruits cap els mercats —xarxa de camins— i perquè es troba pròxim al molí de la Torre. Era d'ús comú per als cerealistes de la partida i es pot trobar documentada des del segle xvi.

Els formiguers

Tot i que al segle xix a la comarca ja havien estat introduïts els adobs químics, molts pagesos riudomencs continuaren amb la vella pràctica de la construcció de formiguers fins a la centúria següent. Aquest fertilitzant natural s'obtenia a partir de la combustió somorta de llenya o detritus vegetals i, amb les cendres resultants, s'adoben els bancals d'avellaners o les antanes d'oliveres —rarament l'horta, per a la qual preferentment s'utilitzaven els fems del bestiar domèstic, la gallinassa, o els líquids de la comuna. Els combustibles més adients per als formiguers solien ser les feixines d'avellaners o els rebrotims de les oliveres, la brossa del replanat dels arbres i del ventar, així com les mates de l'horta una vegada que havien deixat de produir i no eren aptes per al bestiar. La combustió solia fer-se a l'hivern en un sot

o marjal, i les cendres s'utilitzaven la primavera següent. Fins als anys seixanta del segle xx aquesta pràctica es va anar realitzant —encoratjada fins i tot per l'Administració, que quantificava l'aportació de nitrogen, potassa i àcid fosfòric d'aquests adobs—, especialment en terrenys pobres i de secà —Coll del Boc, Freixe, Puig Pedrós, etc. Els noms d'aquests formiguers solien estar relacionats amb el tros o parada de la finca on es feia, però no tenien més transcendència topogràfica fora de l'àmbit de l'explotació agrària familiar. En canvi coneixem una eina utilitzada en aquest procés que hom anomena *grafioles de fer formiguer* i que equivalen a un rascle. La importància dels adobs naturals també ha quedat registrada en la frase «qui té fems, té diners», viva actualment.

Els torrents o barrancs

Alguns barrancs, en els trams que permeten el trànsit rodat o a peu, també fan la funció de camí —de carro o de bast— sobretot per accedir a masos i masets i trossos de terra; quan aquests vials es feien intransitables per les pluges o el fang, o esdevenien un perill per la baixada brusca d'aigües de tempesta, aleshores els pagesos solien triar camins alternatius, normalment veïnals, fent marrada. Diversos barrancs riudomencs es troben protegits per estacades o vegetació natural —pinars i canyars— a fi d'evitar l'erosió de l'embat de les aigües que, si no es protegien, podria erosionar —menjar-se— les finques de les ribes. Antigament, els pagesos contigus al barranc eren els encarregats de netejar-los, cap al final d'estiu, i aquests tenien prioritat de fer les canyes —tallar-les— per al seu ús —per a enramades d'horta, fabricació de persianes, canyissos per desar la fruita d'hivern o bé per a la construcció. No hi ha diferència conceptual entre *torrent* i *barranc* i, de fet, són sinònims. El mot *torrent* a Riudoms el trobem documentat des del segle xii i fins al segle xviii, quan comenci a ser suplert pel terme *barranc*. Molts d'aquests cursos d'aigua han estat parcialment pavimentats.

Les mines

La captació i l'explotació d'aigües per a consum de boca o de regatge ha estat una preocupació fonamental del conjunt de les poblacions del Camp de Tarragona, on mai no han estat abundoses. Les mines —o fonts— són excavacions subterrànies per a captar i conduir les aigües del subsòl. A Riudoms es troben documentades des del segle xiv, però la seva proliferació no s'esdevindrà fins als segles xix i xx, coincidint amb el desenvolupament de les terres d'horta i de l'explotació dels cultius de regadiu. Les ordenances locals del segle xix parlaven de les mines en la seva regulació jurídica, esmentant els principals mals usos de les deus, com el fet de no aviar l'aigua sobrant als camins, la prohibició de prendre aigua de les mines quan

aquesta té propietat, embrutar-la, etc. La propietat sol ser comuna i la conservació i el manteniment dels minats es feia anualment i per talls, entre els socis o propietaris; els horaris d'ús dels regants de la mina encara es reparteixen de manera rotatòria, per tal que ningú no en pugui sortir perjudicat. L'avís que l'aigua estava controlada i que tenia propietat era un branquilló verd o una mata d'herba posada de manera visible i destacada damunt la presa de terra o tanca de la boca del sifó distribuïdor.⁸ La professionalitat d'alguns minadors ha quedat registrada en nissagues senceres com la dels Mir, en el s. xix, i les del Tota, Vernis, Paloma, Paiol, Serenet, etc., en el segle xx. El cens de 1912 anota dos minadors d'ofici al poble. A principis del segle xx, Francesc Carreras diu que Riudoms disposava de vuitanta-quatre mines; mig segle després hom en comptabilitza una quarantena, catalogades i diferenciades com d'aigua fina i potable i amb una surgència mitjana de 8 l/s. En aquest recull també anotem vuitanta-quatre entrades, ordenades per segles:

Segle xiv. En aquesta centúria anotem la captació d'aigües més antiga fins ara documentada a la vila: l'Alqueria.

Segle xv. També registren una sola entrada, en aquest cas referida a la Font Llonga.

Segle xvi. Les aportacions d'aquest període són les mines del Murtrar i de Verge Maria.

Segle xvii. Tres nous registres s'incorporen al sis-cents: Ferran, Sant Francesc i Sant Salvador.

Segle xviii. Aquesta centúria anota cinc noves aportacions als noms de minats: Boter, Font Nova, Freixe, Sant Joan i Sant Llorenç.

Segle xix. El creixement de l'horta i dels arbres fruiters fa que aquesta època sigui la més important quant a explotació d'aigües subterrànies. En total comptem trenta-tres entrades: Barenys, Burgar, Catalans, Comú, Esperó, Fargues, Figueres, Font del Ros, Gafarrons, Guinard, Guinarderes, Hort del Camp, Maginet, Marrada, Meravella, Molí de Vent, Municipi, Planes del Roquís, Poble, Pobres, Remei, Reparadora, Roger, Rosaris, Salvadora, Sant Antoni, Sant Domingo, Sant Jaume, Sant Magí, Sant Pau, Sant Vicenç de Paül, Santes Relíquies i Venerable.

Segle xx. Per aquesta centúria el nombre de nous minats que apareixen a Riudoms és de trenta-nou i fan referència a les captacions aquíferes de les Albaredes, Arenes, Arenós, Bessonets, Boja, Cabestany, Cambra, Campàs, Comes d'Ull-demolins, Creus, Fontanilles, Fortuny, Gaia, Geperuts, Hisop, Mas del Vidal, Mas de Regiments, Mas del Folquet, Mas del Moreno, Mas d'en Siurana, Mas de

8. Hem parlat a bastament sobre les pugnes i els conflictes derivats de la pertinença o l'ús de les aigües entre Riudoms i els pobles del seu voltant a Eugeni PEREA SIMÓN, *Història i cultura a l'entorn dels cursos fluvials: La riera de Maspujols (Baix Camp)*, Reus, Centre d'Estudis Josep Iglésies, 1997.

Sotorres, Mas de l'Ulleres, Mas del Xon, Mas del Xulo, Mas de Miquel Gran, Mullaseta, Nen Jesús, Pep del «Recreu», Pissarro, Puig Pedrós, Salvador, Sant Isidre, Sant Josep, Sant Marc, Sant Sebastià, Santa Creu, Sénia, Torre i Urgellès.

Evolució del nombre de noms de mines

XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
1	1	2	3	5	3	39

Les basses

Ens referim als dipòsits artificials construïts d'obra i, modernament, de materials plàstics, impermeabilitzats, practicats a terra, destinats a la recollida d'aigües pluvials, de mines o d'altres fonts i destinades a l'ús agrícola.

La cartografia local de mitjan segle xx assenyalava més d'un miler de basses —1.129 en concret— distribuïdes per les diferents partides del terme, alimentades per pous, mines o l'embassament de Riudecanyes a través d'una xarxa de conduccions subterrànies que sorgeixen a les anomenades *tomes*. Les basses han estat fonamentals per al cultiu extensiu del regadiu; l'aigua de regatge s'extreia a través d'una obertura practicada al fons de la bassa o en un pouet adossat a la paret exterior, també obrat, mitjançant una vàlvula de ferro o de fusta que es manipulava des de dalt; la bassa també solia tenir un o diversos sobreexidors per canalitzar l'aigua sobrant. Solien escurar-se —acció de 'netejar'— cada quatre o cinc anys i els seus llacs i llims s'utilitzaven com a adob d'escàs valor nutritiu; els safareigs, en canvi, molt més petits i domèstics, es netejaven anualment, a l'hivern. Gairebé sempre són d'ús particular i hom s'hi sol referir lligant-les amb el nom del mas. La gent n'assenyala algunes —la del Santo o del mas d'en Toi— com les de més grandària del terme.

També es parla de basses d'aigües residuals, regularment de propietat del Comú —les basses de la Vila.

Els pous

Excavacions verticals i profundes efectuades en el sòl fins a arribar a capes freàtiques. A principis del segle xx, Francesc Carreras escriu que a Riudoms hi havia dos-cents vuitanta sínies o pous; una estadística de l'any 1944 feta pel Ministeri d'Indústria i Comerç a través de la seva Direcció General de Mines i Combustibles, en comptabilitza cinc-cents, amb una profunditat mitjana que

oscillava entre els 25 i els 35 metres. El nombre creixent de pous i minats es troba en relació amb la regressió de les terres de vinya i cereals i el creixement de l'horta i dels arbres fruiters que s'experimenta del segle XIX ençà. El subministrament d'aigua potable de la vila procedia, fins als anys vuitanta del segle XX, exclusivament de dos pous existents a l'Hort del Camp i d'un de Sant Antoni, de la mina del Comú i de l'embassament de Riudecanyes. El pou de Sant Antoni, de caràcter municipal, ens il·lustra sobre l'explotació hídrica del terme riudomenc durant el segle XX, el qual ha passat de tenir 28 metres de profunditat als 137 metres actuals.⁹

Els camins

La distinció i denominació popular dels vials, segons la seva funció, encara és viva, per bé que en franca regressió a causa de la simplificació del llenguatge que avui redueix l'espectre de la llengua als mots *camí* i *carretera* i a l'evolució dels mitjans de transport.

Tanmateix, en la parla tradicional encara trobem el *camí ral* o *general*, una via de circulació que es defineix de 'principal entre pobles', actualment transformats en carretera. Solien tenir una amplada de cinc metres i eren adobats regularment per l'Administració. En documents del segle XIX les carreteres de Reus i Montbrió, per exemple, encara apareixen referenciades amb el terme de *reial*.

En un altre nivell trobem els *camins de carro* o *de trilla*, vies rurals que des del clos urbà conduïen als masos i finques del terme. La seva amplada era poc més que la d'un carro i el seu itinerari a vegades podia coincidir amb el curs d'un llit fluvial —riera o torrent— o les particions de finques.

L'anomenat *caminal* o *camí veïnal* sorgeix d'una via principal i condueix als masos o trossos particulars, a vegades marcats amb fites de pedra en el seu inici i ombrejats amb arbres.

També trobem el *camí de bast* o *de ferradura*, circumscrit a la circulació d'animals de ferradura, amb sàrries, i el conductor. N'hem trobat molt pocs —al Coll del Boc, el Bugar i les Planes dels Roquís— i gairebé sempre relacionats amb finques d'interior, segregades i de mesures reduïdes, ja que si no el conreu de la terra i el transport dels fruits del camp els farien inviables.

En línia descendent d'importància apareix el *camí de rec*, *de sèquia* o *de mina*, que permet la circulació de persones relacionades amb dret d'accés a l'aigua —traspàs, control o neteja de la deu. Acostuma a seguir el traçat del rec —de terra, obrat i modernament de materials plàstics—, amb accessos i sortides al *camí principal* per la divisió d'una finca.

9. Carpeta d'aigües, 26 de juny de 1944, AHMR; PEREA, *Història...*, p. 69-71.

La tradició oral ha conservat igualment l'expressió *dret de canti*, que denomina el costum de donar als veïns autorització de pas d'accés a una finca privada on es troba una mina perquè puguin servir-se'n.

També es coneix per *pas d'abeurada* l'accés d'animals de tir a una abeuradora situada entre una via principal i una finca privada, generalment fruit de modificacions en el traçat de camins o carreteres que han allunyat l'obi de vora el pas tradicional. Es té record d'un d'aquests usos en un abeurador del mas del Xanxo, desplaçat uns quants metres de la carretera de Riudoms a les Borges a causa d'una reforma del seu ferm, practicada a mitjan segle xx.

Es parla igualment de *caminet*, *senderó*, *camí sense sortida* o *de sagraments*, i *camí de morts*. Aquest últim l'utilitzaven els eclesiàstics per dur el viàtic o auxilis espirituals als feligresos que el demanaven, però no tenia un traçat fix i el feien pel dret, si molt convenia.

Les ordinacions locals fixen alguns preceptes consuetudinaris sobre les vies locals, tals com la prohibició d'abocar-hi terra o enderrocs i dificultar la circulació, aviar-hi les aigües de mina o de bassa sobrerres, circular-hi de manera temerària amb els animals de tir, etc.¹⁰

La comunicació dels riudomencs amb els pobles veïns i els masos i finques del seu terme s'efectua, bàsicament, a través d'unes vies radials —camins de les Borges, de Montbrió, Vinyols, Reus, Tarragona, del «Recreu», Coll del Boc, Bugar, de l'Urgellès, Blancafort, dels Molins Nous, etc.—, i unes altres de secundàries i transversals que els connecten entre si. Diversos barrancs i rieres també fan de camí natural entre pobles o finques, especialment aptes per a la transhumància del bestiar, ja que el guiatge i control dels ramats els era més fàcil als pastors perquè aquests no s'internessin en sembrats, vinyes o hortes amb la consegüent malversació dels conreus; la circulació i el control del bestiar és, precisament, la raó per la qual alguns camins també són excavats a la terra de manera artificial. Els camins fàcilment erosionables —per la baixada d'aigües de tempesta— solien empedrar-se i protegir-ne els vorals amb canyars o vegetació; els propietaris de les finques que hi tocaven eren els encarregats d'adobar-lo i, com ja hem dit, tenien el dret de fer les canyes per al seu ús privat. Bona part d'aquests vials rurals han estat pavimentats, d'ençà dels anys vuitanta del segle xx. Riudoms ha estat històricament connectat a la xarxa de camins europeus a través de la Via Augusta —Oleastrum—, a les carrerades de la transhumància —vers Aragó i els Pirineus—, a les rutes de les fires i els mercats, del comerç del vi i de les verdures, de les estafetes agregades, etc. Relacionat amb la xarxa de camins, trobem diverses hostatgeries, la més destacada de les quals és l'anomenada *Hostalets*.

10. PEREA, *Lleis...*

Les carreteres

Les actuals carreteres de Riudoms es corresponen amb els quatre camins tradicionals de comunicació amb els pobles veïns: Reus, les Borges del Camp, Montbrió del Camp i Vinyols i els Arcs. També creuen el terme les carreteres d'Alcolea del Pinar, la que passa per l'interior de la vila —avui adaptada com a avinguda de Pau Casals—, la del Mas Blanc, la del Parc de Samà i la de Reus a Cambrils. Algunes de les carreteres provincials esmentades van ser modernitzades en la postguerra de 1936-1939, mitjançant un pla d'inversions de la Diputació de Tarragona, adreçat a pal·liar l'atur obrer de l'època i millorar les infraestructures vials. Els materials per adobar els ferms procedien, habitualment, de pedreres de la comarca, com les de Castellvell i Riudecanyes i de les rieres d'Alforja i Maspujols. La propietat d'aquesta xarxa de carreteres locals apareix compartida entre l'Estat, la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Tarragona.

EL CLOS DE LA VILA

Els carrers i les places

La policia dels carrers era de competència del Comú, però el seu manteniment anava compartit amb els veïns. Des de l'època medieval, per Corpus i altres festes singulars, sabem que calia adobar els carrers amb terra pitjada per tal que les processons circulessin amb la major comoditat possible; al segle XVII, els regidors de la vila es queixaven del mal ús dels vials urbans, plens de porcs i de pollins que ho embrutaven tot. Les ordenances municipals de l'any 1872 i 1883 recullen alguns preceptes sobre l'ocupació de la via pública, el treball al carrer i l'obligació dels veïns d'escombrar la part de davant de casa una o dues vegades al dia, etc.

Des del segle XII, data a partir de la qual trobem les primeres referències escrites de vials riudomencs, l'onomàstica urbana s'ha mantingut pràcticament estable i sense variacions fins a mitjan segle XX, exceptuant, com és lògic, les noves incorporacions al nomenclàtor produïdes pel creixement poblacional. Tanmateix, amb l'esclat de la I República espanyola (1873) i sobretot d'ençà de la segona (1931), alguns dels noms populars dels vials urbans han patit canvis, especialment els de signe religiós o eclesial; com a norma general, però, sempre apareixeran escrits en català. Amb la victòria franquista de l'any 1939, el nomenclàtor de vies urbanes patirà una penúltima i greu agressió, ja que els noms populars es veuran bandejats i suplerts oficialment amb noms de militars del règim, i des d'aleshores sempre en castellà. La darrera envestida als noms urbans és fruit de la democràcia reinstaurada a partir de l'Estatut de Catalunya (1979), puix que advertim que cap dels successius Ajuntaments no ha sabut recuperar els noms populars conservats en la tradició oral ni marcar uns criteris objectius per a les noves retolacions on,

idealment, s'incorporessin les referències topogràfiques o socioculturals del mateix poble.

La primera moció consistorial a partir de la qual s'imposa el canvi de nomenclatura urbana de la vila és de l'any 1931 i els noms afectats són, bàsicament, els religiosos; en successives tandes s'aniran incorporant noms patriòtics relacionats amb personatges destacats de Riudoms, d'alguns defensors singularitzats de la República o bé de diversos representants polítics i culturals de Catalunya. Coneixem una darrera moció de canvi de noms urbans presentada a l'Ajuntament pel grup d'Esquerra Republicana de Riudoms, l'any 1934, però que no va prosperar:

siguin donats llurs respectius noms als següents carrers del nostre poble, la nostra estimada vila, al carrer Muralla de la Fontnova, el de Rafael de Casanova, al carrer de Ponent (Portal) el de Francesc Lairer, al carrer de Sn. Bonifaci el del Honorable President de la Generalitat Lluís Companys.¹¹

Un cop acabada la Guerra Civil espanyola i d'acord amb els plans de castellanització del país que havia decretat el Govern de Burgos amb data 5 d'abril de 1938, el governador civil de la província, Mateo Torres Bestard, va ordenar que tots els vials urbans i els establiments públics prenguessin noms espanyols relacionats amb el bàndol dels vencedors. Aquesta ordre es veu executada immediatament a la vila, ja que la nova retolació dels carrers i dels establiments públics s'imposarà a partir del primer Ajuntament franquista, presidit per Marc Ribas Llecha.

El conjunt total de vials urbans de Riudoms que s'apleguen en aquest recull és de cent onze carrers i vint-i-sis places, ordenats en un marc cronològic que va del segle XIII a l'any 2005.

Desglossem, agrupats per centúries, l'aparició d'aquests noms del nomenclàtor de vials riudomenscs.

Segle XIII. El vial urbà més antic que podem documentar a Riudoms és el carrer dels Horts (a. 1201) i pensem que devia transcórrer per l'actual Hort del Camp, pels darreres de l'església, conduint, segurament, cap als horts del glacis de l'antic castell. Amb el transcurs del temps aquest carrer evolucionaria cap al diminutiu de *carreró*.

Segle XV. La formació urbanística de la vila comença a percebre's a través de la incorporació de nous vials urbans, nominats de manera popular d'acord amb les seves característiques, qualitats topogràfiques o de situació: Arenal i d'Avall la Vila.

Segle XVI. El nombre de topònims urbans documentats per aquesta època és d'onze, i pressuposen un clos urbà ja pràcticament estructurat: d'Amunt, d'Avall, Benviure, Borràs, Castell, Dalt, Forn, Major, Portella, Salvador i Sant Jaume.

11. AHMR, vol. 380, f. 47r, 12-6-1934.

Segle xvii. Les tres noves incorporacions onomàstiques d'aquest segle són els carrers de l'Abadia, les Galanes i el Nou.

Segle xviii. En aquest període només es documenta el carrer de la Bassa, referit al darrer tram de les Galanes, el traçat que avui correspon a la plaça de les Monges.

Segle xix. El creixement demogràfic d'aquest segle i la superació dels conflictes bèl·lics, fan que s'enderroquin les muralles i que l'urbanisme s'expansioni fora del clos tradicional. L'onomàstica registrarà aquesta evolució amb la incorporació d'una elevada tanda de noms de carrers —dinou en total—, ara més influïts per imposicions polítiques i religioses que no pas populars: Butxaca, Joan Salvador Badia, Masferrer, Orient, Passeig, Pixum, Portal, Sant Antoni, Sant Bonifaci, Sant Joan, Sant Josep, Sant Pau, Sant Pere, Sant Sebastià, Sant Tomàs, Sant Vicent, Sitjar, Toda i Venerable.

Segle xx. Continua l'expansió urbanística de Riudoms, que incorpora en aquesta centúria el major nombre de vials de tots els seus períodes històrics, cinquanta-sis en total, amb una tendència politicoreligiosa ben marcada: 14 d'abril, 19 de juliol, Anselm Clavé, Antoni Gaudí, Barcelona, Beat Bonaventura Gran, Cambrils, Colomer, Constitució, Ferran, Foranell, Francesc Ferrer i Guàrdia, Francesc Macià, Francesc Pi i Margall, Fraternitat, Freixe, Galán i García, Garbí, General Riego, General Sanjurjo, General Yagüe, Gregal, Igualtat, Joan Maragall, Joan Miró, José Antonio Primo de Rivera, José Calvo Sotelo, Josep Guinjoan, Josep Massó i Aguiló, Llebeig, Lleixà i Burgès, Llevant, Marinada, Mestral, Migjorn, Mitja Galta, Molins Nous, Mont-roig, Moreres, Oest, Pau Casals, Progrés, Revolució, Rodolf Cavaller Tomàs, Salvador Espriu, Sant Isidre, Sant Julià, Sant Marc, Serè, Sir Alexandre Fleming, Terral, Tramuntana, Verge de Montserrat, Verge dels Dolors, Vinyols i Xaloc.

Tenint en compte la utilització política que de l'onomàstica s'està fent de la dinovena centúria ençà, el segle xx el podríem dividir en tres etapes molt marcades: els noms nascuts a l'escalf del període republicà (1931), els originats a partir de la victòria franquista (1939) i, finalment, els que s'imposen a partir de la recuperació democràtica (1975).

En la primera d'aquestes etapes es relleven els noms de caràcter religiós o eclesiàstic, que són suplerts amb els del 14 d'abril, 19 de juliol, Colomer, Constitució, Francesc Ferrer i Guàrdia, Francesc Pi i Margall, Fraternitat, Galán i García, General Riego, Igualtat, Joan Maragall, Josep Guinjoan, Lleixà i Burgès, Progrés i Revolució. Hi predominen els noms d'al·lusió a valors laics i universals o a personatges relacionats amb les llibertats culturals, polítiques o pedagògiques d'àmbit català, i són reflex d'una reacció a l'apropiació i el control polític del medi social que la burgesia tradicional havia tingut fins aleshores dels espais públics. Tanmateix, cal advertir que aquesta reacció de canvi de noms no es produeix en el ma-

teix moment de l'esclat de la II República, sinó com a reacció al feixisme aflorat el 1936, ja que la majoria de canvis de retolació són d'aquest any.

La segona etapa en els canvis de noms del nucli urbà es produeix d'ençà de la victòria franquista i de l'assimilació dels nous valors del nacionalcatolicisme per part dels successius ajuntaments locals. Entre els anys quaranta i setanta del segle xx en el nomenclàtor de la vila trobem els noms d'Alexandre Fleming, Antoni Gaudí, General Sanjurjo, General Yagüe, José Antonio Primo de Rivera, José Calvo Sotelo, Josep Massó i Aguiló, Mont-roig, Rodolf Cavaller Tomàs, Sant Isidre, Sant Marc, Verge de Montserrat, Verge dels Dolors i Vinyols. Hi abunden els noms personals, desglossats en el grup de feixistes relacionats amb l'alçament militar de Franco, seguits de personatges locals i de caràcter universal; després vénen els noms religiosos, de sants i de verges i, finalment, els noms de pobles veïns.

Segle xxi. A partir d'aquest canvi de centúria i sempre relacionat amb el creixement urbà i l'obertura de nous vials, en el nomenclàtor local s'imposen disset noves denominacions urbanes: Avellaners, Baltasar de Toda i de Tàpies, Enric Castro Casanovas, Francesc de Paula Quintana, Jacint Verdager, Joan Bergós Massó, Josep Maria Folc i Torres, Llibori, Mercè Rodoreda, Mola, Música, Pins, President Companys, Sardana, Solana, Tarragona i Via Romana. Observem que continuen predominant els noms de caràcter forà en detriment dels locals —si guin antropònims o topònims—, malgrat que s'hagin respectat alguns noms de lloc i s'introdueixen alguns personatges relacionats amb la política riudomenca.

Contràriament al que ha succeït amb l'augment de carrers, esdevingut a partir del segle xix, les places no han experimentat un creixement semblant: són gairebé les mateixes que en segles anteriors, malgrat que algunes rotondes es confonguin amb el que és urbanísticament una plaça. Paradoxalment, són els espais urbans que més canvis i alternances de noms han patit, de manera que podem recollir vint-i-sis variables: Arbre, Arnau de Palomar, Castell, Cèlia Pino, Constitució, Església, Formatge, Francesc Macià, Gegants, Generalísimo, Llac, Llibertat, Mercadal, Mercat, Monges, Om, Oratgell, Orient, Paordi, Petita, Ponent, Portal, Pou, República, Sant Antoni i Sitjar.

Les muralles

Les referències inicials que hem trobat sobre les muralles de Riudoms daten de gener de l'any 1374, quan Pere III el Cerimoniós manà construir-ne als pobles —o adobar-les allà on ja n'hi hagués— per tal de protegir els béns i la vida dels pobletans. El 1391 s'establí l'acord dels obligats a bastir-la, amb el subsegüent plet entre els terratinents de Reus i la universitat local; el 30 de juny de 1582, el virrei de Catalunya concedia als jurats de Riudoms el dret d'imposar, durant vint anys,

un tribut sobre articles de consum amb l'obligació de destinar els beneficis, entre d'altres obres, a la reedificació de les muralles.

Aquests murs tenien diverses torres de guaita —des d'on es vigilava i es feien senyals de comunicació amb foc, fum o estendards amb altres punts de control—, algunes de ben conservades fins a la darrerïa del segle XIX —l'any 1873 es té notícia de l'atac a la vila del guerriller Cercós, que va calar foc als portals i va enderrocar parts del seu llenç defensiu. Les muralles disposaven de portals i portelles que es tancaven i obrien a determinades hores del dia, estrictament vigilats en èpoques de pandèmia o conflictes bèl·lics. En aquest sentit diverses ordinacions locals alerten del perill d'obrir portelles a les muralles per accedir a les pallisses o corrals, o bé finestrons a l'exterior, i obliguen els infractors a tapiar-les per tal d'evitar la vulnerabilitat del clos urbà i de reduir l'efectivitat de la muralla.¹² A mesura que les indústries bèl·liques evolucionaren i que el nucli urbà iniciava la seva expansió urbanística (s. XIX), les muralles i torres de defensa s'anirien enderrocant i part dels seus horts i glacis s'urbanitzarien. Si bé la memòria popular ha mantingut viva l'onomàstica d'aquests llocs, la denominació de *muralla Vella* desapareix de la parla de les noves generacions, segurament perquè no consta en les plaques de retolació de carrer i perquè actualment es diu *carrer de Sant Vicenç*.

Els portals

A l'època medieval i moderna els portals són portes d'accés a la vila emmurallada per protegir-se d'invasions bèl·liques o de malfactors i de controlar el comerç i els vectors epidèmics. L'encarregat d'obrir-los i tancar-los a hores determinades s'anomena *portaler* i, segons l'època, l'accés a la vila per aquests punts era vigilat per guàrdies armats. Al peu dels portals —o a la plaça del castell— els senyors jurisdiccionals solien prendre possessió de la vila en un acte protocol·lari i solemne. Originàriament les muralles de Riudoms disposaven de tres portals, d'Avall, del Torrent i d'Amunt, però en temps venidors se n'obriran d'altres per facilitar la comunicació entre el clos emmurallat i el camp; també hi havia alguns portalets i portelles per a l'entrada de bestiar i de farratges o mercaderies, els quals eren especialment vigilats o reforçades les seves tanques de seguretat en períodes bèl·lics

12. «en la muralla» (Doc. 581, 3-6-1577); «que en la muralla de la pnt. vila hi ha molts forats y en particular davall la vila que esta molt espatllada y necessita de adobar-los y fer tapar dits forats. Se ha determinat lo consell que se fasse adobar dita muralla y se fassen tapar los forats ab pedras y argamasas» (Tabes, f. 129, 15-2-1702). Les darreres torres de guaita de les muralles van ser derruïdes al final del segle XIX, perquè es trobaven ja en desús i ruïnoses: «que por parte de algunos vecinos se han producido repetidas quejas sobre el estado ruinoso que se halla la torre propiedad de D. José Mª Martí Vela, hoy sus herederos, en la calle de S. Vicente, como igualmente la casa propiedad de D. Juan Urgellés Civit en la calle Muralla de la Fuente Nueva» (Doc. 331, 12-8-1894).

o de bandolerisme. Les guerres carlistes del segle XIX sovint malmeten els portals, esbotzant-los o cremant-los en trobar-los tancats.¹³

Els corralons

A Riudoms el mot per definir aquest pas és ben viu —*corraló de l'Hort de la Sorda, de la Font, del Forn o de l'Hospital*, per exemple—, però només en gent gran, perquè el canvi de denominació oficial d'aquests vials està abolint el mot del vocabulari corrent dels joves.

Els quarters

Amb aquest nom es coneixien —si més no, oficialment— diverses zones administratives urbanes de la vila a l'època vuitcentista. Hom té coneixença de dos: el quarter de l'Oest i el del Nord.¹⁴

La gent ho recorda, encara que molt vagament, i ho relaciona de manera errònia amb establiments militars encarregats de la defensa i protecció de la vila durant les guerres entre carlins i liberals de la segona meitat del segle XIX. De fet, és cert que l'església, l'ermita i el convent van ser, en determinats moments històrics, fortificats com a quarter o hospital de sang, i d'ací potser la confusió.

Els forns

Amb el nom de *forn* hom pot designar tant el lloc de coure pa —documentat des del segle XII— com els teulers per a coure obra —referenciat des del segle XV. Hom els diferencia mitjançant l'adjectiu o antropònim i la documentació moderna també parla dels forns de puja, és a dir, el pa que «hom dóna a certs forns pel treball de coure els pans que hom hi porta a coure» i que constataria la pràctica local de pastar el pa propi de consum. Una relíquia potser llunyana d'aquesta vella relació entre flequers i particulars seria el costum de donar a coure o torrar determinats productes a canvi de la cessió d'una mostra d'aquests; o la d'aportar els recaptes o viandes al forn perquè els pastissers els fessin la coca. Aquests usos i costums han acabat desapareixent de les relacions comercials i socials del poble d'ençà del darrer quart del segle XX.

Pel que fa als forns d'obra per a la construcció —coneguts tradicionalment per *forn* i singularitzats amb l'antropònim del propietari o arrendador—, són coneguts modernament amb el nom de *bòbila*. Solien estar emplaçats vora cursos

13. Doc. 581, 10-2-1577; Doc. 297, f. 39, 11-9-1676; Doc. 302, f. 85r, 10-6-1785.

14. «Cuartel del Oeste», «Cuartel del Norte» (BOP, núm. 1, 11-1868).

d'aigua i de terrenys aptes per a l'explotació industrial: la Bòbila, entre la riera de Maspujols i el Rieró; el forn del Minguet, vora la confluència del Rieró i el barranc del Cabreret; els forns Teulers, a l'entorn del barranc de les Paisanes... Sovint aquestes indústries també havien d'adquirir finques o els drets d'arenes i argiles d'altres indrets per atendre la seva producció regular, com ha pervingut en el topònim *el sot de la Bòbila*, a la Clota, recentment colgat amb enderrocs.

Les fonts

Les primeres fonts públiques dins del nucli urbà van ser instal·lades l'any 1868, quan l'Ajuntament en va fer col·locar dues per a major comoditat del veïnat en el proveïment d'aigua potable; però no va ser fins al 1889 quan se n'instal·laren de manera general als carrers de Sant Josep, de les Galanes, d'Orient, del Venerable, i a les places del Pou, de l'Om, de l'Església i de Sant Antoni. Les ordinacions locals del segle XIX regulaven l'ús i el servei de les fonts públiques i privades: prohibició de rentar-hi, d'abocar-hi deixalles, de prendre l'aigua o de desviar-la, ordre per abastar-se'n, etc. Avui la majoria d'aquestes fonts resten inservibles o han desaparegut del mobiliari urbà.¹⁵

Els abeuradors

Són piques d'aigua per a beure-hi els animals de tir, normalment fetes de pedra o d'obra, col·locades vora d'una font d'on proveir-se i situades en cruïlles de camins i en algunes places o llocs on s'acostumava a deixar enganxats o fermats els animals —mentre els carreters anaven a comprar o fer gestions. Solien disposar d'argolles encastades en un mur per tal de fermar les llongues del bestiar. Consta que en el segle XIX l'Ajuntament pagava unes persones encarregades del manteniment, amb un sou estipulat de dues pessetes setmanals. Calia que l'aigua fos molt neta i sense tabans ni llims, especialment a l'estiu, pel risc de les bèsties a contraure malalties. Les ordenances municipals de 1883 en regulen l'ús i sancionen fer-hi bugada, llançar-hi brutícia o permetre l'abeuratge de bestiar infectat de malaltia contagiosa. Malgrat que se'n coneixen de documentats des de l'època moderna, avui han estat retirats de la via i ni tan sols resten com a exemple històric d'usos rurals.¹⁶

Els horts

Fins ben avançat el segle XX, Riudoms va conservar horts al clos de la vila; s'hi feia recapte per a consum domèstic i s'hi elaborava adob aprofitant els fems de l'es-

15. PEREA, *Lleis...*

16. PEREA, *Lleis...*

table, de les latrines i de les deixalles i cendres del fogar; també s'hi estabulava el bestiar domèstic —vaques, ovelles, cabres, porcs, gallines, conills i coloms— i es destil·lava vi en les tradicionals olles d'aiguarent. Sovint tot això comportava greus molèsties per al veïnat —per la pudor, els sorolls i la sanitat—, de manera que les ordinacions van haver d'entrar freqüentment en la seva regulació jurídica: obligació de tenir-los nets, no emmagatzemar-hi materials combustibles, etc.¹⁷ La producció d'aquests horts, al clos o fora muralles, també va generar força tensions entre els pagesos i el capítol de Tarragona, que volia cobrar-los el delme, a la darrerria del segle XVIII.¹⁸ Dins del nucli urbà avui ja no resten horts, i els darrers corrals de bestiar que es conservaven —al carrer de les Passeres i d'Avall— o les vaqueries —amb venda al detall de llet— van ser eliminats vers els anys setanta del segle XX.

Els edificis religiosos

Església de Sant Jaume Apòstol

Els projectes inicials de l'obra es remunten a 1576. Construïda entre els segles XVI i XIX, fou consagrada el 1617, tanmateix no seria acabada definitivament fins a l'any 1877. El solar on s'edificaria el temple era propietat del Comú però quan es projectà l'ampliació de les capelles també van ser incloses terres de l'hort de mossèn Busquets (a. 1594).

La façana és molt singular a la comarca, atribuïda a l'arquitecte renaixentista Joan Mas, i amb Pere Blai de col·laborador; és de dos cossos i mostra una mescla d'ordres arquitectònics, ja que la portada és dòrica, el primer pis jònic i el segon corinti; compta amb onze fornícules buides coronades per un triangle que representa la justícia divina, per damunt del qual s'obre el rosetó vidrat amb una escena de la batalla de Clavijo —la O—; té dues gàrgoles de pedra que representen figures antropomòrfiques.

L'any 1582 una comissió local de notables va ser facultada per anar a la Selva del Camp i Reus amb la finalitat de visurar els seus temples i prendre nota pensant en el que anaven a construir i per això hi ha possibles influències i similituds comarcals, a banda del corrent estilístic general de l'època.

Les capelles laterals —deu en total— foren un afegit posterior al disseny inicial de l'obra, ja que el 1594, abans de tirar endavant amb els fonaments, clergat i particulars s'adonaren que el temple restaria un edifici massa petit, i s'acordà tot seguit l'afegiment d'una filera de capelles per cada banda. Els nervis de creueria porten tercelets, amb la volta estrellada. El sagrari o capella Fonda restava inaca-

17. PEREA, *Lleis...*

18. PEREA, *Història...*, p. 80.

bada l'any 1876. La sagristia fou enllestida l'any 1685, costejada per l'Ajuntament i el clergat. El 1746 es parla de cobrir el campanar, de 42 m d'alçada, i el 1877 es posa la primera pedra per a cloure'l, que és coronat amb un penell de l'antiga església on s'installaria una campaneta —la Josepeta. Des de l'any 1699 que disposa de rellotge, instal·lat al frontispici; el 1860 la casa Amiel canvia la maquinària i l'any 1925 se n'instal·là un altre procedent ara d'un obrador de Roquetes. Tenim notícia de la instal·lació d'unes noves fonts baptismals l'any 1825. El cancell, fet a instàncies del rector Joan Soler, fou instal·lat el 1853, atenent les noves disposicions sobre higiene i neteja dels temples i de les esglésies decretades per les sinodals. La construcció de retaules i decoració d'aquestes capelles evoluciona des de la seva consagració i obertura al culte, a vegades recuperant vells retaules i imatges de l'antiga església o fent-ne de nous, com el major (1791).

Inicialment, l'església disposava de fossar interior —en capelles privades o comunes— i els primers enterraments s'efectuen a partir de l'any 1603, malgrat que el temple no estigués acabat del tot, ja que el cementiri comú i els vasos funeraris del convent havien quedat petits a causa de la creixent mortalitat esdevinguda per les malalties i epidèmies de finals del segle *xvi* i principis del següent.

En la construcció de la fàbrica treballaren artesans i mestres d'obra del Camp —de Mont-roig, Reus, Valls, Tarragona, etc. — i els materials emprats foren extrets de la mateixa riera de Maspujols —per als fonaments i murs—, de l'Albiol i de Mont-roig les pedres de les arcades i de la façana, i de Sarraí els alabastres de les finestres. De la presència de mestres d'obres, escultors, pintors i artistes que treballen en aquesta fàbrica procedents del Camp i per diverses èpoques destaquem: Josep Cabrer de Riudecols (1738), Lluís Bonifaci (1762), Bonaventura Ferrer (1825), Josep Marques...

El personal dedicat al servei litúrgic de la parròquia de Sant Jaume ha variat segons el període històric: un fogatjament de 1497 dóna tres eclesiàstics; Madoz, en el seu *Diccionari...*, diu que l'església és regida per un rector, un coadjutor, set beneficiats, tres ajudants de sagristia, un organista i un sagristà.

Durant les guerres carlines, les parts més vulnerables de l'edifici van ser fortificades i la portalada principal protegida amb un mur.

És posada sota l'advocació de l'apòstol Sant Jaume, que a Riudoms ja gaudia de veneració local amb anterioritat al segle *xvi*.

Des de l'any 1972 l'edifici guarda les despulles del beat Bonaventura Gran, disposades sota l'altar del Sagrari, després d'haver intentat fer una cripta sota el presbiteri de l'altar major, reaprofitant els vasos mortuoris existents.

Sabem que la construcció del temple parroquial fou costejada, segons les èpoques, a escot entre la universitat local, els clergues i fidels o a través de deixes testamentàries, i que la unió o relació dels poders civils i eclesiàstics congriaren diversos conflictes per la direcció i caràcter de l'obra. Algunes etapes de l'edificació

es feren a preu fet. El 1582 s'acorda no tocar l'església Vella fins que no estigués acabada la nova; sabem que el 1821 aquesta encara és alçada en bona part, tot i que la nova ja era oberta al culte, i és per això que conjecturem que ambdues podien haver subsistit, encaixades una dins de l'altra, fins gairebé el segle XIX, com era freqüent a l'època.

L'aigua de consum de l'església —canalitzada a la sagristia— era del Comú, donada pel municipi (1890).¹⁹

Ermita de Sant Antoni

L'edificació va ser una iniciativa del convent de Sant Joan, que així van voler honorar i propagar sant Antoni en agraïment a la intercessió i protecció local feta durant les pandèmies de 1672. Les obres de construcció de la fàbrica es fixen entre 1691 i 1702, i en èpoques posteriors s'hi farien millores, ampliacions o obres de decoració i mobiliari; els materials d'obra procedeixen de la riera de Maspujols i de la derruïda església Vella parroquial. El cost total fou sufragat pel Comú, l'església i els fidels, que a la darrerria del segle XVII consta que ja lleguen al seu favor.

D'estil renaixentista popular, amb portalada romànica i façana amb falsos esgrafats i un rellotge de sol (s. XIX); d'una sola nau rectangular (17,70 m × 11,25 m) i sis capelles laterals; és de coberta de canó amb lluneta a la nau i de canó a les capelles; té espadanya i una campaneta, coneguda popularment per *l'Antònia* o *l'Esquellot de sant Antoni*.

Té cor i sagristia i, des de la seva fundació fins a la segona meitat del segle XX, va disposar d'habitatge adossat a l'ermita.²⁰

19. «comensar de fer la esglesia» (Doc. 581, 16-3-1576); «tots an hoyt com lo senyor rector y lo pare predicador an preposat y soplicat atots com sabem tots la gran necesitat de aquesta universitat de fer la sglesia» (Doc. 581, abril 1582); «nosaltres tendriem per be que se posas encarrec de tres ho quatre persones que anasen a mirar la sglesia axi la de Reus com a la Selva nos an dit que lan donada a preu fet» (Doc. 581, maig 1582); «y de la obra de la sglesia vella que no la tocan fins la sglesia nova sia feta» (Doc. 581, juny 1582); «si faren venir unes pedres de Sareal per les finestres de la Iglesia sea resolt lo concell que los senyors jurats o miren y deixa a sa disposició» (Doc. 301, f. 163, 29-1-1705); «que debiendo derribarse la fortificación que cierra la puerta principal de la Iglesia parroquial» (Doc. 325, f. 133r, 28-11-1875); «el Illmo. Señor Arzobispo de la diocesis que se había ofrecido pasar a esta villa y colocar en ceremonia la primera piedra para la terminación de las obras del templo parroquial» (Doc. 298, f. 77, 15-4-1877).

20. Entre els anys 1595 i 1607 a les actes municipals sovintegen les referències a l'enderrocament de l'església Vella i més tard al·ludiran al reaprofitament i l'ús d'aquests materials: «que si donarian las pedras del campanà vell per fer la iglesia de la armita de St. Antoni de Padua que es de la vila (...) fonch determinat que las pedras se donian per la armita del campanà vell» (Doc. 302, f. 78, 16-2-1698; MN, vol. 71, f. 328r, 22-3-1728); «Hermità que era de la Hermita de Sant Antoni de Padua» (ACER, núm. 39, llig. C, a. 1789). En les actes municipals de l'any 1684 ja es parla de la devoció a sant Antoni de Pàdua, derivada a causa de les pestes i malalties que patiren la gent d'aquell temps, els quals demanaren la intervenció miraculosa del Cel. A primers del segle XIX Francesc Gras, a la seva *Historia...*, diu que a

Convent de Sant Joan

Va ser fundat a iniciativa de la comunitat franciscana de Valls, que l'any 1580 ho proposa a la vila; s'estableix inicialment en el que era l'ermitori o capella de Sant Joan i que en diverses i successives etapes reestructuren i amplien fins a convertir-lo en convent o monestir. L'autorització fundacional vindrà de l'arquebisbe Antoni Agustí, l'any 1585.

La comunitat era formada per gent procedent de tot Catalunya i en algunes ocasions d'Itàlia. Durant un cert temps, des d'aquest convent fou regida l'església de Vilafortuny i s'atengueren serveis religiosos a Vilaplana, Alforja, etc. En el segle XIX els frares volgueren fundar una sufragània a Montbrió del Camp, sense que reeixís la proposta.

L'església del convent tenia diverses capelles i fossar, amb vasos funeraris de propietat familiar o comuns.

D'acord amb la regla franciscana, el convent tenia especial cura de malalts, pobres o ferits; durant la Guerra del Francès, per exemple, s'hi instal·là un hospital de sang i els frares celebraven a l'ermita de Sant Antoni.

L'hort tenia 0,91 ha de superfície —on es feia recapte per al propi consum i disposava d'arbres fruiters—, i l'edifici «50 varas de latitud y 9 de profundidad».

Va ser parcialment malmès l'any 1822 i en les bullangues de 1835, cremades les portes de l'església; en les desamortitzacions del segle XIX fou venut a Bernat Torrell, de Vila-seca —però establert a Tarragona—, per 98.010 r. La campana dels franciscans anà a parar a la Junta d'Alineació de Tarragona.

Pràcticament transformat i readaptat a usos civils, d'ençà de l'abandonament i la desamortització del període 1835-1845; tanmateix, encara poden veure's algunes voltes, l'espadanya i restes arquitectòniques escampades entre els corrals i la casa, o bé reaprofitades en murs o marginades. Actualment és de propietat privada.²¹

Sant Joan dels Hortets

Capella privada emplaçada als Hortets, de construcció moderna (s. XIX); és posada sota l'advocació de sant Joan Baptista en recordança de l'antiga ermita

l'ermita hi havia deu altars, amb un retaule major dedicat al sant portuguès —obra de Lluís Bonifàs—, d'estil xorigueresc; les altres imatges i objectes foren cremats a l'inici de la Guerra Civil espanyola, però a l'exterior, en el clot del molí proper (A DE, 13-VII-1971, vam publicar una primera imatge del retaule original).

21. «volen fer les rexes a la Verge Maria de sant Joan» (Doc. 845, setembre 1560; Doc. 581, 20-3-1580 i 6-6-1580); «y (comunitat) Religiosa dels Pares de Sant Joan extramurs» (ACER, núm. 52, llig. D, a. 1805; PONS, *Libro...*, p. 155; ROVIRA, *La desamortització...*, p. 171, 240, 285 i 301).

homònima, la qual devia donar origen al convent franciscà local. Fins a inicis del segle XXI havia pertangut a la parròquia, posteriorment venuda amb la hisenda.²²

Verge Maria

És un edifici del segle XVI, d'imitació renaixentista, d'una sola nau rectangular (11,5 m × 5 m d'amplària), amb coberta de canó i llunetes, amb cor —originàriament accessible des de l'Hospital— i sagristia, construïda l'any 1785; té espadanya i antigament havia disposat de campana, coneguda popularment per *la Maria*.

Restaurada en diverses èpoques històriques, coneixem les obres que s'hi feren el 1799 i tres més en distints períodes dels segles següents.

Posada sota l'advocació de Santa Maria, també és coneguda popularment per *de la Gràcia*, per influència dels dominics del convent homònim (s. XVI-1736), emplaçat vora la riera d'Alforja, a Cambrils, els quals escamparen la devoció del Rosari.

Excavacions del subsòl han facilitat la troballa de restes de cultures de l'època neolítica, romana i medieval. L'edifici és de propietat municipal i no té culte regular. Sobre la història d'aquest edifici vegeu PEREA, *Notícia...*²³

LA LLENGUA

Cognoms

La llista de cognoms locals, com és lògic i comú amb altres poblacions, reflecteix una realitat pluricultural que es manté al llarg dels segles, fruit dels múltiples corrents migratoris i de les relacions socials entre comunitats i pobles. A través d'aquests noms es poden identificar els veïns procedents del nord i del centre d'Europa, vinguts per la repoblació cristiana del Camp en el segle XII o en les successives tandes migratòries per guerres, conflictes, revolucions o necessitats professionals. Consta, per exemple, la presència comunitària de jueus a la vila perquè Riudoms és inclòs en el perdó reial atorgat per Joan I, l'any 1393, malgrat que no s'identifiqui el call —si és que n'hi havia— i sobretot per les nissagues hebrees que transcriuen els documents curials. En total n'hem recollit sis-cents seixanta-tres, bona part amb suport documental i alguns amb continuïtat familiar fins al present, els quals ordenem cronològicament per segles per tal de facilitar les anàlisis i els estudis comparatius:

Segle XII. Els cognoms predominants en aquest període —moment de la repoblació cristiana de Riudoms— són onze: Arcub, Clergue, Conill, Fabra, Gili, Montpeller, Narbonès, Palomar, Pere, Santmartí i Vinater.

22. Una primera imatge de l'edifici va ser publicada a Josep M. GAVÍN: *Inventari d'esglésies: Alt Camp-Baix Camp-Tarragonès*, 6. Barcelona, Arxiu Gavín, 1980, p. 140.

23. «en la capella de la Verge Maria de grasia» (Doc. 581, 22-11-1579).

Segle XIII. Les incorporacions onomàstiques que d'aquest segle hem trobat són set i es refereixen a les nissagues dels Anglesola, Benviure, Busquets, Gombau, Josa, Puigverd i Ribes.

Segle XIV. Les variables que en aquesta centúria s'incorporen a les famílies riudomenques són cinquanta-quatre: Aiguaviva, Amorós, Balaguer, Burga, Caperó, Capo, Carbin, Ciutadella, Ferrer, Forner, Fulomi, Fuster, Gamundi, Gassó, Giner, Guardiola, Guasc, Hospital, Icart, Jaume, Julià, Maçanera, Macip, Manresa, Martí, Mas, Mateu, Miralles, Miró, Morell, Noies, Novaya, Òdena, Oliver, Pallejà, Pasqual, Pellisser, Puig, Queralt, Ribalta, Riudoms, Rovira, Sabater, Salvador, Salvat, Santafé, Santapau, Santpol, Segú, Solanes, Solimà, Teixell, Vidal i Vives.

Segle XV. L'evolució demogràfica de la vila en aquest segle es constata a través de la incorporació de vuitanta-vuit noves nissagues: Aguiló, Aldobert, Alguer, Almacelles, Almenar, Amat, Amoret, Andreu, Aribau, Arnau, Bacona, Banús, Barceló, Benages, Benaüll, Berenguer, Bernat, Blanc, Bonastre, Borràs, Bruc, Cabrer, Cardona, Carnisser, Cavaller, Comte, Dalmau, Déunosvalla, Dolça, Esquella, Esterol, Esteve, Fèlix, Ferran, Figueres, Font, Forès, Fornós, Freixe, Funes, Garra-bou, Gatabou, Gisbert, Gomar, Granada, Guitard, Hortonedà, Juïol, Maimó, Mandresa, Mariner, Mata, Mir, Miravet, Monet, Montoliu, Mular, Nebot, Noguers, Ortedo, Osset, Peirana, Peirí, Perol, Piquer, Pres, Pujol, Querol, Rams, Ranis, Riudecols, Rossella, Samaler, Sans, Saüc, Segarrès, Serra, Simon, Solanelles, Sort, Sunyer, Tarragó, Tolra, Tost, Vallès, Vallet, Vernet i Vilagut.

Segle XVI. En aquest període anotem cent vint-i-dos nous cognoms en el nomenclàtor local: Agulló, Aldabesa, Alsamora, Amigó, Bages, Bargalló, Baró, Barreter, Bellpuig, Benet, Benimelis, Besora, Blai, Boada, Boix, Borrassa, Canemàs, Casals, Casamora, Cases, Castell, Catxero, Cirera, Clariana, Codó, Colet, Colom, Comí, Compí, Corts, Cot, Curiel, Dabert, Dadorta, Deferga, Duran, Escoda, Espasa, Espelta, Espinós, Estella, Felip, Fenromà, Ferreres, Folc, Fontcoberta, Fort, Gaia, Garau, García, Garriga, Gimicer, Gispert, Gras, Guimet, Guinard, Hom, Huguet, Isern, Juncosa, Jutge, Llaberia, Martorell, Matia, Mato, Melcior, Menes-gual, Mestre, Mires, Miret, Mogues, Molner, Monis, Monparler, Moragues, Morella, Muntaner, Nat, Olivassetes, Oriol, Paladella, Palau, Pallarès, Papió, París, Pedrell, Periz, Perris, Pies, Pomeus, Pons, Pontons, Pradell, Ravig, Rebull, Reig, Reüll, Riba, Rius, Roger, Roig, Rossell, Sago, Sagorres, Sales, Savall, Simó, Sirgues, Siurana, Soldevila, Soler, Sorgues, Tarroja, Torner, Torrell, Trill, Vellaura, Verniol, Vernis, Vilanova, Voltes i Xies.

Segle XVII. Aquesta centúria és la que apunta el major nombre de registres de nissagues locals de tota la seva història, cent setanta en total: Agramunt, Aixalà, Alberic, Albinyana, Alcalís, Alcolí, Alzina, Amposta, Arquer, Aulès, Badia, Balart, Balcells, Baldric, Barberà, Barrera, Bas, Bayer, Bellissio, Bertran, Blasco, Bo, Bonet, Bonifaci, Borrell, Boter, Brac, Bru, Cadmi, Cailà, Calbet, Canalda, Capdevila,

Carbó, Carbonell, Castellgermà, Cererols, Cervera, Ciutat, Claveguera, Climent, Codina, Coll, Corbella, Cortada, Cristòfol, Cros, Cruset, Dasc, Daurell, Deniu, Domènec, Domingo, Donís, Dovell, Elies, Escaró, Escobero, Escumaro, Esquer, Estrader, Falcó, Fargues, Ferrater, Fillol, Florensa, Floretes, Fontanilles, Fontserè, Forges, Fortuny, Franquet, Gammo, Gancells, Garrido, Gaudí, Gavaldà, Gebellí, Geremoll, Gil, Giol, Giral, Gorg, Gornals, Gran, Granell, Grau, Güell, Guinjoan, Guinovart, Guinterà, Homdedéu, Jardí, Jiménez, Lleona, Llop, Llorenç, Macaia, Macià, Magrinyà, Mallafrè, Manubens, Manuel, Marquès, Masdéu, Massó, Matès, Melons, Micó, Miranda, Molins, Monge, Morera, Movis, Nadal, Navarro, Nolla, Nosus, Nubi, Oller, Ortiga, Pagaroles, Pagès, Pàmies, Perera, Picola, Piles, Pinyol, Planes, Poi, Porqueres, Pubill, Pujades, Ramon, Rei, Ric, Riera, Riutet, Robert, Robuster, Roca, Rovellat, Salom, Saloni, Santgenís, Sastre, Senabre, Serret, Simeon, Surt, Sus, Tardiu, Tió, Toda, Torrents, Torres, Tort, Trilles, Tristany, Urgell, Vallverdú, Vaquer, Veciana, Ventura, Vilaltella, Vilamur, Vilella, Vinyes, Xambó i Xifré.

Segle XVIII. El nombre de noves famílies que s'incorporen al patrimoni onomàstic de la vila comença a minvar d'ençà d'aquest segle, en el qual trobem cent una variables: Abat, Anglès, Anguera, Arboç, Arcalís, Aristany, Asens, Bagui, Baguri, Balanyà, Barenys, Batlle, Beguin, Belltall, Bes, Borrull, Bover, Calabruix, Casanoves, Castellà, Castellví, Colmenero, Cornudella, Coser, Costes, Cots, Cugat, Delgado, Fàbregues, Fernàndez, Figuerola, Fiveller, Fontanet, Fontboter, Fontgibell, Foraster, Forcadell, Gallissà, Garola, Gatell, Gibert, Giró, Girona, Granyena, Guàrdies, Guia, Guiot, Guiu, Jansà, Jorba, Jornet, Llagostera, Llauredor, Llurba, López, Maleire, Malinielle, Malla, Marcó, Masia, Mendossa, Molló, Monner, Montserrat, Mundo, Munter, Obrer, Ortador, Palou, Pentinat, Perminyons, Piferrer, Pimenon, Pintor, Prats, Pujalt, Ribera, Ribera, Rodríguez, Rojals, Rosselló, Rovell, Salomó, Salvany, Samant, Sedó, Sentís, Sobranya, Socies, Sugranyes, Tàrrecs, Torter, Urgellès, Valls, Veguer, Vendrell, Vidiella, Vilà, Vilar, Viles i Virgili.

Segle XIX. En aquesta centúria anotem seixanta-set nous cognoms al nomenclàtor riudomenc: Adell, Aiguader, Alcubilla, Alegret, Aleu, Ametller, Ballesster, Bassedes, Benac, Bernadà, Boronat, Cabanyes, Cabestany, Cadirer, Calçada, Canyelles, Capella, Carreres, Cendrós, Cirer, Civit, Conilleres, Cortès, Descarrega, Dòmine, Eloi, Escuder, Estalella, Filella, Fuguet, Garreta, Joanpere, Junivart, Junoi, Latorre, Lirans, Llecha, Llombard, Lloret, Mercader, Moix, Montagut, Muster, Palomera, Parisi, Pedret, Pedrol, Pedrola, Pelegrí, Puigdengoles, Rebascall, Recasens, Ripoll, Roget, Rossic, Sala, Sanaüja, Sardà, Serrilles, Sorolla, Sotorres, Subies, Tamarit, Vandellòs, Vela, Vergés i Xanxo.

Segle XX. En aquesta darrera centúria —que delimitem fins a la primera meitat— les famílies que hem anotat en la llista de cognoms riudomencs són quaran-

ta-tres: Abelló, Aimemí, Alcover, Amador, Bergadà, Boldú, Campanales, Carrillo, Castellnou, Contijoc, Doce, Escardó, Espanyol, Galerons, Gener, Gilabert, Gimeno, Gomis, Gual, Guimbernat, Hugues, Jumilla, Llopis, Marer, Marsal, Medina, Moliner, Moltó, Montlleó, Nuet, Palacín, Parreu, Perilles, Pont, Quintana, Ramos, Sagristà, Saludes, Sant-romà, Siuraneta, Solsona, Tomàs i Xatruc.

Evolució dels cognoms

XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
11	7	54	88	122	170	101	67	43

Renoms, motius i malnoms

Els sobrenoms són importants perquè ens aporten o complementen informació sobre objectius i disciplines diverses —història, lingüística, geografia, botànica, fauna, religió—, però també per la traducció psicològica de fílies i fòbies de la gent que els porta o atorga. Així doncs, aquests són elements rics d'informació, de manera que se n'imposa l'estudi. N'hem recollit sis-cents cinquanta-dos, entre pretèrits i vius, en un àmbit cronològic que va del segle XII fins al temps present. L'accés a estudis onomàstics de pobles veïns a Riudoms ens ha permès constatar la influència d'aquests renoms en altres territoris, i a la inversa, a causa de la presència de terratinents a les partides de terra frontereres. Aquesta és una realitat que també permet veure la relació econòmica i social entre les diverses comunitats. En conjunt no s'adverteixen castellanismes ni elements d'escarni o escatològics de gruix, com veurem en l'agrupació analítica dels noms que segueix.

Segle XV. Per aquesta època n'hem trobat quatre: Joan, Joro, Pellada i Trilla.

Segle XVI. Els documents llegits ens descobreixen un total de vint-i-vuit registres sobre renoms i malnoms riudomencs: de l'Abelló, Aragonès, Barretes, Benaventurat, Borrassa, Borrassó, Calanit, Caperona, Castellà, Cirera, Cot de Copes, Emperador, Fanet, Gascó, Gavatxó, Martinet, de l'Om, Papont de Nassos, Paraire, de la Plaça, de la Portella, Putes, dels Quatre Cantons, Roig, Sord, Sorda, Tronxo i de les Vaquetes.

Segle XVII. L'aportació d'aquesta centúria és de cinquanta-quatre sobrenoms: Archebisbe, Barrera, de la Bassa, Biló, Blai, Bruixes, Cadmi, Candit, de la Canonja, Caragolins, Carlet, Codony, Coques, Corona, Coros, Descoberta, Duranica, Esquer, Fascola, Folles, Fonsit, Formós, del Forn, Frare, Gebellí, Givell, Glaudis, Gorinau, Groc, Gros, de l'Hostal, Madrina, Mano, Maria la Més Amunt,

«Martinico», Mercadal, Mixó, del Molí, Monet, Negre, de la Pedra, Pincella, Pobre, del Portal, dels Porxos, del Pou, Raga, Rei, Ros, Rosa, Santgenís, Sastre, Tió i Velaco.

Segle XVIII. El patrimoni onomàstic d'àlies d'aquesta època es veu nodrit amb setanta noves aportacions: Aleix, Añot, de l'Arenal, Barber, Bete, Boter, Capblanc, Carallo, Carnaixol, de Carnestoltes, del Castell, Coixo, «Gallego», Gallot, Garrepan, Gat, Genaro, Generala, Gudines, Guiot, Jaumot, Lleó, Macip, Malou, «Manco», Marer, Marrasser, Medalla, Montserrat, Nicolau, Nicolauet, Notari, Nunci, Paiol, Palobord, Panxó, Pardal, Pardala, Pardaleta, de la Parra, Pastisser, Pentinat, Pep, Po Valent, de la Pobla, Pregoner, Prenyat, de la Quadra, Rafi, Rector, Roges, Sabaterit, Safraner, Santo, Serra, Soldat, Sopo, Tagona, Taller, Teixidor, Tinent, Tivissa, Torrons, Trobat, Veà, Vesquer, Vidaló, Xambó, Xarnet i Xibequeta.

Segle XIX. La llista de renoms i motius d'aquest període s'amplia de cent noranta: de l'Agna, de l'Àlvar, «Americano», de l'Angèlica, de l'Arboç, Arcís, Ardiaca, Avellaneta, Bajoca, Bancals, de la Banya, Baró, del Beceroles, Benet de l'Hostal, Bergador, Bernardina, Bessona, Botetes, Bracets, Cabreret, Cadirer, Caïna, Calçada, Cantaire, Capellana, Carabassa, Cardona, Carreter, Casador, Català, Caterina, Catxó, Cirereta Negreta, Cisteller, Civada, Clàudia, de la Claudina, Cogullada, Coloma, Conill, Conilleres, Crac, Cremànimes, Crenxet, «Cubano», Dalmau, Dama, Damo, Descarrega, Didetes, Dolçaines, de l'Elisa, Eloi, de l'Empelta, Esbarrat, Escoda, Esparter, de l'Espelt, Esquella, de l'Esquellot, Esquerrera, Estel, Estevenies, Fart d'Olla, Faves, Ferranet, Flaüt, Florentí, Florero, Francisquet, Freixe, Fura, Futa, Futerri, Gaia, Galant, Gana, Garola, Garreta, Garrut, Gaset, Gatillo, Genet, Giol, Gòria, Graneres, Gravat de la Figa, Guineu, Guitarres, Guixer, Hisop, Jaia, Jaques, Jorn, de la Mallada, Manau, Manyo, Mariàngela, Martí, Mascle del Raval, de la Masieta, Matalasser, Mateu, Mero, Mestric, Metis, Minflo, del Minguet, Mion, Misses, Mitjana, Molons, Monja, Monjo, Negret, Nello, Notó, Olivera, Paco Pastor, Pageseta, Palacín, Pallerofa, de la Palma, Paloma, Panderillo, Papa, Patrici, Patxó, del Pau Maria, Pelat, Pelegrí, Penjadet, Pere de la Colla, Pere Perot, Perejaume, Perla, Peroi, Petra, del Picapoll, del Piloter, Pinxo, Pisà, Pistolot, Platero, Platxadet, Poio, Poller, Porter, Prades, Quèmere, Ratat, Ratolí, Requiescat in pace, Rincon, Riutet, Roc, Roger, Ros de l'Esquella, Rosardo, Ruques, Sabonera, Salerí, Saliner, Salvadoret, Saquet, del Sàrries, Secalló, Serenet, Siurana, de la Sort, Suís, Tabola, Taboquet, Tiana, del Timó, del Tòria, Tost, Trempadet, Trilles, Tristany, Vaca, Vermell, de la Vila, Xambonet, Xaveta, Xerrac, Xerrall, Xiulet i Xulo.

Segle XX. Els documents i la memòria oral aporten per aquesta centúria un total de tres-cents sis renoms, sense cap mena de dubte el més ric i abundant de tots els períodes a causa de la contemporaneïtat: Advocat dels Pobres, Agustí de l'Hort, Agustinetes, Alcalde de Perpinyà, Alfred dels Conills, Amado, de l'Amàlia, Ambrós, Angelita de la Llet, Animeta, Antonet de la Taverna, Antoni de l'Ai-

gua, Apàtrida, dels Arbres, de l'Arena, Arromangada, Baldufa, Barberillo, Baronet, Barraca, Barraler, Barraquet, Beneducat, Beneta, Biel, Bingo-xona, Biosca, Bisbetó, Blanca, de la «Bodega», Boira, Boja, Bola, Bolero, Botafocs, Botera, Botifarra, de la Botiga, Bou, Brumerot Ros, «Buenes», «Bueno», Bufa-sopes, Bufó, Cafè, Cafè amb Llet, Cagaduros, Caga-raïms, Cagarot, Cagat, Calixto, Cama, Camell, Campaner, Càndia, Cantona, Canya Emmerdegada, Cap de Meló, Caparrot, Cap-sa de Mistos, Càquies, Cara Àgria, Carabassó, Carboner, Cardenal, Carinyena, Carió, Carotes, Carretes, «Castellano», Cerveses, Ciano, Cigala Encartonada, Cinto, Cirereta, Climent, Coco, «Colilles», de la Colla, Colltorta, Colomí, Complidora, Comte Ciano, Conilla, Corbs, de la Corretjola, Corte Inglés, Cosaco, Crestó, Cros del Cul Gros, Crostes, Cuc, Cul Baix, Cul Caigut, Cul de Cera, del Culebra, Culer, Cullerot, Culot, Cuquet, Custòdia, dels Diaris, Divuit de Cullera, Ela i la i, Emmascarat, Ermità, Escarabató, Escolà, Espia, Estarrufat, «Estupendo», Fan Fan, Feliu, Feliu Ric, Femera, «Feo», Fericoler, Figa de Ballarina, Fímbria, Fineta, Florinda, Fonoll, Frarot, de Fusta, Garrofer, Garrotín, de la Gaspana, Gaspanet, Genís, Gori, Gorretes, Gotzo, Graciota, Guadalupe, Guapo, Guarda, dels Guàrdies, Guinardó, Guit, Herbetes, Hospitalera, Hòstia Santa, Janana, Jarvins, Joaquina, Joselín, Juanon, Llaunes, Llebot, Llei, de la Llenya, Lletetes, Llibori, Llangues, Lluert, Lluís del Cap Gros, Maca, Machín, Maco Ruc, Màdelman, Maduixa, Mai Menges, Maitanco, Màlio, «Malo», Mandangas, Mànecs d'Arpiots, «Manquillo», Manxa, Manya, de Marca, Mare Mare, Maria Cova, Marineta, Mariota Gran, Matanuvis, Matit, Mec-Mec, Melendres, «Melitón», Meu Cel, Milionari, Mingatxa, Misèries, Moia, Moixonet, Molinera, Moreno, Moro, Mosco, Mossegaoelles, Motxa, Munda, Mundeta, Nan, Nàpies, Nas Cosit, Nena, Nenyo, Nevarrín, Nidet, Noan, Nuet, Nyi unyic boom, Padina, Padrineta, Palla, «Pan Seco», Panellet, Panxampla, Paperet, Pataques, Pataqueta Rossa, Patilles, Pemán, Penellons, Peó, Pep de la Serena, Pepita Nieves, Pepsi Lloca, «Pequenyó», Perleta, Perro, Pets, Petxo, Pigat, Pimpano, Pinyó Fix, Pipes, Pistó, Pitots, Pitou, Pixacorrent, Pixum, Platxat, Poldo, Pollines, Por, Po-roig, Porqueres, Porrenenca, Poruc, Pues, «Queso», Rambo, Ratolina, Ravenisses, Rector de Perpinyà, Riero, Robatubs, Rosa Balbina, Rosa de Corbins, Rosària, Roseta Cova, Rosina, Rossí, Rossita del Ramon de la Marieta Gran, Rossita Donces, Sabata, Salato, Samarrit, Sarrampat, Sastrot, Sec, Serè, Serraller, Sica, Sió dels Punts, Sogues, Somera, Sommerot, Surto i Vinc, Teixidora, dels Telèfons, Teulat, Timbaler, Tita, Titat, Toi, Tot Terreny, Tota, Tous, Tralla, Trentaballs, Triqui, Vaca Marina, Vador, Vallet, «Velluda», Ventureta al Cel Sigui, Vicentó, Xa, Xafafinestres, Xafamàquines, Xa-faolives, Xana, Xaneta, Xaranga, Xarrinet, Xec, Xibeca, Xino, Xispa, Xollat, Zacaries i «Zapatos de Charol».

Evolució dels renoms

XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
4	28	54	70	190	306

Analítica dels noms

Respecte al conjunt global de l'onomàstica riudomenca, encara es poden fer algunes consideracions més, agrupant-los per temes, afinitats o relacions. Òbviament, és una classificació arbitrària que admet moltes altres composicions i interpretacions, però que ajuda a veure amb una major claredat les preferències o guiatges locals.

Alimentació. Angelita de la Llet, Bola, Botifarra, Bufa-sopes, Cafè, Cafè amb Llet, Cap de Meló, Carabassó, Carabassot, Cerveses, Cirera, Cirereta, Cirereta Negreta, Codony, Coques, Formatge, Lletetes, Maduixa, Oli, Oliva, «Pan Seco», Pannellet, Pataques, Secalló.

Botànica. Agrassots, Alberedes, Alzina, Arbre, Arbres, Bajoca, Bolets, Bosquet, Bugar, Civada, Comí, Corretjola, Espelta, Eucaliptus, Faves, Fericoler, Fesoler, Figuera, Fonoll, Freixe, Garrofer, Herbetes, Hisop, Lledoner, Mallol, Moreres, Murtrar, Noguer, Olivar, Oliver, Olivera, Om, Palma, Palmera, Pensaments, Pelleroners, Picapoll, Pinar, Pomerès, Ravenisses, Roldà, Ruques, Tarongetes, Timó, Tòria, Vinya.

Colonialisme. «Americano», Califòrnia, «Cubano», Pissarro.

Colors. Blanc, Blau, Capblanc, Groc, Negre, Roges, Roig, Ros, Rosa, Roset, Vermell.

Escatologia. Cagaduros, Caga-raïms, Cagarot, Cagat, Canya Emmerdegada, Pets, Pixum.

Església. Abadia, Abat, Almoina, Animeta, Ardiaca, Arquebisbe, Badia, Beat, Bisbetó, Canonge, Capella, Capellana, Capellans, Cardenal, Clergue, Clergues, Convent, Cremànimes, Creu, Creueta, Creus, Custòdia, Déunosvalla, Ermita, Ermità, Escolà, Frarot, Homdedéu, Hòstia Santa, Misses, Monestir, Monges, Monjo, Montserrat, Nen Jesús, Papa, Pare Sant, Pedró, Rector, Rectoria, Requiescat in pace, Rosaris, Sant Antoni, Sant Bonifaci, Sant Domingo, Sant Francesc, Sant Isidre, Sant Jaume, Sant Joan, Sant Josep, Sant Julià, Sant Llorenç, Sant Magí, Sant Marc, Sant Pau, Sant Pere, Sant Salvador, Sant Sebastià, Sant Tomàs, Sant Vicenç, Sant Vicenç de Paül, Santa Creu, Santa Digna, Santa Eulàlia, Santa-fé, Santescreus, Santes Relíquies, Santgenís, Santmartí, Santpol, Venerable, Verge Maria.

Exèrcit. Capitanet, Caporals, General, Generala, Guàrdies, Quarter, Regiments, Sergent, Soldat, Tinent, Tropes del Rei.

Fauna. Bacona, Baconer, Boc, Bou, Bover, Brumerot Ros, Camell, Caragolins, Catxó, Cavalls, Cogullada, Colom, Coloma, Colomar, Colomí, Conill, Conilla, Corbs, Cuc, Culebra, Cuques, Cuquet, Escarabató, Esquirol, Falcó, Gall, Gat, Guineu, Lleó, Lloca, Llop, Lluert, Matxos, Mero, Moixó, Mulasseta, Mussol, Oques, Oriol, Paloma, Palomar, Pantera Rosa, Pardal, Pardaleta, Pelagalls, Rato-lí, Ratolina, Somera, Somerot, Titot, Vaca, Vaca Marina, Vaquetes, Xibequeta.

Gentilici. Albi, Albinyana, Alcover, Alguer, Almacelles, Amposta, Anglesola, Aragonès, Balaguer, Barceló, Bellpuig, Belltall, Bonastre, Canonja, Cardona, Català, Cervera, Cornudella, «Gallego», Gascó, Girona, Montpeller, Pradell, Siurana, Solsona, Tivissa, Vandellòs, Vendrell.

Noblesa. Baró, Comte, Don, Duc, Emperador, Marquès, Rei, Senyor, Vguer, Xa.

Oficis. Apotecari, Bancals, Barber, Barraler, Barreter, Baster, Beceroles, Bergador, «Bodega», Boter, Botetes, Botiga, Bover, Cabrer, Cabreret, Cadirer, Cafè, Calderera, Campaner, Carboner, Carreter, Carnisser, Cereria, Cisteller, Cóc, Colmenero, Colomer, Ferrer, Filador, Fuster, Guixer, Hostal, Menescal, Nunci, Ollers, Pagès, Pageseta, Pastor, Pescatera, Pescaters, Poller, Pollines, Porter, Pregoner, Putes, Robuster, Sabater, Sabonera, Sagristà, Saliner, Sastre, Sopo, Taller, Teixidora, Timbaler, Tupiner, Vaquer, Vinater.

Sexe. Bingo-xona, Carallot, Cigala Encartronada, Cros del Cul Gros, Cul Cai-gut, Cul de Cera, Culot, Pitots, Pitou, Putes.

Coneixement del català

Dades del *Nomenclàtor de la Generalitat de Catalunya* (2001) donen les següents estadístiques sobre el coneixement local de la llengua catalana respecte a una població que oscil·la al voltant dels 5.000 habitants: l'entenen el 96,5 % de la població, el saben parlar el 87,6 %, llegir el 84,1 %, escriure el 64 % i no l'entenen el 3,5 %.

El parlar de Riudoms

Amb algunes peculiaritats, el dialecte que es parla a Riudoms és el mateix de tota la comarca del Baix Camp, una variant del català oriental. Aquesta adscripció es basa fonamentalment en el fet que s'hi donen les neutralitzacions vocàliques del català oriental i algun altre tret propi d'aquest gran dialecte. Però val a dir que hi perviuen alguns trets propis del català occidental, que segurament era el parlar propi del Camp de Tarragona ara fa uns dos o tres segles.

Vocalisme tònic

Hi ha una llista força llarga de mots amb *e* tònica procedent de la *e* llarga o la *i* breu llatines que la mantenen tancada, com en català occidental: *safareig* [səfrétʃ], *cabell* [kəβélʃ], *vermell* [vərmélʃ / bərmélʃ], *conèixer* [kunéjʃə], *bèstia* [béstjə], *deia*, *dèiem* [déjə, déjəm]; és un tret que crida l'atenció, perquè en els pobles que envolten Riudoms afecta molts menys mots.

Vocalisme àton

Com hem dit, s'hi esdevenen les neutralitzacions pròpies del català oriental: qualsevol *a* i qualsevol *e* àtona (excepte si són final absoluta, vegeu el que diem més endavant) esdevenen vocal neutra: *cantar* [kəntá], *segon* [səγón].

Qualsevol *o* àtona esdevé *u*: *comprar* [kumprá], però hi ha alguna excepció: *moltíssim* [moltísim], *només* [només], amb la *-o* sense esdevenir *-u*.

La vocal neutra final absoluta de mot (sense cap altre so al darrere) s'articula com a *e* oberta, tant si a l'escriptura es representa per *a* com per *e* (aquesta vocal [ɛ] s'anomena *e de Reus* perquè es dona a Reus i a pobles propers que l'envolten): *mena* [nénə], amb les dues *es* pràcticament idèntiques, *arbre* [ábrə].

Una vocal neutra en contacte amb una erra bategant (o erra fluixa) tendeix a emmudir-se; trobem aquest fenomen en mots com *caramull* [krəmúʎ], *safareig* [səfrétʃ], *Teresa* [trézə], *feréstec* [fréstək], *veremar* [vərmá / bərmá]; però no en *verema* [vərémə / bərémə].

És interessant de destacar que aquest fenomen (estès arreu en mots diversos) no afecta a Riudoms mots que sí que hi estan en altres indrets, com *carabassa* ([kəɾəβásə], mai [kəɾβásə], si no fos per una lamentable influència moderna), *caragol* ([kəɾəγól] o [krəγól], mai [kəɾgól]), *caramel* ([kəɾəméʎ / kəɾəméʎu], i mai [kərmél]), *però* ([pəɾó], i mai [pró]). El mot *carabassó* presenta el fenomen, però no afecta la vocal que segueix la erra (com en altres indrets), sinó que desapareix la que la precedeix: [krəβəsó], mai [kəɾβəsó].

Hi afegirem que hi ha el nom d'una partida de terra en què la pèrdua de la vocal apareix associada a una haplologia (eliminació d'un so o sons repetits) i a una metàtesi: *lo Bruguerar* (terreny on abunden els brucs) > *lo Brugrar* > *lo Brugar* > *lo Burgar* [lu βurgá].

La majoria dels mots començats en *o*- àtona la diftonguen en [əw]: *oliva* [əwʎivə / əwʎíβə], *orella* [əwɾéʎə], *ovella* [əwvélə / əwβélə]. Aquest fenomen també afecta algun mot començat en *a*- àtona, com *ametlla* [əwméʎʎə].

En alguns mots una *-e*- àtona en contacte amb una consonant prepalatal es tanca en *-i*-.: *argelaga* [əɾdʒiláyə], *deixar* ([diʃá], però *deixo* és amb *é*, perquè és tònica: [déjʃu]), *dejuni* [didzúni], *genoll* [dʒinólʎ]. Aquest fenomen és molt potent

en el català nord-occidental, en què afecta molts mots; en canvi a Riudoms n'afecta més aviat pocs; per exemple, no passa a *i* la *e* de *gener* [dʒənέ] o *general* [dʒənərál], mots que al pla de Lleida es pronuncien [dʒinέ] i [dʒinerál].

Consonantisme

El grup protocatalà TʼL s'articula palatalitzat com a *tll*, pronunciat [ʎʎ] per la lògica assimilació de la *t* en *ll*: *espatlla* [əspáʎʎə], *vetllar* [vəʎʎá / bəʎʎá]. Es conserva, però, un mot sense palatalitzar: *rolo* [rólu], que té els sentits de 'rodal' (avui la lluna fa rolo), 'petita zona de terreny' (plega les vellanes d'aquet rolo!) o 'grupet de persones que parlen fent rotllana' (en sortir de missa, los hòmens fan rolos a la plaça). L'evolució etimològica és aquesta: ROTVLV > *rotlo* > *rollo* > *rolo*. Al costat d'aquest mot, també s'usa la forma estàndard *rotllo* (pronunciada [róʎu]).

Alguns dels parlants de més edat articulen la ve baixa amb el so labiodental històric: *valencià vell* ([vəʎənsjá véʎ], i no pas [bəʎənsjá βéʎ]). Per desgràcia, aquest tret és raríssim entre els parlants jòvens.

No s'hi dona la iodització tradicional de la *ela* palatal, pròpia del català central i del balear: *treball* ([trəβáʎ], mai [trəβáj]), *cella* ([séʎə], mai [séjə]). Però curiosament hi ha quatre mots que, per diferents motius, sí que presenten aquesta iodització: *assolellat* ([əsuləját], i no pas [əsuləʎát]), *llentia* ([ʎəntíə], i no pas [ʎəntíʎə]), *Paiol*, nom de casa tradicional ([pəjól], i no pas [pəʎól]) i *somall*, adjectiu que s'aplica a les olives esmorteïdes químicament o deixant-les assecar parcialment: *oliva somalla* [əwʎíə sumájə / əwʎíβə sumájə].

Sovint la *ena* que segueix un diftong acabat en *i*, i per tant precedida de *iod*, absorbeix aquesta *iod* tot palatalitzant-se: *boina* [bójə], *cuina* [kújə], *feina* [féjə], *samfaina* [səmfájə]. Aquest fenomen no afecta els mots més cultes o poc corrents, com *reina* [réjə] o *daina* [dájə].

Les consonants fricatives prepalatals precedides de vocal segregen una *iod*, que les precedeix. En el cas de la sorda, és la que trobem en l'escriptura: *caixa* [kájə], *maduixa* [mədújə], però també afecta la sonora, malgrat que no l'escriuim: *pagès* [pəjəs], *roja* [rójə], *rajar* [rəjzá], *passejar* [pəsəjzá], *Bages* [bájəs], fins al punt que la grafia d'aquest mot com a cognom (força corrent a tot el Camp) és *Baiges*. Hi ha alguns mots sense segregació de *iod*, com els que davant de la prepalatal sonora tenen una *a-* o una *e-* inicials: *aleshores* la prepalatal esdevé africada (vegeu el punt següent): *ajagut* ([ədʒəyút], i no pas [əjʒəyút]), *ajornar* ([ədʒurná], i no pas [əjʒurná]), *àgil* ([ádʒil] i no pas [ájʒil]), *Egipte* ([ədʒíptə] i no pas [əjʒíptə]).

Aquestes mateixes consonants fricatives esdevenen africades quan es troben a començament de mot o precedides de consonant: *xibarrí* [tʃíβári], *enganxar*

[əŋgəntʃá], *jugar* [dʒuyá], *les Borges* [ləz bórdʒəs]; aquesta africació també es dona quan la sonora (i en algun mot també la sorda) va precedida de la vocal *i*: *bijuteria* [bidʒutəríə], *dejuni* [didʒúni], *dijous* [didʒóws], *clixé* [klitʃé].

Els dígrafs *tj*, *tg* i *dj* es reforcen fent-los precedir d'una [d], per tal que no es confonguin amb les africades que sorgeixen d'acord amb el que hem dit en els punts anteriors: *platja* [pláddʒə], *metge* [méddʒə], *adjectiu* [əddʒəktíw].

A Riudoms hi ha bastants mots que conserven l'antiga vocalització en *wau* de la *ela* precedida de *a*, és a dir, que *al* es pronuncia *au* [əw] (especialment si és inicial): *albelló* [əwβəʎó], *àlber* [áwβə], *albercoc* [əwβərkók], *albergínia* [əwβərʒínjə], *mas de n'Albi* [máz də náwβi], *talp* ([táw], amb caiguda de la -*p* final).

Alguns mots començats en *qua-* àton monoftonguen en *ku-* o *ka-*: *quaresma* [kurézmə], *quaranta* [kurántə], *quartera* ([kurtérə], 'unitat de pes equivalent a uns 70 litres, emprada per al pes de les olives'); *qualitat* [kəlitát], *quantitat* [kəntitát]; *quasi* també el monoftonga, malgrat que és tònic [kázi].

La *ela* final no etimològica afegida a alguns mots no existeix en la fonètica riudomenca tradicional: *nínxol* [níntʃu], *permòdol* [pərmódʉ], *sòcol* [sóku]. Però la trobem en mots cultes difosos modernament: *bàndol* [bándul], *plànol* [plánul], etc.

Elements lèxics

El lèxic de Riudoms és bàsicament el del català oriental, però no hi manquen mots més corrents al català occidental ni tampoc altres de propis del Camp de Tarragona o fins i tot algun d'ús limitat al poble mateix.

Alguns dels mots del català occidental que s'hi usen són *bajoca* ([bəjzókə], mai *mongeta*), *corder* ([kurðé], mai *xai* ni *anyell*), *melic* ([məlík], gairebé mai *llombrígol*), *espixorrar-se* ([əspíʃurás], 'caure un líquid enganxat per cohesió a la paret del recipient, en abocar-lo'), *llépol* ([lépul], tot i que *llaminer* també s'hi usa), *moixó* ([mujʃó], 'ocell de poca grandària'), *oratge* ([uráddʒə], 'fer bon / mal oratge'), *xic* ([tʃík], tot i que al llarg del segle xx també s'hi va anar introduint *noi*), *xiquet* ([tʃikét]).

Com a exemples de mots propis del tarragoní podem citar *entrompicar* ([əntʀumpiká], 'molestar, fer enutjar expressament'), *esporgavellaners* ([əspór-gəvəʎənés / əspórgəβəʎənés], 'petit pic que s'empra per a esporgar els avellaners, és a dir, arrencar-ne els llucs sobrrers que neixen a la soca'), *gallet* ([gəʎét], 'crispeta'), *guino* ([gínu], 'avariciós'), *palcigar* ([pəlsiɣá], és una variant formal de *calcigar*, 'trepitjar'), *recana* ([rəkánə], 'inspecció de béns immobiliaris per consignar-los al cadastre, i, per extensió, qualsevol inspecció'; prové de *cana*, 'mesura agrària'), *volabasses* ([vólēβásəs / bólēβásəs], 'libèl·lula'), *xupiller* ([tʃupiʎé], 'mullader').

Hem trobat *pletxera* o *petxera* [plətʃérə, pətʃére], que no apareix en cap diccionari normatiu ni dialectal. Es tracta d'una mena de rec gran que condueix les aigües pluvials o sobreres d'un terreny cap a un barranc o riera. El mot és una deformació de *peixera*.

Variants formals

Alguns mots presenten a Riudoms una forma lleugerament diferent de la que hom considera normativa. A banda dels mots que han perdut una *a-* àtona inicial —com *badejo* (*abadejo*), *vellana* (*avellana*)— destacarem el següents:

adeprendre [ədəpéndrə]: aprendre

asserit [əsərít]: eixerit

bàmbula [bámbulə]: vàlvula

colzo [kólzu]: colze, amb *-o* final induïda per la *-o-* tònica, tal com s'esdevé amb mots normatius com *porxo* i *monjo*

dematí [dəmətí]: matí: *Hi va molts dematins*

dibolir [diβulí]: abolir

dillums [diʎúms]: dilluns

ensepegar [ənsəpəɣá]: ensopegar

enxamplar [əntʃəmplá]: eixamplar

enxancarrar [əntʃəŋkərá]: eixancarrar

enxordar [əntʃurdá]: eixordar

entamonir [əntəmuní]: estabornir

espènyer [əspépñə]: empènyer

etivocar-se [ətivukás / ətiβukás]: equivocar-se

gambairot [gəmbəjrót]: gambiro

gatim [gutím]: gotim

gavinet [gəvinét / gəbinét]: ganivet

juriol [jurjól]: juliol

llangonissa [ʎəŋgunísə]: llonganissa

llunada [ʎunádə]: onada

mànic [mánik]: mànec

palcigar [pəlsiɣá]: calcigar

proversó o *professó* [pruvəsó / pruβəsó, profəsó]: processó

rovella [ruvéʎə, ruβéʎə]: rosella

siroll [siróʎ]: soroll

toixó [tujʃó]: teixó

xorrac [tʃurák]: xerrac (*Xerrac* és un nom de casa)

Semàntica

Alguns mots tenen a Riudoms un sentit diferent del que els atorga el diccionari normatiu català, a vegades compartit amb aquest. Vejam els més corrents:

albelló [əwβə́lɔ]: no és tan sols el ‘canal o conducte per a donar sortida a les aigües brutes’, sinó que s’aplica al ‘rec, generalment subterrani, que permet la sortida d’aigües d’una mina o pou, o bé la conducció d’aigües pluvials vers un barranc o riera’, com és el cas de l’albelló de les Sorts [ləwβə́lɔðə́ləsórs].

botifarra: aquest nom no s’aplica a la més prima i de pell més fina, que s’anomena *llonganissa*, metatitzat en *llangonissa* [lʌŋɡunísə].

call [káʎ]: ‘trosset de ferro en forma de tascó que s’empra per a eixamplar el mànec d’una aixada, pic, esporgavellaners, etc. i aconseguir així que no se separi de la dolla’.

cordó [kurdó]: ‘tira d’avellaners en què els peus no estan agrupats en soques, com és habitual, sinó que formen una mena de palissada, difícil de travessar’; s’acostuma a plantar a la *partió* (vegeu *partió*).

dejuni [didʒúni]: ultra el significat habitual (‘acció de jejunar’, pronunciat [didʒuná]), a Riudoms és el dia anterior a qualsevol altre: lo dijuni de Nadal, lo dijuni del dia que em vaig casar. Aquesta accepció s’explica pel fet que antigament l’Església imposava la pràctica del dejuni el dia anterior a determinades festivitats.

gala [gálə]: ‘foguera’.

llac [lák]: ‘algues i residus vegetals que s’acumulen al fons de les basses’.

maig [mátʃ]: ‘planta ornamental feta de llegums (llenties, fesols, etc.) conreats en total obscuritat per aconseguir que siguin del tot blancs’; els *matjos* [máddʒus] s’acostumen a utilitzar per guarnir els misteris de setmana santa i el monument de Dijous Sant.

misteri [mistéri]: ‘pas de setmana santa, imatge o grup escultòric que representa una escena de la Passió’.

partió [pərtjó]: ‘línia de separació entre dues propietats agrícoles’.

pastisseria [pəstisəriə]: ‘fleca, forn de pa’.

sala [sálə]: ‘dormitori principal d’una casa’ (prové de l’escurçament de l’expressió *sala i alcova*).

tascó [təskó]: ‘cadascun dels portants del Sant Crist, elegits per sorteig’.

tint [tín]: ‘llapis de color’ (els nens de Riudoms coloreixen els dibuixos que fan amb *tints*).

torreta [turétə]: ‘test’, generalment troncocònic, per a plantar-hi plantes florals.

Alguns mots derivats tenen també un significat especial:

amular [əmulá]: de *mula*, ‘esclavitzar o lligar a alguna cosa o circumstància’.

caminal [kəminál]: ‘camí curt d’accés a una masia o un tros de terra des d’una via principal’.

ferrada [fəráðë]: ‘galleda’, la denominació fa pensar que antigament eren de fusta reforçades amb cercols de ferro, és a dir, ferrades.

padràs, parot [pəðrás / pəróɪ]: de *pare*, ‘arbre del qual s’extreuen llucs per replantar’; especialment dit de les oliveres velles, i d’aquí el nom fossilitzat de *lo Pare sant* [lupárasán], oliver monumental existent a la vila.

Trobem interessant d’esmentar algunes oposicions semàntiques que no es donen en altres llocs:

roig / vermell: el primer s’aplica al color de la cara i en sentit polític (en relació amb l’època republicana, ara ja pràcticament obsolet en aquest sentit); *vermell* es diu en sentit genèric.

cuïc / mosquit: un *cuïc* [kuík] és un mosquit dels que piquen i *mosquit* es reserva als que no piquen, com els que van a la fruita o al vinagre.

arena / sorra: *arena* és la terra granada que s’acumula a les rieres i barrancs (i altres indrets), arrossegada per l’aigua, i que es barreja amb ciment i aigua per a fer el formigó; la *sorra* és la terra de gra molt més fi que es troba a les platges.

Morfologia

Flexió nominal. A Riudoms es conserven quatre plurals etimològics en *-ns* de mots plans: *còvens* (COPHINES), *jóvens* (IVVENES), *hòmens* (HOMINES) i *ràvens* (RAPHINES).

Determinants i pronoms. S’hi conserva l’article *lo* (pronunciat [lu]), el qual és la forma catalana clàssica, malgrat que no es considera normatiu. S’empra darre-re de consonant i de pausa: *Lo nen no vol lo sopar*. Però no darrere de vocal: aleshores l’article queda reduït a *’l*: *Vindrà’l nen*.

No hi ha cap diferència entre noms comuns i propis en relació amb l’article. Però hi ha mostres de l’article personal *en* en la toponímia: *mas de n’Albi* [máz də nàwβi].

Els possessius *nostro* i *vostro* es diuen amb *-o* final induïda per la *o* tònica (tal com s’esdevé amb mots normatius com *porxo* i *monjo*).

Els demostratius *aquest*, *aquesta*, *aquests*, *aquestes* es pronuncien sempre sense la *essa* de davant la *t* [əkét, əkétë, əkétəs, əkétəs]. Tots els demostratius es diuen amb *e* tancada: *aqueix* [əkéjʃ], encara utilitzat esporàdicament, *aquell* [əkéʎ].

Jo s’hi pronuncia amb iod inicial, mai jota [jó].

S’hi usen els pronoms *naltros* o *nantros* [náltrus, nántrus] i *valtros* [váltrus] per *nosaltres* i *vosaltres*.

El pronom neutre *allò* sol utilitzar-se per a referir-se a un tros de terra determinat; és una accepció que no recullen els compendis normatius de la llengua, malgrat que no és pas rara al Camp de Tarragona i en altres zones.

Els pronoms febles i llurs combinacions són força diferents del que imposa la llengua estàndard. Trobem usades les formes plenes davant del verb, sempre que sigui darrere de consonant o de pausa: *me dutxo*; *com te dius?*; però: *no'n vull* (que cal escriure *no en vull*). El pronom feble *se / es*, ultra l'ús reflexiu i recíproc habitual, substitueix *nos / ens* i *vos / us*: *se donaran coca* pot voler dir *ens donaran coca* i *us donaran coca*. La combinació *los hi / els hi* pot fer-se servir pleonàsticament, referint-se només al complement directe: *los hi donarem coca*, *no'ls hi donarem coca* (*els donarem coca*, *no els donarem coca*); també equival a *els els*, *els les* i *els ho*: *els hi donarem* pot equivaler a *els els donarem*, *els les donarem* i *els ho donarem*. També hi són desconegudes les combinacions *la hi*, *l'en*, *la'n*, *li'n*, *els en*, *li ho* i *li hi* substituïdes, respectivament, per *l'hi*, *lo / el*, *la*, *n'hi*, *n'hi*, *l'hi* i *li*.

La erra final dels infinitius és sempre muda, fins i tot si el segueixen un o més pronoms febles: aleshores aquests clítics s'hi uneixen com si es tractés de qualsevol forma verbal acabada en vocal: *va portà'ls* (*va portar-los*), *trobà'n és molt divertit* (*trobar-ne...*), *va menjà-se'ls* (*va menjar-se'ls*), etc.

Flexió verbal. La conjugació dels verbs coincideix, a grans trets, amb la fixada normativament, amb el subjuntiu en *i* (*cantis*, *canti*, *cantin*, *cantessis*, *cantéssim*, *cantéssiu*, *cantessin*). Hi ha, tanmateix, alguns punts de discrepància.

Verbs regulars de la primera conjugació. Del verb *deixar*: *ell deix* (per *ell deixa*), per analogia a *ell creix*, etc.; *semblar*: *sembli que vol ploure* (per *sembla que vol ploure*), tret que fa pensar en una relació amb el xipella.

Verbs regulars de la segona conjugació. Futur i condicional de verbs en *-re*: *jo bateré*, *jo batria* (per *jo batré*, *jo batria*).

Verbs regulars, de la tercera conjugació. Imperfet de subjuntiu amb velarització: *jo dormigués*, *tu dormiguessis*, etc. (per *jo dormís*, *tu dormissis*, etc.).

Verbs irregulars. Verb *haver*: com a conseqüència del valor morfemàtic d'aquest verb quan fa d'auxiliar, en el present d'indicatiu ha perdut la tonicitat, de tal manera que les sis formes són monosíl·labs àtons, totes pronunciades amb una vocal neutra [əj, əs, ə, əm, əw, ən]: *he cantat* [əj kəntát], *hem sortit* [əm surtít], *heu ballat* [əw bəɫát].

En canvi, quan fa d'auxiliar de la perífrasi d'obligació es manté tònic, amb les persones 1a i 2a del plural en *a*: *haig de cantar* [áj ðə kantá], *has de cantar* [áz də kəntá], *ha de cantar* [á ðə kəntá], *hem de cantar* [ám ðə kəntá], *heu de cantar* [áw ðə kəntá], *han de cantar* [án ðə kəntá].

Com a condicional, tant s'usen les formes *hauria*, *hauries*, etc. com *haguera*, *hagueres*, etc.

Verb *ser*: [əʎ és], amb *e* oberta. En l'expressió *hi és* o *no hi és*, la *essa* sovint s'emmuideix: *hi è* [jé] o *no hi è* [nó jé]; *tu érets* (per *tu eres*, per analogia a *tu ets*).

Alguns verbs irregulars de la 2a conjugació fan l'imperfet d'indicatiu en *-eia* *-ies*, etc., per analogia a *deia*, *deies*, etc. o *feia*, *feies*, etc.: *correia*, *ploveia*, *podeia*, *veneia*, *voleia* (per *corria*, *plovia*, *podia*, *venia* (de *vendre*), *volia*. En el cas de *veneia* (de *vendre*), permet oposar-lo a *venia* (de *venir*), i evitar la confusió.

Encendre i els verbs en *-tendre* presenten *e* oberta a la 3a persona del present d'indicatiu: *encèn*, *atèn*, *entèn* (segurament per analogia amb *aprèn*, etc.).

Els verbs *cabre* i *saber* fan l'imperfet de subjuntiu amb velarització: *capigués*, *sapigués* (per *cabés*, *sabés*).

Les tres formes de la persona de present d'indicatiu acabades en *-ig* canvien sovint aquest so per una iod: *jo faig* [fáj], *jo haig*, en la perífrasi d'obligació [áj], *vaig* [váj / báj]. Aquest fenomen no afecta *ell fuig* [fútʃ], ja que és una 3a persona.

Dar: aquest verb defectiu s'hi usa sovint. Present d'indicatiu: *jo donc*, *tu dons*, *ell don*. Present de subjuntiu: *jo dongui*, etc. Imperfet de subjuntiu: *jo dongués*, etc.

Alguns dels verbs amb *a* tònica al lexema que, en el català oriental, l'han canviada modernament en *e*, per analogia, conserven aquesta *a*: s'hi diu *ell jau* (i no *jeu*), *pantaixa* (i no *panteixa*), *llança* (i no *llença*), *avança* (i no *avença*), *cap* (i no *quep*), a més de les formes ja citades del verb *haver*, *ham* i *hau*. Però molts altres s'hi diuen amb *e*: *arrenca* (i no *arranca*), *neda* (i no *nada*), *neix* (i no *naix*), *treu* (i no *trau*).

Són usuals els infinitius *tindre*, *vindre*, enfront de *tenir* i *venir*.

Alguns participis presenten una forma velaritzada analògica: *capigut*, *espenyut*, *estrenyut*, *molgut*, *sapigut* (per *cabut*, *empès*, *estret*, *mòlt*, *sabut*). També s'hi diu *sigut*, ara ja admès. Però trobem *venut* (seguint la normativa) i no pas *vengut*, com en altres indrets.

Adverbis. *Alego* ('aviat', mot que fora del Camp només trobem a l'alguerès, *lego*), *després-ahir* ('abans d'ahir'), *l'any qui ve* ('l'any que ve').

L'adverbi *ja* s'hi pronuncia amb iod inicial, mai jota [já].

Conjuncions. Hi és ben viva la conjunció *altrament* [àltrəmén].

La conjunció *doncs* hi ha perdut l'element velar [dóns].

Gentilici i parèmies

El gentilici de Riudoms és *riudomenc* i arreu de la comarca la seva gent és coneguda per *del sac*, *tomaquers* o *pebroters*. En alguns pobles —Colldejou, Montroig i les Borges del Camp— també se'ls coneix com *caragirats* i *merdaguers*, a partir d'un possible canvi de bàndol polític en una guerra passada, i perquè alguns pagesos anaven a retirar latrines als seus pobles. Pel que fa al terme *caragirats*,

però, la justificació històrica és una altra i respon a una varietat de fesol («judías llamadas fasols caragirats»), segons un document de 1769 exhumat per Núria Sales i referent a aquestes terres amb tradició en el cultiu de llegums; la referència gentilícia a les comunes, per la seva banda, tradueix l'interès dels riudomencs a proveir-se de fems per adobar les hortes i els fruiters, apreuats en el territori des del segle XVIII.

La parèmia és força rica en la síntesi del caràcter i de les activitats laborals o festives de la societat. De les tendències polítiques locals ens ha quedat aquesta corrandà: «Y en el cielo manda Dios, / y en la tierra los gitanos, / y en el pueblo de Riudoms, / ¡ay!, mandan los republicanos». La influència agrícola, com correspon a la seva tradició pagesa, és la primera productora de literatura popular: «A Riudoms tomàquets i provessons» o bé «A Riudoms, tomàquets i carabassons», que relaciona un cert tarannà religiós de la seva gent amb la producció agrícola del camp, d'una gran extensió i qualitat a l'època contemporània; en alguns casos, les hortalisses són portadores d'ironia, com en aquesta cançoneta: «Vila-seca, per tomaques / i Alacant, pels seus torrons; / a Reus, pels seus carquinyolis, / i per pebrots, a Riudoms». També es diu «A Riudoms, sac, senalla i bona lluna» o «Sac, podall i bona lluna», en relació amb la professionalitat dels esporgadors, que coneixien bé el seu ofici —unes altres versions atribueixen la parèmia a un suposat caràcter d'afanar productes de l'horta, fet a la claror de la lluna, però del tot rebutjable perquè no s'ajusta a la tradició.²⁴ De l'antic ofici de bregador, present a la toponímia, ha quedat aquesta corrandà: «Els de la Selva fan topins / els de les Borges ganivets / a Riudoms fan cànem / i a Vila-seca xiulets». Les característiques atmosfèriques tampoc no falten en aquest folklore local: «A Tarragona manxen, a Reus enganxen i a Riudoms escampen», en relació amb la força del vent que a la zona té categoria; i encara aquesta altra «A Riudoms la gran cisterna / el campanar al descobert / l'estacada foradada / i la riera passa al dret», que sintetitza el perill de la vila davant de les ramblades, ja que el poble s'emplaça entre diversos corrents d'aigua que poden negar la vila en èpoques de pluges torrencials, especialment la riera de Maspujols, el Rieró i el barrenc del Portal.

Pel que fa al caràcter dels riudomencs i més enllà del que ja es dedueix de les frases anteriors, hom també destaca «De Reus a Riudoms hi ha el mateix que de Riudoms a Reus» o bé «De Riudoms a Reus / no hi ha sinó una hora: / de Reus a Riudoms / la mateixa estona», una sentència que vol evidenciar un mateix nivell de relació i de força entre ambdues poblacions. O bé aquesta altra: «A Riudoms, bona gàbia i mals moixons». Relacionat amb la religió i ultra els també ja esmen-

24. Eugeni PEREA SIMÓN, *Llegendes de Riudoms: Libre ver e apòcrif*, Reus, Ed. del Centre de Lectura, 1981, p. 44.

tats, anotem aquestes altres cantarelles: «Sant Antoni de Riudoms / vós que aneu a plegar fems / si em toqueu aquest muntet / us faré petar les dents», com a conjur protector dels formiguers i dels munts d'adob natural que es preparaven al camp, deixant-los en bancals o marges; o bé aquest altre recitat per detectar qui s'havia fet una llufa: «Mare de Deu de Montserrat / qui s'ha petat?»

Per posar en relleu les qualitats físiques de les noies riudomenques hom recitava cançons com aquesta: «A Botarell tots són guexos / a Montbrió no ho són tant / a Vinyols la boniquesa / i a Riudoms la flor del Camp». També aquesta altra: «Les nenes de Riudoms / tenen pretensions / perquè són tan maques. / No volen cap pagès / que els digui res / mentre van mudades. / Volen un senyoret / que porti barret / i sabata blanca / i mitjons de fer patir», que admet altres versions.

ONOMÀSTICA POPULAR

Fruits del camp: noms de preu

La viticultura local, tan important durant els segles xvii i xviii, ha deixat un bon reguitzell de noms de varietats de ceps, encara vius en la memòria o en la toponímia. Hom parla de carinyena, esquitxagós, garnatxa, garnatxa blanca, garnatxa negra, macabeu, malvasia, moscatell blanc, moscatell negre, pansal, parellada, picapoll, sumoll, ull de llebre, xarello.

La collita agrícola més important de Riudoms, durant bona part del segle xx, ha estat l'avellana, una producció que podem datar, inicialment, a partir de 1862 a Mas de n'Albi. Documents de mitjan segle xx assenyalen les partides de la Clo-ta, Sant Pau, el Bugar, el Campàs i la Sénia com les més aptes per a aquest conreu en secà i, en regadiu, les partides limítrofes amb Maspujols i la de Blancafort. Les varietats productives d'aquesta fruita seca han estat batejades, popularment, amb els noms d'artell, cap pla, castanyera, comuna, cul pla, flocal, garrofina, gironell, gironenca, morell, negret garrofi, negreta, planeta, primerenca, queixal, queixal de llop, ratllada, sorrut, treneta.

Els aments de l'avellaner són denominats *cordons*, i la *soca* —tronc de l'arbre—, a Riudoms té un sentit més ampli que el que li dóna el diccionari normatiu, és a dir, que defineix els espais buits que resten entre els troncs de l'arbust, on neixen les varetes —rebrotims—, i que cal mirar per recollir les avellanes que hi cauen: *fer les soques*, o *espigolar les soques*, i també *esporgar les soques* o *desvaretar*, 'tallar les varetes'. L'avellana pot ser atacada pel diabló (*Balanus nuceum*), un insecte que perfora la clova i es menja el fruit.

En parlar dels fruits de l'oliver, hom fa referència a les varietats arbequina, blanquilla, mallorquina, menya, morrudes i sevillanes.

Finalment, també cal fer esment a un arbre secundari en l'economia pagesa de

Riudoms, l'ametller, que ha donat mitja dotzena de noms de fruits: comuna, desmai o llargueta, marcona i mollar.

Campanes i tocs: els noms sonors

L'ús de les campanes, tant per qüestions religioses com de serveis civils generals, era freqüent a la nostra societat fins a la darrereria del segle xx com a element indispensable de comunicació. Malgrat que el so dels batalls tenia, i segueix tenint, un llenguatge propi, només es fa entenedor per als habitants de la parròquia o de la vila: des de qualsevol lloc del terme el seu ressò feia conèixer avisos, esdeveniments, alarmes, etc. La utilització de les campanes estava reglamentada i la seva manipulació reservada al campaner d'ofici o sagristà; algunes notes d'arxiu sancionaven amb excomunió aquells qui gosessin manipular-les sense estar-hi autoritzats. Les campanes que ha tingut Riudoms en el decurs de la història han estat denominades, popularment, l'Antònia, la Bonaventura, els Carillons, del Convent, l'Esquellot de Sant Antoni, la Fideuera, la Grossa, de l'Hospital, la Immaculada, la Jacoba, la Josepa, la Josepeta, la Maria, del Mas Blanc, del Mas del Sabater, del Mas d'en Blai, del Mas d'en Roca, la Mitjana, la Nova, la Petita, del Rellogge, la Santa Maria, la de Sant Antoni, la Sebastiana i la Tercera. Detallem succintament la història d'alguns d'aquests elements sonors.

Antònia, l'. Antiga campana del cloquer parroquial fosa en els obradors de Bonaventura Pallés Armengol de Barcelona l'any 1881; pesava 360 quilograms i sabem que l'any 1925 ja no s'utilitzava perquè estava clivellada. Va ser destruïda durant la guerra de 1936-1939.

Bonaventura, la. Nom oficial amb què es coneix la campana Tercera, en honor del beat Bonaventura Gran.

Carillons, els. Conjunt de dues rastelleres de campanes de diverses mides i sons que hi havia a l'interior de l'església parroquial, vora la sagristia, i que es feien sonar en ocasions singularitzades com és ara la Pasqua de Resurrecció. Per la documentació que hem vist sabem que cada un d'aquests carillons disposava d'unes deu campanes. Desaparegudes durant la guerra de 1936-1939; quan es restauri el culte se n'adquiriran de noves.

Fideuera, la. Nom popular amb què es coneixia la campana anunciadora de la festa major —la Grossa—, la qual cosa pressuposava menú extraordinari, amb els característics fideus de la sopa del caldo.

Grossa, la. Primera campana del cloquer parroquial. Té un diàmetre d'1,14 metres i un pes de 1.100 quilograms. El seu cost va ser de 20.046,40 pessetes i havia estat fosa als obradors valencians de Vicenç Rossers Vidal. Beneïda l'abril de l'any 1944, fou apadrinada per Frederic Mas Gispert i Àngela Munné. Dita també la Jacoba, la Nova i la Fideuera. En ús. Electrificada.

Hospital, la campana de l'. Campaneta petita instal·lada en una espadanya de l'hospital de sang de Verge Maria, al carrer Major. Sembla que a principis del segle xx ja no hi era.

Josepa, la. Antiga campana parroquial fosa als obradors de Bonaventura Pallés Armengol de Barcelona l'any 1881. Tenia un pes de 20 quilograms i va ser esberlada durant la guerra de 1936-1939 per tal de fer-ne metralla.

Josepeta, la. Antiga campaneta instal·lada al capdamunt del campanar parroquial, sostinguda per un trípod de ferro. Feia un pes de 80 quilograms i havia estat fosa a Barcelona l'any 1666. És la referència més antiga de campanes que fins ara coneixem. Fou esberlada en la guerra de 1936-1939 per fer material bèl·lic.

Mas del Sabater, la campana del. Al mas homònim. Anunciava la missa dels diumenges i festius que per als treballadors i fidels dels masos del veïnat se celebrava en el seu oratori.

Mitjana, la. Campana del cloquer parroquial, dita també *la Sebastiana* en honor del copatró de la vila. Té un diàmetre de 0,84 cm i un pes de 400 quilograms, fosa als obradors valencians de Vicenç Rossers Vidal; el seu cost va ser de 6.320,60 pessetes. Beneïda l'abril de 1944, fou apadrinada per Josep M. Sentís Simeon i Maria Veciana de Cabré. En ús. Electrificada.

Petita, la campana. Penjada al campanar parroquial, dita també *la Immaculada Cor de Maria*. Té un diàmetre de 0,49 cm i un pes de 50 quilograms i va ser fosa a València en els tallers de Vicenç Rossers Vidal; el seu cost fou de 1.776 pessetes. Beneïda l'abril de 1944, va ser apadrinada per Rafel Mas Guinjoan i Maria Anglès Monné. En ús. Electrificada.

Rellotge, la campana del. Campaneta del rellotge del Comú instal·lada al frontispici de l'església de Sant Jaume apòstol. Tenia un pes de 25 quilograms, aproximadament. Desapareguda o fosa, sembla que durant la Guerra Civil espanyola.

Santa Maria, la. Antiga campana grossa de la parròquia construïda a Palència per Moisés Díaz l'any 1914; tenia un pes de 1.160 quilograms. Va ser esberlada durant la guerra de 1936-1939.

Sebastiana, la. Antiga campana del cloquer parroquial fosa a Barcelona per Bonaventura Pallés Armengol l'any 1881; tenia un pes de 160 quilograms. Va ser esberlada durant la guerra de 1936-1939. Dita també *la campana Mitjana*.

La comunicació pública a través de les campanes ha donat com a fruit uns noms distintius de toc que han pervingut en el llenguatge popular fins avui. En la majoria dels casos, però, el coneixement d'aquesta codificació va en regressió a causa de la preponderància dels nous sistemes de comunicació. Els tocs locals més comuns que coneixem són: l'alçar Déu, l'àngelus, d'ànimes, les batallades, del comú, dos tocs, a foc, general, menut, a missa, d'oració, pa i nous, repicar, al sometent, tres tocs i ventar.

Alçar Déu. Toc de batallades que es feia amb la campana Grossa en el moment d'alçar l'hòstia i el calze durant la missa solemne. Calia que la gent que es trobava fora de l'església en oir el so s'aturés i, traient-se la gorra si s'anava cobert, se senyés en una mostra de respecte.

Àngelus, l'. Toc d'oració fet a migdia en senyal de salutació a la Verge Maria. La gent que feinejava al camp parava uns moments el treball que estigués realitzant, es treia la gorra o el barret, se senyava i, a vegades, recitava una jaculatòria allusiva.

Ànimes, d'. Toc d'oració que es feia a trenc d'alba en record dels fidels difunts. En escoltar-lo, la gent feia el senyal de la creu i solia invocar els seus familiars morts, aplicant-los una oració privada, jaculatòria, etc.

Batallades, les. Tocs de batall de la campana Grossa quan anuncia festa, aniversari o esdeveniments singularitzats.

Comú, del. Avisava de la convocatòria municipal vespertina a la Casa de la Vila. Habitualment es tocava a trenc d'alba perquè els regidors ho sabessin abans d'anar-se'n al tros o als obradors i no retardessin la tornada.

Dos tocs. Toc de funeral. Per saber si el difunt era un home o una dona, hom escoltava les pauses del to: si se'n feia una (dos tocs), es tractava d'una dona; si se'n feien dues (tres tocs), aleshores el difunt era un home.

Foc, tocar a. Antic avís sonor que es feia per denunciar que s'havia calat foc en alguna casa, obrador o pallissa del poble; aleshores hi havia obligació d'acudir en auxili del lloc sinistrat amb ferrades i poals. Era una toc seguit, molt ràpid, fet amb una campana petita, normalment amb la del Comú.

General, toc. So de campanes per convocar el poble a reunions del Comú davant d'una necessitat o desgràcia previsible o d'interès general. Era fet pel campaner del municipi.

Menut, toc. Toc de funeral anunciant la mort d'un albat.

Missa, toc de. So de campanes produït una estona abans de l'hora d'inici de celebració de la missa, per tal de convocar la gent a l'ofici de l'església.

Oració, toc d'. Repic de campanes que es feia a trenc d'alba i a l'hora de l'àngelus, anomenat també d'ànimes i àngelus.

Pa i Nous, la. Tocs breus i seguits de campana que anunciaven la mort d'un albat. Pa i nous és un so onomatopèic (primera meitat del segle xx).

Repicar. Volteig de campanes que anuncien festa major o esdeveniments molt singularitzats.

Sometent, el. Toc d'alarma i de mobilització per defensar-se o per encaçar malfactors, fet des del campanar parroquial i iniciat al segle XVIII durant la Guerra Gran.

Tres tocs. Toc llarg del funeral, practicat amb dues pauses i tres sèries, que anuncia la mort d'un home.

Ventar. Espargar per la força del vent el so de les campanes. Es tocava a migdia i havent dinat per tal d'avisar la gent que feinejava al camp de les hores de plegar i de posar-se a treballar.

Núvols i boires: els noms de la climatologia

També hi ha una onomàstica del cel i dels fenòmens meteorològics, sovint comuna entre pobles d'una mateixa contrada o país. A Riudoms hem recollit cinc noms de núvols i tres de boires, en la majoria dels casos no aplegats pels folkloristes ni pels diccionaris. Avui el coneixement d'aquests noms només es manté en gent gran, amb tendència a evaporar-se de la cultura popular local pel desarrelament de la gent al camp i llurs costums i tradicions i per les influències normalitzadores dels mitjans de comunicació que acostumen a parlar de noms genèrics.

Mallorquines, les. Conjunt de núvols blancs, grisos o rosats segons el temps i l'hora del dia. Formats a llevant, sobre el mar, en la línia de Mallorca i d'ací ve el nom. Semblen fets de grups de sorra. Poden documentar-se des de 1860, si no abans.

Torratxes. Nucli de bromes blanques que es drecen a muntanya, altes com castells. Solen formar-se sobre la calma de la Mussara, l'Albiol i Castellvell.

Torrellades, les. Extensió de torratxes que solen congriar tempesta i dur aigua abundant, segons la intensitat del seu color blau acerat i d'una superfície llisa i brillant com un còdol de riera.

Teranyins, els. Bromes molt fines que deixen traslluir el sol. Propis dels temps aspres, d'hivern sobretot; són com un vel de núvia, com la teranyina espessa que es fa entre els arbres i brilla amb la llum quan l'encalça.

Vinasses. A Riudoms hom defineix un determinat conjunt de núvols amb el nom de *vinasses*, és a dir, aquelles boires de solpostada que es formen a la mola de Colldejou, especialment a l'hivern, d'un roig vinós intens i de formes espectaculars.

Boira rasa. Fum ran de terra produït en temps d'humitat, normalment a la primavera i tardor. S'arrapa a les fondalades, barrancs i canyissars i no s'alça fins que no romp el dia.

Boira tova. Boira alta que puja de mar i duu humitat però difícilment pluges.

Calitja. Boira finíssima que entela els camps i fa tremolar les coses i el paisatge, vistos en llunyania. És pròpia dels dies forts de la calor de l'estiu.²⁵

Vents: els noms de referència

En la mesura en què els vents tenen influència o conseqüències en la vida social i agrària, se solen batejar amb noms que defineixen les seves peculiaritats. A

25. *Lo Floc* (Riudoms), núm. 120 (juliol-agost 1991), p. 11.

Riudoms se'n poden comptar fins a vuit i, igual que altres fenòmens meteorològics, han perdut ressò en una societat industrialitzada i de coneixements globals.

Aragó, vent d'. Avui a penes es diu. Suplert pels noms més estesos *de dalt*, *ponent* o *serè*. Indicava la procedència del vent de ponent o de la part aragonesa.

Baix, vent de. Aire procedent de la costa marítima; s'alça a l'estiu i facilitava les feines de ventar a les eres; especialment desitjat pels pagesos a l'època de batre els cereals, els fessols, els cigrons, les faves, etc.

Dalt, el vent de. És una altra denominació del serè. S'anomena així perquè procedeix de dalt de les muntanyes de la serralada de la Mussara.

Joanet de Prades, el. Vent molt fred i intens —diuen que talla— i que bufa a l'hivern procedent de les muntanyes de Prades —Serralada Prelitoral Catalana.

Marinada, la. Vent lleu, molt fresc i humit, que s'alça cap al tard procedent de la costa marítima.

Ponent, vent de. Una altra denominació del vent de serè, per la direcció des d'on bufa —serra de la Mola de Colldejou.

Quaresma, aire de. Aire lleu i fresc, d'anunci de canvi d'estació meteorològica que es produeix a l'entorn de la setmana santa.

Serè, el. Vent de caràcter sec i de força variable que bufa procedent del nord-oest o de ponent, dit també *d'Aragó*, *de dalt* i *de ponent*.

Jocs populars

Els jocs, com a elements creatius d'esbarjo i economia social, també ens han deixat alguns noms en l'onomàstica local: *Baldufa*, *Bingo*, *futbol*, *pilota*, *Piloter*, *poliesportiu*, *trinet*... Els jocs referits a la pilota, documentats a partir de 1701 —però molt probablement amb una existència anterior—, integren Riudoms en la nòmina de pobles catalans que els havien practicat; el joc és motiu d'ordinacions reguladores i de sancions per controlar-lo i evitar els conflictes que del seu mal ús podrien sorgir.

Relacionat amb la morfologia urbana, encara podem registrar l'existència d'un altre joc, exclusiu de Riudoms, per bé que sigui l'adaptació d'un altre de caràcter universal: el joc de la B o cluca d'amagar, joc infantil —variant local de la cluca d'amagar determinat pel seu àmbit topogràfic de realització, una B majúscula constituïda per la urbanització de la Plaça i el seu rodal; el vial central dels porxos, que constituïa la vertical de la lletra, i els carrers de l'Arenal i de Sant Isidre, que formaven les corbes o panxes. La revista *Lo Floc* (juliol-agost de 1979, p. 8) va publicar un dibuix de Ferrant il·lustrant aquest joc de la canalla riudomenca que va ser viu fins als anys cinquanta o seixanta del segle xx. Es té notícia de la pràctica d'aquest joc almenys des del principi del segle xx, de manera que és plausible creure que deuria sorgir a partir de la construcció de l'illa de cases dels porxos, en aquesta mateixa època, potser en veure dibuixades les línies dels fonaments de l'obra.

METODOLOGIA DE TREBALL

El primer recull onomàstic de Riudoms el vam elaborar l'any 1976 i publicar tres anys més tard a Barcelona sota el títol de *Toponímia del terme i de la vila de Riudoms*.²⁶ En aquella obra introduïrem un total de sis-cents vint-i-cinc registres, amb un apèndix de trenta-quatre cognoms i dos-cents seixanta renoms, entre vius i pretèrits.²⁷ Aquests foren els primers estudis d'onomàstica local que es feien, així com de la seva geografia, història i llengua que la ciència implica. D'aleshores ençà, la nostra tasca investigadora s'ha obert vers altres camps de la història local i comarcal i, fruit de la recerca en diversos arxius, de la realització de noves enquestes de camp i d'un major i minuciós coneixement del territori, hem anat aplegant i sumant materials onomàstics que han acabat confluint en aquest nou treball que ara recull 2.951 entrades, el 75 % de les quals són documentades. D'aquestes, 1.345, és a dir, un 46 %, estan relacionades amb antropònims. És un treball nou tant en la metodologia com en la sistematització, d'acord amb els moderns plantejaments científics promoguts per l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Com ja hem assenyalat, les primeres enquestes de camp van ser fetes l'any 1976, per bé que durant l'hivern del 2004 n'hem fet de noves, distribuïdes per partides de terra i amb guies preferentment de la zona. El treball de redacció final de les fitxes elaborades s'ha fet entre els mesos d'octubre de 2004 i abril de 2005.

La finalitat de l'onomàstica és l'estudi de la llengua, de manera que aquests tipus d'inventaris —com ja han advertit autors com Ramon Amigó— mai no han de pretendre ser guies del terreny o dels llocs; tanmateix, hem procurat anotar en cada entrada aquelles informacions que justificaven o certificaven una realitat aparent o bé que ens sembla que aporten pistes per a subsegüents anàlisis interpretatives.

Alguns noms, malgrat que es tracti d'evidents castellanismes, els incoem tal com la gent els ha anat pronunciant al llarg del temps, ja que si no ho féssim així falsejaríem la realitat onomàstica existent. En són exemples clars els casos de l'«Americano», «Bodega», «Buenes», «Bueno», «Charol», «Colilles», «Cubano», «Empalme», «Manco», «Manquillo», «Martinico», «Melitón», «Recreu»...

Quant al fitopònim *brugar*, i contràriament a l'opció escollida en l'edició onomàstica de 1978, el transcrivim com a *Burgar*, ja que la metàtesi es va consolidar almenys des del segle XVI, si no d'abans.

26. Separata de la *Revista Catalana de Geografia* (Barcelona), vol. 1, núm. 2 (abril-juny 1978), 1979.

27. L'estudi dels motius i malnoms de Riudoms que continuarem fent després de l'edició de la toponímia de Riudoms (1979), han estat editats a E. PEREA SIMÓN, «Renoms pretèrits de Riudoms», *Lo Floc* (Riudoms), núm. 41 (1983), p. 16-17; E. PEREA SIMÓN, «Renoms novíssims de Riudoms», *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. II, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 21-32; E. PEREA SIMÓN, «Vida i mort a Riudoms (1668-1677)», *Paratge* (Tarragona) (1994-1995), p. 31-38.

Verge Maria és un hagiotopònim que trobem transcrit precedit de preposició i article, des del segle XVI, però a partir de la dinovena centúria els perd i és així com ha persistit en la tradició oral, de manera que hem optat per mantenir-lo com ho diu la gent: *anem a Verge Maria, la font de Verge Maria*, etc.

Pel que fa a les entrades alfabètiques que vénen a continuació, fem notar que els noms vius van seguits d'una explicació —si escau— i del suport documental trobat; en el cas dels noms pretèrits, l'ordre s'inverteix.

AGRAÏMENTS

En les nostres primeres recerques sobre el terreny, l'any 1976, ens varen acompanyar els senyors Marc Domingo i Gispert (1900), pagès; Joan Corts i Ferrer (1906), també pagès i ocasionalment minador, i Josep Maria Gili i Corts (1899), pagès. En les enquestes de camp realitzades entre el 2004 i el 2005 ens han informat o acompanyat pel terme riudomenc les persones següents: Anton Cros Figueres, de les Borges del Camp, de la partida del Puig Pedrós; Lluís Dolcet Fortuny *Tóta*, de l'Horta Nova; Joaquim Llaurador Grau, de Maspujols, de Mas de Gomandí; Joan Mestre Fontgivell (1935), de la Sénia; Pere Fontgivell Gispert (1949), de Mas de n'Albi; Josep M. Gispert Ferré (1944), del Freixe, i Agustí Gili Llaurador (1915), de l'Alqueria, entre altres informadors ocasionals. Agraïxo a Joan Francesc Mestre Mas i Josep M. Cruset Domènec l'ajut en els treballs de camp, i a Jordi Ferret Moreno les dades referides a coordenades en UTM.

La consulta de les fonts arxivístiques és fonamental en un recull d'onomàstica i això només pot fer-se si es troben bons instruments de descripció i bona atenció personal per part dels seus gestors, que guiïn i ajudin en les tasques d'investigació. En aquest sentit, vull agrair les atencions rebudes de Manel Güell, de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona (AHDT); de Manel Ibarra, de l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT); de Sabí Peris, de l'Arxiu Històric Comarcal de Reus (AHCR); de Núria Rins, de l'Arxiu Històric Municipal de Riudoms (AHMR), i de Teresa Salort, de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT). També vull destacar la diligència en el servei dels facultatius dels arxius de la Corona d'Aragó (ACA) i de l'Histórico Nacional de Madrid (AHNM).

Agraïxo a Josep M. Virgili Ortiga la redacció, gairebé íntegra, del capítol sobre el parlar local, elaborat a partir de les notes de camp que he anat prenent durant els darrers vint anys. Finalment, dec un agraïment especial al mestre Ramon Amigó i Anglès per la seva lliçó pràctica d'humanitat i de ciència demostrada durant aquests ja més de trenta anys d'amistat compartida, i que ha tingut la paciència de guiar el present treball.

Bibliografia i documentació

FONTS MANUSCRITES

Acrònims

Arxius

AC	Arxiu Capitular de Tarragona
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona
ACER	Arxiu del Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar
ADT	Arxiu General de la Diputació de Tarragona
AHAT	Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona
AHCR	Arxiu Històric Comarcal de Reus
AHDT	Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona
AHMR	Arxiu Històric Municipal de Riudoms
AHMOV	Arxiu Històric Municipal de Vinyols
AHN	Arxiu Històric Nacional de Madrid
AHT	Arxiu Històric de Tarragona
AMR	Arxiu Municipal de Reus
APD	Arxiu privat de Cal Dasca, de les Borges del Camp
APM	Arxiu Parroquial de Montblanc
BM	Biblioteca Nacional de Madrid
BT	Biblioteca Pública de Tarragona

MANUSCRITS

Acdip	Actes de la Diputació de Tarragona (s. XIX). ADT.
Actes	Actes municipals, a partir de 1940 i fins al segle XXI. AHMR.
Ami.	Llibres d'amillament (s. XIX-XX)
Baptismes	Baptismes, s. XVII. Abadia de Riudoms. AHAT.
Cadastre	Cadastre de les Borges del Camp, a. 1725. APD.
Cadastre	<i>Relación de contribuyentes por rústica de este término municipal que han sido avisados para prestar su conformidad a los trabajos de la confección del catastro de rústica del citado término</i> (a. 1953). ADT.

Cadastre 1899	<i>Catastro dels terratinents de Viñols per las tres tercres ordinarias y extraordinarias de 1899.</i> AHMV.
Cancelleria	Processos en foli, 114/10, f. 13r-14v (a. 1386). ACA.
Capbreu	<i>Capbreu dels censos reals y propis que la Real Cartuxa de Scala Dei reb de la vila de Riudoms y Alexar y Vinyols y Alforge segons lo cabreu de 1687 y en avant.</i> Sig. Llibre 13930. AHN.
Capbreu 1533	<i>Capbreu llevador de censos y censals de la venerable comunitat dels preveres de la sglesia de Reus lo qual comensa lo primer de maig 1533.</i> AHMR.
Capbreu 1677	Capbreu de Riudoms de 1677. Censos que paguen a l'Arquebisbe, f. 210-219. AHT.
Capbreu 1761	Capbreu de l'Arquebisbe de Tarragona sobre el terme de Riudoms, a. 1761-1762. Fons notarial de Tarragona. Notari Ramon Fàbregues Rafi. Caixa 637, folis 1-229 + 6 folis index. AHT.
Capítol	<i>Determinacions capitulars dels anys 1703, 1704 y 1705.</i> Núm. 101. AC.
Capítols	Capítols matrimonials. Abadia de Riudoms. AHAT.
Cartulari	Cartulari de Poblet, vol. 241 (doc. 260, f. 169v i 170), a. 1168. BT.
Còdex AB	AHAT.
Còpia	Còpia de document solt, s. d. (probablement de primers del segle XVIII). AHMR.
Còpies	Còpies de certificacions i instàncies, a. 1953-1960. AHMR.
CP	Cartularis de Poblet. Biblioteca Pública de Tarragona. Secció de manuscrits, vol. 241, doc. núm. 260, f. 169v i 170. Any 1168.
Doc. 19	<i>Patrón de los vecinos que tienen casa abierta en la villa y término de Riudoms, año de 1819.</i> AHMR.
Doc. 64	Petició d'exempció del servei militar, a. 1819. AHMR.
Doc. 68	Llibre d'actes de l'Ajuntament de Riudoms, a. 1790-1803. AHMR.
Doc. 101	Publicació del padró general d'electors de Riudoms, a. 1869. AHMR.
Doc. 105	<i>Resoluciones capitulars, des de 1785 a 1790.</i> AHMR.
Doc. 124	Ban de cobrament del dèficit del pressupost de despeses mitjançant el repartiment veïnal, a. 1871. AHMR.
Doc. 135	Subhasta de dues peces de terra, a. 1872. AHMR.
Doc. 297	<i>Llibre de las determinacions del consell de la vila de Riudoms, comença a 19 de març 1674 fins 1682.</i> AHMR.
Doc. 298	Llibre d'actes, a. 1877. AHMR.
Doc. 299	<i>Llibre de determinacions fetas en lo concell ordinari de la vila de Riudoms, Camp de Tarragona, comensat a 14 de juliol de 1682.</i> AHMR.
Doc. 301	<i>Llibre de les tabas de la pnt. vila o llibre dels consells des dels anys 1694 fins 1707.</i> AHMR.
Doc. 302	<i>Llibre de notas y disposiciones de la vila de Riudoms comensant als [...] de Abril del any 1668.</i> AHMR.
Doc. 303	Llibre d'actes, a. 1880-1881. AHMR.
Doc. 305	Llibre d'actes, a. 1879-1880. AHMR.
Doc. 306	Llibre d'actes, a. 1886-1887. AHMR.
Doc. 307	Llibre d'actes, s. XIX. AHMR.
Doc. 308	Llibre d'actes, a. 1881-1883. AHMR.
Doc. 309	Llibre d'actes, a. 1884-1885. AHMR.

- Doc. 310 *Libro de actas del Ayuntamiento de Riudoms, año económico de 1885-86.* AHMR.
- Doc. 312 Llibre d'actes, a. 1878. AHMR.
- Doc. 313 Actes del Consistori Municipal, a. 1894. AHMR.
- Doc. 314 Actes municipals, sense rel·ligar, s. XIX. AHMR.
- Doc. 319 Actes, sense rel·ligar, s. XIX. AHMR.
- Doc. 320 Llibre d'actes, sense rel·ligar, a. 1891. AHMR.
- Doc. 321 Llibre d'actes, sense rel·ligar, a. 1890. AHMR.
- Doc. 322 Llibre d'actes, 1887-1888. AHMR.
- Doc. 323 Llibre d'actes, 1888-1890. AHMR.
- Doc. 324 Llibre d'actes, a. 1876. AHMR.
- Doc. 325 Llibre d'actes, a. 1875. AHMR.
- Doc. 326 Llibre d'actes, a. 1874. AHMR.
- Doc. 327 Llibre d'actes del Consell Municipal, a. 1873. AHMR.
- Doc. 330 Llibre d'actes, s. XIX. AHMR.
- Doc. 331 Llibre d'actes del Consell Municipal, s. XIX. AHMR.
- Doc. 335 Llibre d'actes, a. 1868. AHMR.
- Doc. 336 Llibre d'actes, a. 1863-1865. AHMR.
- Doc. 337 Llibre d'actes del Consell Municipal, a. 1867. AHMR.
- Doc. 365 Actes soltes de sessions municipals, a. 1899. AHMR.
- Doc. 366 Llibre d'actes, 1898-1899. AHMR.
- Doc. 367 Llibre d'actes, 1897-1898. AHMR.
- Doc. 370 Actes del Consell Municipal, sense rel·ligar, a. 1895. AHMR.
- Doc. 379 Actes soltes de sessions municipals, a. 1900. AHMR.
- Doc. 380 Llibre d'actes del Consell Municipal, a. 1932-1936. AHMR.
- Doc. 381 Llibre d'actes, a. 1936-1938. AHMR.
- Doc. 383 Llibre d'actes, 1938-1939. AHMR.
- Doc. 400 Llibre de la Comissió Municipal Permanent, a. 1924-1926. AHMR.
- Doc. 401 *Actas de deslinde y amojonamiento del término municipal de la villa de Riudoms (a. 1889-1890).* AHMR.
- Doc. 467 Instància d'un grup de terratinents de Reus, que tenen finques a Riudoms, per demanar el tancament d'una séquia al camí dels Horts, a. 1915. AHMR.
- Doc. 489 Obres de defensa a la riera de Maspujols, a. 1883-1885. AHMR.
- Doc. 563 Queixa elevada per propietaris de la partida del Burgar a causa de la brutícia d'un camí, a. 1932. AHMR.
- Doc. 581 *Libra de les determinacions del consell de la pnt. vila de Riudoms començant a [...] de setembre any 1575.* AHMR.
- Doc. 582 *Llibra de les determinacions comensat <...> 1607.* AHMR.
- Doc. 584 *Llibre dels concerts, començant el 1707.* AHMR.
- Doc. 585 *Llibre del juy de prohomenes de la vila de Riudoms*, a. 1700-1743. AHMR.
- Doc. 586 Llibre de les determinacions, a. 1642-1664. AHMR.
- Doc. 587 *Llibre de les determinacions de la vila de Riudoms*, s. XVII-XVIII. AHMR.
- Doc. 611 Expedients diversos, s. XIX-XX. AHMR.
- Doc. 633 Un convilatà demana al Consell i a la Junta de Propis de Riudoms testimoni que compruguin l'import dels arrendaments, a. 1787. AHMR.

- Doc. 661 Expedient de canvi de noms dels carrers de Riudoms, s. xx. AHMR.
 Doc. 675 Nòmina de mossos útils per a la guerra, s. xviii. AHMR.
 Doc. 683 Papers del s. xviii. AHMR.
 Doc. 684 Papers, a. 1790. AHMR.
 Doc. 685 *Llibreta de la indústria de 1826, feta als 9 de gener de 1827*. AHMR.
 Doc. 687 S. xviii-xix. AHMR.
 Doc. 694 Llibre de vâles, a. 1620-1631. AHMR.
 Doc. 758 *Llibre que conté les notes des de 1570 fins 1759 sobre sentències donades pels drets de les aigües de l'Aleixar, Prades, Reus i Riudoms. Sentència de Barcelona pel dret de les aigües de l'Aleixar i el duc de Cardona (a. 1759)*. AHMR.
- Doc. 760 Llibre d'actes, s. xviii. AHMR.
 Doc. 774 Millores a diverses mines, a. 1868. AHMR.
 Doc. 778 Papers, a. 1868. AHMR.
 Doc. 789 Llibre d'actes de l'Ajuntament, a. 1744-1762. AHMR.
 Doc. 809 Llibre d'actes de l'Ajuntament, s. xix. AHMR.
 Doc. 842 *Libre de les determinacions de la pnt. villa de Riudoms comensant en lo any de la Nativitat del Senyor de mil y sinc sents noranta y sinc die 1595*. AHMR.
- Doc. 845 Llibre de les ordinacions del Consell, fins al 1575. AHMR.
 Doc. 855 Llibre de vâles, s. xviii. AHMR.
 Doc. 859 Llibre del clavari, s. xv-xvi. AHMR.
 Doc. 867 Llibre d'actes, a. 1902. AHMR.
 Doc. 869 Llibre d'actes, a. 1904-1909. AHMR.
 Doc. 870 Llibre d'actes, a. 1910-1911. AHMR.
 Doc. 871 Llibre d'actes, a. 1912-1913. AHMR.
 Doc. 872 Llibre d'actes, a. 1921-1923. AHMR.
 Doc. 873 Llibre d'actes, a. 1914-1915. AHMR.
 Doc. 879 Actes municipals, s. xix. AHMR.
 Doc. 900 *Libre de les vâles de la pnt. villa deudora comensant de primer del mes de janer 1599*. AHMR.
- Doc. 903 Documentació sobre infraestructures de la riera de Maspujols, a. 1818. AHMR.
- Doc. 906 Hospital. Ordre d'ampliació, a. 1794. AHMR.
 Doc. 907 *Llibreta del aygua per lo any de 1737. Sant Joan*. AHMR.
 Doc. 909 *Nota del que se deu recompondre en las carreteras y caminos públicos del terme de Riudoms, s. XVIII*. AHMR.
- Doc. 912 Plec d'escrits sobre una construcció que s'ha d'enderrocar, a. 1872. AHMR.
- Doc. 920 *Llibreta de la aigua de estiu per lo any 1739*. AHMR.
 Doc. 925 Valoració de les mines del municipi, s. xix. AHMR.
 Doc. 1073 *Amillaramiento 1866*. AHMR.
 Doc. 1165 *Lista nominal de los vecinos de esta villa en el año 1862 puestos por orden alfabético con expresión de la calle en que viven y número de ella, nombre que tienen...* AHMR.
- Doc. 1178 *Relació dels veïns que posseeixen finques urbanes*, a. 1759. AHMR.
 Doc. 1544 Inventari, a. 1871. AHMR.
 Doc. 1636 Expedients eclesiàstics, s. xix. AHMR.

- Doc. 1637 Papers comptables, s. XIX. AHMR.
- Doc. 1679 Cadastre de 1763. AHMR.
- Doc. 1770 Papers del segle XIX. AHMR.
- Doc. 1826 Papers diversos, s. XX. AHMR.
- Doc. 1854 Acta d'elecció de la mesa i nomenament i credencial de correspondència. Llista dels majors contribuents i electors (s. XIX.). AHMR.
- Doc. 1880 Llibre de vèlues, s. XV. AHMR.
- Doc. 1920 Tabes del comú, a. 1685-1703. AHMR.
- Doc. 1950 Relació de finques propietat del prevere Joan Figueres rector de Riudoms, a. 1720. AHMR.
- Doc. 1953 Papers del segle XVIII. AHMR.
- Doc. 2021 Botiga de la sal i el pa, a. 1769-1777. AHMR.
- Doc. 2068 *Relación nominal de los vecinos de ese pueblo, terratenientes de esta villa, que han dejado de presentar sus cédulas declaratorias de riqueza ante la junta municipal del Amillaramiento de esta misma villa*, a. 1881. AHMR.
- Doc. 2224 Papers del segle XIX. AHMR.
- Doc. 2234 Correspondència, s. XIX. AHMR.
- Doc. 2236 Documentació del segle XIX. AHMR.
- Doc. 2248 Papers, a. 1869. AHMR.
- Doc. 2252 Papers diversos, s. XIX-XX. AHMR.
- Doc. 2264 Edictes del Jutjat de Primera Instància de Reus, a. 1859. AHMR.
- Doc. 2292 Documentació s. XX. AHMR.
- Doc. 2296 Papers del segle XIX. AHMR.
- Doc. 2306 Papers, a. 1787. AHMR.
- Doc. 2365 *Inventario del capital activo del Ayuntamiento de Riudoms*, a. 1890-1943. AHMR.
- Doc. 2370 Defensa del dret de Riudoms d'emprar les aigües de la riera de l'Aleixar, a. 1926. AHMR.
- Doc. 2379 Construcció d'una claveguera des de la font pública situada a la vora del Centre Riudomenc fins al carrer de Ponent, a. 1891. AHMR.
- Doc. 2385 Un grup de veïns demanen la construcció d'una font a les Casetes, a. 1933. AHMR.
- Doc. 2415 Permís per a obrir un carrer, a. 1853. AHMR.
- Doc. 2461 Expedient tramitat per a la venda d'una parcel·la de terreny sobrer, pròpia del municipi, coneguda per *la Bàscula*, a. 1934-1935. AHMR.
- Doc. 2465 Collectivititzacions del mas del Boter, mas del Sol i mas de Sabater, a. 1937. AHMR.
- Doc. 2595 Correspondència, s. XVIII. AHMR.
- Doc. 2671 Correspondència, a. 1777. AHMR.
- Doc. 2768 Perill de desbordament de la riera, a. 1711. AHMR.
- Doc. 2807 Llibre d'actes (relligat amb rebuts, ordres i instàncies diverses), a. 1782-1787. AHMR.
- Doc. 2815 *Levador del capbreu del gloriós Sant Jaume de la església de la present vila de Riudoms*, a. 1587. AHMR.
- Doc. 2870 *Nota de las pessos de terra de las que enteresan a la estacada de la vila de l'any 1762*. AHMR.

Doc. 2930	Instància demanant l'arranjament dels marges de la riera de Maspujols, a. 1766. AHMR.
Doc. 2933	Plec de condicions per a l'arrendament de les pletes de sol ponent, a. 1768. AHMR.
Doc. 2942	Papers del segle XVIII. AHMR.
Doc. 2975	Expedient del projecte de reforma de la plaça de l'Església, 1852-1866. AHMR.
Doc. 3057	Sol·licitud a l'Ajuntament de canvi de nom i d'inscripció a l'apèndix de l'amillament, a. 1890. AHMR.
Doc. 3085	Instància per arranjar el camí dit <i>del Puig</i> , a. 1888. AHMR.
Doc. 3186	Bans del segle XIX. AHMR.
Doc. 3207	Llibre d'actes, 1861-1862 (algunes sense rel·ligar). AHMR.
Doc. 3234	<i>El jutge cita un home dit</i> Gravat de la Figa, a. 1871. AHMR.
Doc. 3306	Correspondència, s. XVIII. AHMR.
Doc. 3292	Llibre d'actes de l'Ajuntament, s. XVIII. AHMR.
Esc., vol. 13930	Escaladei. Llibres del clero, s. XVII. AHN.
Esc., vol. 13935	Escaladei. Llibres del clero, s. XVI-XVII. AHN.
Esc., vol. 13949-13950	<i>Censos reals de casas, terras, molins, ayguas, terres y escrivánias que per sos justs y l·legítims títols, percebeix lo Real Monastir de la cartuxa de Scala Dei en lo Camp de Tarragona, Censelles y Reus</i> (s. XVIII). AHN.
Esc., vol. 13957-13959	<i>Llevador dels censos y bovatges de Cambrils, Reus, Riudoms y altres pobles</i> (s. XIX). AHN.
Esc., vol. 13974	<i>Llevador dels bovatges del Camp de Tarragona a favor de Scala Dei</i> (a. 1704-39). AHN.
Fog. 1414	Fogatjament del 1414, publicat per Jordi MORELLÓ, «El fogatjament...», p. 613-615.
Índex vell	Índex vell dels documents de l'arxiu de l'arquebisbe 1679. Inventari publicat a cura de Salvador Ramon Vinyes i F. Xavier Ricomà Vendrell. Diputació de Tarragona (1997). AHAT.
Levador	<i>Levador del capbreu del benefici de Sta. Maria en la capella dels sastres en la çeu de Tarragona, fundat per m.º Jaume Pastor lo qual obtenie m.º Antoni Salvat, y apres m.º Joan Frexa y per a vuy lo obtinch jo Joan Puig clerga del lloch de Fores. Prenguí la possessió al 20 de juliol any 1584. Reg. 1586 (f. 12-21). AHCR.</i>
Libri	<i>Libri notularum</i> , a. 1668-1702. Manual de diferents actes rebuts per lo Dr. Franco. Coll rector de la parroquial iglesia de Riudoms regent la escrivania comuna de aquella des del dia de sa possessió que fou als II de març de l'any 1668. Abadia de Riudoms. AHAT.
Libro	<i>Libro de las Reales Órdenes</i> , a. 1819-1823. Abadia de Riudoms. AHAT.
Libro bor.	<i>Libro borrador de los acuerdos capitulares (en defecto de los originales) tomados des de el día 22 de enero de 1791 hasta el día 19 de enero de 1797. Núm. 106. AC.</i>
Llevador	<i>Llevador dels censos de la sacristia de St. Jaume de la vila de Riudoms</i> , a. 1844. Abadia de Riudoms. AHAT.

- Llibre* s. XVIII *Llibra de las notas de casaments y baptismes y anterros*, s. XVIII. Abadia de Cambrils, vol. 26. AHA
- Llibre* 1749 *Llibre notas...*, a. 1749. AHMR.
- Llibre* vàlues *Llibre de vàlies de la Universitat de les Borges del Camp, a. 1532 i 1560*. (Hem vist una còpia de l'original, facilitada per Ferran Jové i Horto-neda). APD.
- Llibre* verd *Memoriale de universis redditibus, juribus et censualibus ubique ad mensam archiepiscopatem Tarraconae spectantibus*, a. 1276. AHAT.
- MN, vol. 1 Manuals notariais (a. 1447-1457). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 4 Manuals notariais (a. 1497-1501). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 42 Manuals notariais (a. 1740). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 46 Manuals notariais (a. 1587-1588). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 47 Manuals notariais (a. 1588-1589). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 52 Manuals notariais (a. 1599-1600). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 54 Manuals notariais (a. 1603-1605). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 63 Manuals notariais (a. 1668-1682). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 66 Manuals notariais (a. 1690-1693). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 68 Manuals notariais (a. 1700-1710). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 71 Manuals notariais (a. 1720-1729). *Protocol de diferents actes y scriptu-ras rebudas per lo Dr. Pere Franqués Rr. de la parrochial Iglesia de Riudoms, regint la scrivania comuna des de que comensa a regir-la, que fou als 25 de desembre de 1720*. Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 74 Capítols matrimonials (a. 1540-1599). AHAT.
- MN, vol. 100 Manuals notariais. Capbreu de la rectoria de 1736. Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 101 Manuals notariais (a. 1699-1700). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 102 Manuals notariais (a. 1756). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 114 *Manuals notariais. Llibre major de la renda de l'Hospital de la vila de Riudoms arreglat en lo any 1792 ab sas notas corresponents*. Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 121 Manuals notariais (s. XVIII). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 122 Manuals notariais (s. XVII). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 124 Manuals notariais (s. XVII-XVIII). AHAT.
- MN, vol. 125 Manuals notariais (a. 1867). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 126 Manuals notariais (s. XVIII-XIX). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 129 Manuals notariais. *Llibre de rendes* (s. XVII-XIX). AHAT.
- MN, vol. 131 Baptismes, de 1561 a 1610. Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 132 Baptismes, de 1610 a 1668. Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 134 Òbits (a. 1565-1597). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 135 Baptismes, casaments, òbits (s. XVII). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 136 *Llibre de baptismes, desposoris i òbits* (a. 1732-1750). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 138 Baptismes, desposoris i òbits (a. 1668-1699). Abadia de Riudoms. AHAT.
- MN, vol. 139 *Llibra en lo qual constaran los batejats, confirmats, esposats y sepultats en la pnt. par. Iglésia de Riudoms sent vuy rector de ella lo Rv. Joan Fiqueres y comensat als 5 de janer 1695 (fins l'any 1721)*. AHAT.

MN, vol. 4940	Manuals notariais (s. XVIII). Registre de la propietat de Montblanc. AHT.
Manuscrit	Manuscrit 6839 (descripció del Corregimiento de Tarragona). BM.
Òbits	Òbits, s. XVII-XVIII. Abadia de Riudoms. AHAT.
Processos	Processos (1674), núm. 171. AHAT.
Quintes	Llibres de quintes del s. XIX. ADT.
Register	Register Negotiorum, vol. 74. AHAT.
Relación 1744	<i>Relación del Repartimto. (h)echo por la justicia y Rg^o de la villa de Riudoms del Corregimto. de Tarragona segun los primitivos fundamentos y reglas del Rl. Cat^o, en cuya observancia van regulados los jornales de tierra a la medida de cien pasos en quadro segun la regla establecida para dicho regalo en 28 de henero, a. 1744.</i> AHMR.
Relación 1769	<i>Relación de las inscripciones existentes en el antiguo Registro de hipotecas del partido judicial de la villa de Montblanch referentes a fincas radicadas en pueblos que hoy pertenecen al Registro de la propiedad del partido judicial de Reus. Año 1769.</i> M-2. Registre de la propietat de Montblanc. AHT.
Testaments	Testaments (s. XVII-XIX), vol. 86. Abadia de Riudoms. AHAT.
Visites	Visites pastorals, a. 1738. AHAT.

FONTS D'HEMEROTECA

<i>Acrònims</i>	<i>Publicació</i>
BOP	<i>Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona</i> , a. 1857-1975.
DE	<i>Diario Español</i> , de Tarragona (s. XX).
DR	<i>Diario de Reus</i> (s. XIX).
GR	<i>Guía riudomense</i> . Riudoms.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUADÉ I SANS, E. *Els camins millenaris del Baix Camp*. Reus: Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies, 1992.
- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. DE B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1930-1962.
- AMIGÓ I ANGLÈS, R. *Els topònims del terme municipal i del poble de la Mussara*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1963.
- *Toponímia de Vila-seca de Solcina i del seu terme municipal*. Vila-seca-Salou, 1978. (Monografies; 6)
- *Materials per a l'estudi dels noms de lloc i de persona, i renoms, del terme de Reus*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1988.
- *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- *Llenguatge endins. Un recorregut històric pels noms de lloc*. Reus: Ed. del Centre de Lectura, 2000.
- *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

- AMIGÓ I ANGLÈS, R. *Les etimologies. El Territori de Tarragona. L'aigua de Reus*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2004.
- BLANCH, J. *Arxiepiscopologi de la Santa Església metropolitana i primada de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1985. 2 v.
- BOFARULL Y BROCA, A. *Anales históricos de Reus*. Reus, 1845.
- BORRÀS, V.; CASTILLO, A.; PEREA, E. *Riudoms a l'any 1795, segons els llibres dels Miquelets*. Riudoms: Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar, 1993.
- CAPDEVILA, I. «El castell i terme de Blancafort». *Avui*, núm. 315 (4-3-1936); núm. 361 (29-4-1936), p. 1.
- CARRERAS I CANDI, F. [dir.]. *Geografia general de Catalunya. Província de Tarragona*, per Emili Morera Llauredó. Barcelona: Martín, 1915.
- COROMINES, J. *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial, 1996.
- Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. V. I, anys 960-1177. Barcelona: Abadia de Poblet; Generalitat de Catalunya, 1993. [Edició a cura d'Agustí Altisent]
- El Liber Iudeorum núm. 90 de l'Aleixar (1344-1348): Estudi i edició*. Barcelona: Fundació Noguera, 2004. [Edició a cura de Teresa Aleixandre i Segura]
- GORT JUANPERE, E. *Riudoms als segles XII i XIII*. Riudoms: Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar, 1987. (Quaderns de Divulgació Cultural; 13)
- GRAS I ELIAS, F. *Historia de las ermitas del arzobispado de Tarragona*. Reus, 1909.
- Guia de la província de Tarragona*. Cambra de Comerç i Indústria de Tarragona. Edició de 1926-1927.
- IGLÉSIES, J. *Estadístiques de població de Catalunya: El primer vicenni del segle XVIII*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974. 3 v.
- *El fogatge de 1553*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana; Rafael Dalmau, editor, 1981. [Riudoms correspon a les pàgines 226-228]
- «Els caps de casa de Riudoms l'any 1497». *Lo Floc* [Riudoms], núm. 63 (gener 1985), p. 4-6.
- «Els caps de família de Riudoms l'any 1515». *Lo Floc* [Riudoms], núm. 65 (març 1985), p. 4-6.
- JOVÉ I HORTONEDA, F. *Toponímia de les Borges del Camp i del seu terme municipal*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1981.
- «Dietari manuscrit de Manuel Juncosa, de les Voltes, 1764-1863». *Penell* [Reus], núm. 3 (1989), p. 125-147.
- *Història i onomàstica de Riudecols i dels seus agregats, les Irles i les Voltes*. Reus: Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies, 1991. 2 v.
- La verdad sobre Gaudí. Conjunto de pruebas que revalidan el hecho histórico del nacimiento de Gaudí en el 'Mas de la Calderera' de Riudoms*. Barcelona: Artes Gráficas Francisco Forés Font, 1960.
- MADOZ, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Vol. XI. Madrid, 1848.
- MANENT, A. *Toponímia de l'Aleixar i del seu terme*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1962.
- «Toponímia de Maspujols i el seu terme». *Boletín Arqueológico*. Any LXVI. Èp. IV. Fasc. 93-96. [Tarragona: Real Societat Arqueològica Tarraconense] (1966).
- MARISTANY I TIÓ, C. «El terme de Vilagrassa a la primera meitat del segle XVII». *Lo Floc* [Riudoms], núm. 70 (setembre 1985), p. 4-6.

- MOLL, FRANCESC DE B. *Els llinatges catalans. Catalunya, País Valencià, Illes Balears*. Palma de Mallorca: Moll, 1987.
- MORELLÓ, J. «El fogatjament del 1414 als pobles de la Comuna del Camp de Tarragona». *Miscel·lània de Textos Medievals*, núm. 7 (1994), p. 591-628.
- MOREU-REY, E. «Toponímia del terme, actual i pretèrit, de l'Albiol». *Anuario de Filologia*. Vol. 2. [Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Filologia] (1976), p. 447-530.
- *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Barcelona: Millà, 1981.
- PEREA SIMÓN, E. *Toponímia del terme i de la vila de Riudoms*. Vol. 2. Barcelona, 1979. Biblioteca Toponímica de Catalunya, València i Balears.
- *Llegendes de Riudoms: Libre ver e apòcrif*. Reus: Ed. del Centre de Lectura, 1981.
- «Renoms pretèrits de Riudoms». *Lo Floc* [Riudoms], núm. 41 (1983), p. 16-17.
- «Renoms novíssims de Riudoms». *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 21-32.
- *Lleis fan costums. Ordenances municipals de la vila de Riudoms del s. XIX*. Riudoms: Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar, 1990.
- «Notícia sobre el comerç de la neu a Riudoms (s. XVII-XVIII)». *Lo Floc* [Riudoms], núm. 137 (1994), p. 4-5.
- «Vida i mort a Riudoms (1668-1677)». *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia* [Tarragona] (1994-1995), p. 31-38.
- *Història i cultura a l'entorn dels cursos fluvials: La riera de Maspujols (Baix Camp)*. Reus: Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies, 1997.
- «Els privilegis de fira i mercat de Riudoms». *Butlletí Arqueològic* [Tarragona], núm. 21-22 (1999-2000), p. 223-239.
- PONS ANGUERA, A. *Libro de varias cosas sucedidas en esta villa y algunos parages de Cataluña*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1988.
- ROIGÉ FIGUERAS, D. *Els noms de lloc i de persona de Riudecanyes*. Reus: Centre d'Estudis de la Comarca de Reus, 1989.
- ROVIRA GÓMEZ, S.-J. *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1979.
- *La desamortització de Madoz a la província de Tarragona (1859-1886)*. Diputació de Tarragona, 1987.
- *Els nobles del Baix Camp (Segle XVII)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2001.
- RUIZ-RUIZ I CLIVILLER, J. *Descripción geográfica, histórica, estadística e itineraria que acompaña el mapa geográfico de la provincia de Tarragona*. Tarragona, 1845.
- SECALL I GÜELL, G. *Les jueries medievals tarragonines*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1983.
- VIDIELLA RECASENS, M. *Onomàstica de Cambrils i del seu terme municipal*. Cambrils: Ajuntament de Cambrils, 1996.
- VILASECA ANGUERA, S. *Hospitals medievals de Reus*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1958.

FONTS CARTOGRÀFIQUES

- Plànol topogràfic de la vila, ed. juny de 1876. ADT.
- Plànol de la vila de Riudoms. Escala 1:1000. Riudoms, maig de 1943. ADT.
- Plànols del cadastre. Escala 1:25.000 i 1:2.000. Tarragona, 10 d'octubre de 1945. ADT.

Llista de topònims i antropònims

14 d'abril, el carrer del

Nominació de l'actual *carrer de Sant Pau*, durant la Segona República espanyola. La data commemora el nou règim polític proclamat el 1931 i clos per les armes l'1 d'abril de l'any 1939.

(Doc. 381, 10-9-1936)

19 de juliol, el carrer del

Nom de l'actual *carrer d'Amunt*, durant la Segona República espanyola. La diada recorda la reacció del poble català, l'endemà de l'aixecament militar de Franco, en defensa del sistema democràtic i legal imperant.

(Doc. 381, 10-9-1936)

abadia, l'

A la plaça de l'Església, confronta per la part nord amb el carrer de Sant Jaume. La seva construcció s'inicia l'any 1623 —sobre una de més antiga—, per bé que diverses obres de millora i d'ampliació continuaren en el segle següent. L'hort, del qual tenia cura el sagristà, ocupava terres que arribaven fins a tocar del carrer d'Amunt; venut parcel·lariament en diverses etapes dels segles XIX i XX, aquest terreny avui s'ha reduït a una simple eixida de la casa parroquial, i sense conreu. Segons un inventari de 1926, l'edifici era dividit en tres plantes: a la baixa hi havia un pis habitable, despatx parroquial i tres cellers; en el pis principal rebedor, dos menjadors, cuina, quatre dormitoris, dos salons i despatx; també disposava d'unes habitacions de planta baixa i primer pis per a habitatge dels sagristans, amb accés pel carrer de Sant Jaume. L'any 1929 es redactà un projecte de rehabilitació total de l'abadia, pressupostat en 23.631 ptes. La superfície total de la casa era de 654,72 m², amb un hort de 154,52 m², i estava valorada en 30.000 ptes. Originàriament, a l'a-

badia s'accedia pel carrer de Sant Jaume, però en una fase d'ampliació de la casa feta en el segle XVII, s'obrí façana per la plaça. A principi del segle XX la propietat de l'edifici apareix pledejada entre la cúria diocesana i l'Ajuntament. A l'arxidiòcesi de Tarragona, contràriament al que és habitual a Catalunya i Espanya, hom reconeix la casa rectoral sota la denominació de *abadia*; aquesta accepció és la natural, almenys durant tota l'època moderna, i arriba fins al temps present, indistintament del càrrec de l'eclesiàstic que l'habiti —prior, rector, vicari, etc. Els diccionaris i les enciclopèdies catalanes i castellanes solen acceptar, per bé que com a segona accepció, el mot *abadia* com a sinònim de 'rectoria o casa rectoral'.

«de la badia» (ACER, doc. 119, a. 1587); «la badia» (MN, vol. 46, 20-12-1588); «al carrer dit de munt lo qual afronta de un costat ab lo ort de la badia» (MN, vol. 66, f. 147, a. 1690); «lo acta de pau mestre moline esta ala badia» (ACER, núm. 2, llibre d'albarans, a. 1724); «y devant la Badia ó Rectoria» (Doc. 302, f. 33, 12-8-1749). Mercès a una nota del bisbe, en visita pastoral a Riudoms, sabem que l'any 1850 s'hi feren noves obres de reforma (*Register*, f. 28-29, 22-3-1850); «casa rectoral sita en la Plaza del Castillo» (Doc. 2365, a. 1926).

Abadia, el boscà de l'

«lo boscatge a les erenes afronta [...] ab lo boscano de la badia» (Doc. 694, a. 1620).

Abadia, el carrer de l'

«Pere Salom al carrer de la badia» (Doc. 694, a. 1631).

Els documents que hem vist denominen així el carrer de Sant Jaume, almenys durant el segle XVII, per influència de la casa rectoral que tenia l'accés per aquest vial; tanmateix, el nom devia tenir poc arrelament, puix que apareix ben escassament en la documentació.

Abadia, l'hort de l'

Terres d'horta a l'entorn de la casa rectoral, avui sense cultiu hortícola i pràcticament engolit per les noves edificacions de la plaça de l'Església i dels carrers d'Amunt i de Sant Jaume, per on antigament s'expandia. Disposava de 154,52 m² de terres, segons les darreres estimacions d'agrimensura.

«al carrer dit de munt lo qual afronta de un costat ab lo ort de la badia» (MN, vol. 66, f. 147, a. 1690).

Abat¹

V. **Mas de l'A*.

Abat²

Escrit indistintament amb *d/t* final.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795); «José Abad» (Quintes, f. 129, a. 1840).

Abela, el mas de l'

A la partida del Burgar, entre el camí del Mas de Pagès i el barranc de les Freixures.

Abelló

Nom de família anotat en una relació de contribuents de la vila de mitjan segle xx.

«Juan Abelló Cardona» (*Cadastrre*, 12, a. 1953).

Abeurador, la font de l'

«Ant. Vidal pren aigua de la font del abeurador» (Doc. 301, f. 42, 12-7-1696); «escurar una font se troba prop de la font del Albarador» (Doc. 584, f. 51, 16-8-1719).

abeuradors

*V. Avall; Burgar, l'a. del Camí del; *Oli, Planes del Roquís, Portal, Raval, *Senyora Salvadora.*

abril

V. 14 d'a.

Adell

Antropònim registrat a partir del segle XIX.

Advocat dels Pobres, l'

Persona molt generosa i altruista, pel dir de la gent.

(MOREU, *Renoms...*, p. 116, s. xx)

Agna, de l'

Sobrenom del segle XIX que ha pervingut fins avui, amb derivacions cap a diminutius com *Agneta*. Una de les persones que va portar aquest àlies fou Jaume Vidiella Guinjoan (1867-1917), músic local d'una certa rellevància.

V. t. Jaume de l'A.

Agramunt

Cognom que apareix en fonts documentals entre els segles xvii-xx.

(MN, vol. 132, f. 177r, a. 1637; Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «José Rovira Agramunt» (Accip, p. 37, 12-2-1884; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Agrassots, el mas dels

A la partida de les Parades, vora el terme de Botarell; totalment rònec, havia estat plantat de vinya fins als anys seixanta del segle xx.

Àgria

V. *Cara À*.

Agrícola

V. *Foment A.*, *Sindicat A*.

Aguiló¹

V. *Josep Massó i A*.

Aguiló²

«Guillem Aguiló» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Aguilona» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 11r, a. 1563; MN, vol. 135, a. 1613).

Aguiló, comes de n'

«afronta ab comas den Aguillo» (Doc. 694, a. 1620).

Aguiló, el mas d'

«al mas de na guillo» (Doc. 694, a. 1620); «Mas den Vidal ó de Aguiló afronta á solixent ab la Riera de la Aleyxar» (Doc. 124, f. 29, a. 1871).

Hom suposa que deu ser la denominació antiga del *mas del Vidal*, a la partida del Barriac.

Agulló

«Jaume Agullo» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

També en llistes de caps de casa del segle xvii.

Agustí de l'Hort, ca l'

Sobrenom de casa, al carrer Major, del segle xx.

Agustí Salvat i Gispert, l'avinguda d'

Nom amb el qual fou conegut el *raval de Sant Francesc* durant la Guerra Civil de 1936-1939. Hom considera Agustí Salvat i Gispert el primer riudomenc caigut en el front de Madrid, on havia anat enrolat voluntari amb les columnes de l'Esquerra i dels anarquistes enviades per Catalunya.

«s'acorda donar el nom de carrer d'A. Salvat al que fins ara ha sigut carrer de l'Arrabal» (Doc. 381, 15-4-1937).

Agustinetes, ca les

Renom de casa, del principi del segle xx.

Aigua

V. *Antoni de l'A*.

aigua, el dipòsit de l'

Antic dipòsit d'aigua per al consum de boca, fet d'uralita i enlairat damunt d'una pilastra d'obra —d'uns vint metres d'altura— per poder atendre les necessitats d'abastament del poble. Era a l'Hort del Camp, tocant a la Palmera i la bassa de la Calç.

«La noria del pozo que alimenta el depósito de agua destinado al consumo de la población» (Actes, 13-6-1948).

aigua, els dipòsits de l'

Damunt de la Soleiada i sota del mas del Vernis. Són els dipòsits de subministrament d'aigua potable de la vila; construïts el 1943; originàriament tenien una capacitat de 436 m³. Aquests dipòsits van ser edificats a partir del creixement de la població riudomenca de mitjan segle xx i de llurs necessitats i van significar una important ampliació de les reserves hídriques de la vila, fins aleshores concentrades en un sol dipòsit subterrani de la plaça de l'ermita de Sant Antoni, edificat en el darrer quart del segle xviii.

Aiguader

«Aguadé» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855; Doc. 1165, a. 1862).

Cognom que trobem escrit només en el segle xix.

Aiguaviva

«Berenguer d'Aiguaviva» (AMR, Pergamí núm. 266 del catàleg, 8-2-1350); «Berenguer d'Aiguaviva» (a. 1391), apuntat per Tomàs Capdevila en el diari *Avui*

(Reus), núm. 315 (4-3-1936), referit a un burgès riudomenc; «Miquel d'Ayguaviva alias Monet» (*Capbreu*, a. 1687); «Ana Maria Cucurny de Ayguavives [...] propietarias de la nuda propiedad de la finca sita en termino de Riudoms, partida Comas» (BOP, núm. 93, 23-4-1968, p. 3).

Aimemí

«Emilio Aymemí» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Aixalà

(PEREA, «Vida...», p. 38)

Antropònim que trobem en documents del segle XVII, però ben escadusserament.

albelló

V. *Sorts*.

Albelló, de l'

«ab en Joan Guasch del alballo y ab la riera» (Doc. 900, f. 2 i 9, a. 1599).

Albellons, el camí dels

Gairebé podem assegurar que es tracta del *camí de la Clota* o *de la Séquia*, que transcorre paral·lel al rec que baixava l'aigua del molí del Marc Massó o del Gispert al nucli urbà, del qual encara avui es poden veure diversos trams exempts o mig colgats per la vegetació de vora el vial.

«lo cami dels obellons» (Doc. 694, a. 1631).

Albellons, el mas dels

A la partida de la Clota, veïnatge amb el mas del «Melitón». El mas actual, d'una sola planta, vol imitar l'estil modernista, amb rajoles pintades, un remat a la façana que simula onades del mar —pintades d'un blau fort— i un quèrn de ventilació en forma de flors de quatre pètals. Construït en el tombant del segle XIX-XX, resta gairebé ròneg; vora del mas, es pot veure una sinya mecànica, en desús. Algunes persones ens han parlat d'aquest lloc com el d'una partida de terra, però mai no hem trobat constància documental d'aquesta categoria. En la urbanització de la Soleiada —darrers camps de la Clota— s'han descobert alguns albellons, entre dos i tres metres de profunditat (a. 2004).

Alberedes, les

Partida de terra fronterera amb el terme de les Borges del Camp —on també s'anomena així—, entre el Freixe i el Coll del Boc.

«albaredes» (Doc. 1880, a. 1464); «la terra de pa y vinya y botja que te a las albaredes terme de Riudoms» i «aubaredes» (Doc. 1880, f. 23 i 52).

Alberedes, el camí de les

Procedeix de la partida homònima a les Borges del Camp i s'interna vers alguns masos de la partida del Freixe del terme de Riudoms.

Alberedes, la mina de les

Es troba a la partida del Freixe; la boca de sortida d'aigües és a prop del camí del Revolt. Segons una estadística oficial de l'any 1944, el seu cabal d'aigües era de 4 litres per segon.

«Obredas» (Actes, 16-10-1953).

Alberedes, el torrent de les

Es forma de diversos sots i comes obertes entre les partides del Freixe i del Molí de Vent, en la depressió del terreny que marca el terme veí de les Borges del Camp. Força pregon i encaixonat en els trams finals, va a desguassar al barranc de la Cambra, en una confluència protegida per diverses estacades de pedra per tal d'evitar l'erosió de la terra de cultiu. Té un recorregut aproximat de 2 km.

«el torrent de les albaredes» (Doc. 694, a. 1631).

Alberic

(MN, vol. 139, f. 31, a. 1699)

Albi

V. *Mas de n'A*.

Albinyana

(MN, vol. 132, f. 105, a. 1626)

Cognom que a la vila es documenta en el segle XVII.

Alcalde de Perpinyà, l'

Renom corresponent a una persona que aprofitava els caps de setmana per anar a aquest municipi del Rosselló a veure cine pornogràfic, allà pels volts de 1980 —quan molts catalans ho feien cercant una obertura que aquí no tenien—, i després, ufanós, explicava a la gent les pel·lícules que havia vist.

Alcalís

(MN, vol. 139, f. 16r, a. 1697)

Vist a documentació del segle XVII i XVIII, escrit indistintament amb les grafies *Alcalis* i *Arcalis*.

Alcolea del Pinar, la carretera d'

Via circulatòria de caràcter estatal que, procedent de Reus, travessa la part nord del terme per les partides de Mas de Gomandí, el Puig Pedrós i l'Horta Nova, per on s'endinsa al terme de les Borges del Camp i acut a Falset, Móra i Gandesa; a partir d'aquí s'interna per Aragó fins que arriba a Alcolea del Pinar (Guadalajara), al port (1.206 m) que separa la vall de l'Ebre de la del Tajo. Les expropiacions de finques riudomenques per a l'ampliació de l'actual traçat van fer-se l'any 1861.

(DR, núm. 132, 5-6-1861; núm. 273, 15-11-1861); «carretera de Alcolea a Tarragona» (BOP, núm. 142, 18-6-1963, p. 4).

Alcolí

(AMIGÓ, *El tràfic...*, p. 126)

Cognom que citen fonts documentals de 1689.

Alcover

«Andrés Alcover» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Alcubilla

(Doc. 1165, a. 1862); «Cesáreo Alcubilla» (BOP, núm. 1, 1-1-1868); «Federico Alcubilla» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Alcubilla, la premsa de l'

De molta d'olives i de raïm. Era a la plaça Petita, cantonada amb el carrer d'A-munt; desapareguda al principi del segle xx.

Aldabesa

«Aldabesa» (MN, vol. 131, f. 208r, a. 1592).

Aldabire, el pont de n'

«per un trosset prop lo pont den aldabire» (Doc. 694, a. 1631).

Aldobert

«Damià Aldobert» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Guillem Aldavert» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 9, a. 1562); «Jaume Aldabert» (Doc. 581, 6-10-1581).

Es nota vacil·lació de la primera vocal *o/a* i entre les consonants *b/v*.

Alegret

Cognom recollit a la vila d'ençà del segle XIX.

(Doc. 1165, a. 1862)

Aleix

«Joan Rovira dit Aleix» (*Llibre* s. XVIII, f. 27); «Rovira dit Aleix» (Doc. 1178, a. 1759).

Aleix, el mas de n'

A la partida de Blancafort, vora el camí de Mas de Minflo.

«Mas den aleix» (*Relación* 1744).

Aleixar, el camí de l'

De la partida de Mas de Gomandí, anava a trobar la vila pel camí de les Vi-nyetes.

«ab lo camí que ba a la alexar» (MN, vol. 4, a. 1497).

Aleixar, la riera de l'

Antigament s'anomenava així el curs fluvial que avui coneixem per *riera de Maspujols*. La nova denominació s'imposarà a partir dels primers anys del segle XX, però en mapes o estudis generals del país, aquest curs d'aigua es coneixerà amb el nom de *Riudoms*.

Un pergami de febrer de 1310, conservat a l'Arxiu Municipal de Reus, parla de la *riera de l'Aleixar* pel terme de Riudoms (AMR, Pergami núm. 98 del catàleg); «la riera de alaixar» (MN, vol. 63, f. 6, a. 1668); «al oeste con la riera de Aleixar» (ACER, núm. 75, llig. D, a. 1884). Amb referència a la seva evolució geogràfica, domini del medi per part dels humans i influència cultural i social, vegeu PERA, *Història...*

Aleu

«Juan Bautista Mestre Aleu» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877).

Alexandre

V. *Sir A. Fleming*.

Alforja, el camí d'

«y ab lo camí de alforja» (Doc. 694, a. 1620).

Alforja, la riera d'

Neix a la vall d'Alforja, formada pels cingles d'Arbolí i de la Mussara i de les muntanyes del Mirador i de Puigcerver, en el lloc dit *de la Canaleta*; rep les aigües de les rieres de les Voltes i de la de Riudecols. És d'aigües intermitents i les aboca, després de travessar els termes de les Borges del Camp, de Riudoms i de Cambrils, a la Mediterrània per l'Horta de Santa Maria. A Cambrils aquest topònim es troba documentat des de l'any 1564. Té un recorregut de 21 km, una àrea de 71,22 km² i l'aportació teòrica s'estima en 5 hm³/any.

«e ab la Riera d'Alforge» (Esc., vol. 13959, f. 394, s. xvi); «riaria vocata de Alforge» (*Libri*, f. 78, 27-6-1683); «una vinya al camí de Botarell afronta ab la riera del forge» (Doc. 900, f. 12, a. 1599).

Alfred dels Conills, l'

Renom personal, de la segona meitat del segle xx.

Alfrus

«en la partida dita alfrus» (Esc., vol. 13935, s. xvi).

Alguer

«P. Alguer» (Fog. 1414); «Alguer» (PEREA, «Vida...», p. 38, a. 1668).

allò

V. *Fontanal*.

Allot

«Dit allot» (MN, vol. 129, a. 1732).

A Reus, Amigó ha provat l'evolució del cognom *Allot-Aulot-Olot*, derivat en *Secaulot*.

Almacelles

«Miquel Almacelles» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Miquel Almasselles» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Almenar

«Arnau Almenar» (Fog. 1414).

Almoina, el clos de l'

«clos de la aymoyna de la casa Elsa» (Cancelleria, a. 1386).

Alqueria, l'

Partida de terra situada entre les Parades, Mas de n'Albi, el Coll del Boc i el terme de Botarell. Es troba closa entre una línia que va des d'on s'acaba el camí de Sant Pau fins a la riera d'Alforja; per l'est, fins a l'altura de la mina del Boter, al camí de Sant Pau i a partir d'aquí, una petxera o barrancó que surt a la carretera de Riudoms a Montbrió del Camp pel forn del Minguet; al sud, per la carretera comarcal de Riudoms a Montbrió des del forn del Minguet a la riera d'Alforja; a l'oest, per la riera d'Alforja des de la carretera esmentada fins al tros del Riutet.

(AC, albarans de 1398); «Alqueria» (MN, vol. 47, 25 de novembre de 1588); «una vinya alalqueria» (Doc. 900, f. 10, a. 1599).

Alqueria, el camí de l'

Neix d'una bifurcació inicial del camí de Sant Pau, per la dreta, i s'interna vers la partida de l'Alqueria a través de diverses branques que condueixen als masos i a les finques d'aquest rodal.

«y un tros al cami de lalcaria» (Doc. 694, a. 1620); «ab lo cami de la Alcaria» (MN, vol. 126, a. 1740); «del camino de la Alqueria» (Doc. 305, f. 48, 16-11-1879).

Alqueria, la mina de l'

Capta les aigües als sorral·ls de la riera d'Alforja i a la partida de l'Alqueria i sorgeix vora el camí del Mas del Boter, a la partida homònima; té diversos ramals de subministrament: un que va fins a la partió del terme amb Botarell, passant la riera d'Alforja; un altre que davalla fins a la partida del Bugar i un tercer ramal que baixa fins al mas del Calixto, al capdavall de l'avinguda de Montbrió. A la boca de la mina hi ha una pedra gravada amb el nom de «Mina Alqueria». Segons una estadística de l'any 1944, el seu cabal d'aigua era de 10 litres per segon. L'abundància d'aigua que posseïa aquesta font va fer que gent de fora vila s'interessés, en el segle XVIII, per comprar part del seu cabdal (Doc. 301, f. 171, 6-4-1706). Coneguda també per *font de Sirgues*.

(AC, albarans de 1398); «de la font de la Alcaria» (Doc. 842, 7-5-1601); «si se asurara la font de lalcaria» (Doc. 297, f. 67, 22-2-1678); «ab lo cami de la font de la Eucaria» (MN, vol. 71, f. 182, a. 1724); «que la mina llamada alqueria si-

tuada en este termino y partida del mismo nombre que tiene la salida al camino llamado el manso de Boté» (Doc. 925, a. 1856).

Alqueria, la séquia de l'

«vora la sequia dita de la Eucaria» (MN, vol. 71, f. 354, 28-11-1728); «con la acequia de la mina Alqueria» (ACER, doc. 108, a. 1915).

Alsamora

En la documentació del segle **xvi** el trobem escrit indistintament *Alsamora*, *Alçamora* i *Çamora*.

Àlvar, de l'

Nom de casa, generat a partir de la singularitat de l'obra d'un constructor d'habitatges de la vila, d'imitació gaudiniana (s. **xix-xx**).

Alzina

El trobem amb grafia *s/z* vacil·lant.

«Alzina» (PEREA, «Vida...», p. 38); (MN, vol. 139, f. 1, a. 1695; MN, vol. 139, f. 159, a. 1718) «Antonio Mas y Alsina» (Quintes, f. 36, a. 1853; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Alzina, el mas de l'

(Doc. 1165, a. 1862)

Alzinar, l'

«per una parada alsinar» (Doc. 694, a. 1631; AMIGÓ, *Llenguatge...*, p. 138).

Hom no té prou referències per a relacionar aquesta arbreda amb la geografia actual, tanmateix i pel que coneixem del terme reusenc, és possible que es trobés a la partida de les Planes del Roquís; conjecturem això perquè en el segle **xvii** aquest topònim és en regressió, guanyat per al cultiu de la vinya, en alça a causa de la producció d'aiguardent.

Amado

Renom viu almenys durant tot el segle **xx**.

Amador

«José Amador Font» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Amàlia, de l'

Sobrenom, viu si més no durant tot el segle xx.

Amat

«Joan Amat» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; Doc. 1165, a. 1862).

Ambròs

Nom propi esdevingut sobrenom en el segle xx.

Ambròs, el mas de l'

A la partida del Campàs, a tocar del camí de la Font del Ros i de la riera de Santa Eulàlia. Hi havia un maset de pedra, reformat actualment, i la finca, reconvertida en una quadra de cavalls retolada *del Julivert*.

«Americano», l'

Sobrenom d'un hisendat amb propietats a l'Amèrica del Sud, retornat a la vila a l'inici del segle xix; l'àlies s'ha mantingut viu fins avui.

Ametller

Cognom prou documentat durant els segles xix i xx, amb grafia variable, sobretot en la primera consonant *d/t*.

(Doc. 1165, a. 1862); «Admetllé» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194, a. 1871); «Amatller» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ametller, ca l'

Antic cafè ubicat al costat de la premsa de l'Alcubilla, a la plaça Petita.

Amigó

«Amygo» (ACER, doc. 119, a. 1587).

Trobat en escasses ocasions.

Amoret

(IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497)

Cognom poc documentat.

Amorós¹

V. **Mas de l'A*.

Amorós²

«Bernat Amoros» (Cancelleria, a. 1386); «Nicholau Amorós» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Pere Amoros» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 27r, a. 1567; Doc. 694, a. 1620).

Amorós, el bosc de l'

«ab lo bosch de dit amoros y ab la riera» (Doc. 694, a. 1620).

Aquesta mateixa documentació parla d'una albereda, cosa que ens fa suposar que es devia tractar d'un bosc d'àlbers.

Amposta

(MN, vol. 132, f. 151, a. 1633)

Nom de ciutat esdevingut cognom.

Amunt, els arenys d'

«los arenys demunt» (Doc. 2815, a. 1587).

Interpretem que designava una partida de terra; fa estrany, tanmateix, que no s'hagi fet present una partida que es digués *els Arenys*.

Amunt, el carrer d'

El seu traçat urbanístic va de la plaça de l'Església al carrer de les Galanes, davant per davant del Centre Riudomenc. La seva nomenclatura oficial és *carrer de Sant Bonifaci*, que és l'onomàstica d'un dels tres màrtirs que componen les relíquies, trameses a Riudoms pel beat Bonaventura Gran en el segle XVII. En un cadastre de l'any 1785 en aquest vial apareixen trenta-cinc veïns censats.

«carrer de munt» (MN, vol. 74, a. 1570); «compraren den pe farran carrer demunt» (Doc. 581, agost 1585); «joan Moliner dessota la porta del carrer damunt» (Doc. 586, 10-7-1642); «calle Demunt» (Doc. 789, a. 1751).

Amunt, el forn d'

Pastisseria del Comú, al carrer del Forn.

«forn de munt» (Doc. 1920, a. 1687); «lo arrendament del forn de Munt» (Doc. 584, f. 54, 3-1-1720); «otro emolumento dicho del Forn demunt» (Doc. 1178, a. 1759).

Amunt, el portal d'

«de la casa del portal demunt» i «en lo cap del portal de munt que sia ubert y que abbans de ubrir dit portal se tanquen los forats de les cases del arenal y les

tanques de fusta» (Doc. 581, 23-9-1580 i juliol 1581); «lo demunt» (Doc. 297, f. 39, 11-9-1676); «un hort clos te al portal demunt» (Visites, a. 1738). L'any 1835 els faceciosos cremen els portals del poble (PONS, *Libro...*, p. 172).

Quan la vila era closa amb muralles, aquest era un dels accessos per la plaça de les Monges, a l'inici del carrer de Sant Antoni.

Andortel, el molí

«in molendino olim Andortel» (Llibre verd, a. 1276).

Andreu

«Gabriel Andreu» (Fog. 1414).

Anfres, el mas de n'

En la línia divisòria dels termes de Riudoms amb Reus, a la partida de Blancafort; la pertinença territorial és confusa, segons l'època històrica, però avui pertany a Reus.

«M. Naufras» (Doc. 310, f. 16, 1-8-1885); «M. Naufres» (Doc. 323, a. 1889); «M. Naufrás» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Angèlica, de l'

Mot de pertinença familiar, viu a Riudoms des dels primers anys del segle XIX i fins a la segona meitat del següent.

Angèlica, el mas de l'

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols a Tarragona.

Angelita de la Llet

Sobrenom d'una venedora de llet a domicili, transportada amb les tradicionals lleteres d'alpaca, durant la primera meitat del segle XX.

Anglès

Cognom que apareix registrat d'ençà del segle XVIII.

(MN, vol. 139, f. 52, a. 1702; Doc. 1165, a. 1862); «Vicente Anglés» (Ac dip, p. 286, 11-8-1885; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Anglès, l'hort

Al final del carrer de Sant Antoni, davall l'ermita de Sant Antoni. D'horta i avellaners, té una casa de tres plantes, d'imitació modernista.

«H. Anglés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «D. Vicente Angles Hortonedada dueño del huerto que linda en las escaleras de S. Antonio» (Doc. 323, f. 84, 23-2-1890; Doc. 871, 4-12-1913).

Anglès, el mas de l'

A la partida Mas de n'Albi.

Anglesola

Cognom d'un dels primers senyors feudals de la vila, aparegut en el segle XIII.

Anguera

Cognom que perviu almenys entre els segles XVIII i XXI.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795; Doc. 1636, 7-6-1818); «Buenaventura Ferré Anguera» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Animeta

Renom del segle XX.

Anselm Clavé i Camps, el carrer d'

Denominació oficial del *carrer de les Galanes*, imposat d'ençà de l'any 1928 en honor d'aquest músic, poeta i polític català (1824-1874).

(Doc. 2292, 1-7-1928); «de la calle Anselmo Clavé» (Actes, 29-5-1945).

Anton, el forn de l'

Al costat de les Casetes i vora l'inici del camí del Coll del Boc. Era un forn industrial de rajoles, desaparegut en el primer quart del segle XX però més tard recuperat amb el nom de *Minguet*. Actualment desaparegut.

Antonet de la Taverna, l'hort de l'

Era damunt dels Hortets, de verdures i arbres fruiters; el renom fa al·lusió al sobrenom d'un dels seus darrers propietaris.

Antoni de l'Aigua, l'

Motiu de l'encarregat del subministrament d'aigua potable de la vila (segona meitat del segle XX).

Antoni Gaudí i Cornet, el carrer d'

Denominació oficial del tradicional *carrer del Toda*, a partir d'un acord de març de l'any 1955 i en homenatge a l'arquitecte riudomenc (1852-1926).

(Actes, f. 17, 27-3-1955)

Apàtrida, l'

Renom creat cap als anys vuitanta del segle xx per anomenar un jove que deia no tenir pàtria, ser de tots els llocs, universal i anàrquic.

Apotecari

V. *Tarongetes de l'A.*

Apotecari, el corredor de l'

Travessia que uneix els carrers Major i d'Avall, vora de cal Molons, que rep aquest nom perquè hi havia viscut durant la segona meitat del segle XIX un farmacèutic.

«callejón de la calle Major» (Doc. 322, f. 18, 14-8-1887); «de los corredores llamados del Horno y Apotecario» (Doc. 323, f. 92, 23-3-1890; Plànol de la vila de Riudoms, a. 1943).

Apotecari, el mas de l'

A la partida del Freixe, entre el torrent de les Alberedes i el camí del Molí de Vent; el mas té dues plantes i presenta alguns aspectes arquitectònics que el podrien fer datar en el segle XVIII. El conreu predominant són les oliveres, posades en feixes sobre marges amb pedra en sec; té una bassa rodona. Avui és més conegut per *mas del Salerí*, en canviar de propietari.

Apotecari, el xalet de l'

A l'entrada del poble per l'avinguda de Pau Casals. Sabem que fou incautat per l'agrupació local de les Joventuts Llibertàries de Riudoms durant la Guerra Civil espanyola de 1936-1939.

(Doc. 381, 15-4-1937)

Apotecaria, l'

«que un apotecari de Valls fadrí demana sil volen deixar estar en la pnt. vila, qual ha comprat una apotecaria de Riutet» (Doc. 301, f. 114r, 28-4-1701).

Centre expedidor de productes farmacèutics i adrogueria que consta documentalment des de l'inici del segle XVIII, però que ja devia existir anteriorment.

Aqueta, l'

Partida de terra situada entre les del «Recreu», del Coll del Boc i de Mas de n'Albi, damunt del barranc del Cabreret. Es pot documentar entre els segles XVIII i XX.

«Aqueta» (MN, vol. 71, f. 189, 5-11-1724); «Aqueta» (*Relación* 1744); «en la partida denominada Aqueta» (Còpies, 20-4-1954).

Aragonès

Gentilici esdevingut sobrenom (s. xvi). És viu actualment.

«Bernat l'Aragones» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «José Aragonés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Aragonesa, el mas de n'

«y un tros y parades y moreres al mas de naregnones afronta ab lo cami de falset» (Doc. 900, f. 22); «al mas de na aragonesa» (Doc. 694, a. 1620).

Arboç

Cognom que duia la família d'un cirurgià aposentat a Riudoms en el segle xviii; des del segle xix que es coneix, però, com a sobrenom de família, dita *de l'Arboç*.

(MN, vol. 139, f. 79, a. 1705)

Arbre, la font de l'

A la plaça homònima, inaugurada l'any 1969. Es tracta d'un bloc de pedra rústega tallada en forma de menhir, amb un buidat lateral per on apareix el brocal de l'aigua.

(DE, 21-X-1970)

Arbre, la plaça de l'

Al capdavant del raval de Sant Francesc, a tocar del Rieró i a l'enfront del quarter. La plaça havia conservat antigament un flotó de pins i posseïa una creu termenal de ferro al bell mig de l'emplaçament, però aquesta fou destruïda en l'esclat de la revolució de 1936; el disseny actual i l'enjardinament van ser fets l'any 1969. El nom té origen en les festes d'exaltació naturista que se celebraren arreu de Catalunya al final del segle xix i que trobaren ressò a la vila a través de distintes manifestacions socials i culturals, una de les quals va ser aquesta dedicació urbanística. Oficialment també coneguda per *plaça d'Orient*. La nova remodelació de l'espai, ara de 6.578 m² en prendre terrenys dels antics horts confrontants, ha estat encomanada a l'arquitecta nipona Hiroya Tanaka, i en un futur es preveu instal·lar-hi el monument al bisbe Josep Torras i Bages (1845-1916), dissenyat per l'arquitecte riudomenc Antoni Gaudí.

«frente a la cruz que existe en la propia plaza» (Doc. 319, f. 127, 31-7-1892); «amb els povres y demás que campan a la plaza del arbre» (Doc. 380, 28-10-1933); «y ex-plaza del Arbol» (Actes, f. 46, 15-6-1940).

arbres

V. *Botafocs, el pi del; Boter, el pi del; Canalots; Crac, el garrofer del; Eucaliptus; Figuera; Freixe; Lledoner de Sant Antoni; Mas del Pissarro, les alzines del; Molló de la Mata; Palmera; Pare sant.*

Arbres, dels

Renom que es coneix durant la segona meitat del segle xx.

Arbres, el mas dels

Tocant a la carretera del Mas Blanc, a la partida de la Sénia.

Arcalís

«Arcalis» (Capbreu 1761).

V. t. el cognom *Alcalís*.

Arcís

Sobrenom de família, apòcope de *Narcís* (s. xix).

Arcís, l'hort de l'

A l'inici del corraló de l'hort del Serra, dins del nucli urbà.

Arcís, el mas de l'

A la partida de l'Alqueria.

Arcub

«Ramon de Arcub» (GORT, *Riudoms...*, p. 14, a. 1173).

Cognom relacionat amb els primers repobladors medievals.

Ardenya, el mas de l'

A la partida de Sant Francesc, documentat entre els segles xix i xx.

«Mas Ardeña» (Doc. 1165, a. 1862); «Mas Ardeña» (Doc. 326, f. 51, 10-5-1874); «M. Ardeña» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; Doc. 2465, a. 1937).

Ardiaca

Sobrenom que trobem relacionat en un cens de terratinents del final del segle xix, però que es conserva viu en el segle xxi.

«Joan Corts Ardiaca» (*Cadaastre 1899*).

Arena, l'

Tros de terra al dessota del terme de Maspujols, a la partida del Puig Pedrós. S'hi han fet diverses extraccions d'àrids al llarg del temps, ja que hi abunden per l'acció erosiva i transportadora de la riera, i potser aquesta sigui la justificació del nom.

(MANENT, «Toponímia de Maspujols...», p. 240, a. 1966).

Arena, de l'

Renom viu durant tot el segle xx, relacionat amb una família de transportistes de material per a la construcció.

Arenal, de l'

Renom relacionat amb el carrer de la vila.

«Jan Vidal dit del Arenal» (Testaments, 28-1-1717).

Arenal, el carrer de l'

Va de la plaça de l'Església, vora l'antic mercat públic —avui llar dels jubilats—, a la Carretera o avinguda de Pau Casals, seguint la corba marcada per darrere de la muralla de la Font Nova. El nom esdevé fruit dels sorral·ls que hi deixaven les pluges i les avingudes dels desbordaments del Rieró i de la riera de Maspujols, quan l'embat de les aigües trencava les estacades i envaïa el nucli urbà. Un cadastre de 1785 dóna per a aquest carrer un total de vuitanta-cinc veïns censats. Durant la Guerra Civil espanyola el carrer fou rebatejat amb el nom de *Josep Guinjoan Jansà* i, en la dictadura franquista, s'anomenà *de José Calvo Sotelo*. És probable que en una altra època també fos conegut, popularment, per *carrer de les Clavegueres*, perquè durant segles s'hi abocaven les comunes del poble.

«lo carrer de arenal» (MN, vol. 1, a. 1447); «arenal» (MN, vol. 4, a. 1497); «aranal» (Capítols, a. 1568); «dos sous de caritat a toni cabrer del arenal» (Doc. 581, juny 1585); «con ventana que da a la calle de arenal» (Doc. 789, a. 1751); «del Arenal» (ACER, llibre de Joseph Torres y Rivé, a. 1775); «se acordó la construcción de una cloaca general en la calle de Arenal y Oriente en donde podran acudir todas las aguas sucias de esta villa desaguardo la misma a un kilómetro de las últimas casas» (Doc. 313, 15-7-1894).

Arenes, les

Partida de terra que afronta pel nord amb el Prat i els Sots; a ponent, amb la riera de Maspujols; a l'est, amb Blancafort, i al sud, amb la Sénia. El terreny és arenós a causa dels alluvions de la riera de Maspujols, i és aquesta característica que acaba per distingir-la i anomenar-la singularment des del segle xv fins al present.

«herenas» (Doc. 1880, a. 1464); «y partida dita las arenas» (MN, vol. 66, f. 59, a. 1690); «de terra herma ab olivers de cabuda setcents seps dit al terme de esta vila i partida las Arenas» (ACER, núm. 83, llig. D, a. 1841); «termino de Riudoms y partida Arenas» (ACER, esc. de venda núm. 621, not. de F. Sostres, Reus, 29-XI-1922).

Arenes, el camí de les

Una altra denominació del *camí de Riudoms a Tarragona*, en travessar per aquesta partida de terra, al sud-est del terme.

Arenes, la mina de les

A la partida del mateix nom; sorgeix al costat del mas de la Mercadera. Coneguda també per *del Venerable*.

Arenós, la mina de l'

A la partida de les Arenes, avui desapareguda.

arenys

V. **Amunt*.

Argamassa, el torrent de l'

V. *Parrots, el torrent dels*; **Torrent de l'A*.

Argilar, l'

«argilar» (MN, vol. 66, f. 1, a. 1690).

Aribau

«uxor d'en P. Aribau, quondam» (Fog. 1414).

Aristany

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Citat en les nòmines dels miquelets de l'any 1795.

Arnau

«Bernat Arnau» (Fog. 1414); «Johan Arnau» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Arnau de Palomar, la plaça del Comte

A la part de llevant de l'església parroquial i al capdamunt de l'inici de la muralla de la Font Nova, en la confluència del camí de les Passeres, l'avinguda de Jo-

sep M. Sentís i el carrer de Sant Pau. Duu el nom del repoblador cristià de la vila, el cavaller Arnau de Palomar, del s. XII, al qual la llegenda va donar el títol nobiliari de comte. En l'espai central, l'any 1975, va ser instal·lat un monòlit allusiu a l'arquitecte riudomenc Antoni Gaudí —una agulla de plaques de marbre de 10 m d'alçada—, obra de Josep Piqué Iserte. Com a plaça urbanitzada fou oberta l'any 1965.

Arpiots

V. *Mànecs d'A*.

Arquebisbe

«Joan Gras dit lo arquebisbe» (Esc., vol. 13930, a. 1687); «Joan Gras dit Arquebisbet» (*Llevador*, f. 2, a. 1844).

Arquer

(MN, vol. 132, f. 145, a. 1632, f. 261, a. 1654; MN, vol. 139, f. 14 i f. 36, a. 1700)

Arrés, el mas

«M. Arrés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Arromangada, l'

Renom de finals del segle XX atorgat a una dona amb molta empena per a realitzar feines, tant fossin domèstiques, agrícoles o de qualsevol mena.

Asens

«José Ferrán Asens» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881).

Apareix en comptades ocasions.

Asserit, l'hortal

(Doc. 1165, a. 1862)

És probable que el nom sigui un equivalent de *eixerit*.

Ateneu Tradicionalista, l'

Al carrer d'Avall, al local de ca l'Eloi. Va funcionar durant tot el segle XX, però no va prendre aquest nom fins a l'any 1914. L'entitat tenia vinculacions amb la coral La Riudomense, que assajava regularment en els seus locals; va tancar llurs activitats en iniciar-se la Guerra Civil espanyola, l'any 1936.

(*Lo Floc*, Riudoms, núm. 161 (1999), p. 4-10)

Aulès¹

V. **Mas A.*

Aulès²

Cognom que hem trobat referenciat entre els segles xvii i xx.

(MN, vol. 139, f. 3, a. 1695); «Antonio Aulés Clavaguera» (*Cadastre*, 12, a. 1953).

Avall

V. *Molí d'A.*

Avall, l'abeurador d'

Al costat del quarter de la Guàrdia Civil, vora l'antiga bàscula, on avui té inici el carrer de Joan Bergós Massó.

Avall, el carrer d'

És l'actual *carrer del Beat Bonaventura Gran*, denominat així almenys entre els segles xvi i xxi. El darrer tram, el que va de la plaça de l'Om al carrer de Sant Vicenç, és conegut per *carrer de la Butxaca* i, antigament, *de la Portella*. En un cadastre de 1785 aquesta via apareix amb cent tres veïns censats.

«carrer de vall» (MN, vol. 47, 25-7-1588); «carrer vall» (AC, a. 1594; MN, vol. 66, f. 90); «en la plasa dita del Hom o Mercadal, que afronta de un costat amb lo carrer dit de vall» (ACER, núm. 39, llig. C, a. 1789); «Calle Debajo» (ACER, núm. 20, llig. D, a. 1880).

Avall, el forn d'

«forn de vall» (Doc. 1920, a. 1687); «Otro emolumento dicho del Forn devall» (Doc. 1178, a. 1759); «el forn Devall» (Doc. 809, 6-12-1806).

Establiment de coure pa, al carrer homònim. En algunes èpoques era propietat del Comú, que l'arrendava amb diversos pactes i reserves.

Avall, el portal d'

A l'inici del carrer homònim, a la sortida del poble cap a la banda de llevant; vora seu hi havia una creu termenal de pedra. En algunes ocasions els senyors jurisdiccionals havien jurat els privilegis de la vila al peu d'aquest portal.

«que al portal nou sea fet en larenal» (Doc. 581, juliol 1589); «que tiga lo portal de val aubert» (Doc. 297, f. 39, 11-9-1676); «antes anavan a donar-li possessió de les portals al Portal Devall pero com al pnt. no ne existeixen ningun se omitti esta diligencia» (Doc. 302, f. 85, 10-6-1785).

Avall, la taverna d'

Establiment de venda a la menuda de vins i licors que hi havia en un local del capdavall de la travessia de Maragall, cantonada amb l'actual avinguda de Pau Casals. Com era tradicional a Catalunya fins a arribar a la primera meitat del segle xx, aquest comerç s'anunciava al públic amb una branca de pi posada a l'arquitrau de la porta, com els riudomencs vells encara avui ho recorden.

Avall la Vila, d'

Conjunt de terrenys propers als carrers de Sant Sebastià, d'Orient i del Beat Bonaventura, coneguts globalment per *d'Avall la Vila*, almenys des del segle xv i fins passada la primera meitat de la vintena centúria, en contraposició a les terres conegudes per *d'Amunt la Vila*.

«davall la bila» (MN, vol. 4, a. 1497); «a la partida de vall la vila» (MN, vol. 63, f. 100, a. 1668); «altre tros terra de pa situat a la partida dita devall la villa» (Visites, a. 1738); «terme y partida Davall la vila que afronta a sol pt. ab altre pati del mateix Anton» (ACER, núm. 80, llig. D, a. 1858).

Avall la Vila, el carrer d'

«del carrer de val» (Doc. 581, 16-5-1576); «y devall la vila» (Doc. 789, a. 1751).

És l'actual *avinguda de Pau Casals*, en el seu tram entre les muralles de llevant i ponent; denominada així almenys des del segle xvi i fins a la segona meitat del vuit-cents, ja que aleshores passarà a ser coneguda per *la Carretera*.

Avall la Vila, el molí d'

«pagament que fa la vila al Duc de Cardona per lo molí de vall la vila» (Doc. 842, a. 1599); «a la partida del moli devall» (Visites, a. 1738).

Antiga denominació del *molí del Marc Massó*, situat a l'inici del camí de l'Urgellès, amb un habitatge adossat, corrals i magatzems. S'hi va viure fins als anys seixanta del segle xx, i es va enderrocar en iniciar-se la urbanització del Molí d'en Marc.

Avellaners, el carrer dels

A la urbanització de la Soleiada, obert d'ençà de l'any 2000. El seu traçat transcorre des de l'avinguda de Catalunya fins al carrer dels Pins, en la direcció de mar a muntanya.

Avellaneta

Renom que es coneix almenys des de la darrerïa del segle xix.

Avellaneta, el mas de l'

A la partida de l'Alqueria.

Avi, el racó de l'

Zona enjardinada sota l'ermita de Sant Antoni, en el solar que antigament havia ocupat el molí Sobremurs. Va ser inaugurat l'any 1978, durant les festes del beat Bonaventura Gran.

avingudes

V. *Agustí Salvat i Gispert, Banc de la Construcció, Catalunya, Josep Maria Sentís, Montbrió, Pau Casals, Prat, Reus.*

Bacona

Apareix per primera vegada en una llista de veïns del segle xv, amb variables ortogràfiques en la primera vocal *a/o*, i el trobem fins al segle xvii. Perviu com a malnom.

«Pere Bacona» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Jacobo bacona» (ACER, doc. 119, a. 1588); «Pere Bocona» (MN, vol. 132, f. 91, a. 1624).

Baconer, el mas del

A la partida del Bugar, a la cruïlla del camí de la Font del Ros i el camí de Vi-nyols a Tarragona. El nom es correspon a l'ofici del propietari i al fet que en aquesta masia, antigament, s'havien criat porcs a l'engròs.

Badia¹

V. *Joan Salvador B.*

Badia²

(MN, vol. 139, f. 6, a. 1696; Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Mateo Salvadó Badía» (Acdip, p. 37, 12-2-1884).

Bages

Progenie que citen les fonts documentals a partir del segle xvi, lligada a diverses famílies contribuents; escrit indistintament *Bages* o *Baiges*.

(MN, vol. 131, f. 31r, a. 1567; MN, vol. 135, 26-5-1640); «Geroni Baiges major apotecari» (MN, vol. 71, f. 84r, a. 1723; Doc. 1165, a. 1862; Acdip, p. 148, 15-6-1877); «Francisco Baiges» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bages, l'hort del

«a ponent ab lo hort de Geroni Baiges» (MN, vol. 71, f. 133, 29-9-1723).

Bages, el mas del

«M. Bages» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bages, el molí del

«Otro molino de harina, que es propio de Gerónimo Bages» (Doc. 1178, a. 1759); «Moli Bages» (Còpies, f. 13); «una finca llamada Moli de Baiges situada en este termino» (Doc. 302, f. 200, a. 1842).

Bagui

«Bagui» (Doc. 1178, a. 1759).

Probablement una variable del cognom *Beguin*, anotat en aquesta mateix època.

Baguri

«Pere Baguri» (Testaments, 1-6-1729).

Baix

V. *Boter de B.*, *Cul B.*

Baix Camp, la travessia del

Denominació moderna que va donar-se al corraló que uneix l'avinguda de Pau Casals amb el carrer de Sant Sebastià, a partir de l'any 1969. Abans era conegut popularment per *corraló d'en Rovira*. A mig carrer hi havia una font d'aigua, però l'any 1984 va ser traslladada en un altre indret, a l'entrada del poble per la carretera de Vinyols i els Arcs.

(GR, núm. 73, p. 13)

Bajoca

Sobrenom dels segles XIX-XX que descriu la tavella d'un fruit, però que a Riudoms defineix la que en altres llocs és coneguda per *mongeta tendra* de moltes varietats (fina, perona, argentina, basta, de fil...).

Balaguer

«Anthoni Balaguer» (Cancelleria, a. 1386); «Cosme Balaguer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Joan Balaguer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Balaguer, el mas d'en

«lo mas que fou d'en G. Maçanera, lo qual tenen en feu P. Morell e Anthoni Balaguer del mas» (Cancelleria, a. 1386).

Balanyà

A penes el trobem escrit en les fonts arxivístiques, sovint feminitzat.

«Balaña» (Capbreu 1761); «Balañana, Balaña» (Esc., vol. 13949, f. 374, s. XVIII);
«José Balañá» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Balart

(MN, vol. 132, f. 288, a. 1658; Doc. 1178, a. 1759); «Balart» (Doc. 1073, a. 1866).

Balbina

V. *Rosa B.*

Balcells

«Pere Joan Baucells» (Capbreu 1677, f. 214r).

Baldric

(MN, vol. 139, f. 4r, a. 1695); «Pedro Baldrich Ferré» (Ac dip, p. 371, 2-2-1884).

Baldufa, el

Renom d'una persona petita i grassoneta —assimilada a una baldufa de jugar—, molt popular pels anys setanta del segle xx.

Ballarina

V. *Figa de B.*

Ballester

Anotat en un amillament de la segona meitat del segle XIX, es conserva actualment.

«Ballasté» (Doc. 1073, a. 1866; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Baltasar, el pinar del

A la riera de Maspujols.

Baltasar de Toda i de Tàpies, el carrer de

Vial urbà que s'inicia a la plaça de l'Arbre i va fins a trobar el final de les Passeres, a l'inici del camí de Castellvell. Baltasar de Toda i de Tàpies (1786-1867), polític d'ascendència local, tenia domicili al carrer de Toda i va ser governador civil i president de la Diputació de Tarragona entre els anys 1839-1840.

(Doc. 1165, a. 1862)

Baluard, el

Terrenys al voltant del castell —avui ocupats per la fàbrica de l'església parroquial—, inicialment utilitzats com a espai de visibilitat defensiva; convertida després en zona de conreu agrari explotat pel Comú i, finalment, en el segle XIX, lloc urbanitzat.

«y un olivar al baluer» (Doc. 694, a. 1620).

Banc de la Construcció, l'avinguda del

Denominació publicitària de l'actual *avinguda de Josep M. Sentís*, mentre es construïa la urbanització Lluís Massó, pels volts dels anys cinquanta del segle XX, però que no va arribar a quallar popularment.

«y linda por frente con la Avenida del Banco de la Construcción» (Còpies, 17-7-1953); «y también en la misma dirección por la carretera de Riudoms a Borjas del Campo, llamado hoy Avenida del Banco de Construcción» (Escriptura Registre Propietat, 9-3-1960).

Bancals, el

Sobrenom relacionat amb l'ofici d'artigatge d'espais per al cultiu o per a la plantació d'arbres, mitjançant el sistema d'aplanar la terra amb la tragella.

Banús

«uxor d'en Berenguer Benuç, quondam» (Fog. 1414).

Banya, de la

Motiu de casa que es pot registrar almenys des del final del segle XIX.

banys

V. *Vilafortuny*.

Barates

V. *Cases B*.

Barber

«dit lo barber» (MN, vol. 129).

A penes documentat.

Barberà

(MN, vol. 132, f. 27, a. 1615; MN, vol. 139, f. 31, a. 1699; Doc. 1178, a. 1759); «Pablo Barbará y Ferran» (Quintes, s/f, a. 1844; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Barbereta, ca la

Casa i forn de pa, a la plaça de l'Om, amb eixida pels carrers Major i de la Butxaca.

Barbereta, l'hort de la

Al final del raval de Sant Francesc, vora el Rieró; eliminat per donar pas a les noves urbanitzacions de l'indret, encetades l'any 2002. El nom sembla un diminutiu femení de *barber*, pertanyent a una nissaga riudomenca esdevinguda d'ençà del segle XVII. Popularment, però, se'l fa procedir del prenom *Bàrbara*.

Barberillo

Àlies d'una persona molt popular durant la primera meitat del segle XX, pintor d'ofici.

Barceló

«Guim Barçaló» (Fog. 1414).

Barcelona, el carrer de

Vial molt curt i estret que uneix transversalment l'avinguda de Josep M. Sentís amb el carrer de Sant Antoni.

(Actes, 6-5-1976)

Barenys

Cognom que podem documentar entre els segles XVIII i XXI.

«Barenys» (PEREA, *Lleis...*, p. 48, que cita fonts del s. XVIII; Doc. 1165, a. 1862).

Barenys, el camí de

Del terme de Vinyols davalla a trobar el camí de les Deveses, per la partida del Bugar.

«al este con el camino de Barenys y al oeste con el camino de Esquirols» (Doc. 135, a. 1872; Ami., 152).

Barenys, el mas del

A la partida del Puig Pedrós; les seves terres s'estenen entre el barranc de la Cambra i la riera de Maspujols. És una masada amb corrals, era, bassa i pou, documentada des del segle XVIII. Als anys vuitanta del segle XX, en un timba d'aquests terrenys sobre la riera de Maspujols, hom descobrí un hàbitat neolític amb diverses tombes.

«Gabriel Barenys Llauradó vecino de Maspujols [...] de una pieza de tierra que posee en este termino municipal y partida del Roquis» (Doc. 324, f. 20, 6-2-

1876); PEREA, *Lleis...*, p. 48, cita documentació del segle XVIII denunciant l'ocupació de terrenys del mas per ramats de bestiar i els conflictes que d'aquesta actuació derivaven.

Barenys, la mina del

Sorgeix al mas homònim i partida del Puig Pedrós.

«Mina de D. Pedro Barenys» (Doc. 774, f. 1, a. 1868).

Barenys, el pinar del

En el marge dret de la riera de Maspujols i al mas homònim. Avui reduït a unes poques dotzenes de pins pinyoners.

Bargalló

«Bargallo» (ACER, doc. 119, a. 1587); «Ferré y Bargalló» (Doc. 1073, a. 1866).

Sovint feminitzat.

Baró¹

Força vinculat o relacionat amb Reus. A vegades el trobem feminitzat i amb *v*, *Varona*. Aquest llinatge o renom, relacionat amb Reus, apareix documentat d'ençà de l'any 1204 (AMIGÓ, *Llenguatge...*, p. 29-30).

«Lorens Baro» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Lorens Baro» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 27r, a. 1567).

Baró²

Motiu de família que es coneix almenys des del segle XIX, a vegades feminitzat, *Barona*.

Baronet

Renom esdevingut d'ençà dels primers anys del segle XX.

Barraca

Motiu de família registrat a partir del primer quart del segle XX.

Barraler

Motiu que hom coneix popularment entre els segles XX-XXI.

barrancs

V. *Basses*, *Cabreret*, *Cambra*, *Canal*, *Canaletes*, *Comes*, *Fontanelles*, *Paisanes*, *Pletes*, *Portal*, *Premses*, «*Recreu*», *Rieró*.

Consulteu també les entrades de **torrents**.

Barraquet

Renom de caràcter popular, conegut, si més no, durant tot el segle xx.

Barrera

Cognom esdevingut renom amb el temps. Es manté viu fins al present.

(MN, vol. 132, f. 197r, a. 1640; MN, vol. 139, f. 64r, a. 1704); «ab terras de la povilla Barrera» (MN, vol. 71, f. 93, 19-5-1723); «Barrera» (Actes, f. 28, 23-6-1946).

Barrera, el mas del

A la partida del Coll del Boc, sota la cruïlla del camí homònim i el dels Matxos. La masia és de principis del segle xx —edificada sobre una de més antiga—, té dues plantes i conserva una era amb cairons, corrals i alqueries. A la partida de Blancafort, al límit del terme amb Reus, n'existeix un altre amb el mateix nom.

Barreter

Nom de família esdevingut renom actualment.

(MN, vol. 131, f. 186, a. 1599)

Barreter, les eres del

Es trobaven al mas homònim, avui destruïdes.

«al camí denominat del coll den Boch frente a les eres del Barreté» (Doc. 380, f. 100, 13-8-1936).

Barreter, el mas del

A l'inici del camí del Coll del Boc.

(Doc. 3207, 20-9-1861; Doc. 323, a. 1889); «M. Barrete» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «con domicilio en la casa de campo denominada Mas Barraté» (Còpies, 3-6-1954).

Barretes

(MN, vol. 131, f. 26, a. 1566); «Colom dit Barretas» (MN, vol. 139, f. 62r, a. 1704; MN, vol. 100, f. 11, a. 1736).

Barriac, el

Partida de terra situada entre les Planes del Roquís, els Molins Nous i la riera de Maspujols. Documentada des del segle xvii. Moll diu que *Barriac* és un nom personal, procedent del llatí-celta. Sembla que una bona part de les seves terres es convertiren en regadiu a partir del final del segle xix, mercès a les innovacions hidràuliques empreses per particulars.

«li deixa lo mas del barriach» (MN, vol. 66, f. 144, a. 1690); «que te a la partida del Barriach» (Doc. 585, s. XVIII); «y partida lo barriach» (ACER, núm. 45, llig. D, a. 1835); «para poder regar las tierras en este término y partida llamada lo Barriach» i «para aseñalar zanja vulgo rech para poder regar las tierras en este termino y partida llamada lo Barriach [...] de la agua que mana de la mina de las Planas [...]. Empezaran [la construcció del rec] a entrar en las tierras de Marcos Massó, donde la acequia que pasa el camino a Castellvell, en la que riegan interesados de la mina, siguiendo las tierras del dicho Massó a la orilla del camino de Castellvell, cuyo camino servirá para guiar el agua» (ACER, núm. 44, llig. D, a. 1841).

barris

V. *Colomer, Lluís Massó, Molí d'en Marc Massó*.

bars

V. *Perla, *Palla*.

Bas

«Bas» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Progenie que exhumem de llibres sacramentals del segle XVII.

bàscula, la

És de caràcter públic, per a pesades de camions. Inicialment, havia estat col·locada vora el quarter, on avui té inici el carrer de Joan Bergós Massó, però l'any 1988 se la va canviar d'emplaçament i ara es troba instal·lada al capdavall de la muralla Vella o del carrer de Sant Vicenç, en la confluència d'aquesta amb l'avinguda de Pau Casals.

V. t. *Vella, la bàscula*.

Bassa, de la

Renom de persona relacionat amb el vial de la seva residència.

«De la Bassa» (PEREA, «Vida...», p. 38); «Joan Font de la Bassa» (Doc. 585, 3-8-1726); «Joan Font de la Bassa» (Doc. 2870, 28-2-1763).

Bassa, el carrer de la

Anava de la confluència dels carrers de les Galanes i d'Amunt, en el punt on s'ubica el Centre Riudomenc, fins a l'inici del carrer de Sant Antoni, és a dir, que comprendria el tram que avui es coneix per *placeta de les Monges* o *de la Mare Cèlia Pino*. El nom li ve d'una gran bassa que hi havia al solar que avui ocupa el col·legi de les germanes de la Consolació, utilitzada per al funcionament del molí de Don Felip, entre els segles XVIII i XIX.

«en lo carrer de sant Jaume que afronta a sol ixent ab dit venedor; de altra costat a sol ponent ab lo rech de la aygua que va a la Bassa del Molí» (MN, vol. 71, f. 93, 30-5-1723); «Calle de la balsa» (Plànol topogràfic de la vila, juny de 1876).

Bassedes

«Bassedas y Folch» (Doc. 1073, a. 1866).

basses

V. *Calç*, *Font Nova*, **Fontanals*, *Galanes*, *Mas Blanc*, *Mas del Xanxo*, *Molí d'Avall*, **Molinades*, *Moreno*, *Patrici*, *Poble*, **Remòltes*, *Roger*, *Santo*, **Vila*, *Xarrinet*.

Basses, el barranc de les

Una altra denominació del *barranc del Portal*, per influència de les basses de la Vila, que havien existit en el lloc; és el tram que va de la plaça del Portal del Torrent a l'inici del camí de l'Urgellès.

Bassetes, les

«los fems de las Bassetas» (Doc. 809, 6-11-1806).

bassot

V. «*Recreu*».

Baster, el mas del

«M. Baste» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Batlle

(MN, vol. 139, f. 77r, a. 1705); «Batlle» (Capbreu 1761).

Es pot documentar per tot el segle XVIII.

Bayer

El trobem referit a un jurat de la vila, en el segle XVII. Moll dóna les variants *Bayer* i *Bayé* com a possibles grafies incorrectes de *abeller*, 'apicultor'.

«per devant lort de fran. Bayer» (Doc. 299, 30-1-1692).

Beat Bonaventura Gran, el carrer del

S'inicia al capdavall de l'Arenal i va a trobar la muralla Vella o carrer de Sant Vicenç, paral·lel al carrer Major; el darrer tram, a partir de la plaça de l'Om, s'a-

nomena *de la Butxaca*. Popularment se'l coneix per *d'Avall*, però és una denominació ja força en desús, per la influència que ha tingut la figura del beat en el santoral local durant la segona meitat del segle xx i per la devaluació de la cultura popular. El nom homenatja el reformador de l'orde franciscà, Miquel Gran i Peris (Riudoms, 1620 - Roma, 1684).

(GR, núm. 82, p. 13)

Beat Bonaventura Gran, la casa del

En el número 48 d'aquest carrer, en el tram conegut per *de la Butxaca*, l'any 1620 va néixer Miquel Gran i Peris, futur reformador dels franciscans menors. El 1973 hom havia previst fer-hi un museu de caràcter hagiogràfic, però la idea no va acabar de quallar; en el 2004 el projecte va tornar a revifar i la Confraria del Beat va adquirir la casa amb la intenció de rehabilitar-la com a centre hagiogràfic franciscà.

«y construir, con los manuscritos, cuadros pictóricos, hábitos, reliquias, otro museo, del arte religioso que fuera exponente palpable del amor riudomense hacia ese egregio santo» (DE, 26-VII-1973).

Beceroles, del

Sobrenom de persona —ara de casa—, relacionat amb l'ensenyament de les primeres lletres (s. xix).

Beguin

(MN, vol. 139, f. 45r, a. 1721)

Nom pretèrit que hem trobat en la documentació del segle xviii.

Bellissio

«Bellissio» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Els llibres sacramentals apunten aquest cognom en el segle xvii.

Bellpuig

(MN, vol. 131, f. 14, a. 1563)

Belltall

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Nom de família apuntat en el segle xviii.

Beltri, el mas del

A la partida Mas de n'Albi. *Beltri* és un cognom actual.

Benac

Cognom que les fonts arxivístiques riudomenques fan aparèixer d'ençà del segle XIX, fins al present.

(Doc. 1165, a. 1862); «Estéban Banach» (Acdip, p. 286, 11-8-1885); «Jaime Banach Guinjoán» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Benac, el mas del

A la partida Mas de n'Albi, a la dreta del camí dels Catalans i afrontant per davant de les terres del mas del Gotzo.

(Doc. 1165, a. 1862)

Benages

Cognom viu citat per primera vegada en documentació riudomenca del segle XV.

«Johan Benages» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Joan Benages» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Benaüll

«Steve Benaull» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Benaventurat

(ACER, doc. 124, llig. A, a. 1598)

Renom.

Beneducat, el

Renom viu en el segle XX.

Benes, el mas del

(Ami., 239, s. XIX)

A la partida de les Comes d'Ulldemolins.

Benet

Perviu actualment.

«Mestre Benet» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; Doc. 1165, a. 1862).

Benet de l'Hostal, el

Renom del segle XIX en al·lusió al lloc de residència i al servei públic de l'hostatgeria riudomenca.

(Doc. 2236, 16-1-1843)

Beneta, la

Motiu popular imposat durant la segona meitat del segle XX; és una feminització del nom *Benet*, per influència del seu marit, que se'n deia.

Benimelis

(MN, vol. 131, f. 69, a. 1573; MN, vol. 135, 26-2-1603)

Cognom escrit sovint amb calligrafia dubtosa, *Banimelis*, *Balimelis*...

Benviure, el carrer de

Es tracta de la denominació originària del carrer d'*Amunt*, en el segle XVI, avui retolat *de Sant Bonifaci*. Aquest nom, però, apareix ben rarament en els documents que hem llegit. El nom, probablement, deu estar relacionat amb la família dels Benviure, un dels quals, Ramon de Benviure, va ser jurat en cap de la vila (a. 1292).

«en lo carrer de ben Viurer dit lo carrer demunt» (*Levador*, f. 14r, a. 1586); «lo carrer demunt ques diu lo carrer den Benviure» (Doc. 900, f. 2, s. XVI).

Berenguer

Antropònim que hem trobat en les llistes de veïns, que perviu fins avui.

«Jaume Berenguer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; Doc. 1165, a. 1862).

Bergadà

Nom de família que documentem d'ençà del segle XX.

«Pedro Bergadà» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bergador

Sobrenom de família, conegut almenys des del segle XIX.

Bergador, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí o la carretera del Parc de Samà; havia tingut era, bassa i corrals de bestiar, i fins a la Guerra Civil espanyola va disposar d'oratori privat. El bergador (*bregador*) és el que treballa el cànem, i antigament a la partida on s'ubica aquest mas se n'havia cultivat.

(PEREA, *Lleis...*, p. 72, que cita diverses regulacions jurídiques sobre el cànem en el segle XIX).

Bergós

V. Joan B. Massó.

Bernadà

Cognom que exhumem de les fonts documentals del segle XIX.

(Doc. 1165, a. 1862)

Bernadet, l'hort

«H. Bernadet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bernadet, el mas del

«M. Bernadet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bernardina

Renom diminutiu del prenom *Bernarda*, registrat al final de la dinovena centúria.

(Doc. 2068, a. 1881)

Bernat

«Francoy Bernat» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Mestre Bernat» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Com a cognom només l'hem trobat escrit en llistes de veïns, però formant part d'un topònim es mantindrà viu fins més endavant i donarà nom a una masia, si més no, fins a la dinovena centúria.

Bernat, el mas del

(Doc. 1165, a. 1862)

Bertran

Estirp àmpliament documentada, escrita indistintament amb *r/l* a la segona consonant.

(MN, vol. 132, f. 95r, a. 1625; MN, vol. 139, f. 117r, a. 1713; Doc. 1636, 7-6-1818); «Enrique Gisbert Bertrán» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880); «Franco. Bertran» (*Cadastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bertran, el mas del

«M. Bertrán» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bes

(MN, vol. 139, f. 59r, a. 1703)

Cognom.

Besora

«Bassora» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 38); «Ramon Basora» (PEREA, «Vida...», p. 38); «Ramon Basoras» (Quintes, s/f, a. 1843); «Mariano Fortuny Basora» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878); «Pau Bassoras» (*Cadaastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bessona, la

(Doc. 685, a. 1827)

Bessonets, la mina dels

Prop del mas del Fesoler, a la partida de la Sénia, a la cruïlla dels camins de la Sénia i de Vinyols a Tarragona; aboca les aigües a una bassa ran de carretera. Una estadística oficial de l'any 1944 estimava el cabal d'aigües d'aquesta mina en 2 litres per segon.

Bete

«Dit Bete» (MN, vol. 121, a. 1705).

Biel

Motiu de família que a vegades es feminitza, viu durant tot el segle xx i següent. *Biel* és un hipocorístic de *Gabriel*.

Biel, el mas del

A la partida del Burgar, tocant al camí o carretera del Parc de Samà.

Biló

«Gabriel font dit lo Bilo» (Testaments, núm. 48, a. 1638).

Trobat en una sola ocasió, devia ser un hipocorístic de *Gabriel*, *Gabrieló*.

Bingo-xona, el

Motiu d'una persona viciada amb el joc del bingo que, si treia de la rifa, es gastava els diners amb dones al crit de *bingo!*, seguit del de *xona!*, més moll.

Biosca

Renom d'una persona procedent del poble homònim de la Segarra, emigrat a Riudoms pels anys quaranta del segle xx.

Bisbetó, el

Renom de mitjan segle xx.

Blai

«Antonio blay» (ACER, doc. 119, a. 1587); «dit Blai» (MN, vol. 129, a. 1689); «Josep Bages dit Blay» (Testaments, 11-6-1753); «Blai» (Doc. 1165, a. 1862).

Esdevingut renom en la vintena centúria.

Blai, el mas d'en

Terres i masia situades gairebé a la partió amb el terme de Reus, a la partida de les Planes del Roquí, entre el camí dels Molins Nous i la carretera de Reus a Riudoms. El mas, de planta quadrada, disposava de campana per avisar els treballadors de la masia sobre diverses circumstàncies laborals o d'avís (Coordenades en UTM: X 338.658, Y 4.556.964).

«Manso Blay partida Planas del Roquis» (Doc. 303, f. 30, 31-10-1880); «M. Blay» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «Mas den Blay» (Actes, f. 53, 24-11-1942).

Blanc

«Blanch» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; MN, vol. 132, f. 328, a. 1663).

Cognom.

Blanc, el mas

A la partida de la Sénia, sota la cruïlla dels camins de Vinyols a Tarragona i de la Sénia. La façana mostra un rellotge de sol amb la inscripció de 1769 —possiblement l'any d'una rehabilitació o ampliació de la casa, ja que aquesta data torna a aparèixer en els revoltos del sostre de l'entrada— i una espadanya amb una campaneta de bronze per fer arribar avisos codificats als treballadors de la finca. Actualment, hi predomina el conreu d'avellaners (8.600 arbres), oliveres (1.500 arbres) i horta; disposa de mina pròpia, *la Marrada*. En una parada de la finca es troba el Pare sant. La masia està documentada des del segle xvii, amb continuïtat fins al present; també coneguda per *mas de Sabater*.

V. t. *Mas B*.

«dins del terme de Riudoms per lo mas blanc» (Doc. 299, 22-4-1690; DR, núm. 452, 7-12-1860); «M. Blanch» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874); «M. Blanch»

(BOP, núm. 133, 2-9-1912); «Parlamenten ab lo propietari de la finca denominada Mas Blanc» (Doc. 381, 3-12-1936).

Blanca¹

V. *Donya B.*

Blanca²

Renom conegut almenys des de l'inici del segle xx; actualment continua viu.

Blancafort

Partida de terra situada al sud-est del terme, entre les Planes del Roquís, la Marrada, les Comes d'Ulldemolins, les Arenes, els Sots i la Timba. Antigament havia pertangut al territori de Tarragona i és per aquesta raó que avui el seu àmbit territorial es troba dividit entre els termes de Reus i el de Riudoms. El lloc ja apareix documentat en el segle XIII, com a quadra amb castell, segons la venda del domini de Riudoms feta per Berenguer de Puigvert als marmessors de l'arquebisbe Bernat d'Olivella. En el segle XVII la propietat d'aquest territori va generar diversos conflictes entre Reus i Riudoms, perquè els terratinents d'aquella ciutat se l'anaven apropiant sense cap dret legítim, segons denunciaven els contemporanis. El terreny, segons ens diuen els pagesos, és calcinós i amb tapàs, de manera que no és adequat per a determinats cultius.

«Blancafort» (Índex vell, f. 209, 13-2-1290); «quadra de Blancafort» (Cancel·leria, a. 1386); «la quadra de blancafort» (Doc. 1880, a. 1464); «blancafort» (MN, vol. 4, a. 1497); «que la quadra de blanca fort es de Riudoms principalment demes tambe es de Gostanti, Vilaseca y aixi que los de Reus sen fan amos» i «de la quadra de blanca fort qui son los de reus se fan amos de la dita quadra sense tenir ningun dret...» (Doc. 842, 6-2-1602 i 27-2-1602); «a la partida de Blanca Fort» (MN, vol. 71, f. 165, juny de 1724).

Blancafort, el camí de

S'inicia a la dreta de la carretera de Riudoms a Reus, per davant del mas del Martí, i davalla per la partida homònima fins a unir-se al camí de Riudoms a Tarragona; aleshores s'endinsa pel terme de Reus fins a trobar la carretera de Reus a Cambrils. Aquest camí té les bifurcacions dels camins *Vell de Riudoms*, *del Mas del Xulo* i *del Mas de Regiments*.

«camino de Blancafort» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855).

Blancafort, el torrent de

Procedent d'Aigüesverds de Reus, on es forma i aplega les aigües de caràcter torrencial, entra a Riudoms per la partida de Blancafort, a les envistes del mas de Sa-

bater; després d'un breu recorregut per les partides de Blancafort i de la Marrada, torna a endinsar-se per terres reusenques fins a davallar cap al terme de Vila-seca —on prendrà el nom de *barranc de la Font de la Donzella*— i desguassa a la platja de les Dones, de Salou. Documents de l'inici del segle XVIII consideren aquest barranc una referència termenal de Riudoms amb Reus, per la part sud-est.

Blasco

(MN, vol. 132, f. 109r, a. 1626)

Blau, el mas

A la partida de Mas de Gomandí, vora la carretera d'Alcolea del Pinar. Construït en forma de torre modernista; durant la Guerra Civil de 1936-1939 hi fou instal·lada una caserna de comunicacions. L'any 2005 les parets de la hisenda encara apareixien pintades amb aquest color, dit de manera comuna *blavet*. També es coneix per *mas Nou*.

Blazi, el mas d'en

«del Mas den Blazi» (Doc. 3292, 5-4-1767).

Bo

(MN, vol. 132, f. 103r, a. 1626)

Cognom.

Boada

(MN, vol. 131, f. 30, a. 1567; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Nissaga que trobem registrada documentalment almenys des de la segona meitat del segle XVI, escrit indistintament amb *o/u* en la seva primera vocal.

Bòbila, la

Antic forn de coure obra. Era emplaçat sota les escoles, avui totalment desaparegut, llevat de la xemeneia que es conserva al pati de l'institut d'ensenyament secundari Joan Guinjoan, com una resta d'arqueologia industrial. Va funcionar fins als anys setanta del segle XX, oficialment coneguda per *la Fàbrica* o, indistintament, *forn de l'Ametller* o *del París*, segons fossin els seus arrendadors. L'existència de l'ofici de rajoler es documenta des del segle XIX i estadístiques del primer quart del segle següent anoten l'existència de dos forns d'obra a la vila; el 1912 trobem identificats quatre rajolers d'ofici. La urbanització d'aquests terrenys va iniciar-se d'ençà de l'any 1982.

«al Norte con el Matadero Municipal al sur con el camino de la Fábrica» (Actes, f. 79, 22-7-1948).

Bòbila, el camí de la

Arrencava del camí de les Passeres, a l'alçada de l'hort del Pelat i conduïa a la fàbrica de rajoles (la Bòbila) i, més enllà, a la riera de Maspujols per enllaçar amb el camí dels Molins Nous, etc. El seu traçat modern es correspon amb el del *carrer de la Sardana*.

Bòbila, el sot de la

Antiga argilera de la Bòbila, enclavada vora el mas de la Calderera, en l'enforcall del Rieró i el camí del Molí de Vent. El clot va restar obert fins a l'any 2005, en què es va convertir en un dipòsit controlat de runes del municipi.

Boc

V. *Coll del B*.

«Bodega», la

Establiment de begudes alcohòliques dels anys trenta del segle xx —anteriorment dita *del Dalmau*—; després, l'any 2003, reconvertida en supermercat i, finalment, desapareguda. Era al carrer Major, fent cantó amb el carrer del Toda i enfront del corraló o travessia de la Font.

«Bodega», de la

Sobrenom (s. xx).

Boira, el

Renom de la segona meitat del segle xx; en desconeixem l'origen.

(MOREU, *Renoms...*, p. 111)

Boix

(MN, vol. 131, f. 209, a. 1592)

Cognom.

Boja, la

Motiu d'una dona de caràcter inestable i esbojarrat, graciós, tanmateix. Fou popular durant la segona meitat del segle xx.

Boja, la font

Una altra denominació de la *mina de l'Alqueria*, però reduït a un àmbit veïnal.

«a la font dita de la Alcaria ô font Boja» (Doc. 789, 20-10-1761).

Boja, la mina

En territori del mas del Toda, a la partida de les Planes del Roquís; coneguda també per l'apel·latiu de la partida. Se l'anomenava així perquè en ser tan a prop de la riera —terrenys arenosos—, la font només sorgia quan les pluges eren força abundants i constants, normalment a l'hivern. Avui força malmesa a causa de les ensulsiades de terra i de les replantacions arbòries de la zona, que han modificat el paisatge i el subsòl de manera radical.

Bola, el

Renom de la segona meitat del segle xx. De petit, aquesta persona havia pres una bola de formatge de les que donava l'auxili americà —com a ajuda alimentària als desnodrits infants dels col·legis, després de la Guerra de 1936-1939—, i l'havia feta rodolar escales avall de l'edifici públic de les escoles.

Boldú

Progènie anotada en una relació de contribuents de mitjan segle xx.

«Jesús Boldú Civit» (*Cadastrre*, 12, a. 1953).

Bolero

Renom de mitjan segle xx que es conserva viu, sembla que relacionat amb el ball andalús.

Bolets, el coll dels

«un tros al coll dels bolets» (Doc. 694, a. 1620).

Bolleta, l'hort de na

«ab lort de na bolleta y ab lo cami de St. Joan» (Doc. 694, a. 1620).

Bombes, el mas de les

És la denominació moderna del *mas de la Mercadera*, a causa d'unes bombes mecàniques d'extracció d'aigua que van instal·lar-s'hi al principi de segle, suplint així els animals de la sènia.

«Mas Bombes» (Doc. 2465, a. 1936).

Bonastre

«Pere Bonastre» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 15r, a. 1563).

Bonaventura

V. *Beat B. Gran*.

Bonet

Cognom que es pot documentar entre el segle XVII i el XXI.

«Bonet» (PEREA, «Vida...», p. 38); «José Freixas Bonet» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877).

Bonet, l'hort del, i el mas del Bonet

L'hem trobat referit com a *mas* i com a *hort*, indistintament, des de la segona meitat del segle XIX.

«Hort Bonet» (Doc. 1165, a. 1862; Doc. 323, f. 44, a. 1889 i 1898).

Bonifaci

(MN, vol. 139, f. 7r, a. 1696)

Nom personal esdevingut cognom, segons la documentació llegida del segle XVII.

Borges

V. **Creu del Portal, Figueral de les B., Vell de les B.*

Borges, el camí de les

Uneix les poblacions de Riudoms i de les Borges del Camp, entre el «Recreu» i el Freixe; des de principis del segle XX convertit en carretera.

«ab lo camí de les borges» (MN, vol. 4, a. 1497); «al camí de les Borges» (Testaments, núm. 86, 4-6-1720; Doc. 855, f. 7, 36, 76); «per lo camí de Riudoms a las Borjas» (Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784).

Borges, el carrer de les

A les parcelles Ferran, paral·lel al de Mont-roig del Camp.

Borges, la carretera de les

Antic camí de les Borges del Camp. El projecte de fer la carretera és de 1926, i va ser realitat a partir de les obres de 1930, quan els seus 3.684 m de recorregut van ser adobats amb un pressupost de 100.000 ptes. Comprèn el tram de l'anomenat *camí de Sant Antoni* —actualment *avinguda de Josep M. Sentís*, des de darrere de

l'església, a la plaça del Comte Arnau, fins a l'ermita de Sant Antoni—, i d'ací va fins a les Borges del Camp després de travessar la carretera d'Alcolea del Pinar.

«por la carretera que va de Riudoms a las Borjas» (ACER, núm. 124, llig. D, a. 1855).

Borges, l'«empalme» de les

Connexió de la carretera de Riudoms a les Borges amb la d'Alcolea del Pinar, a la partida del Freixe. És una expressió caiguda en desús de la parla i ara només ho diu gent molt gran.

Boronat

Cognom que hem trobat escrit en papers relacionats amb la desamortització del ministre Madoz, en el segle XIX.

(ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194).

Borràs

En el segle XVIII una branca d'aquesta nissaga posseïa títol de noblesa menor local i atendien una botiga.

«Matheu Borraç» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 132, f. 5r, a. 1611; Capbreu 1677, f. 217).

Borràs, el carrer del

«Joan Cabrer del carrer den Borràs» (*Levador*, f. 13v, a. 1586); «notari del carrer den Borràs» i «y pau salvat del carrer del boras» (Doc. 581, desembre 1594); «en lo carrer mayor afrontant de un costat ab lo carrer den borras» (MN, vol. 66, f. 6); «calle den Borràs» (Doc. 789, a. 1751); «calle den Borràs» (Doc. 19, a. 1819).

És la denominació més antiga que coneixem de l'actual *carrer d'Antoni Gaudí i Cornet*—també dit *del Toda*—, entre els segles XVI i XVIII; segons la documentació que hem pogut veure, el cognom pertanyia inicialment a una nissaga de notaris.

Borràs, la paret d'en

«Paret den borras» (*Relación* 1744); «que aviendose destruido la estacada <...> des de la pared llamada den Borràs» (Doc. 760, 24-2-1768); «la paret den borras» (Doc. 879, 23-10-1831).

S'ha de referir a una paret, mur o estacada de contenció de les aigües de la riera de Maspujols, però no l'hem sabut situar topogràficament.

Borrassa

Renom actual, però que antigament havia estat cognom masculí, segons la documentació consultada.

(MN, vol. 131, f. 13r, a. 1563); «Caterina Borrassa» (Testaments, núm. 229, 19-11-1731).

Borrassa, el mas de la

A la partida de l'Alqueria. En una única ocasió hem trobat escrit *Porrassa*, no sabem si per un error de transcripció documental o bé relacionat amb la planta herbàcia, o l'antiga rada de la Mediterrània esmentada per Jaume I en la seva *Crònica* o *Llibre dels feits*: «arribam a la Porrassa que és entre Tamarit e Tarragona».

(Doc. 325, f. 14, 22-2-1875); «M. Burrassa» (Doc. 298, 21-1-1877).

Borrassó

«Joseph Borrassó dit borrasso» (Doc. 900, insc. 245, a. 1599).

Prové d'una utilització afectuosa del cognom *Borràs*, tal com veiem en la documentació arxivística consultada.

Borrassot, el mas del

A la partida de Blancafort, gairebé a tocar del terme reusenc, on també s'hi registra, documentat l'any 1850 —tal vegada podria tractar-se del mateix indret, confós en la pertinença territorial. Se'l coneix alhora per *del Lluert*.

Borrell

(MN, vol. 135, 25-11-1641; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Nom de família que citen diverses fonts documentals d'ençà del segle XVII.

Borrell, el mas d'en

(Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784)

Borrull

«Joan Borrull» (Esc., vol. 13949, f. 371).

Cognom, citat en fonts escrites del segle XVIII.

boscà

V. **Abadia*.

boscós

V. *Alzinar*, **Amorós*.

Bosquet, el

«y un tros a la partida del bosquet» (Doc. 694, a. 1631).

Partida de terra que trobem documentada només en el segle XVII, sense que l'haguem pogut situar o relacionar amb el present.

Botafocs

Renom modern, produït a mitjan segle XX.

Botafocs, el mas del

A la partida de l'Alqueria.

Botafocs, el pi del

Arbre singularitzat al mas homònim, a la partida de l'Alqueria.

Botarell, el camí de

S'inicia en una intersecció de la carretera de Riudoms a Montbrió i, després de travessar la riera d'Alforja, fa via cap al terme de Botarell.

«per un tros al camí de botarell» (Doc. 859, f. 6, s. XV); «y una vinya al camí de botarell» (Doc. 694, a. 1620); «el camino municipal llamado de Botarell» (Actes, f. 39, 14-3-1940).

Boter¹

Cognom que trobem escrit d'ençà del segle XVII, catalogat inicialment entre els principals contribuents de la vila.

«Boter» (PEREA, «Vida...», p. 38); «Josep Boter adroguer de la mateixa vila» (MN, vol. 71, f. 287, a. 1727).

Boter²

«Joan Font dit boter» (Testaments, 29-7-1727).

Renom d'ofici.

Boter, cal

Al començament del carrer Nou. Casa senyorial documentada des del segle XVIII; havia tingut premses i mantingut comerç de vi i d'oli fins a la dinovena centúria.

Boter, el carreró del

Denominació moderna de l'antic *corraló del Forn*, per influència de la propietat de la casa dominant. Actualment, rebatejat amb l'estranya nomenclatura de *travessia dels Enamorats*.

«del callejón de Boté» (Actes, f. 3, 22-4-1945); «la travesía conocida por callejón Boté entre las calles de José Antonio y Mayor» (Actes, f. 76, 29-8-1957).

Boter, l'era del

Al mas homònim, avui desapareguda.

(Doc. 1165, a. 1862)

Boter, l'hort del

Terreny d'horta que devia trobar-se a l'entorn dels rentadors, vora el carrer de Sant Antoni, segons deduïm de la lectura de diverses fonts documentals.

«en la calle de Sn. Antonio de esta población, llamado huerto del Boté» (Doc. 869, f. 24, 15-12-1904).

Boter, el mas de

A la partida de Blancafort; dit també *del Boter de Baix*, per a distingir-lo d'un altre que hi ha a la partida del Coll del Boc. El mas conserva cups, cellers i premsa de l'antiga producció vinícola de la finca, un conreu que subsistí fins als anys seixanta del segle xx, suplert per l'ametller.

Boter, el mas del

A la partida de l'Alqueria, entre el camí dels Matxos i la riera d'Alforja (Coordenades en UTM: X 334.212, Y 4.556.294).

V. t. *Mas del B*.

«Mas Bote de dalt» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Buté» (Doc. 298, 21-1-1877); «M. Boté» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «Mas Boté» (Actes, f. 53, 24-11-1942).

Boter, la mina del

Sorgeix en l'antiga propietat del mas del Boter (avui terres del Sec), vora el camí de Sant Pau, a la partida de l'Alqueria, però capta les aigües del sòl de la riera d'Alforja. Té un recorregut de 2.700 m i, segons una estadística de l'any 1944, el seu cabal d'aigües s'estimava en 20 litres per segon. Fusionada amb la de Sant Pau, d'ençà d'un conflicte de finals del s. xix. També s'anomena *de les Guinarderes*.

«font botér» (Doc. 3292, f. 59, a. 1719); «fins a la font del Sr. Franco. Boter» (Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784).

Boter, el pi del

Arbre del gènere *Pinus pinea*, al mas homònim de l'Alqueria. Declarat arbre monumental de Catalunya l'any 1997 (DOG, 2480, ordre de 3 de setembre), va ser arrencat per una tempesta l'any 2001; els botànics experts li van calcular una vida de dos segles i mig.

Boter, el pinar del

Al mas del mateix nom, de pi vermell.

Boter, la premsa del

Era a l'inici del carrer Nou, a la casa homònima, fent cantonada amb el corraló del Forn i avui travessia dels Enamorats.

Boter de Baix, l'hort del

«H. Boté Baix» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Boter de Baix, el mas del

És una altra denominació del *mas de Boter* —a la partida de Blancafort— per a diferenciar-lo de l'homònim que hi ha a l'Alqueria.

(Doc. 1165, a. 1862); «M. Bote baix» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Botera

Renom del segle xx, possiblement una feminització de *Boter*.

Botetes

Àlies de família, sembla que originat per l'ofici de boter (s. xix).

Botifarra

Motiu de persona força popular a la segona meitat de la vintena centúria.

Botiga, de la

Sobrenom d'una persona que tenia establiment obert al carrer Major, a mitjan segle xx.

Bou

V. **Lola de B.*

Bou, cal

Renom de casa aplicat a un establiment d'esbarjo que hi havia al carrer d'Amunt, en el qual es feia ball i es projectava cinema mut durant els anys trenta del segle xx.

Bover

«Bover» (Doc. 1178, a. 1759).

Brac

(MN, vol. 139, f. 33r, a. 1699)

Cognom d'un tinent de l'exèrcit castellà del final del segle XVII, resident a Riudoms, on va tenir descendència.

Bracets

Malnom documentat en el segle XIX.

«Joseph Garola dit Pepo Brassets» (*Llevador*, f. 2, a. 1844).

Bru

(MN, vol. 132, f. 284r, a. 1657); «José Brú» (*Ac dip*, p. 257, 10-10-1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Bru, el mas del

A la partida del Freixe, al capdamunt del camí del «Recreu», afrontant amb terres del mas del Domènec.

Bruc

«Anthoni Bruch» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Bruixes

«Gabriel Serra dit bruxas» (Doc. 694, a. 1620).

Brumerot Ros, el

Renom viu d'una persona de moviments lents, apàtic i de cabells rossos (primera meitat del segle XX). *Brumerot*, en la parla local, equival a 'borinot, insecte himenòpter'.

«Buenes»

Motiu que oralment pot documentar-se durant tot el segle XX.

«Buenes», el mas del

A la partida de la Sénia.

«Bueno», el

Renom viu d'un guàrdia urbà de caràcter afable, en recordança d'una trilogia de personatges cinematogràfics que es complementa amb el «Feo» i el «Malo», segons una pel·lícula de l'oest dels anys vuitanta del segle xx.

Bufa-sopes

Renom originat al principi del segle xx.

Bufó

Renom d'una persona molt graciosa, de mitjan segle xx.

Burga

«G. Burga e samuler de Riudoms» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548).

Estirp d'origen jueu documentada en una llista de béns del call de l'Aleixar, l'any 1348.

Burgar, el

Partida de terra situada al capdavall del nucli urbà i que s'encaixa geogràficament entre la riera de Maspujols, el terme de Vinyols, el Cervellès i Mas de n'Albi. Documentada a Riudoms entre els segles xv i xxi; tot i que avui la partida apareix repetida entre els termes de Reus, la Selva del Camp i Riudoms, antigament havia format part de la Comuna com a divisió territorial pròpia i única. La documentació del segle xiv parla indistintament de *cavalleries* o *quadres* referides a les divisions d'aquest terme. El mot deriva de *bruc* / *bruguerar* i, segons AMIGÓ, *Materials...*, p. 114, la metàtesi ja es consolida en el segle xvi.

«terme del Burgar» (Esc., vol. 13959, f. 119, a. 1393); «al brugar» (MN, vol. 1, a. 1447); «burgar» (MN, vol. 4, a. 1497); «brugar» (MN, vol. 46, a. 1587); «brugar» (MN, vol. 52, a. 1599); «y partida lo Bruga» (ACER, núm. 42, llig. D, a. 1780); «y partida lo Borga [...] lo brugá» (ACER, núm. 97, llig. D, a. 1839).

Burgar, l'abeurador del Camí del

A la sortida del poble, al capdavall de la muralla Vella i a tocar de les pletes. Una imatge d'aquest abeurador es pot veure a *Lo Floc*, núm. 26 (setembre 1981), p. 6.

Burgar, el camí del

Arrenca del camí o carretera de Riudoms a Vinyols i condueix als masos i les finques de la partida del Burgar; després de creuar la carretera de Reus al Parc de Samà i el camí de Vinyols a Tarragona, va fins més avall del mas del Cruset, on acaba per no tenir sortida.

«y ab la carretera del brugar» (Doc. 900, f. 8, a. 1599; MN, vol. 66, f. 121, a. 1690);
 «de poniente con el camino llamado del Burgà» (ACER, núm. 76, llig. D, a. 1864);
 «el camino dels Brugàs» (Doc. 366, 11-12-1898).

Burgar, la mina del

Aflora al mas del Custòdia, a la partida del Burgar; disposa de canalitzacions de captació d'aigües que s'endinsen fins a la partida del Campàs. Segons una estadística de l'any 1944, el seu cabal d'aigües s'estimava en 15 litres per segon.

«dos horas de agua semanales de la mina llamada del Burga» (ACER, núm. 76, llig. D, a. 1864).

Burgès

V. **Lleixà i B.*

Busquets

«Guerau Busquets» (Índex vell, f. 215r, 7-6-1201); «Bernat Busquet e samuler de Riudomps» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548); «Mossèn Johan Ferrer de Busquets» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Busquets» (Doc. 581, gener 1594); «M^o Busquets demana que la vila li dona llicència de poder fer una tomba en la iglesia nova y poder enterrar los mors de son llinatge» (Doc. 842, 27-5-1601; Doc. 582, 17-6-1607 i 23-1-1611); «Franch. Bosquets» (*Capbreu*, a. 1687); «Busquets» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855).

Nèxia que hem trobat citada per primera vegada a documents de principis del segle XIII; més tard apareix relacionada amb la jueria local i connectada també amb els protectors d'una advocació mariana de la parròquia. L'església parroquial va construir-se, en part, en un solar d'aquesta família.

Busquets, l'hort de

«hort de mosen busquets» (Doc. 581, gener 1594); «lort de la senyora busquets» (Doc. 694, a. 1620).

Busquets, la pleta dels

«y ab la pleta dels busquets» (Doc. 694, a. 1631).

Butxaca, el carrer de la

Darrer tram del carrer d'Avall o del Beat Bonaventura Gran, el que va de la plaça de l'Om, sota ca la Barbereta, al carrer de Sant Vicenç. És una de les parts urbanístiques més antigues de Riudoms. En el número 48 d'aquest vial nasqué, l'any 1620, el reformador de l'orde franciscà, Miquel Gran i Peris, conegut per *Bona-*

ventura Gran o de Barcelona. Fins al segle *xvi* en aquest mateix carreró hi havia hagut la Casa de la Vila.

(Plànol topogràfic de la vila, juny de 1876); «Butxaca» (CARRERAS, *Geografia...*, p. 667).

Cabanyes

(Doc. 1165, a. 1862); «Carlos Cabanyes Martí» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877); «Maria Cabañes» (*Cadastre 1899*).

Cabestany

«una vinya de 5 jornals de Jacintho Cabestany parayre» (Esc., vol. 13959, f. 431r).

L'hem trobat escassament en l'antroponímia local.

Cabestany, la mina de

En un lloc de la partida de Blancafort, en la divisió dels termes de Reus i Riudoms; els informadors, però, no es posen d'acord a quin d'aquests dos territoris pertany.

(AMIGÓ, *Materials...*)

Cabrer

Nom de família que trobem citat per primera vegada en un fogatge del segle *xv*, però que continua viu fins a l'època contemporània.

«uxor d'en Bernat Cabrer» (Fog. 1414); «Esteve Cabrer» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 20r, a. 1564); «Cabrera» (MN, vol. 139, f. 4, a. 1695; Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «José Cabre» (Quintes, f. 129, a. 1840; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cabrer, l'hort del

«hort de dit Freixas y la del hort de dit cabrer» (Doc. 584, 24-8-1724).

Per les descripcions que hem llegit en la documentació del segle *xviii*, deduïm que el seu emplaçament devia trobar-se als voltants de l'Arenal.

Cabrer, el mas del

«Mas Cabré» (Doc. 1165, a. 1862).

Cabreret

Renom que perviu actualment procedent del segle *xix*; és un diminutiu de l'ofici de cabrer.

(Doc. 2068, a. 1881)

Cabreret, el barranc del

Es forma de diverses rases que baixen de les Borges del Camp i de les Guinarderes per a confluïr en una rasa a la partida del Freixe, pels encontorns del mas del Domènec; aleshores va enfondint i eixamplant el seu curs a mesura que davalla pels masos del Franquet, del Carabassa i del Cabreret, per on arriba al camp de futbol vell —aleshores semicanalitzat— i, pels Hortets, va a desguassar al barranc del «Recreu». Per a facilitar l'accés a algunes finques dels dos vessants —del Freixe i del «Recreu»— hi ha dos pontets d'obra a l'alçada dels masos del Franquet i del Miquel Gran; al darrer tram del torrent, pel mas del Cabreret, el curs es troba protegit amb estacades de pedra.

«de poniente con un barranco» (ACER, núm. 123, llig. D, a. 1856); «en el barranco del Cabreret» (Actes, f. 49, 21-5-1947).

Cabreret, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora la primera bifurcació del camí de Sant Pau. Conserva un rellotge de sol, a la façana; a la partió de migdia de la finca sorgeix la mina dels Gafarrons.

«M. Cabraret» (Doc. 312, 8-12-1878).

Cadirer

Actualment perviu com a renom, però almenys durant el segle XIX l'hem trobat citat diverses vegades com a prole.

«hijo de Juan Cadiré» (Doc. 2224, 29-1-1867).

Cadirer, el mas del

A la partida del Bugar, de vora el camí de Vinyols a Tarragona.

Cadmi

Cognom del segle XVII esdevingut àlies posteriorment.

«Cadmi» (PEREA, «Vida...», p. 38); «Pere Ferrer dit lo Cadmi» (Baptismes, 30-3-1670).

Cafè, el

Renom, de mitjan segle XX; el seu portat, de petit, sempre cantava una cançó famosa sobre la molta d'aquest gra.

Cafè amb Llet, el

Renom compost esdevingut pels anys seixanta del segle passat, corresponent a una persona de pell molt bruna.

cafès

V. Escardó, Espanyol, Gallissà, Pistolot, Republicans, Rosina, Timbaler.

Cagaduros

Sobrenom de mitjan segle xx, aplicat a una persona molt rica i innovadora per l'època, que posseïa indústries del fred i begudes carbòniques així com propietats immobiliàries diverses.

Caga-raïms, el

Malnom de mitjan segle xx. Aquesta persona tenia molta vinya i es vanagloriava de fer-hi grans collites de verema.

Cagarot

Renom viu de mitjan segle xx.

Cagat

Àlies viu durant la segona meitat del segle xx.

Caigut

V. *Cul C*.

Caiguts, els

Monument d'homenatge a les víctimes del bàndol franquista de la Guerra Civil espanyola. Havia estat projectat l'any 1939, però no es va dur a terme fins quinze anys més tard; instal·lat a la plaça de l'Om, fou inaugurat el 24 de novembre de 1954. L'any 1998, en ser remodelat l'espai on s'ubicava, fou traslladat en una zona del cementiri municipal. El disseny de l'obra el va fer Francesc de P. Adell Ferré (*Lo Floc*, Riudoms, núm. 151 (gener-març 1997), p. 4-5).

«construido con piedra tallada, con las alegorias de la Religión y de la Patria y que en lugar destacado se esculpan en la piedra sobre superficie bruñida los nombres de los caídos de la localidad» (Actes, f. 100, 20-8-1954).

Cailà

(MN, vol. 132, f. 112, a. 1628); «Jph. Ferrant Cailá» (*Cadastré* 1899).

Cognom d'origen reusenc, però documentat a Riudoms almenys en un període que va del segle xvii al segle xix.

Caïna

Àlies sembla que originat del nom *Caín*, malgrat que no l'haguem trobat en els empadronaments de la vila (s. xix).

Calabruix

Nom de família que registren les fonts veïnals del segle XVIII.

Calanit

«lo calanit» (Doc. 842, a. 1595, «Memorial de la palla», full solt).

Calbet

«calbet» (MN, vol. 139, f. 26, a. 1698); «Calbet» (MN, vol. 139, f. 63, a. 1704).

Calç, la bassa de la

Es trobava a l'Hort del Camp, vora de la Palmera. Fins a mitjan segle XX fou utilitzada comunitàriament pels paletes de la vila en la preparació de la calç per a l'obra de morter. Aquest era un treball encarregat de fer a especialistes, el darrer dels quals va morir cap al final de la vintena centúria. Els guixaires de Riudoms tenien fama i prestigi comarcal i a la Canonja (Tarragonès) van crear topònim, el *camí dels Guixaires*, perquè hi anaven sovint a buscar aquesta pedra. Antigament, guixaires i calcinaires preparaven els materials per a la construcció al mig dels vials urbans i prop de l'obra, ja que la feina requeria disponibilitat d'espai, fins que es va decidir construir i utilitzar una bassa comuna. La bassa va ser destruïda cap als anys setanta del segle XX, juntament amb els dipòsits de l'aigua, en iniciar-se la darrera fase de la urbanització del lloc. Les ordenances municipals de 1872 regulaven els espais públics per a elaborar aquests materials (PEREA, *Lleis...*, p. 29 i 67).

Calçà

(*Llevador*, f. 27, a. 1844)

Pretèrit d'una partida de terra citada en documents, però que no hem pogut situar geogràficament actualment.

Calçada

Cognom convertit posteriorment en renom. En podem datar llur evolució cronològica d'ençà de mitjan segle XIX.

«Calzada» (Doc. 1165, a. 1862).

Calderera, el mas de la

A la partida de la Clota, vora la riera de Maspujols. Tradicionalment, es considera que hi nasqué Antoni Gaudí i Cornet. El nom prové de l'ofici de calderers que exerciren els avantpassats de l'arquitecte riudomenc, instal·lats al raval de Sant Francesc, a la casa pairal avui reconvertida en museu.

Calderera, la premsa de la

De molta de raïm, olives i avellanes. Era al raval de Sant Francesc, contigua a la casa dels Gaudí.

«permiso para instalar un molino de martillos metálicos en la fábrica de aceite de su propiedad situada en el Arrabal de San Francisco número 10 y 11, para la moluración de avellana destinada a la elaboración de aceite.» (Actes, f. 23r, 24-3-1946).

Califòrnia, el mas de

És una altra denominació del *mas del Civada*. Els propietaris ens han dit que es tracta d'una denominació documental del segle XIX, per la influència indiana dels seus propietaris, però no hem vist cap paper que ho corrobori.

Calixto

Nom propi esdevingut malnom en el segle XX.

Calixto, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, al capdavall de l'avinguda de Montbrió del Camp, en la intersecció d'aquesta amb el camí del Coll del Boc.

Calvo

V. **José C. Sotelo*.

Cama

Renom del segle XX.

(Doc. 611, 11-11-1939)

Cama, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols a Tarragona.

Camada, la granja de la

A la partida del «Recreu». És una altra denominació de la granja porcina de Miquel Gran.

Cambra, el barranc de la

Les primeres captacions s'inicien a les Roques Brunes, al pinar de l'Escolà (Maspujols), i aleshores s'anomena *de les Canaletes*; després, per influència de la partida per on transcorre, és conegut per *dels Parrots*. Entra al terme de Riudoms per l'Horta Nova i a partir d'aquí rep l'afluència de les aigües de les Canaletes i de les Fontanelles —que alhora apleguen rases de les partides del Freixe i del Puig—; aleshores davalla per terres del mas del Barenys i vora el mas de la Calderera, a la partida de la Clota, i desguassa a la riera de Maspujols. En el seu primer tram s'a-

nomena *rieró del Puig*, però en travessar el pont homònim torna a canviar de nom i a partir d'aquí serà conegut per *de la Cambra*.

«Cambre» (Còpia, f. 6); «barranco de la Cambra» (Doc. 873, 24-12-1914).

Cambra, la mina de la

És una altra manera de referir-se a la *mina del Puig*, especialment els terratients de les Borges del Camp.

Cambrils, el camí de

«y ab lo camí de cambrils» (Doc. 694, a. 1620).

Vial que devia connectar el poble amb la vila marinera, però que no podem identificar amb el present.

Cambrils, el carrer de

Carreró que uneix l'avinguda de Josep Maria Sentís amb el camí de les Passe-res o carrer de Fleming, a l'Hort del Camp.

(Actes, 6-5-1976)

Camell, el

Sobrenom. La persona que el portava es vantava de vendre herbes al·lucinògenes per a fumar, durant una certa època dels anys vuitanta del segle xx.

Camí de Reus, el

«a la partida dita lo camí de Reus» (Testaments, núm. 55, 11-6-1630); «lo camí de reus» (MN, vol. 100, f. 24, a. 1736).

Camí de Sant Antoni, el

«partida dita lo camí de sant Antoni o Clota y antigament la Vall» (Esc., vol. 13957, f. 111r); «aquella pesa de terra que té en la partida de St. Antoni» (Doc. 302, f. 33r, 23-6-1750).

Nom que s'imposa sobre el tradicional de *la Canal*, de *la Vall* o de *la Clota*, en construir-se l'ermita homònima.

Camí de Tarragona, el

Una altra denominació dels *Sots*.

«camí de tarragona» (Doc. 1880, a. 1464); «y les del camí de taregona» (Doc. 581, 24-2-1593); «vinya al camí de tarragona» (Doc. 694, a. 1620); «al camí de Tarragona» (Testaments, 1-11-1715); «comença a la vora del camí de tarragona» (Doc. 584, 24-7-1722).

Camí de Tarragona, les parades del

«les parades del camí de tarragona» (MN, vol. 68, f. 248v, a. 1700).

Camí del Canonge, el

«en lo dit terme de Riudoms a la partida del camí del canonge» (MN, vol. 122, f. 4, 4-2-1633).

Camí dels Cerdans, el

«(partida) camí dels cerdans» (ACER, doc. 119, a. 1588).

Havia de correspondre a alguna zona de Mas de n'Albi.

caminet

V. *Vinya Llarga*.

camins

V. *Albellons, Alberedes, Aleixar, *Alforja, Alqueria, Arenes, Barenys, Blancafort, Bòbila, Borges, Botarell, Burgar, *Cambrils, Canalots, Canonge, *Castell, Castellots, Castellvell, Catalans, Cerdans, Clota, Coll del Boc, Comes d'Ulldemolins, *Creueta, Deveses, Escorxador, Esquirol, Falset, *Fondo, Font del Ros, Forasters, Guinarderes, Horta Nova, *Horts, *Hospital, *Madràs, *Mar, Marrada, Mas Blanc, *Mas de l'Abat, Mas de Don Felip, Mas de Minflo, Mas de Pagès, Mas de Regiments, Mas de Sabater, Mas de Sotorres, Mas del Boter, Mas del Cruset, *Mas del Toni, Mas del Vidal, Mas del Vinyau, Mas del Xulo, Mas Gaset, *Masies, Matxos, *Molí d'en Gispert, Molí de Vent, *Moliners, *Molinets, Molins Nous, Montbrió del Camp, Morts, *Mur, Ollers, Passeres, Pastorets, Pedres, Pescaters, Planes del Roquís, *Portell, Puig, «Recreu», Remei, Reus, *Reus de Dalt, Revolt, *Riba-roja, *Riudecols, Riudoms, Riudoms a Tarragona, Roquís, *Roure, *Salou, *Sant Antoni, Sant Domingo, *Sant Francesc, *Sant Joan, Sant Pau, Santa Eulàlia, Sénia, Séquia, *Serra, *Sogues, *Sopes, *Sots, *Terciat, Urgellès, Vell de les Borges del Camp, Vell de Maspujols, Vell de Riudoms a Maspujols, Vell del Rec, *Verge Maria, Vilafortuny, Vilaplana, Vila-seca, Vinyetes, Vinyols, Vinyols a Tarragona.*

Camp

V. *Hort del C*.

Campanales

Nom de família que comencem a trobar a Riudoms a partir d'una relació de contribuents de mitjan segle xx.

«Sebastián Campanales Balaguer» (*Cadastral*, 12, a. 1953).

Campaner

Renom del segle xx relacionat amb l'ofici de fer tocar les campanes de la parròquia; aquesta figura va desaparèixer a partir del darrer quart del segle xx, quan els sagristans —darrers encarregats de tocar-les— deixaren d'exercir llurs funcions. El sistema de so ha estat automatitzat mitjançant l'electrificació del sistema.

Campàs, el

Partida de terra en forma de triangle que formen les rieres de Santa Eulàlia i de Maspujols, davall del Prat. Temps ha, en aquest lloc hi havia la bassa d'aigües residuals de la vila (s. xix). També sabem que algunes finques d'aquesta partida foren desamortitzades per la llei de Madoz (1859-1866) i que en aquell temps hi predominaven els conreus de vinya i olivera.

«a la partida del campas» (MN, vol. 63, f. 17, a. 1668); «y com per lo riego de las <terres> del campas ô cami de Sta. Eularia» (Doc. 2807, f. 18, 28-7-1782); «Campas» (Doc. 326, f. 144, 18-10-1874; Ami., 13, 52); normativa per al desgüàs de les aigües dels rentadors, per a esser aconduïdes a la bassa del Campàs (Doc. 370, 14-7-1895).

Campàs, la mina del

A la partida del mateix nom.

«Mina Campas» (Actes, 12-9-1948).

camps

V. **Clergues, futbol, Gorrot*.

Camps

V. *Anselm Clavé i C.*

Canal, la

Denominació de les terres que davallen de la Clota per la Soleiada i l'ermita de Sant Antoni, en direcció al poble per l'hort de la Comtessa o Hort del Camp. Conegudes amb aquesta denominació almenys des de primers del segle xviii, probablement a causa de la morfologia del terreny.

«en la partida dita lo canal» (Esc., vol. 13935); «en la partida dita lo canal o cami de S. Antoni» (MN, vol. 101, f. 7, a. 1699; Doc. 900, insc. 20).

Canal, el barranc de la

S'inicia al camí de les Valls, al ramal que va cap al bosc del Tafarier de les Borges del Camp i s'anomena *de la Font de la Gana*, després entra al terme riudomenc

per la partida de l'Horta Nova amb el nom de *barranc de les Canaletes* i va a desguassar al barranc de la Cambra.

Canalda

«Canalda» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Cognom registrat escadusserament en la documentació del segle XVII.

Canaletes, el barranc de les

Neix a la partida de les Roques Brunes, sota la carena que formen la torre de la Perruca i les Roques del Barrufet, al terme de Maspujols; anomenat després *barranc dels Parrots* i, en entrar al terme de Riudoms per la partida de l'Horta Nova, tornarà a prendre el nom originari i s'anomenarà *de les Canaletes*. Fa de partió entre els termes de les Borges del Camp i de Maspujols. Aflueix al barranc de la Cambra, sota el mas del Carotes. Alguns trams d'aquest torrent marquen tallats de fins a cinc metres d'alçada i s'hi troba una vegetació d'alzines, roures i sotabosc d'argelagues, ginesta, marfull, lligasbosc, canyes, etc.

Canalots, els arbres dels

Eren dos oms drets al costat d'avall del pont del Vallet, on la mina de Sant Domingo vessava l'aigua a través d'uns canalots. Els arbres desaparegueren a principi del segle XX, a causa d'una empenta de les aigües desbordades de la riera de Maspujols.

«y punto llamado Canelots» (Doc. 321, f. 30, 9-11-1890).

Canalots, el camí dels

Camínet d'accés a la Timba des de la carretera de Riudoms a Reus, a l'inici de la pujada del Guinard, vora el pont del Vallet. El nom s'originà a causa d'uns sobreeixidors de pedra que tenia la mina de Sant Domingo i que feien saltar els excedents d'aigua a la riera de Maspujols.

Càndia

Hipocorístic de *Càndida*, esdevingut renom d'ençà de mitjan segle XX.

Càndia, l'hort de la

Al costat del camp de futbol vell, damunt dels Hortets.

Candit, lo

«dit lo Candit» (MN, vol. 132, f. 195r, a. 1640).

Tal vegada provinguí del nom *Càndid*, o bé de l'adjectiu *càndid*, 'candorós'.

Canemàs

(MN, vol. 131, f. 27, a. 1567)

Canonge

V. **Camí del C.*

Canonge, el camí del

Devia planar pels límits amb el territori de Reus, potser cap al mas homònim; en una ocasió hem trobat escrit *camí de la Canonja*, però no sabem si es devia tractar del mateix topònim.

«y del camí de lla canonge» (Doc. 581, 24-2-1593); «lo cami de lo canonge» (MN, vol. 71, f. 251, 2-1-1726).

Canonge, el mas del

«al mas del canonja» (Doc. 1920, f. 69, 19-1-1698).

Per les dades d'arxiu trobades sobre aquest topònim, hom creu que el càrrec eclesiàstic al qual al·ludeix la documentació podria correspondre's amb Cristòfol Tarragó Robuster i de Samant, canonge prior que fou de la seu de Tarragona, fill de Riudoms, mort el 30 de gener de l'any 1631, o bé amb Miquel Berenguer Castellgermà, canonge xantre, també fill de la vila, mort el 17 de març de 1652.

Canonja, de la

(PEREA, «Vida...», p. 38)

Sobrenom registrat en llibres sacramentals del segle XVII.

Canonja, l'horta de la

(Índex vell, f. 215r, a. 1201)

Només sabem que era molt a prop del castell, però intuïm que devia ser situada a l'actual Hort del Camp; relacionada, probablement, amb els canonges de la seu de Tarragona, alguns dels quals tenien propietats a la vila.

Cantaire

Renom dels segles XIX-XX, que es manté viu actualment.

Cantona

Renom conegut d'ençà dels primers anys del segle XX.

Cantons

V. *Quatre C.*

Canya Emmerdegada, la

Renom d'una dona molt llorda, de mitjan segle xx.

Canyelles

(Doc. 1165, a. 1862)

Cognom que citen les fonts documentals del segle XIX.

Canyet, el

Antic espai del cementiri riudomenc destinat a les persones no catòliques o mortes fora del si de l'Església —divorciats, suïcidats, etc. La denominació és clarament despectiva, ja que fa al·lusió al lloc on es llencen o s'enterren les bèsties mortes.

«y para el enterramiento de los restos de las personas que mueran fuera del seno de la Iglesia católica se designa un espacio de terreno en la dirección norte de dicho cementerio, pero convenientemente separado de éste, de doce metros cuadrados de superficie» (PEREA, *Lleis...*, p. 62, que cita ordinacions locals del segle XIX).

Cap

V. *Lluís del C. Gros*.

Cap de Meló, el

Renom d'un home del darrer quart del segle xx amb la forma del cap similar a aquest gros pepònide.

Cap de la Platxera, el

«lo primer senyal al cap de la Plaxera de mosen Pau Clavaguera» (Doc. 789, 13-3-1744).

Caparrot

Renom de mitjan segle xx.

Capblanc

«Joan Mestre capblanch» (MN, vol. 121, a. 1730; Doc. 900, insc. 118).

Capdevila

(MN, vol. 139, f. 33, a. 1699); «ab Joseph Capdevila manescal» (MN, vol. 71, f. 253, a. 1726); «Capdevila» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Jph. Capdevila» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Capdevila, l'hort de

(Doc. 675, s. XVIII)

capellaV. *Verge Maria*.**Capella**

(Doc. 1165, a. 1862)

Cognom que citen els papers de la dinovena centúria.

Capellana

Renom dels darrers anys del segle XIX, amb continuïtat fins al present. Probablement, es tracti d'una feminització del cognom que hem documentat anteriorment.

Capellans, el mas dels

Vora la carretera de Riudoms a les Borges del Camp, on aflora la mina del Freixe. El nom respon al fet que dos fills d'un seu propietari del segle XX van ordenar-se sacerdots. Conegut tradicionalment per *del Domènec*.

Capellans, el molí dels

«Molí Capellans» (Còpia, f. 13; Doc. 675, s. XVIII).

Capellans, les terres dels

«desde las terras dels Rnts. Capellans de Tarragona fins a la Estacada» (Doc. 879, 11-3-1842).

Caperó

Cognom que trobem escrit amb les variables ortogràfiques *Copero* i *Capero*, en documents fiscals i llistes de veïns fins al present.

«Montserrat Caperó» (AMR, Pergamí núm. 228 del catàleg, 5-9-1345); «Johan Capero» (Cancelleria, a. 1386; MN, vol. 131, f. 28, a. 1567; MN, vol. 135, a. 1611); «Jaume Capero» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Caperó, el mas del

(Doc. 3207, 20-9-1861)

Caperona

Renom, encara avui existent, fruit de la feminització del cognom *Caperó*.

(MN, vol. 131, f. 28, a. 1567); «Caparona de la plaça» (MN, vol. 135, a. 1611).

Capitanet, el mas

«Manso Capitanet» (Doc. 3207, 20-9-1861).

Capo

«Item Berenguer Capo de Riudomps» (SECALL, *Les jueries...*, p. 547).

Llinatge jueu de l'època medieval, anotat en una relació de béns de l'any 1348.

Caporals, els

«un tros als caporals» (Doc. 900, f. 11, a. 1599); «caporals» (MN, vol. 63, f. 70, a. 1668); «a la partida dels caporals» (Doc. 582, 10-2-1613); «arrendament de la Bassa de la Vila a la partida dels Caporals» (Doc. 3292, f. 47, a. 1719; MN, vol. 71, f. 202, 26-1-1725); «en la partida dita la Mola o Caporals» (Doc. 3292, 6-9-1767).

Una altra denominació de la partida de terra de *la Mola* i de *la Font Nova*.

Caporals, l'horta dels

«la horta dels Caporals ó del Carreró» (MN, vol. 100, a. 1736).

Capsa de Mistos, el

Sobrenom d'una persona que sempre anava molt endreçada i polida, força conegut pels anys cinquanta del segle xx.

Càquies

Renom viu durant tota la vintena centúria.

Cara Àgria, el

Renom de persona d'aspecte desagradable i enfadós, de la segona meitat del segle xx.

(MOREU, *Renoms...*, p. 109)

Carabassa

Renom que comença a denominar-se a la darrerria del segle xix i arriba fins als nostres dies.

Carabassa, el mas del

A la partida del Freixe, damunt del barranc del «Recreu». Antigament havia tingut molí de sang i posteriorment hidràulic; a la banda de ponent i en un desnivell d'uns deu metres, encara existeix la bassa. Fins als anys setanta del segle xx el conreu predominant de la zona era la vinya —de la varietat esquitxagós—, l'olivera i més endavant l'avellaner.

«Manso Carabassa» (Doc. 3207, 20-9-1861; Ami., 311).

Carabassa, el pinar del

Al mas homònim. És de pi pinyoner.

Carabassó

Renom viu durant tot el segle xx.

Carabassot, el mas d'en

«y mas dit den carabasot» (MN, vol. 71, f. 187, 26-10-1724).

Per les descripcions documentals vistes, situem aquest mas a la partida del Burgar.

Caragolins, el

«Joan Ferrer dit lo caragolins» (Doc. 694, a. 1620).

Carallo

(Doc. 920, a. 1739)

Renom que deu voler dir 'carallot'.

Carbin

«Item en Carbin [*sic*] e samuler e samare» (SECALL, *Les jueries...*, p. 549).

Nom de família jueva que apareix en una llista de béns de l'any 1348, amb transcripció documental dubtosa.

Carbó

(MN, vol. 132, f. 182r, a. 1638)

Cognom, sovint feminitzat.

Carbonell

(MN, vol. 131, f. 323r, a. 1608)

Carboner, el

Renom del segle xx. La persona que el duia no era de l'ofici; tanmateix, pel seu aspecte personal descarat i extremament brut, ho semblava.

Cardenal, el

Renom de mitjan segle xx. L'aspecte opulent i cerimoniós d'aquesta persona el feia assemblar a un príncep de l'Església.

Cardona

Progenie citada a partir de documentació censal de mitjan segle xv, fins al temps present, però convertit en nom de casa.

«Sperandeu Cardona» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Franci Cardona» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 9, a. 1562; MN, vol. 135, a. 1609); «Enrique Cardona Sans» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Carinyena, el

Renom de primers anys del segle xx, corresponent a una persona originària d'aquella ciutat aragonesa.

Carió

Renom de mitjan segle xx, a vegades feminitzat, *Cariona*.

Carió, el mas del

A la partida del «Recreu».

Carlet

«dit carlet» (Doc. 694, a. 1631).

Àlies, probablement diminutiu de *Carles* o del bolet del mateix nom.

Carnaixol

«Jaume Guinjoan carnaxol» (MN, vol. 121, a. 1730).

Renom que apareix amb grafia dubtosa —*Carnaxol* o *Carnaixol*— en la documentació.

Carnera, la

«en la tomba la carnera» (Testaments, núm. 36, 12-1-1729).

Vas sepulcral que trobem en els distints temples locals, diferenciats en les escriptures amb l'afegit de la denominació de *Sant Joan* o de *Sant Jaume*, segons l'església on es trobés.

Carnestoltes, de

«Josep Folch pages de la present vila dit de Carnastoltas» (Visites, a. 1738).

Carnisser

Llinatge que trobem amb variables ortogràfiques, escrit amb *c/s*.

«Un tal Simó Carnicer» (Cancelleria, a. 1398) apareix com a jurat de la vila; «Ramon Carnicer» (Fog. 1414); «Pere Carnicer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Simo Carnicer» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 15, a. 1563; MN, vol. 135, 29-10-1641; Capbreu 1761).

Carnisser, el mas del

«al coral de na carnissera al camí de Castell vell» (Doc. 581, juny 1589); «la masia carniser» (Doc. 694, a. 1620).

La documentació exhumada ens el fa situar al capdamunt del poble o per la partida de les Planes del Roquís. Els documents vistos també anoten el nom amb variables de gènere, *Carnisser*, *Carnissera*. En èpoques d'epidèmies greus s'hi va establir un petit hospital d'emergències i de control sanitari, com un llatzeret.

Carotes

Àlies que hom coneix de manera viva durant tot el segle xx.

Carotes, el mas del

Masia amb casa de dos pisos —rònega—, a la partida de l'Horta Nova, vora el camí de l'Horta Nova (s. xx) i la confluència del torrent de les Canaletes amb el barranc de la Cambra.

Carrer, el

Primitiva denominació de l'actual partida de *la Mola*. També existeix *el Carreró*, segurament relacionat, puix que es trobava en el mateix indret. Intuïm que aquest nom deu tenir a veure amb la ficció jurídica del carreratge —a la darrereria del segle xiv i al segle xv Montbrió i Cambrils, per exemple, eren carrers de Barcelona.

«a la partida dita lo Carrer o Mola» (MN, vol. 101, f. 2, a. 1699).

Carreres

«José Figueras Carreras» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880).

Carreró, el

«a la partida dita al carrero» (Esc., vol. 13935, s. xvi); «la horta dels Caporals ó del Carreró» (MN, vol. 100, a. 1736).

Possiblement sigui una variable del *Carrer*, o s'hi trobi relacionada.

carrerons

V. *Boter*, **Clavegueres*, **Giró*.

carrers

V. 14 d'abril, 19 de juliol, **Abadia*, *Amunt*, *Anselm Clavé i Camps*, *Antoni Gaudí i Cornet*, *Arenal*, *Avall*, **Avall la Vila*, *Avellaners*, *Baltasar de Toda i de Tàpies*, *Barcelona*, *Bassa*, *Beat Bonaventura Gran*, *Benviure*, *Borges*, **Borràs*, *Butxaca*, *Cambrils*, **Castell*, *Colomer*, **Constitució*, **Dalt*, *Enric Castro Casanovas*, *Ferran*, *Foranell*, *Francesc de Paula Quintana Vidal*, *Francesc Ferrer i Guàrdia*, *Francesc Macià*, **Francesc Pi i Margall*, **Fraternitat*, *Freixe*, **Galán i García*, *Galanes*, *Garbí*, **General Riego*, **General Sanjurjo*, **General Yagüe*, *Gregal*, **Horts*, **Igualtat*, *Jacint Verdager*, *Joan Bergós Massó*, **Joan Maragall*, *Joan Miró i Ferrà*, *Joan Salvador Badia*, **José Antonio Primo de Rivera*, **José Calvo Sotelo*, **Josep Guinjoan Jansà*, *Josep Maria Folc i Torres*, *Josep Massó i Aguiló*, *Llebeig*, **Lleixà i Burgès*, *Llevant*, *Llibori*, *Major*, *Marinada*, *Masferrer*, *Mercè Rodoreda*, *Mestral*, *Migjorn*, *Mitja Galta*, *Mola*, *Molins Nous*, *Mont-roig*, *Moreres*, *Muralla de la Font Nova*, *Música*, *Nou*, *Oest*, *Orient*, *Passeig*, *Pins*, *Pixum*, **Portal del Torrent*, **Portella*, *President Companys*, **Progrés*, **Revolució*, *Rodolf Cavaller Tomàs*, **Salvador*, *Salvador Espriu*, *Sant Antoni*, *Sant Bonifaci*, *Sant Isidre*, *Sant Jaume*, *Sant Joan*, *Sant Josep*, *Sant Julià*, *Sant Marc*, *Sant Pau*, *Sant Pere*, *Sant Sebastià*, *Sant Tomàs*, *Sant Vicenç*, *Sardana*, *Serè*, *Sir Alexandre Fleming*, **Sitjar*, *Solana*, *Tarragona*, *Terral*, *Toda*, *Tramuntana*, **Venerable*, *Verge de Montserrat*, *Verge dels Dolors*, *Via Romana*, *Vinyols*, *Xaloc*.

Carreter

Renom que comencem a trobar documentalment d'ençà de mitjan segle XIX.

(Doc. 1165, a. 1862)

Carreter, el mas del

A la partida de Sant Francesc, vora la carretera al mas Blanc i la riera de Maspujols. Reconvertit en casa d'hosteleria rural.

Carretera, la

Denominació popular de l'actual *avinguda de Pau Casals*. Construïda el 1910 sobre l'antic camí ral, connecta Reus i Falset, travessant Riudoms, Montbrió, Riudecanyes i el coll de la Teixeta, per on s'endinsa cap a la comarca del Priorat.

carreteres

V. *Alcolea del Pinar, Borges del Camp, Coll de Fatxes, Mas Blanc, Mas del Sedó, Montbrió, Nova, Parc de Samà, Reus, Reus a Cambrils, Riudoms a Mont-roig, Riudoms a Reus, Sorts, Vilaplana, Vinyols.*

Carretes, el

Renom d'un personatge de pocs diners i que feia servir carros molt atrotinats per al transport públic, un ofici a través del qual es guanyava la vida (s. xx).

(MOREU, *Renoms...*, p. 126)

Carrillo

«José Mª Carrillo Garcia» (*Cadastral*, 12, a. 1953).

Cartró, el pont de

Una altra denominació del *pont de Pastorets*.

Casa de la Vila

Denominació popular i tradicional del lloc de l'Administració pública local, avui desplaçada per la paraula *Ajuntament*. L'actual edifici és ubicat a la plaça de l'Om, des de l'inici del segle XVIII, i les darreres remodelacions arquitectòniques importants que s'han fet daten dels anys 1925 i 2005, obra de l'arquitecte Pere Cassettes Tarrats i dels serveis tècnics municipals, respectivament. La façana és en part esgrafiada i mostra la figuració dels escuts de l'Estat i de la Vila. Havia disposat d'una cella per a presos preventius. Es té notícia, per bé que abstracta, d'una primera casa consistorial emplaçada al carrer de la Butxaca, encara avui marcada amb un escut de pedra on es pot veure una mà esculpida.

Casa Descuberta

«Joan ferran de la casa descuberta» (Testaments, núm. 86, a. 1635); «Joan Serra de la casa descuberta» (Baptismes, 22-1-1676); «cum Joan farran dit lo de la casa descuberta» (*Libri*, f. 63, a. 1682).

Casador

Renom popular que es manté viu des de finals del segle XIX. Pronunciat amb s sonora.

Casador, l'hort del

Dins el nucli urbà, amb accés per la plaça del Pou.

Casador, el mas del

«M. Casadó» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

casal

V. Ribes.

Casal Riudomenc, el

Contigu a l'església parroquial, a l'inici del carrer de Sant Jaume. És de propietat de l'Església. Mossèn Magí Monyarch Roig (1902-1975), rector de Riudoms entre els anys 1953 i 1965, encetà els tràmits burocràtics municipals per construir-lo, amb una memòria explicativa i els plànols corresponents (25 d'octubre de 1954); fou construït l'any 1955, mitjançant l'aportació forçosa de les famílies del poble i de diverses ajudes econòmiques de les administracions públiques (ACER, opuscle de la inauguració, a. 1955).

Casals¹

V. Pau C.

Casals²

(MN, vol. 131, f. 33r, a. 1567)

Cognom.

Casamora

(MN, vol. 131, f. 48r, a. 1569)

Cognom.

Casanoves

Cognom registrat a la vila d'ençà de la divuitena centúria, viu fins ara.

«Mariagna Casanovas y Soler» (Testaments, 3-9-1728; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41);

«Casanovas» (Doc. 1637, 7-6-1818).

Caseriu, el

Casalici emplaçat al final del carrer de l'Arenal; avui no queden restes d'aquesta construcció, llevat dels fonaments i de les estructures encara visibles en alguns soterranis d'edificis de veïns. Hi ha esment documental de la nissaga dels Nebot com a senyors d'aquesta finca, en el segle XVII.

cases

V. *Agustí de l'Hort, Agustinetes, Ametller, Barbereta, Beat Bonaventura Gran, Boter, Bou, Caseriu, Casetes, Casino, Claveguera, *Descoberta, Duc, Eloi, Elsa, Figueres, Futa, Gallissà, Gatillo, *Gavaldà, Graciota, Jaques, *Madrina, Magí, Marc Massó, Mariàngela, Mitjana, Molons, Monjo, Morell, Nebot, Notó, Pantera Rosa, Pescateries, Pinxo, *Polata, quarter, Ribes, Ros, Sabata, Saboneria, Serè, Soguer, Soleiada, Suís, Tous, *Vidal.*

Cases

Descendència que ha pervingut fins al present.

«Miguel Cases» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 139, f. 18, a. 1697); «Casas» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Casas» (Acdip, p. 257, 10-10-1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cases Barates, les

Es refereix als primers estatges de la urbanització de Lluís Massó (s. xx).

caseta

V. **Tropes del Rei.*

Casetes, les

Cases de veïns construïdes amb la protecció oficial de l'Estat, en els anys cinquanta del segle xx, emplaçades en el triangle de vials de l'avinguda de Montbrió i dels carrers de Francesc Macià i de Sant Julià, a tocar del Portal del Torrent. Amb anterioritat a la construcció d'aquestes cases de veïns, a l'indret hi havia hagut estatges molt humils, gairebé barraques establertes fora murs, i d'aquí el nom popular que ha pervingut.

«Casetas» (Doc. 326, f. 12-13, 22-1-1874).

Casetes, la font de les

Es trobava emplaçada en el xamfrà de les Casetes amb el Portal del Torrent, vora d'uns plataners d'ombra, avui desapareguda.

(Doc. 2385, a. 1933)

Casino, el

Establiment de restauració gastronòmica i d'espectacles al carrer Major; més conegut popularment pel nom de la família propietària, *cal Morell*. Fou inaugurat el 9 de novembre de l'any 1958 i clausurat en els anys vuitanta del segle xx; guardava unes pintures murals alegòriques sobre els esports fetes per Josep M. Baiges Jansà, *Joselín*.

(ACER, opuscle de la inauguració, a. 1958)

Castell¹

V. **Coma del C.*

Castell²

(MN, vol. 131, f. 209r, a. 1592); «Castells» (MN, vol. 135, a. 1639).

Cognom amb grafia vacil·lant, entre singular i plural.

castell, el

Les referències al castell de Riudoms són escasses i limitades gairebé a les relacions jurídiques i de propietat, de la qual cosa és fàcil deduir que devia tenir poca importància des del punt de vista arquitectònic. Sabem, tanmateix, que tenia celler i damunt seu la sala; la fortalesa s'estructurava en dues ales i amb dues portes blasonades per raó de la propietat compartida entre l'arquebisbe i el capítol; disposava de muralla exterior, baluard, barbacana, plaça d'armes o pati, pont, corrals, sitges o aljub, presó i vall o fossat. La primera al·lusió escrita al castell data de 25 de gener de 1151, expressada en la donació que Robert, Agnès i llur fill Guillem fan al cavaller Arnau de Palomar, on s'especifica el compromís de bastir l'obra a mitges. A partir d'aquesta data els documents de cancelleria ens hi remeten sovint, bé sigui per les injúries rebudes per l'arquebisbe en actes al castell (a. 1292), bé per l'inventari de mobles del prelat Gonzalvo de Ixan (a. 1431), etc. Va dependre de la mitra i del monarca. Durant l'època moderna l'edifici i el seu entorn fou reutilitzat amb funcions administratives de la universitat local i d'àgora assembleària, una tradició que ha pervingut en l'ús social del seu solar, l'actual plaça de l'Església o del Castell, fins al segle xx. Conjecturem que el seu emplaçament havia de ser l'actual plaça de l'Església, no en el mateix espai de l'església com s'ha especulat, ja que durant alguns segles conviuen alçats ambdós edificis i algunes celebracions litúrgiques es realitzaven a l'entorn del castell, davant l'església parroquial de Sant Jaume.

«damus tibi Arnallo Palomario omnique tue proieniei atque posteritati terram que possit sufficere largissime ad centum parilios bovum in una tenedone bone telluris [...] et faciamus ibi castellum» (*Diplomatari*, p. 134, 25-1-1151); «fesen la profeso p. entorn del castell», «que sia tret de la presó y sia aportat al castell», «perque se adoba lo castell per que esta del modo que esta» i «se adoberia lo pont del castell» (Doc. 581, gener 1582, juliol 1586, 14-10-1590 i 18-10); «quel Sor. Governador vuy a feta una crida que tots los caps de cases a les vuyt hores si trobien al castell» (Doc. 842, 16-5-1602); «cap de les besties que es portaran al castell» (Doc. 299, 2-2-1687); «lo acte del stabliment del castell» (Doc. 302, f. 46, 3-4-1762).

Castell, del

«pagès del castell» (MN, vol. 71, f. 203, 2-2-1725).

Renom que indica relació d'habitatge amb el lloc defensiu.

Castell, el camí del

(Ami., 363, s. XIX)

Només n'hem trobat una referència documental i per això en desconeixem el recorregut.

Castell, el carrer del

«y en p. mateu derera lo castell» (Doc. 842, gener 1585); «ab dit carrer del castell» (MN, vol. 63, f. 104, a. 1668); «en lo carrer dit tras lo castell» (Testaments, núm. 10, 16-1-1726, testament d'Úrsula Domènec).

Hom creu que aquest vial es deu correspondre amb algun corraló que devia existir a l'entorn de l'actual església parroquial, entre el temple i els murs defensius de la vila.

Castell, el pati del

«si voliem establir lo pati del castell situat dins la plasa dita lo citjar ab la entrada de quaranta lliuras» (Doc. 789, 14-3-1762).

Castell, la plaça del

Una altra denominació de la *plaça de l'Església*, en recordança del castell del senyor jurídic de Riudoms i que perviu encara avui en algunes adreces postals. Es té notícia de la celebració d'actes populars en el seu recinte, com els balls republicans des de l'any 1892.

«Plaza del castillo» (Doc. 324, f. 82, a. 1876); «Plaza del Castillo» (Doc. 2365, a. 1926); «Plaza del Castillo» (*Guia de la provincia...*, p. 227); «dique de hierba en el portalón de la plaza del Castillo» (ACER, opuscle de la urbanització Lluís Massó, Madrid, 1944, p. 3).

Castell, el portal de la Plaça del

Corraló que facilitava l'accés fora vila des de la plaça de l'Església, per la Canal o l'Hort del Camp.

«dique de hierba en el portalón de la Plaza del Castillo» (ACER, opuscle de la urbanització Lluís Massó, Madrid, 1944, p. 3).

Castell Nou, el

Partida de terra situada entre les del Barriac, dels Molins Nous i de les Planes del Roquís, confronta a ponent amb la riera de Maspujols.

«castellnou» (MN, vol. 4; MN, vol. 46, 19-5-1587); «orta del castell nou» (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany de documents de l'arxiu notarial de la parròquia (1587-1588), 27-X-1587); «a la partida dita lo castellnou» (MN, vol. 66, f. 156, a. 1690); «a la partida dita lo Castell Nou» (Visites, a. 1738).

Castell Nou, l'horta del

«la orta del castell nou» (ACER, doc. 119, a. 1587).

Castell Nou, la pujada de

«la sequia de la pujada de castell nou» (Doc. 581, 1-1-1590 i 29-8-1593).

Castellà

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795); «Jph. Castella» (*Cadaastre 1899*).

Cognom de diverses nissagues trobades en documentació d'ençà del segle XVIII.

Castellà, el

«Joan Serra dit lo castela» (Doc. 900, f. 6, a. 1599); «Joan ferran dit lo castella» (Doc. 694, a. 1620).

Castellana, l'hort de la

Emplaçat damunt dels Hortets.

«Castellano»

Renom del segle XX, però tal vegada sigui una modificació del nom de família *Castellà*, viu a la vila en el segle XVIII.

«Castellano», el mas del

A la partida de la Sénia. Conserva una sínia amb força bon estat, però sense ús des de fa temps.

Castellgermà

Cognom relacionat amb una nissaga riudomenca del segle XVII.

Castellnou¹

«Rafael Castellnou» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Castellnou²

«Castronovo, termini» (El *Liber...*, p. 50, a. 1345); «Quod ego, Raymundus Macip et uxor mea Maria, habitatores de Castronovo, termini de Rivoulmorius» (El *Liber...*, p. 227, a. 1346).

Territori que trobem en l'acta de venda dels propietaris de la vila a l'Església de Tarragona (a. 1290), en documentació referida al call riudomenc de l'època medieval i, posteriorment, com a quadra.

Castellnou, la quadra de

(AMR, Pergamí núm. 229 del catàleg, 3-10-1345); «quadra de Castellnou» (Cancelleria, a. 1386).

Castellots, el camí dels

És un sender que entra a Riudoms per la partida de les Comes d'Ulldemolins, a l'alçada del mas de Vinyau de Vila-seca. El Castellot es correspon a una partida de terra de Vila-seca, situada entre les Comes d'Ulldemolins i Barenys.

«Castellot» (Còpia, f. 1, s. xviii); «per lo camí de Riudoms a terres al Castallot» (Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784).

Castellvell

V. **Pas del C.*

Castellvell, el camí de

Surt del vial de les Passeres —avui *carrer de Sir Alexandre Fleming*—, travessa a gual el Rieró i la riera de Maspujols —on es bifurca, per l'esquerra, amb el camí de les Planes del Roquís— i ascendeix per la partida de les Planes del Roquís fins a trobar el camí dels Ollers de Reus, al qual es connecta, per adreçar-se, seguidament, al terme de Castellvell per la partida de Monterols. Antic camí de ferradura, avui pavimentat.

«y del camí del castell vell» (Doc. 581, octubre 1579); «al camí del castell vell» (Doc. 581, juny 1589); «a sol ponent ab lo camí del castellvell» (MN, vol. 66, f. 97, a. 1690); «que para el camí de castellvell» (ACER, núm. 44, llig. D, a. 1841).

Castellví

«Castellví» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «Francisco Castellví Gibert, de Riudoms» (Ac dip, p. 32, 8-6-1877; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Castro

V. *Enric C. Casanovas*.

Català

Renom que perviu almenys des del segle XIX.

«Antonio Catalá Sardá» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Català, el mas

(Doc. 1165, a. 1862)

Catalans, el camí dels

S'inicia a la carretera de Riudoms a Montbrió, davalla per la partida de Mas de n'Albi entre els masos del Gotzo, del Benac, de l'Anglès i del Toni i va fins a trobar el camí dels Matxos, al qual s'uneix per a continuar com a barranc.

Catalans, la mina dels

Aflora al mas de l'Arcís o del Pujades, vora el camí dels Catalans, a la partida de Mas de n'Albi; els seus minats capten les aigües als sorral·ls propers de la riera d'Alforja.

«de los colectores de las minas de San Magín, Alqueria, Catalanes...» (Doc. 310, f. 125, 2-5-1886).

Catalunya, l'avinguda de

Vial que va de l'avinguda de Josep M. Sentís al carrer de Salvador Espriu, després de creuar el de les Passeres i de Baltasar de Toda i de Tàpies. Pràcticament només està edificada una vorera, puix que l'altra l'ocupen els patis de les escoles i de la guarderia infantil.

(Actes, 6-5-1976)

Caterina

Sobrenom del segle XIX, viu en la centúria següent.

Caterina, l'hort de la

Denominació anterior a la de *hort del Perleta*, vora el Portal del Torrent.

Caterina de la Font, la

(Doc. 694, a. 1620)

Catxero

«Joan Caxero» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Catxó

Renom viu almenys entre els segles XIX-XXI.

Cavaller¹

V. *Rodolf C. Tomàs*.

Cavaller²

Cognom que hem trobat escrit per primera vegada en una llista de veïns del segle xv, i que es manté viu de manera regular almenys fins al segle xx.

«Joan Cavaller» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; MN, vol. 132, f. 77r, a. 1622; Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795); «Caballé» (BOP, núm. 1, 1-1-1868, i núm. 133, 2-9-1912).

Cavaller, el mas del

«que te a la Torre que afronte ab lo camí qui va a Tarragona, de altra part ab lo Torrent qui va al Mas den cavaller» (Esc., vol. 13959, f. 422r, a. 1487); «M. Cavallé» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Molt probablement aquesta propietat faci al·lusió a Mas de n'Albi, que s'havia format a partir de la cavalleria.

cavalleria, la

V. *Mas de n'Albi*.

Cavalls, la font dels

A la plaça del Portal del Torrent. Es tracta d'una font ornamental que simula un pou cobert amb el cap de dos cavalls de ceràmica que aboquen aigua a un petit bassal; fou inaugurada l'any 1971.

Cebes, el mas

(Doc. 323, a. 1889)

Cel

V. *Meu C.*, *Ventureta al C. Sigui*.

Cèlia Pino, la plaça de la Mare

És un eixample urbà de la unió dels carrers de les Galanes i de Sant Antoni, davant de l'edifici de les religioses de la Consolació i al capdavant del carrer de Sant Jaume. Duu aquest nom des de l'any 1966, en què l'espai urbà fou dedicat a la memòria d'una mestra religiosa que exercí la docència al poble durant prop de mig segle. Cèlia Pino Cid (Jesús, Tortosa, 1885-1977).

(GR, núm. 78, p. 13)

cementiri, el

És al capdamunt de la pujada de Sant Antoni, a tocar de la carretera a les Borges del Camp. Els primers projectes de construcció són de l'any 1852 i les subhastes dels terrenys es corresponen a 1864; fou construït l'any 1865 i ampliat en diverses ocasions (1920, 1973, 1985, 1994), per la banda de migjorn, aleshores ocupant terres del mas del Xambó i del Xambonet. Inicialment, tenia un perímetre de 2.025 m², amb capacitat per a sis-cents nínxols i disset capelles, aquestes construïdes entre els anys 1924 i 1925 (Coordenades en UTM: X 335.992, Y 4.556.687).

(Doc. 336, 13-5-1865); «una tierra de pared destinada al cementerio comun, en el sitio o partida Freixa» (Doc. 2365, a. 1891).

cementiri vell, el

Era al costat de ponent de l'església parroquial de Sant Jaume, en el solar on avui es troba emplaçat el Casal Riudomenc. El seu perímetre era de 641,025 m², per bé que sense ús des de març de l'any 1865, en subsistiren les restes fins a la construcció de l'edifici parroquial, l'any 1955. Tanmateix, sabem que n'hi havia un altre de més antic, probablement el primer fossar d'ençà de la seva fundació i conjecturem que aquest era ubicat dins mateix de l'església vella o bé en un dels seus laterals, ja que en ser construït el temple actual se'n va haver de traslladar un ossari.

«prop lo cementiri de la iglesia antiga» (Índex vell, f. 205v, a. 1208); «los mestras de la yglesia volen desfer lo carner dels hosos y los hosos se han de mudar» (Doc. 581, 20-2-1594); «el cementerio se halla situado en el Nord-Oeste y parte mas alta de la población, circuido y contiguo por la parte del Este, con la Iglesia, por las partes del Sur, con la calle de San Jaime en donde tiene su entrada y por la parte del Oeste, con las casas de la misma. La capacidad de dicho cementerio es de 14.010 palmos cubicos. Las defunciones por termino medio son 90 cada año y como la fosa por cada defuncion sea de 45 palmos cuadrados a lo menos de ahí es, que cada tres años y cinco meses se exumen los cadáveres, cuyos restos y los de los modernos de los ataúdes quedan en descubierto a la superficie, los que con el calor del sol despiden miasmas putrefactos que arrastrados por la corriente del viento dominante en las estaciones...» (Doc. 925, 31-5-1857); «la pared de la capilla del Stimo. Sacramento, cuerpo unido a la Parroquial Iglesia que linda con el cementerio antiguo» (Doc. 305, f. 119, 21-3-1880).

Cendrós

«Sebastian Sendros» (Quintes, f. 129, a. 1840); «Sendrós» (Doc. 1165, a. 1862); «Antonio Sendrós Torres» (Acdip, p. 54, 13-3-1885; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Centre Republicà, el

V. Republicans, el cafè dels.

Centre Riudomenc, el

És a cal Moragues, al carrer de les Galanes. Fou construït durant la primera meitat del segle XVIII, ja que les referències documentals que tenim són de l'any 1709, malgrat que a la dovella de la portalada apareix gravada la data de 1731. Antigament havia estat aixopluc d'entitats culturals i recreatives, i s'hi projectaren sessions de cinema; després de la Guerra de 1936-1939, el lloc fou utilitzat com a restaurant i sala de festes; més tard l'edifici fou llogat per l'Ajuntament, per a usos polivalents i, finalment, ha recuperat l'espai com a establiment de restauració gastronòmica (a. 2004).

«desde la fuente pública situada en la paret contigua de la casa sociedad Centro» (Doc. 320, f. 80, 12-4-1891); «por el presidente del Centro Riudomense para obras de reforma de una cabina para los aparatos proyectores de un cinematógrafo» (Actes, f. 40, 24-12-1946).

Cera

V. *Cul de C.*

cercle

V. *Mercantil.*

Cerdans

V. **Camí dels C.*

Cerdans, el camí dels

Surt de la rotonda distribuïdora de la circulació de les carreteres de Montbrió del Camp, Riudoms i Vinyols i condueix als masos de la contrada fins a trobar la riera d'Alforja, per sota el mas del Dalmau i després d'haver-se creuat amb el camí dels Matxos; a partir d'ací ascendeix en la direcció de muntanya seguint les vores del curs fluvial, que travessa fins a trobar la carretera de Riudoms a Montbrió, a la qual s'uneix.

«un tros al camí dels serdans» (Doc. 859, f. 6, s. xv); «lo camí dels cerdans» (MN, vol. 46, 1-4-1588); «la qual afronta a solixent ab lo camí de les Borges, a migjorn ab la carretera, o, camí de Sardans» (*Capbreu*, a. 1687); «ab lo camí den serdans» (MN, vol. 66, f. 13, a. 1690); «a la partida del camí de Serdans ó Mas den Albi» (Testaments, 5-10-1725, testament de Joseph Guinart); «un tros te al camí de Sardans ab olivers» (Visites, a. 1738); «partida dita lo camí dels Sardans» (*Llevador*, f. 4, a. 1844); «camino de Sardans» (BOP, núm. 142, 18-6-1963, p. 4).

cereria, la

Establiment de venda de productes relacionats amb la cera, olis d'il·luminació i estris per a fer foc —ciris, xinxetes, carburs, esca, mistos de teia, corda d'encen-

dre, pedra foguera, paper d'oli, etc. Era a l'inici del carrer d'Amunt, a tocar de l'estanc, en funcionament fins als anys de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. En el segle *xvi* hom comptabilitza catorze cerers a la vila; un cens de veïns de l'any 1759 anota l'existència de la família Font, dedicada als productes de cereria.

Cererols

(MN, vol. 132, f. 145r, a. 1632)

Cognom d'una família riudomenca procedent de Vic, a Osona, documentada en el segle *xvii*.

Cervellès, el

Tros de terra o partida compresa entre la carretera del Parc de Samà i el barranc de les Paisanes, dins del territori del Burgar i fent partió amb el terme de Vinyols. En el terme de Vinyols existeix la partida *Servelles*.

(Ami., 95, 283, s. *xix*)

Cervera

(MN, vol. 132, f. 207r, a. 1642; Doc. 1165, a. 1862); «Jph. Servera» (*Cadastre 1899*).

Escrit amb *c/s* vacil·lant.

Cerveses, el

Renom de mitjan segle *xx*. Correspon a una persona que parlava sempre de manera embarbussada i deixant anar una mica d'escuma salivera per la comissura dels llavis, la qual cosa li feia l'efecte de persona bevedora.

«Charol»

V. «*Zapatos de C.*»

Ciano

Simplificació del renom *Comte Ciano*.

Ciano, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

Cigala Encartonada, el

Motiu aplicat a un noi molt tibet, pedant i pretensió; a estudi dels anys seixanta del segle *xx* era el primer a acabar els exercicis d'aritmètica posats pel mestre, i d'ací el sobrenom.

cines

V. *Bou, cal; Figueres, cal; Gallissà, el cafè de Cal; Modern; Principal Cinema; Roial, sala.*

Cintó

Renom, hipocorístic de *Jacint*.

Cirer

(Ac dip, p. 43, 14-3-1882)

En documentació militar de l'any 1795, a vegades escrit *Siré*.

Cirera

«Gabriel Cirera» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Cirera, el

Renom del segle xx corresponent a una persona de cara molt vermella i fina, barbamec.

(MOREU, *Renoms...*, p. 85)

Cirera, el mas d'en

«Mas den Sirera, a la partida los Sots, rega de la mina den Vidal» (DR, núm. 42, 16-8-1859).

Cirereta

Sobrenom d'un fill d'en Cirera (segona meitat del segle xx).

Cirereta Negreta

Sobrenom personal (s. XIX-XX), relacionat amb la fruita.

Cisco, el mas del

«M. Sisco» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cisteller

Cognom esdevingut renom, viu almenys des del segle XIX i fins ara.

Cisteller, el mas del

(Doc. 2224, a. 1894)

Cisterna Vella, la

(Índex vell, f. 205r, s. XII)

Sitja del comú emplaçada dins el clos urbà, esmentada en un document de l'any 1150. Com s'ha vist en molts altres pobles, aquestes referències a indústries estaven relacionades amb l'herència arquitectònica de la romanitat. Tenim referències documentals i arqueològiques de dipòsits d'ús públic a les places de l'Om i del Castell i a diversos molins de la vila.

Ciudadella

«Ramon Ciudadella» (Cancelleria, a. 1386).

Ciutat

(MN, vol. 132, f. 98, a. 1625)

Nom de família.

Civada

Motiu de casa, sembla que originat per la tinença d'una botiga de venda de farratge i gra per a bestiar, viu del segle XIX ençà.

«M. Cibada» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Civada, el mas del

A la partida del Freixe, vora la carretera de les Borges del Camp, en una depressió del territori del mas del Carbassa. Conegut també per *de Califòrnia*.

«Mas Civada» (Doc. 325, f. 74, 8-8-1875); «M. Civada» (Doc. 323, 7-1-1890).

Civit

Cognom que apareix escrit amb *c/s* indistintament, entre els segles XIX-XXI.

«Sivit» (Doc. 1165, a. 1862); «Salvador Civit» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Clariana

«Hierony Clariana» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 46r, a. 1569).

Clarinet, el mas del

A la partida de les Arenes.

Clàudia

Nom personal esdevingut motiu de família, en el segle XX.

Claudina, de la

«Joan fargas dit de la claudina» (*Llevador*, f. 58, a. 1844).

Segurament un diminutiu del nom *Clàudia*.

Clavé

V. *Anselm C. i Camps*.

Claveguera

Cognom documentat d'ençà del segle XVII i que actualment perviu en diverses nissagues.

(MN, vol. 132, f. 258r, a. 1654); «Pau Clavaguera cirurgia de la pnt. vila» (MN, vol. 71, f. 268, a. 1726); «Claveguera» (Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «José Claveguera» (Quintes, f. 129, a. 1840); «Clavaguera» (Ac dip, p. 54, 13-3-1885; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Claveguera, cal

Denominació popular de l'establiment del Principal Cinema, al carrer d'A-munt.

Clavegueres, el carreró de les

Vial on devien confluïr diversos desguassos de la vila, a cel obert, però que desconeixem amb quin carrer actual es devia correspondre (s. XVII). Tanmateix, sospitem que deu ser un dels trams darrers de l'Arenal, perquè la documentació del segle XIX parla d'aquest carrer i el d'Orient com a vials on confluïen diverses clavegueres sense cobrir, amb la consegüent pudor i el risc d'infeccions per als veïns.

«que afronte ab lo carrero de les clavegueres» (Doc. 694, a. 1620; PEREA, *Lleis...*, p. 39).

Clergue

«Bernat Clergue» (GORT, *Riudoms...*, p. 14); «Joan Clerga» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Clergues, el camp dels

«estableix en [...] a Dalmau Icart de Riudoms un tros de terra situat en el terme daquest lloc [...] llandant amb el camp dels clergues» (Escrivania Comuna, 10-II-1371, citat per VILASECA, *Hospitals...*, p. 37); «lo camp dels clergues» (Cancel·leria, a. 1386).

Devien ser terres propietat del clergat local o bé d'alguna dignitat del capítol de Tarragona; només n'hem trobat referències escrites en el segle XIV.

Climent

Cognom del segle XVII que va esdevenir renom en el segle XX.

(MN, vol. 132, f. 26r, a. 1615)

Climent, la pujada del

Al camí de l'Urgellès, pujant de la carretera del Parc de Samà en direcció a Reus.

Clínica Rural, la

Centre municipal d'atenció mèdica, emplaçat al carrer de les Passeres, inaugurat l'any 1972. Les obres foren pressupostades en 1.700.000 ptes. Amb l'entrada en funcionament del nou centre d'atenció primària ha passat finalment a mans privades (a. 1993).

clos

V. **Almoína*.

Clota, la

Partida de terra encaixonada entre el camí de la Séquia —que la separa del Freixe— i la riera de Maspujols; la depressió del terreny s'inicia a l'entorn del mas del Sol i davalla fins al poble, per les terres de la Soleiada. En el decurs de la història també s'ha conegut amb els noms de *la Vall* i *Camí de Sant Antoni*. Algunes finques d'aquesta partida foren desamortitzades, en el període 1859-1866, per la llei del ministre Pascual Madoz.

«partita vocata la clota» (MN, vol. 1, a. 1447; MN, vol. 4, a. 1497); «clota» (MN, vol. 46, 19-8-1588; MN, vol. 66, f. 68); «en la partida la clota» (ACER, núm. 56, llig. C, a. 1788); «en lo terme de la vila de Riudoms y partida la clota» (ACER, núm. 30, llig. C, a. 1795).

Clota, el camí de la

S'inicia a la carretera a les Borges del Camp, darrere de la Soleiada —avui *carreter dels Pins*—, i per la partida de la Clota va fins al mas del Sol; a partir d'ací travessa el Rieró i s'uneix al camí del Molí de Vent per on s'adreça vers les Borges del Camp. Conegut també amb els noms de *camí de la Séquia*, *dels Molinets* i, en el segle XVIII, probablement, dit també *del Molí d'en Gispert*.

Clotals, els

«a la partida dels Clotals» (Esc., vol. 13935, s. XVI).

Antigament potser fou una altra denominació de la partida de *la Clota*, però no disposem de referències suficients per a confirmar-ho.

Coberta

V. **Creu C.*

Cóc, el mas del

«M. Coch» (Doc. 320, f. 44, 3-1-1891).

Coco

Motiu amb el qual es coneix certa persona que en unes colònies infantils —essent ell monitor— va imitar l'home del sac per tal de fer callar els nens petits a l'hora d'anar a dormir; la gesta, finalment aconseguida, va reportar-li el sobrenom.

Codina

(MN, vol. 132, f. 202, a. 1641)

Cognom a penes documentat, però que perviu entre els segles xvii i xx.

Codó

«Codó, codona» (MN, vol. 131, f. 15r, a. 1563).

La documentació el feminitza quan el porta una dona. Segons un contracte de 1562, Guillem Codó o Godó és un mestre de cases de Riudoms que treballa en la construcció de l'ermita del Roser, de Vallmoll (Alt Camp).

Codony

Sobrenom que trobem a partir del primer vicenni del segle xvii i arriba viu fins als nostres dies.

«y ab Pere Ferran codony» (Doc. 694, a. 1620); «de Maria Ferran dita Codony» (Testaments, núm. 104, 4-2-1704); «Codony» (Còpia, f. 27).

Codony, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

cognoms

V. Abat, Abelló, Adell, Agramunt, Aguiló, *Agulló, *Aiguader, *Aiguaviva, Aimemí, *Aixalà, *Alberic, *Albinyana, *Alcalís, *Alcolí, Alcover, Alcubilla, *Aldabessa, *Aldobert, Alegret, *Aleu, *Alguer, *Almacelles, *Almenar, Alsamora, Alzina, Amador, *Amat, Ametller, *Amigó, *Amoret, *Amorós, *Amposta, *Andreu, Anglès, Anglesola, Anguera, Arboç, Arcalís, *Arcub, *Aribau, *Aristany, *Arnau, *Arquer, *Asens, Aulès, Bacona, Badia, Bages, *Bagui, *Baguri, *Balaguer, Balanyà, *Balart, *Balcells, *Baldric, Ballester, *Banús, Barberà, Barceló, Barenys,

**Bargalló, Baró, Barrera, Barreter, *Bas, *Bassedes, Batlle, Bayer, Beguin, *Bellissio, *Bellpuig, *Belltall, Benac, Benages, *Benaüll, Benet, *Benimelis, Benviure, Berenguer, Bergadà, Bernadà, *Bernat, Bertran, *Bes, Besora, *Blai, Blanc, *Blasco, *Bo, *Boada, *Boix, Boldú, *Bonastre, Bonet, *Bonifaci, Boronat, Borràs, Borrassa, *Borrell, *Borrull, Boter, *Bover, *Brac, Bru, *Bruc, *Burga, *Busquets, *Cabanyes, *Cabestany, Cabrer, Cadirer, *Cadmi, *Cailà, Calabruix, *Calbet, *Calçada, Campanales, *Canalda, *Canemàs, *Canyelles, Capdevila, *Capella, Caperó, *Capo, *Carbin, *Carbó, *Carbonell, Cardona, Carnisser, *Carreres, Carrillo, *Casals, *Casamora, Casanoves, Cases, *Castell, *Castellà, Castellgermà, Castellnou, Castellví, *Catxero, Cavaller, Cendrós, *Cererols, *Cervera, *Cirer, *Cirera, *Ciutadella, *Ciutat, Civit, *Clariana, Claveguera, *Clergue, *Climent, *Codina, *Codó, *Colet, Coll, *Colmenero, *Colom, *Comí, Compi, Comte, Conill, *Conilleres, Contijoc, *Corbella, Cornudella, *Cortada, *Cortès, Corts, *Coser, *Costes, *Cot, Cots, *Cristòfol, Cros, Cruset, Cugat, *Curiel, *Dabert, *Dadorta, Dalmau, *Dasc, *Daurell, *Deferga, *Delgado, *Deniu, Descarrega, *Déunosvalla, Doce, Dolça, Domènec, Dòmine, Domingo, *Donís, *Dovell, Duran, *Elies, Eloi, Escardó, *Escaró, *Escobero, Escoda, *Escuder, Escumaro, Espanyol, *Espasa, *Espelta, *Espinós, Esquella, *Esquer, *Estalella, *Estella, *Esterol, Esteve, *Estrader, *Fabra, *Fàbregues, *Falcó, Fargues, *Felip, *Fèlix, Fenromà, *Fernàndez, Ferran, Ferrater, Ferrer, *Ferrerres, Figueres, Figuerola, Filella, *Fillol, *Fiveller, *Florensa, *Floretes, Folc, Font, *Fontanet, *Fontanilles, Fontboter, *Fontcoberta, Fontgibell, Fontserè, *Foraster, Forcadell, *Forès, Forges, *Forner, *Fornós, *Fort, Fortuny, *Franquet, Freixe, *Fuguet, *Fulomí, *Funes, *Fuster, Gaia, Galerons, Gallissà, *Gammo, Gamundi, *Gancells, *Garau, *Garcia, *Garola, *Garrabou, *Garrido, *Garriga, *Gassó, *Gatabou, Gattel, Gaudí, Gavallda, Gebellí, Gener, *Geremoll, *Gibert, *Gil, Gilabert, Gili, Gimeno, *Gimicer, *Giner, Giol, *Giralt, Giró, *Girona, *Gisbert, Gispert, *Givell, *Gomar, *Gombau, Gomis, *Gorg, *Gornals, *Gran, Granada, *Granell, *Granyena, Gras, Grau, *Gual, *Guàrdies, *Guardiola, Guasc, *Güell, Guia, *Guiamet, Guimbernat, Guinard, Guinjoan, *Guinovart, *Guintera, Guiot, *Guitard, *Guiu, *Hom, Homdedéu, Hortonedà, *Hospital, Hugues, Huguet, *Icart, Isern, Jansà, Jardí, *Jaume, *Jiménez, *Joanpere, *Jorba, *Jornet, *Josa, *Juiol, *Julià, Jumilla, *Juncosa, Junivart, *Junoí, *Jutge, *Latorre, *Lirans, Llaberia, *Llagostera, Lladador, Llecha, Lleona, *Llombard, *Llop, Llopis, Llorenç, *Lloret, Llurba, López, Macaia, *Maçanera, *Macià, Macip, Magrinyà, *Maimó, Maleire, *Malinielle, *Malla, Mallafrè, *Mandresa, *Manresa, *Manubens, *Manuel, *Marcó, Marer, Mariner, Marquès, Marsal, Martí, *Martorell, Mas, Masdéu, *Masia, Massó, *Mata, Mates, Mateu, *Matia, *Mato, Medina, *Melcior, Melons, *Mendossa, Menesgual, *Mercader, Mestre, *Micó, *Millares, Mir, *Miralles, *Miranda, *Miravet, *Mires, *Miret, Miró, *Mogues, Moix, Moliner, *Molins, *Molló, Molner, Moltó, Monet, *Monge, *Monis, Monner, *Monparler, *Montagut, Montlleó, *Montoliu,*

*Montpeller, Montserrat, Moragues, Morell, Morella, *Morera, *Movis, *Mular, *Mundo, Muntaner, Munter, *Muster, Nadal, *Narbonès, Nat, *Navarro, Nebot, Noguers, *Noies, *Nolla, *Nosus, *Novaya, *Nubi, Nuet, *Obrer, *Òdena, *Olivaseslles, Oliver, Oller, Oriol, *Ortador, *Ortedo, Ortiga, *Osset, *Pagaroles, Pagès, Palacín, *Paladella, *Palau, Pallarès, Pallejà, Palomar, *Palomera, *Palou, Pàmies, Papió, París, Parisi, Parreu, *Pasqual, *Pedrell, Pedret, Pedrol, Pedrola, *Peirana, *Peirí, Pelegrí, Pellisser, Pentinat, *Pere, *Perera, Perilles, *Periz, *Perminyons, *Perol, *Perris, *Picola, *Pies, *Piferrer, *Piles, *Pimenon, *Pintor, *Pinyol, Piquer, Planes, Poi, *Pomeus, Pons, Pont, *Pontons, Porqueres, *Pradell, *Prats, *Pres, Pubill, *Puig, Puigdengoles, Puigverd, Pujades, *Pujalt, Pujol, *Queralt, *Querol, Quintana, *Ramon, Ramos, Rams, *Ranis, *Ravig, Rebascall, Rebull, Recasens, *Rei, *Reig, *Reüll, Riba, Ribalta, *Riber, Ribera, *Ribes, *Ric, *Riera, *Ripoll, *Riudecols, *Riudoms, *Rius, Riutet, *Robert, Robuster, Roca, *Rodríguez, Roger, Roget, *Roig, *Rojals, *Rossell, *Rossella, Rosselló, *Rossic, *Rovell, *Rovellat, Rovira, Sabater, Sago, Sagorres, Sagristà, *Sala, *Sales, *Salom, Salomó, *Saloni, Saludes, Salvador, *Salvany, Salvat, *Samaler, Samant, *Sanaüja, Sans, *Santafé, *Santapau, *Santgenís, *Santmartí, Santpol, Sant-romà, *Sardà, Sastre, *Saiuc, *Savall, *Sedó, *Segarrès, *Segú, Senabre, Sentís, Serra, Serret, *Serrilles, Simeon, *Simó, *Simon, *Sirgues, *Siurana, Siuraneta, *Sobranya, Socies, *Solanelles, Solanes, *Soldevila, Soler, Solimà, Solsona, *Sorgues, *Sorolla, *Sort, *Sotorres, Subies, *Sugranyes, *Sunyer, *Surt, *Sus, *Tamarit, *Tardiu, *Tarragó, *Tàrrecs, *Tarroja, *Teixell, Tió, Toda, *Tolra, Tomàs, *Torner, Torrell, Torrents, Torres, *Tort, *Torter, Tost, Trill, Trilles, Tristany, *Urgell, Urgellès, *Vallès, *Vallet, *Valls, *Vallverdú, *Vandellòs, Vaquer, *Veciana, Veguer, *Vela, *Vellaura, *Vendrell, Ventura, *Vergés, Vernet, *Verniol, Vernis, Vidal, Vidiella, Vilà, *Vilagut, Vilaltella, *Vilamur, *Vilanova, Vilar, Vilella, Viles, Vinater, Vinyes, Virgili, *Vives, *Voltes, Xambó, Xanxo, Xatruc, *Xies, *Xifré.

Cogullada

(Doc. 611, a. 1821)

Renom registrat en el segle XIX, sense continuïtat documental posterior.

Coixo

«Dit coixo» (MN, vol. 121, a. 1704).

Motiu de principi del segle XVIII.

Colet

(MN, vol. 131, f. 26r, a. 1567)

Cognom que només citen algunes fonts escrites del segle XVI.

«Colilles», el

Renom del darrer quart del segle xx, el qual definia una persona que sempre duia una punta de cigarreta apagada i presa entre els llavis.

Coll

Cognom documentat d'ençà de la segona meitat del segle xvii, i fins al present.

«Anthoni Coll» (Capbreu 1677, f. 211; Doc. 1165, a. 1862); «Francisco de Asís Coll» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Coll, el mas del

«Mas Coll» (Còpia, f. 24).

Coll de Fatxes, la carretera del

És l'actual *carretera de Pratdip*, en al·lusió al pas que haurà de remuntar en el terme de Tivissa, però que només trobem esmentada així en documents i plànols de carreteres del segle xix-xx. Joan Coronimes diu que és un nom mossàrab.

Coll del Boc, el

Partida de terra situada entre l'Aqueta, el «Recreu» i l'Alqueria; a ponent toca amb el terme de les Borges del Camp, per on s'endinsa. El nom sembla una descripció metafòrica del bestiar aplicada a l'orografia. Algunes vegades la documentació també fa referència a aquest terreny amb el mot genèric de *Guinarderes*.

«partita vocata coll de bochs» (MN, vol. 1, a. 1447; MN, vol. 71, f. 287, a. 1720); «partida coll den boch» (Testaments, 5-10-1725, testament de Joseph Guinart); «y en la partida de las Guinarderas ó Coll Denboch» (Doc. 3292, 10-8-1767; ACER, núm. 120, llig. D, a. 1809).

Coll del Boc, el camí del

S'inicia a la carretera de Montbrió del Camp, a tocar de l'antic forn de l'Anton o del Minguet i va ascendint fins a trobar la carretera d'Alcolea del Pinar al terme de les Borges del Camp, a l'alçada de la Torre i del mas del Llibreter. A l'alçada de la finca de la Torre un ramal d'aquest camí, per la dreta, condueix a la carretera de les Borges del Camp, que travessa per a seguir fins al Revolt, i per això mateix conegut per *camí del Revolt*. Es troba pavimentat fins a l'encreuament del camí dels Matxos.

Colla, de la

Sobrenom de persona relacionat amb la conducció de quadrilles de treballadors, conegut des de principis del segle xx.

V. t. *Pere de la C.*

collegi

V. *Monges*.

colls

V. **Bolets*, **Nolla*, *Planer*.

Colls, els

Tros de terra sota el terme de Maspujols, a la partida del Puig Pedrós.

«la vinya que te als colls terme de Riudoms» (*Llibre vàlues*, f. 39; MANENT, «Toponímia de Maspujols...», p. 239, a. 1966).

Colltorta

Renom del segle xx corresponent a certa persona que patia una lleugera inclinació del coll, per atròfia muscular.

Colmenero

(MN, vol. 139, f. 34r, a. 1700)

Colom

«Nofre Colom» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 132, f. 295, a. 1659; MN, vol. 139, f. 54r); «Agn Maria Colom muller de franch Colom dit del Porcho» (Testaments); «Colom» (Capbreu 1761).

Progènie citada de manera abundant.

Colom, el mas

«M. Colom» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Coloma

Àlies actual, probablement una feminització del cognom *Colom*, en perdre's la nissaga masculina.

(Doc. 1165, a. 1862)

Colomar, el

Partida de terra vora la riera de Maspujols, sobre la carretera a Reus, a l'altura del pont del Vallet. El nom, molt probablement, deu estar relacionat amb la cria de coloms, indústria que va ser força important per a l'economia familiar catalana a l'època medieval.

«coloma» (Doc. 1880, a. 1464).

Colomer, el

Expansió urbanística del nucli urbà fora muralles, iniciat a partir de 1860 i que comprèn els carrers de Sant Josep, Sant Pere, Sant Joan, Sant Tomàs i Sant Pau. Un dels principals promotors de la urbanització va ser l'alcalde Antoni Ortiga Caparó (1887-1889), que era mestre d'obres. Antigament, les terres del Colomer eren propietat de Juan Antonio de Fiveller de Clasquerí i de Bru, duc d'Almenara i gran d'Espanya, emparentat amb el marquesat de Vil·lel, una altra branca de la noblesa que tenia propietats a Riudoms.

«lo tros del Colomer» (Doc. 2815, a. 1587); «altres dels interessats en la marjada o estacada se deu fer a la partida del Colomer» (Doc. 584, 16-2-1744); «al colomer» (Doc. 900, f. 21; Doc. 2415, a. 1853); «seria muy conveniente se die- ra nombre a las cuatro calles que desde el año 1860 se han formado en el barrio que se denomina del “Colomé”» (Doc. 298, f. 152, 25-12-1877).

Colomer, el carrer del

Colomer és la denominació genèrica del barri, però en alguns documents del segle xx es refereix exclusivament al *carrer de Sant Josep*, que va ser un dels primers que es van formar de la urbanització.

«habitante en la calle colomé» (ACER, núm. 70, llig. E, a. 1931).

Colomer, les eres del

Al costat de ponent de l'església, al barri del Colomer, abans de ser edificat. Era un lloc força airós, circumstància atmosfèrica que facilitava les tasques de ventejar els cereals que es recaptaven a les terres de l'entorn.

Colomer, la font del

Font pública al carrer de Sant Josep, a la confluència d'aquest vial amb els de Sant Tomàs i de Sant Pau.

(Doc. 323, f. 78, 24-2-1889); «la fuente pública situada en la calle de Sn. José» (Doc. 365, 19-8-1899); «collocar una font publique al carrer de Sant Antoni, per eser molte la distancia desde la existent al de Sant Pau a la Plaça de San Antoni» (Doc. 380, f. 51, 28-8-1934).

Colomer, el marge del

«marjada llamada del Colomer o de las Forcas» (Doc. 2930, a. 1763).

Colomí, el

Renom d'una persona de caràcter d'aparença innocent, de la segona meitat del segle xx.

(MOREU, *Renoms...*, p. 173, s. xx)

Coma del Castell, la

«en la part dita la coma de Castell» (ACER, doc. 119, a. 1588).

Pretèrit d'una partida de terra.

Comalada

«la horta de miser comalada» (Doc. 581, 14-12-1580).

comellar

V. **Gispert*.

comes

V. **Aguiló*.

Comes, el barranc de les

És el darrer tram del camí de Mas de Minflo, que recull les aigües de la partida de la Sénia a través de diversos desguassos de finques com les rases obertes a l'entorn dels masos de n'Aleix i del Sotorres; després de travessar el camí de Vinyols a Tarragona s'encaixa entre talussos de terra i canyars i és conduït, de manera artificial, per sota la carretera de Reus a Cambrils fins a desviar-lo per una zona industrial, en terres properes al mas de Roca; aleshores s'interna pel terme de Cambrils i davalla fins al castell de Vilafortuny. Segurament que aquesta via estigui relacionada amb el camí de l'Esquirol o de Riudoms a Tarragona, utilitzades per anar a mar.

Comes d'Ulldemolins, les

Partida de terra que fa de triforni amb Riudoms, Vila-seca i Cambrils, al sud-est del terme i entre les partides de la Marrada, Blancafort i la Sénia. Les Comes d'Ulldemolins era un antic territori del Camp de Tarragona que s'estenia per part dels actuals municipis de Riudoms, Cambrils, Vila-seca i Reus, i va subsistir, organitzativament, fins a mitjan segle XIX; a partir de l'any 1494 la documentació inclou les Comes d'Ulldemolins a Barenys i més tard a Vilafortuny, amb els masos de Carnisser, Roger, Torrell i Trilla. En aquestes terres es descobriren restes arqueològiques de fragments de ceràmica ordinària feta a mà, conques, molins de mà, etc.

(Manuscrit, núm. 6839); «coma» (Doc. 1880, a. 1464; ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 27-10-1587); «en dit terme de les comes» (Doc. 297, f. 94, 17-5-1679); «termini de las comas de Ulldemolins» (Doc. 587, f. 265, 20-5-1702); «y posehím al terme de Riudoms y partida las Comas» (ACER, núm. 82, llig. D, a. 1852).

Comes d'Ulldemolins, el camí de les

Surt de la carretera de Reus a Cambrils, a l'altura del mas del Fesoler, i davalla cap al terme de Cambrils per la partida de les Comes d'Ulldemolins.

(MANENT, «Toponímia de Maspujols...», p. 37, a. 1966; Ami., 340).

Comes d'Ulldemolins, la mina de les

Sorgeix sota el mas de Roca, a la partida de les Comes d'Ulldemolins. L'any 1944 aquesta deu tenia un aflorament d'aigües de 7 litres per segon.

Comí

«Pasqual Comí» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Pasqual Comí» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Pasqual Comí» (*Levador*, f. 20r, a. 1586).

Companyans

V. *President C.*

Compi

Nissaga de procedència francesa transcrita en la llista de caps de casa, copiada per Josep Iglésies.

«Candi Compi frances» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Complidora, la

Renom datat a la segona meitat del segle xx. Era una persona molt detallista i puntual, i sobretot es donava importància de ser-ho.

(MOREU, *Renoms...*, p. 100)

Comte¹

V. *Arnau de Palomar, Pau C.*

Comte²

«Guim Comte» (Fog. 1414; MN, vol. 132, f. 70, a. 1621; MN, vol. 139, f. 39r, a. 1700); «Compte» (Capbreu 1761); «y termina en las tierras de Pablo Compte» (Doc. 323, f. 14r, 19-8-1888); «V. de Thomas Compta» (*Cadastral 1899*); «Jaime Compte» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Comte Ciano, el

Al renom tradicional de família —*Ciano*— d'un dels seus portadors, se li va anteposar aquest títol nobiliari per l'aclamació que feia al comte Galeazzo Ciano,

quan aquest va visitar Tarragona el 15 de juliol de 1939, i després ho explicava ufanós a la gent del poble.

Comtessa, l'hort de la

Una altra denominació de *l'Hort del Camp*. El nom prové del títol nobiliari d'una de les seves darreres propietàries, la que va vendre les terres per a urbanitzar-lo.

«Hort del Camp o Huerto de la Duquesa» (ACER, opuscle de la urbanització Lluís Massó, Madrid, 1944, p. 11).

Comú, la mina del

Sorgeix a la plaça de Sant Antoni, sota el Freixe, i té un recorregut de captació que arriba fins al desguàs del barranc de la Cambra, a la riera de Maspujols. Fou construïda a la darrera del segle XVIII i en el seu recorregut comptabilitzem més de cinquanta pous de captació; disposa d'una sitja de 280 m³, construïda el 1890. Les aigües sobrants del dipòsit saltaven per un brocal de vora la carretera i anaven a regar els conreus de l'Hort del Camp, distribuïdes per l'ermità de Sant Antoni, d'acord amb torns de regatge. Segons la documentació llegida, tenia d'altres denominacions: *del Municipi*, *del Poble* i *de Sant Antoni*. El cabal d'aigües s'estimava en 4 litres per segon, l'any 1944.

(Doc. 330, a. 1870); «Mina del Comu» (Doc. 2370, f. 7).

Conill

Citat en allusió a les monjoies d'un farraginar; esdevingut renom popular a partir del segle XIX, en perdre's la nissaga masculina; és viu actualment.

«ab oriente in terra Arnaldi de Cunils» (Còdex AB, f. 151v, a. 1191); «Bruno Conill» (MN, vol. 132, f. 325r, a. 1662).

Conilla, la

Renom d'una dona que va tenir molts fills i de manera regular: es trobava gràvida gairebé de manera permanent (segona meitat del segle XX).

Conilleres

(Doc. 1165, a. 1862)

Cognom i renom que citen fonts del segle XIX.

Conills

V. *Alfred dels C*.

Constitució, el carrer de la

(Doc. 381, 10-9-1936)

L'actual *carrer de Sant Tomàs* durant la Segona República espanyola. El nom fa referència a la Constitució de l'any 1931, la qual definia Espanya com «una República democràtica de treballadors».

Constitució, la plaça de la«Plaza P. Constitución» (*Guia de la província de Tarragona*, ed. de 1926, p. 229).

Una altra denominació de la *plaça de l'Om* durant la dictadura de Primo de Rivera, després de la supressió de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925). Es refereix a la Constitució de l'any 1876, de caràcter centralista, amb força prerrogatives a la monarquia i amb una legislació bicameral.

ConstruccióV. *Banc de la C.***Contijoc**

«José Contijoch Jané» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

conventV. *Sant Joan*.**Cooperativa, la**

Fundada l'any 1942, és de productes agrícoles. L'any 1956 en fou inaugurada la seu, ubicada de primer a la plaça del Portal del Torrent i, d'ençà de l'any 2001 —en ser ampliades les instal·lacions de celler, premsa i magatzem de fruits secs—, a la partida de la Mola, vora el Rieró. En alguns períodes històrics la Cooperativa ha estat lligada al Sindicat Agrícola, establert a Riudoms l'any 1915.

CopesV. **Cot de C.***Coques**

Renom que s'inicia en el segle XVII i perviu fins ara.

Coques, l'hort del

Al capdavall del carrer de Masferrer.

«Hort den Cocas» (Actes, f. 38, 22-2-1940).

Coques, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

«al mas den Joan Cocas» (Doc. 694, a. 1620); «Mas den Cocas» (ACER, llibre de Joseph Torres y Rivé, núm. 1, llig. A, a. 1775); «M. Cocas» (Doc. 305, f. 53, 7-12-1879).

Corbella

(MN, vol. 132, f. 140, a. 1630)

Corbins

V. *Rosa de C.*

Corbs, els

Renom col·lectiu de tres individus els quals, a l'empresa on treballaven, sovint solien posar-se a la barana d'una galeria alta i guaitar el personal de fàbrica per a retallar-los (segona meitat del s. xx).

Corder, el mas

«Mas Cordé» (Actes, f. 28, 16-9-1941).

Cornet

V. *Antoni Gaudí i C.*

Cornudella

(MN, vol. 139, f. 78, a. 1705); «Cornudella» (Doc. 1178, a. 1759).

Cognom.

Corona

«Maria Serrana dita corona» (Baptismes, 22-1-1676).

Coros

«Joan Salvado dit coros» (Baptismes, 17-8-1669).

corralons

V. *Dalmau, Forn, Hort de la Sorda, Hospital, Rovira, Serra, *Venerable.*

corrals

V. **Domènec, *Gitanos.*

corredor

V. *Apotecari*.

Corretjola, de la

Sobrenom popular (s. xx).

Cortada

(PEREA, «Vida...», p. 38)

Cognom que citen els llibres sacramentals parroquials del segle xvii.

Corte Inglés, la

Renom irònic d'una dona que posseïa una botigueta dins mateix de casa seva, on es podia trobar de tot i a bon preu. Produït a la segona meitat del segle xx, per-viu actualment.

Cortès

«Juan Masdeu Cortés» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881).

Cognom citat escassament en la documentació.

Corts

Cognom de diverses nissagues documentades des de la segona meitat del segle xvi fins ara.

«Miquel Corts» (*Levador*, f. 16r, a. 1586); (MN, vol. 132, f. 38, a. 1617; MN, vol. 135, 18-11-1642); «Corts» (Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Hereus de Pere Corts» (*Cadastrre 1899*); «Zacarias Corts» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cosaco

Àlies aparegut en els primers anys del segle xx, desaparegut en entrar a la nova centúria.

Coser

«Coser» (Doc. 1178, a. 1759).

Cognom anotat en una relació veïnal, potser alteració de *Coder*.

coster

V. *Eloi*.

Costes

(MN, vol. 139, f. 41, a. 1721)

Nissaga reusenca que s'estableix a la vila en el segle XVIII.

Costeta, la

«per la conservació de la marjada que en la Riera davant la partida dita la Costeta» (Doc. 584, 4-1-1729); «Costeta» (Còpia, f. 55, s. XVIII).

Cot de Copes, l'hortet del

«lo as de copas» (Doc. 581, a. 1595, «Memorial de la palla», full solt; MN, vol. 132, f. 332, a. 1664); «sis farian basas per las molinadas de las premsas al ortet que te la vila que era del Cot de Copas» (Doc. 1920, 23-9-1695).

Devia ser al clos de la vila; el sobrenom, compost, potser estava relacionat amb el cognom *Cot*.

Cots

Cognom a penes anotat en la documentació; probablement es tracti d'una mala transcripció o derivació anòmala de *Corts* o *Cot*.

«Cots» (Capbreu 1761).

Cova

V. *Maria C.*, *Roseta C.*

Cova, el mas de la

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

Crac

Renom que s'inicia en el segle XIX i que perviu fins al moment present, a vegades feminitzat, *Craca*.

Crac, el garrofer del

Arbre singularitzat (*Ceratonia siliqua*) al mas del Crac —avui *del Vernis*—, d'on rebia el nom. Els vells, quan sentien tocar a morts, deien: «un altre veí del garrofer del Crac», perquè aquest arbre era al costat de llevant del cementiri. Avui gairebé ja no ho diu ningú això, i el garrofer devia desaparèixer a mitjan segle XX.

Crac, el mas del

Al final de la pujada de Sant Antoni i a la part de llevant del cementiri; avui és més conegut per *mas del Vernis*.

«Mas Crac» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Crac» (Doc. 323, a. 1889).

Cremànimes

Sobrenom esdevingut per la funció d'una persona encarregada d'encendre les llànties d'oli de l'altar parroquial de les ànimes del purgatori (s. XIX).

Cremànimes, el mas de

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

Crenxet

Sobrenom de família, viu des de la darrereria del segle XIX.

Crestó

Renom del segle XX.

creu

V. **Sant Joan*.

Creu, la

«los vertederos de la población que son el sitio denominado *La Creu*, sito en la riera de Maspujols, y en el barranco de *Sta. Eulalia*» (PEREA, *Lleis...*, p. 29, que cita les ordenances locals de l'any 1872).

Bocí de terreny que devia estar situat als voltants de la cruïlla dels camins del Roquís i de Castellvell, ran de la riera de Maspujols, a la partida del Rieral. Antigament, en aquest lloc hi havia hagut una creu de terme, cosa que va donar nom al rodal.

Creu, la riera de la

«termino municipal de esta villa contiguo al ex-convento de san Francisco que formaba parte de la Riera de la Cruz» (Doc. 313, 5-7-1894).

Gairebé amb tota certesa el topònim ha de fer referència a la creu termenal de la plaça de l'Arbre —la Creu Coberta— i el curs fluvial alludit, al Rieró.

Creu Coberta, la

«l'altra cap es que tenim entes que la creu cubierta se va desfent y val mes acudir al poch que al molt penso seria be que se adobas» (Doc. 582, 27-6-1610); «y

un tros a la creu coberta afronte ab lo camí de St. Joan» (Doc. 694, a. 1620); «un tros a la creu cuberta» (Doc. 900, f. 19); «creu coberta» (Còpia, f. 19, s. XVIII).

Per les referències topogràfiques de la documentació llegida, el nom ha de fer referència a la creu de terme que antigament es trobava a la plaça de l'Arbre, destruïda a l'inici de la Guerra Civil espanyola de 1936.

Creu del Portal, la

«que la creu de les borges y la creu del portal» (Doc. 581, maig 1582).

Creueta, la

«per la obra de la Creueta» (Doc. 582, 23-4-1612).

Creueta, el camí de la

«camí de la creueta» (ROVIRA, *La desamortització...*, que cita fonts escrites de la desamortització de Madoz del segle XIX).

Creus, la mina de les

A la partida del Coll del Boc.

Cristòfol

(MN, vol. 139, f. 3r, a. 1695); «Cristofol» (Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Franco. Cristoful» (*Cadastrre 1899*).

Nom citat com a nissaga en fonts baptismals i capbreus.

Cros

Nissaga que documentem del segle XVII ençà.

(MN, vol. 135, a. 1608); «Cros» (Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «José Cros y Pujol» (Quintes, s/f, a. 1844); «Jaime Crós» (Acdip, p. 70, 1-4-1880; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cros, el mas del

Nova denominació del *mas del Trentaballs*, en canviar de propietari (s. XXI).

Cros, el maset del

A la partida del Puig Pedrós, vora el barranc de la Cambra; plantat d'avellaners i d'horta.

Cros del Cul Gros, el

Renom. Apellatiu per a diferenciar l'individu d'una família àmplia i amb el mateix cognom.

Crostes, el

Renom d'una persona que tenia moltes berrugues escampades pel cap i a la cara, de mitjan segle xx.

(MOREU, *Renoms...*, p. 69)

Cruset

Cognom citat almenys d'ençà del segle xvii, fins ara.

(MN, vol. 139, f. 25r, a. 1698; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862);
«José Pujol Cruset» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cruset, la granja del

Avícola. Al capdavall del carrer de les Passeres, a la partida de la Mola i vora el Rieró. Va ser la més important del poble fins als anys setanta del segle xx, en què deixà de produir. Avui el seu sòl es troba del tot urbanitzat.

(ACER, opuscle de la Fira de Sant Llorenç, Riudoms, 1963). El projecte d'urbanització de les terres de la granja data de juliol de 1995 (BOP, núm. 231, 7-10-1995, p. 2).

Cruset, el mas del

A la partida del Burgar, vora el camí de Vinyols a Tarragona.

V. t. *Mas del C.*

«Cubano»

Sobrenom d'un indià retornat d'Amèrica del Sud a la vila a finals del segle xix.

«Cubano», el mas del

«M. Cubano» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cuc

Renom de la vintena centúria.

Cugat

Nom de família que trobem escrit en fonts demogràfiques del segle xviii.

Cul

V. *Cros del C. Gros*.

Cul Baix, el

Malnom de mitjan segle xx.

(MOREU, *Renoms...*, p. 74)

Cul Caigut, el

Sobrenom d'una persona amb les cames molt curtes i que feia l'efecte d'arrossegar el cul (tercer quart del segle xx).

Cul de Cera, el

Àlies d'una persona efeminada, de mitjan segle xx.

Culebra, del

Renom de casa, conegut des de la primera meitat del segle xx.

Culer

Renom conegut durant tot el segle xx, que arriba fins ara.

Culer, les eres del

Al capdavall de la muralla Vella, fent cantó amb el carrer d'Orient. Els dies de festa especial o per barris, s'adobaven i s'hi feia ball amb acordions i guitarres, almenys fins als anys trenta del segle xx.

Cullera

V. *Divuit de C.*

Cullerot, el

Renom. Dit també el *Divuit de Cullera*, perquè tenia la boca molt gran, popularment dita *de rap*.

(MOREU, *Renoms...*, p. 72)

Culot

Malnom del segle xx.

Cunyat, el mas del

«lo mas del Cunyat» (Doc. 1880, a. 1464).

La poca documentació vista ens fa dubtar entre la grafia *Cunyat* i *Punyat*.

Cup

V. **Molí del C.*

Cuques, el mas de les

A la partida de les Comes d'Ulldemolins. Vora seu passa el barranc que s'ha format al final del camí de Mas de Minflo.

Cuquet

Renom que apareix referenciat a partir del tercer quart del segle xx.

Curiel

«Curiel» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Cognom pertanyent a un foc secular del segle xvi.

Cusam, el mas del

«M. Cusam» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Custòdia

Sobrenom que la memòria popular pot fer remuntar fins a la darrerria del segle xix.

Custòdia, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

Dabert

«Jaume Dabert» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Dadorta

«Joan Dadorta» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Dalmaba, la

Tros de terra a tocar de la riera de Maspujols —davall l'actual desviament del Rieró i del mas de la Calderera—, a la partida de la Clota. Sense dubte l'antropònim és una feminització del cognom *Dalmau*, i el mur al qual es fa esment en la documentació que aportem ha de correspondre's amb la *paret* o *estacada del Dalmau*, que entre els anys 1818 i 1874 havia canviat de propietari.

«en la heredad denominada de la Dalmaba invadiendo por completo las partidas conocidas por los nombres de Clota, las Molas, Freixa, Monserrada, Fontnova, Cuadra de Santa Eulalia, Campas y Convento» (Doc. 326, f. 144, 18-10-1874); «podria construirse una pared cerrando el paso a las aguas a continuacion de la denominada de la Dalmaba» (Doc. 305, f. 65, 28-12-1879).

Dalmau

Cognom esdevingut sobrenom, documentat entre els segles xv i xx.

«Guiamó Dalmau» (Fog. 1414); «Dalmau» (Doc. 1636, 7-6-1818; Doc. 2068, a. 1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Dalmau, el corraló del

L'actual *travessia de la Font*, abans de l'any 1969, data a partir de la qual se li va canviar el nom.

Dalmau, la font del

Font pública de ferro colat, amb aixeta de llautó instal·lada en una paret del corraló homònim. La gent gran deia que és la que donava l'aigua més fresca i bona del poble. Cal Dalmau era la casa de la taverna i queviures que hi havia davant del carreró on es troba la font, modernament coneguda per la «Bodega», al carrer Major.

«de la fuente de can Dalmau» (Doc. 323, f. 44, 24-11-1889); «que las aguas sucias que discurren por el acueducto del callejón de la calle Mayor en donde está colocada la fuente pública» (Doc. 868, f. 2, 16-8-1902).

Dalmau, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, sota el sender dels Matxos, al vèrtex del camí dels Cerdans (Coordenades en UTM: X 334.524, Y 4.554.666).

«M. Dalmau» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874).

Dalmau, la paret (o estacada) d'en

Mur de contenció contra els embats de la riera de Maspujols per evitar inundacions al poble; la construcció data del final del segle XVIII, està feta d'argamassa i de pedres i se n'ha conservat un fragment d'uns 50 m de llargària, d'una amplada d'1,20 m i una alçada vista d'1,8 m, amb contraforts; vora seu desguassa l'actual desviament del Rieró, sota el mas de la Calderera. És la denominació moderna de la *Dalmaba*.

«als enfrontants a la riera des de la paret del dalmau fins a encontrar la carretera [...] renovant les estacades» (Doc. 903, 5-11-1818).

Dalt

V. *Masets de D.*, **Reus de D.*

Dalt, el carrer de

«den pere ferran carrer dit de dalt» (Doc. 581, gener 1594); «pau ortoneda de sota la porta del carrer de dalt» (Doc. 581, a. 1595).

Hom suposa que deu ésser una altra denominació del *carrer de Sant Jaume*, en una època en què l'edifici religiós encara no devia haver influït en l'onomàstica urbana.

Dama

Renom viu a Riudoms almenys durant els darrers dos-cents anys.

(*Llevador*, f. 14, a. 1844)

Damo

Renom viu des del segle XIX fins al present; potser una masculinització de *Dama*.

Damo, l'hort del

En realitat era el petit jardí d'un xalet emplaçat a l'Hort del Camp —el primer que va ser edificat a la urbanització, pels volts de l'any 1950. Avui, casa i verger han quedat encaixats dins l'estructura viària del carrer de Rodolf Cavaller Tomàs, gairebé a tocar de l'avinguda de Josep M. Sentís.

Damo, el mas del

A la partida de Blancafort, vora el camí del Mas del Xulo i de la partió del terme riudomenc amb Reus.

Damunt la Vila

Denominació genèrica de la part alta del poble, la que inclou globalment les partides de terra de l'Hort del Camp i rodalies, situades amunt la vila, fora muralles.

(MN, vol. 63, f. 32, a. 1668)

Dasc

«Dasch» (MN, vol. 132, f. 147r, a. 1632).

Cognom que trobem en fonts escrites, sense continuïtat, però.

Daurell

(MN, vol. 132, f. 180, a. 1638); «Daumell» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Nom d'una família. El trobem ortografiat *Daurell* i *Daumell*, indistintament. Tal vegada, com apunta Moll, el cognom sigui una grafia aglutinada de la forma d'*Aurell*, del llatí AURELI.

Deferga

«Arnau Deferga» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Trobat en una sola ocasió, probablement d'origen francès.

Delgado

(MN, vol. 139, f. 107r, a. 1711)

Deniu

(MN, vol. 132, f. 108, a. 1626)

Cognom que només podem registrar escadusserament en el segle XVII.

depuradora, la

A la partida del Burgar, vora el camí de l'Urgellès o de la Font del Ros; inaugurada l'any 1992, recicla les aigües residuals de la vila, amb sortida per la riera de Santa Eulàlia. Supleix i amplia les funcions de les antigues basses del Poble.

Descarrega

Com a nissaga i motiu de família es coneix almenys des de la darrereria de la dinovena centúria.

«Agustín Descarrega Domenech» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Descoberta

V. **Casa D.*

Déunosvalla

«Berthomeu Deunosvalla» (Fog. 1414).

Deveses, el camí de les

Procedent del terme de Vinyols, puja en paral·lel per les confrontacions termenals amb Riudoms, es connecta amb el camí de Barenys, que troba a l'esquerra, i va a junyir-se al camí del Mas del Cruset.

(Ami., 385, s. XIX); «camino Devesas» (Còpies, 20-2-1954).

Diaris, dels

Sobrenom d'una senyora encarregada del repartiment de premsa diària al poble, durant els anys seixanta i setanta del segle XX.

Didetes

Motiu de família, ocasionat per l'antic ofici d'al·letar canalla d'altri a canvi d'uns diners.

dipòsit

V. *aigua*.

dipòsits

V. *aigua*.

dipòsits, els

Conjunt de setze dipòsits construïts a cel obert, per a diversos emmagatzematges industrials; emplaçats a la partida del Freixe, vora la carretera a les Borges i damunt del mas del Domènec. Van ser construïts pels anys setanta del segle xx i avui es troben sense ús.

Divuit de Cullera, el

Renom. Sinònim de *Cullerot*.

Doce

Nissaga procedent de Galícia, documentada a partir d'una relació de contribuents de mitjan segle xx.

«Daniel Doce» (*Cadastr*, 12, a. 1953).

Dolça

«Pere Dolça» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Cognom escrit en una llista de veïns de mitjan segle xv, sense continuïtat.

Dolçaines

Renom del segle xix, viu encara ara.

Dolçaineres, el mas de les

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols a Tarragona.

Dolcet, el mas del

És una denominació moderna del *mas del Tupiner*, d'ençà dels anys cinquanta del segle xx, quan va canviar de propietari.

Dolors

V. *Verge dels D*.

Dolors, el mas

«Manso Doloras» (Doc. 3207, 20-9-1861).

Domènec

Cognom documentat d'ençà del segle XVII, fins al present.

(MN, vol. 132, f. 84, a. 1623); «Domenech» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «José Domenech» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881); «Joan Domenech» (*Cadastr*e 1899; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Domènec, el corral d'en

«en lo corral dit den Domenech» (Doc. 68, 31-12-1791).

Domènec, el mas del

Denominació tradicional del *mas dels Capellans*, a la partida del Freixe —i anteriorment potser també dit *d'en Freixe*. És situat vora la carretera de les Borges del Camp, amb una àmplia estança i diversos corrals per a l'explotació d'aviram. Documentat des del segle XVII, ha pervingut fins ara. Serva una olivera d'interès local, per la seva monumentalitat arbòria.

«entra lo terme del forja i Riudoms aquí al mas den domenech acerca si feriem mollons» (Doc. 299, 15-5-1688); «M. Domenech» (Doc. 303, f. 40, 5-12-1880); «y domiciliado en el Mas Domenech partida Freixa» (Còpies, 19-8-1954).

Dòmine

Cognom esdevingut sobrenom, segurament a causa de la seva singularitat en el registre de fonts locals.

(Doc. 1165, a. 1862); «Antonio Dominé Montserrat» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastr*e, 12, a. 1953).

Domingo

Cognom àmpliament documentat d'ençà del segle XVII i que perviu en les nissagues locals.

(MN, vol. 132, f. 256, a. 1653); «Joan Domingo» (*Capbreu*, a. 1687); «José Solé y Domingo» (Quintes, s/f, a. 1843; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Domingo, el mas del

(Doc. 1165, a. 1862)

Don Felip, el mas de

A la partida del Bugar, tocant a la riera de Maspujols i enfront del terme de Cambrils. El topònim fa referència al senyor Don Felip de Ferrant, militar de l'exèrcit austriacista, de la família dels ducs d'Almenara Alta. L'edifici és del segle XVI i conserva una torre de defensa de planta quadrada amb merlets i mata-

cans, per bé que tot el conjunt resti força degradat i abandonat; també conserva un pou amb brocal, obrat, vora la riera i restes de conduccions d'aigua i de pletes. S'hi va viure fins als anys trenta del segle xx. S'hi han previst fer diverses actuacions arqueològiques (Coordenades en UTM: X 338.632, Y 4.551.941).

V. t. *Mas de D. F.*

«que toca al mas de don Felip» (Doc. 1920, f. 148, 25-7-1703); «Mas de Dn. Felip» (Doc. 1073, a. 1866); «en el manso llamado de D. Felip contiguo a este termino <de Vinyols>» (Doc. 2224, 23-10-1867); «M. Felip» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Don Felip, el molí de

A l'actual plaça de les Monges, a la banda on més tard es construiria l'edifici del col·legi de la Consolació, avui també desaparegut. Les referències que tenim sobre la seva indústria estan relacionades amb l'oleïcultura i l'aiguardent. Anteriorment es coneixia per *molí de Fiveller*.

«una oficina de fer ayguardent al cr. de las galanes y com alli se feya oli en temps passat» i «que la aygua que passa per dins de la vila junt a la bassa del molí de don Felip dona danys als trossos de devall de la vila y al camí» (Doc. 301, f. 124, 4-11-1701, i f. 129, 15-2-1702); «en la pnt. vila en lo carrer dit de St. Jaume devant lo Molí de Dn. Felip Ferran» (MN, vol. 71, f. 159, a. 1723).

Dona

V. **Fossa de la D.*

Donces

V. *Rossita D.*

Donís

(MN, vol. 132, f. 153r, a. 1633)

Nom de persona que la documentació cita com a cognom.

Donís, el mas del

A la partida de la Clota. Ens han parlat del *Mas del Donís* també com a partida, però no de manera generalitzada. Probablement es tracti d'una alteració fonètica del nom *Dionís*.

«Mas del Donís» (Doc. 1165, a. 1862).

Donya Blanca, el mas de

A la partida del Bugar, prop del camí de Vinyols a Tarragona.

Dovell

(MN, vol. 132, f. 199r, a. 1640)

Cognom a penes referenciat.

Draper, el molí

«del molí draper», «que a rebut den jaume plana moliner del molí draper» i «sous de la bora de la font del murtrar fins al molí draper» (Doc. 581, 21-1-1582, maig i setembre); «afronta ab la siquia del molí draper» (Doc. 900, f. 24); «un trosal molí draper» (Doc. 694, a. 1620).

dreuera

V. *Sant Pau*.

Duc

V. **Molí d'en D*.

Duc, cal

Antic edifici nobiliari del segle xv situat al carrer d'Amunt. El portal de la casa havia estat presidit per un escut de pedra dels Montalt i fins que el casal no va ser enderrocant, s'hi podien veure en molt bon estat arquitectònic uns arcs ogivals, una escala de pedra que arrencava del pati del portal —de terra batuda—, un altre pati interior enllosat, un pou de pedra i diverses voltes de canó; els embigats de fusta, per contra, eren força malmesos, per bé que s'hi veien restes de dibuixos pintats de color vermell i negre. Aquest solar, en el segle xx, en part era ocupat pels establiments del Principal Cinema i de la ferreria de cal Fargues, avui totalment desaparegut i substituït per una casa de veïns (a. 2000). El títol nobiliari que ha quedat com a nom de casa és l'atribució que corresponia a D. Juan Antonio de Fiveller Taverner Bru y González, marquès de Villel, comte de Darnis, gran d'Espanya de primera classe, gentilhome de cambra, cavaller i Gran Creu de l'orde espanyol de Carles III.

Duc, el mas del

A la partida de la Sénia, entre el camí de la Sénia i la riera de Maspujols.

Duran

Cognom que repeteixen les fonts documentals en un llarg període que va del segle xvi al xx.

«Franci Duran» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1636, 7-6-1818); «Franco. Duran» (Quintes, s/f, a. 1843); «V. de Joan Duran» (*Cadaastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Duran, el mas del

A la partida de Blancafort, entre el camí de Blancafort i la carretera del Parc de Samà.

(Doc. 323, a. 1889); «domiciliados en las afueras Mas Durán» (Doc. 383, f. 34, 14-12-1939).

Duranica

«Joan Font dit duranica» (Òbits, 27-11-1669).

Renom que trobem escrit en llibres sacramentals del segle XVII, potser hipocorístic de *Duran*.

Ela i la i, la

Renom col·lectiu de dues amigues, una de molt prima i espigada, i petita i rabassuda l'altra, que sempre anaven juntes de passeig (primera meitat del segle XX).

Electra

V. *Fàbrica de l'E*.

Elies

(MN, vol. 132, f. 293r, a. 1659; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41).

Nom que les fonts documentals dels segles XVII i XIX esmenten com a cognom de diverses famílies de la vila. És el cas de Tomàs Oriol i Elies, mossò de lleva l'any 1844 i síndic del gremi local de ferrers el 1886.

Elisa, de l'

Antropònim esdevingut sobrenom de casa des de l'inici de la vintena centúria.

Eloi, ca l'

Nom esdevingut sobrenom i que té origen en el propietari de la casa d'Eloi Trilles Cabré (1875-1913). L'edifici havia estat seu del Foment Agrícola (1916) i l'any següent s'hi va instal·lar l'Ateneu Tradicionalista. Malgrat que no és un nom abundant, a Riudoms sant Eloi va tenir capella pròpia en el segle XVII, i en el segle XIX apareix com a cognom (Antoni Baiget Eloy, síndic del gremi local de fusters). Aquest sant era patró dels ferrers, entre altres oficis.

Eloi, el coster de l'

Tros de terra del mas del Xanxo, situat a la partió d'aquesta finca amb el mas de l'Eloi, del qual devia prendre el nom. Actualment, és una parada plantada d'a-

vellaners però fins als anys seixanta del segle xx havia estat plantada de vinya i cereals —dita llavors *terra de pa i vi*.

Eloi, el mas de l'

Petita peça de terra, avui de regadiu, a la part nord del mas del Xanxo i sota les terres del mas del Ros. Té un maset, d'imitació modernista en la façana, emplaçat vora el camí de la Clota. Fins a l'any 1998, en que canvià de propietaris, la finca era plantada d'avellaners, però avui hi abunden les oliveres i l'enjardinat.

Elsa, casa

Propietat esmentada en un document del segle xiv, sense continuïtat.

(Cancelleria, a. 1386)

Emmascarat

Renom popular de mitjan segle xx.

«empalme»

V. *Borges*.

Empelta, de l'

Sobrenom de casa, relacionat amb l'ofici d'empeltar (s. xix-xx).

Emperador

Renom del segle xvi que ha pervingut viu fins al segle xxi.

«Jaume ferran dit lo emperador» (Esc., vol. 13935, 17-1-1537).

Enamorats, la travessia dels

Denominació estranya imposada l'any 1969 al nom popular de *corraló del Forn o del Boter*.

(DE, Tarragona, 3-XI-1970)

Encartonada

V. *Cigala E*.

Enderrocat, el molí

«per un tros al mas de gomandi y moli enderrocat afronte ab la siquia que lleva aigua de la llexar» (Doc. 694, a. 1631).

Només sabem que era emplaçat a la partida de Mas de Gomandí i que se servia de l'aigua de la riera de Maspujols; per la referència documental apuntada ja era ensulsiat en el segle xvii.

Enric Castro Casanovas, el carrer d'

Nou vial de la urbanització de la Mola; connecta la muralla de la Font Nova amb el carrer de Salvador Espriu. Enric Castro Casanovas (1928-2002) fou alcalde de la vila durant dos períodes franquistes distints.

Entremaliat, l'

Era una quadra d'equitació, moderna, a la partida de les Planes del Roquí, que va funcionar pels volts dels anys setanta del segle xx.

Era, el mas de l'

A la partida del Coll del Boc, vora la riera d'Alforja i de la Torre. Ròneg, encara conserva una era de cairons ran de mas, protegida amb un mur de pedra.

«lo mas de la era» (ACER, núm. 119, 23-XI-1587).

Era, el tros de l'

«lo tros de la era» (ACER, doc. 119, a. 1587); «al tros de la era» (Doc. 2870, 28-2-1763).

eres

V. *Barreter, Boter, Colomer, Culer, Gavalrà, *Pere, Roquí, Saliner*.

Ermità

Renom d'ofici eclesiàstic. La darrera persona que el va dur havia exercit aquest càrrec a Sant Antoni, fins al temps de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939, per bé que la casa continuà habitada per funcionaris de la vila fins als anys vuitanta del segle xx.

Ermità, la font de l'

És vora el Freixe i l'aigua procedeix de la font del Comú, a la plaça de Sant Antoni. Ha sofert diverses remodelacions d'ubicació i de guarniment, però encara subsisteix, malgrat que sense que l'hi ragi aigua (a. 2004).

ermites

V. *Sant Antoni, Sant Joan*.

Esbarrat

Àlies de persona (s. XIX).

Esbarrat, el mas de l'

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

escales

V. *Plaça, Sant Antoni*.

Escarabató

Renom que es manté viu durant tot el segle xx.

Escarabató, el mas de l'

Sota el mas del Carabassa, a la partida del Freixe. Les terres s'estenen en davallada vers el barranc del «Recreu» i s'hi accedeix pel camí de carro que duu als masos de Califòrnia i del Carabassa, des de la carretera de les Borges del Camp. Té habitatge i corrals de bestiar de peu rodó.

Escardó

Nom de família que citen els censos de principi del segle xx.

«Juan Escardó Mató» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Escardó, el cafè de l'

Era a la plaça del Castell, avui *de l'Església*; subsistí fins a la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. Conegut posteriorment amb el nom de *Timbaler* i, de manera oficial, per *bar Sport*.

(*Guia de la província*, p. 228)

Escaró

(MN, vol. 132, f. 97r, a. 1625)

Cognom que citen les fonts documentals.

Escobero

(MN, vol. 132, f. 176r, a. 1637)

Escoda

Nom de família, ara convertit en sobrenom.

«Joan Escoda» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Joan Scoda» (*Levador*, f. 17v, a. 1586); «Escoda» (Doc. 1073, a. 1866; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Escolà

Renom que es documenta en el segle xx.

Escolà, les parades de l'

Tros de terra al llinar de la fita del terme de Riudoms amb el de Maspujols, davall de la via del tren i a prop de la riera de Maspujols, a la partida del Puig Pedrós. De molta anomenada, sobretot a la vila esmentada, on pertanyien abans d'un darrer amillament del segle xx. *Escolà* és un renom viu a Maspujols i a Reus.

(MANENT, «Toponímia de Maspujols...», p. 234, a. 1966)

escoles, les

A l'Hort del Camp, situades entre el camí de les Passeres i els carrers de la Sardana i de Joan Miró. A principis del segle xx les escoles públiques es trobaven ubicades al mateix edifici de l'Ajuntament, però a partir de 1881 ja es parla de construir-ne de noves, als afores del poble, a causa del creixement demogràfic i del caràcter universal que prenia l'escolarització, un projecte que es consolidaria l'any 1910. La subhasta d'obres del nou complex educacional s'aprovà el 1950; la primera pedra es va posar l'any següent i el 1954 va ser inaugurat. Per a distingir-les d'una segona fase o ampliació del col·legi que va fer-se l'any 1978, aquest grup ha estat rebatejat com *escoles velles*, en contraposició a les noves.

(Ac dip, 18-11-1881); «el Ayuntamiento acuerda la construcción de un edificio destinado a Escuela pública en esta villa en la partida Norte y camino conocido camino de las paseras» (Doc. 870, 28-4-1910); «y del estado en que se encuentra el proyecto sobre la construcción del grupo escolar en esta villa» (AC, 22-2-1948). El cost de les obres fou d'1.274.592 ptes. (Actes, f. 65, 22-2-1948; BOP, núm. 277, 24-11-1950). L'Ajuntament passà a denominar oficialment aquest complex escolar amb el nom de *Beat Bonaventura Gran*, segons acord del Ple del 21-11-1954.

escorxador, l'

Era al capdamunt del carrer de les Passeres, a tocar de les escoles, voltat de plantaners d'ombra. L'edifici va ser projectat el 1881 i construït l'any 1899, sobre terrenys de la Mola comprats per l'Ajuntament; va subsistir fins a l'any 1992. Era de caràcter municipal i la seva entrada en funcionament va posar fi al sacrifici de bestiar en cases o coberts particulars o en el bell mig de carrers i places (la plaça del Pou, per exemple, era un dels llocs més habituals per a sacrificar bestiar, almenys fins a la darrereria del segle XIX). El seu espai avui és ocupat per la plaça dels Gegants. Popularment, dit el *matadero*.

(Ac dip, 18-11-1881); «del terreno para emplazamiento del matadero» (Doc. 310, f. 53, 11-10-1885); «adquirir una porción de terreno de la finca denominada Mola [...] al efecto de construir un matadero público» (Doc. 870, 1-9-1910); «tratar de la mencionada destitución del conserje y encargado del matadero» (Doc. 365, 5-2-1899; PEREA, *Lleis...*, p. 79).

Escorxador, el camí de l'

Una altra denominació del *camí* o *carrer de les Passeres*.

(Ami., 73, s. XIX)

Escuder

«Magín Escudé» (Quintes, f. 129, a. 1840; Doc. 1165, a. 1862).

Escumaro

(MN, vol. 132, f. 200, a. 1640)

Trobat en comptadíssimes ocasions.

església

V. **Vella*.

església, l'

A la plaça homònima. Coordenades en UTM: X 336.565, Y 4.556.206. Vegeu-ne l'explicació històrica en el capítol de la introducció «Els edificis religiosos».

Església, la plaça de l'

És el pla de davant l'església parroquial de Sant Jaume apòstol. En conjunt, l'espai obert és de 4.100 m², amb unes petites zones enjardinades i una font-broglador inaugurada l'any 1977. La urbanització moderna del lloc va fer-se l'any 1858, data en la qual es posaren a subhasta alguns dels darrers patis urbanitzables i s'edificaren els porxos. En el subsòl hi va haver les sitges de la vila i més tard aquest espai subterrani fou rehabilitat com a refugi antiaeri en la Guerra Civil espanyola de 1936.

«Plaza de la Iglesia» (ACER, núm. 1, llibre de Joseph Torres y Rivé, a. 1775); «de la família coneguda per Simó de la Plaza de la Iglesia» (ACER, núm. 59, llig. C, a. 1788).

Esmolador, el moli

«que la vila a venut lo moli esmolador que la vila te los espais en la siquia de la aygua de la font del murta» (Doc. 842, 9-10-1601); «un moli esmoledor» (Doc. 694, a. 1620).

Espanyol

Cognom citat en una llista de veïns del primer quart del segle XX.

«Esteban Español Rovira» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Espanyol, el cafè

Al carrer Major, durant els anys immediats de la postguerra; fins als anys noranta del segle xx encara podien veure's les lletres del nom pintat sobre la portallada de l'edifici.

«para instalar un café en la casa número veinte y dos de la calle Mayor y de rotular el mismo con el nombre de Café Español» (Actes, f. 42, 11-4-1940).

Esparter

Motiu d'ofici que a Riudoms es coneix documentalment almenys des del segle xix.

Espasa

«Joan Spasa» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 30, a. 1567); «José Espasa Fongibell» (Acdip, p. 54, 13-3-1885).

Espelt, de l'

Motiu de casa que deu tenir relació amb la gramínia (s. xix-xx).

Espelta

(MN, vol. 131, f. 21, a. 1564)

Prole registrada en el segle xvi.

Esperó, l'

«de la mina de agua que se halla dentro de la finca de su propiedad enclavada en este termino municipal conocida por el nombre de La Esperó y cuya masia linda en la riera de Maspujols» (Doc. 324, f. 21, 13-2-1876).

Mina d'aigua privada el nom de la qual respon al desig del propietari de la finca de trobar aigua que fes possible el conreu d'hortalisses, segons la memòria oral que ha pervingut.

Espia

Motiu personal, conseqüència d'una anomalia visual, de la segona meitat del segle xx.

Espinós

(MN, vol. 131, f. 193, a. 1590)

Cognom documentat en el segle xvi.

Espriu

V. *Salvador E.*

Esquella

Cognom d'un cap de casa del segle xv i que després es va transformar en motiu de casa; molt popular entre els segles xix-xx.

V. t. *Ros de l'E.*

«Johan Squellat» (Fog. 1414).

Esquellot, de l'

Motiu que hom recorda viu en la parla des del final del segle xix i fins a la segona meitat del segle xx.

Esquer

(MN, vol. 132, f. 145, a. 1632, f. 261, a. 1654; MN, vol. 139, f. 14, f. 36, a. 1700)

Amb grafia vacil·lant: *Asquer, Esquer, Squer*.

Esquerrera, l'

Renom de família que es manté viu durant bona part dels segles xix i xx.

Esquirol, el camí de l'

És un tram del camí de les Arenes o Fondo, que antigament anava a la platja de Vilafortuny, fins al lloc conegut per *l'Esquirol*, prop de la desembocadura de la riera de Maspujols, on s'han trobat restes d'una vila romana d'època republicana. En aquell port natural es produí força activitat comercial al final del segle xvii i al llarg de tot el segle xviii, especialment en el comerç de l'esperit del vi, en el qual Riudoms s'especialitzà tant a través del conreu de la vinya com en la destil·lació de vi en olles. La gent encara avui recorda haver vist l'indret ple d'aiguamolls i una fauna i flora autòctones, al final del camí i a les envistes del mar.

«a lasquirol» (Doc. 842, 18-7-1604); «a ponent ab lo camí del Esquirol» (MN, vol. 71, f. 51, a. 1720); «a ponent ab lo cami de lesquirol» (Testaments, 12-4-1724); «que allarguia lo empedrat del cami de Viñols de modo que no sia tant precipitat que se recomponga lo del cami fondo o del esquirol» (Doc. 68, 29-12-1803); «que linda á oriente, con el camino del Esquirol o Arenas» (ACER, núm. 100, llig. D, a. 1811); «la terra venen ab lo cami dit del Esquirol» (ACER, núm. 83, llig. D, a. 1841); «el camino de Esquirols» (Doc. 135, a. 1872).

Estacada, l'

Mur per a la contenció d'aigües posat a la riba dreta de la riera de Maspujols, a l'altura del pinar del Sec. Amb tot, n'hi havia diverses al llarg del recorregut de la via fluvial. Fetes normalment de botges i reforçades amb llenya seca i enderrocs d'obres de la vila, tenien la funció de protegir les ribes dels embats de l'aigua o fer d'aturall contra les esllavissades. Hom les documenta entre els segles *xvi* i *xx*. La parèmia popular diu «A Riudoms, la gran cisterna / el campanar al descobert / l'estacada foradada / i la riera passa al dret», en al·lusió als desastres que pot produir l'aigua fora de llera, sense control. A PEREA, *Història...*, p. 59-65, es parla àmpliament sobre aquestes construccions riudomenques de defensa contra els efectes dels aiguats.

«[construir estacades per] lo perill que esta la horta y les cases de la reba com nos abiam de regir en rompre les parades y marges y morases que son dins la riera» (Doc. 581, 6-11-1580); «perque se cuidian de disposar la margedada o estacada alla ont mes se reconega ser convenient» (Doc. 584, 16-1-1728); «han acordat treballar a la estacada de la riera pera evitar los perjudicis que continuament ocasiona» (Doc. 302, f. 126, 24-9-1843).

estacades

V. *Dalmaba*, *Dalmau*, *Font Nova*, **Vella*.

Estalella

«Jaime Gispert Estalella» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881).

Apareix en les llistes de talla de mossos.

estancs

V. *Nou*, *Plaça*.

Estanislau, el mas de l'

«M. Estanislao» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Estarrufat

Àlies del segle *xx*.

Estel

Renom que perviu del segle *xix* ençà.

Estel, el mas de l'

En coneixem dos, un a la partida del Bugar, prop del camí o carretera del Parc de Samà, i l'altre a l'Alqueria.

Estella

(MN, vol. 131, f. 181, a. 1589)

Cognom.

Esterol

«Miquel Sterol» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Cognom que Iglésies cita en la transcripció de caps de casa de mitjan segle xv, sense que li haguem pogut seguir, però, l'evolució local.

Esteve

Com a progènie el citen diverses fonts documentals des del segle xv —llibres sacramentals, lleves militars i capbreus—, amb continuïtat en els segles següents.

«Ramon Stheve» (Fog. 1414; MN, vol. 139, f. 11r, a. 1712); «Esteve» (Capbreu 1761; ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194, que cita fonts escrites del segle xix); «Antonio Esteve Domingo» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Estevenies

Sobrenom de família (s. xix-xx), aplicat a les filles d'un cap de casa anomenat Esteve.

Estiu, les pletes de l'

«las Pletas del estiu» (Doc. 2933, a. 1768).

Estivill, el mas de l'

A la partida de Mas de Gomandí, vora el mas d'en Siurana i la riera de Maspujols, a tocar de la carretera d'Alcolea del Pinar.

«M. Estivill» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Estrader

(MN, vol. 132, f. 142r, a. 1631)

Nom de família registrat en documents del segle xvii.

Estret, el torrent

«y un tros al torrent estret» (Doc. 694, a. 1620).

Estudi, l'

Centre de preparació d'estudis mitjans, instal·lat a la vila d'ençà del curs 1891-1892 i desaparegut a mitjan segle xx. Preparava els nois que volien fer els primers cursos de batxillerat de manera lliure. Oficialment s'anomenava *Venerable Gran* i va tenir diverses ubicacions; una de les darreres va ser una casa particular de l'actual travessia de Maragall.

«Estupendo», l'

Motiu de persona que sempre feia anar aquest adjectiu, a la segona meitat del segle xx.

Eucaliptus, l'

Arbre singularitzat de la família de les mirtàcies, *Eucalyptus globulus*. Era al mas del mateix nom, vora la carretera de la Sénia; mort per efecte de la gelada de 1956, fins als anys vuitanta del segle xx encara es mantingué alçada la soca i part del seu robust brancatge sec.

(Actes, f. 33r, 23-2-1956, sobre els efectes de les gelades locals)

Eucaliptus, la granja de l'

D'aviram, al mas del mateix nom. Funcionà fins als anys seixanta del segle xx, però avui ja és desapareguda.

(ACER, opuscle de la Fira de Sant Llorenç, Riudoms, 1963).

Eucaliptus, el mas de l'

A la partida de Sant Francesc, a tocar de la carretera de la Sénia. Antigament era conegut per *mas del Pedrol*.

Eudald Patisser, el mas de l'

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

«M. Eudald» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874); «M. Eudal» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Eudalet, el mas de l'

«Mas Audalet» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Eudalet» (Doc. 325, f. 14, 22-2-1875).

Eura

V. *Rafal de l'E*.

Eusebi, la premsa de l'

Era al costat dels rentadors públics, a l'inici de la confluència del carrer de Sant Antoni i de la muralla Vella. En aquest edifici —ara dit *del Vidal*— modernament s'expenia menjar per a bestiar i fitosanitaris per al camp.

Fabra

«ab terra de P. Fabra» (GORT, *Riudoms...*, p. 14); «Item, contra Guillelmum Fabra et eius Elichsendem, habitatores de Rivoulmorum» (*El Liber...*, p. 387, a. 1347); «Fabra» (MN, vol. 139, f. 40r, a. 1721).

Cognom que citen fonts documentals dels segles XII i XVIII.

Fàbregues

«Fabregas» (MN, vol. 139, f. 72, a. 1705).

Fàbrica, la¹

V. *Bòbila*.

Fàbrica, la²

Establiment de teixits d'indianes i de lones de vaixells (s. XIX), ubicat a la plaça del Portal del Torrent. En aquest solar avui s'aixeca una casa de veïns.

Fàbrica de l'Electra, la

Primera indústria local d'electricitat que inicià la substitució de la il·luminació pública de petroli per gas acetilè, al principi del segle XX —el 1866 ja havia estat substituïda la il·luminació d'oli per la de petroli. Instal·lada al costat de ponent de la plaça de l'Arbre, davant de la bàscula, al corraló de la Serra i, actualment, *carrer de Joan Bergós*. Inicialment, en el nucli urbà s'installaren seixanta-set punts de llum de tretze bugies cada una, més sis a l'Ajuntament i tres a l'escorxador, i tenien un ús regulat d'acord amb la claror del temps i amb les festivitats locals. La il·luminació fou inaugurada l'any 1903 i la fàbrica vuit anys més tard. A partir de 1912 s'encetarà el procés d'il·luminació elèctrica de la vila. El seu solar avui és ocupat per una casa de veïns.

«ofreciendo iluminar la población por medio de gas acetileno y pidiendo así mismo autorización para canalizar las calles de esta villa para colocar cañerías para el paso de dicho fluido, toda vez que tiene proyectado instalar una máquina para el alumbrado particular de varios vecinos...» (Doc. 867, f. 6, 1-11-1902).

Facundo, l'hort del

Damunt de l'hort del Serra. Abans de la Guerra Civil espanyola s'hi havia fet planter d'hortalisses i verdures per a la venda pública.

Fadrins, la travessia dels

Moderna denominació de l'antic *corredor de l'Apotecari*. Uneix el carrer Major i el d'Avall. L'any 1969 fou rebatejat amb aquest nom estrany a l'onomàstica local.

Falcó

«Falcó» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Cognom que registren les fonts sacramentals.

Falset, el camí de

L'actual *carretera de Riudoms a Montbrió del Camp*, que s'adreça cap a la capital del Priorat per Botarell, Riudecanyes i el coll de la Teixeta. És una denominació gairebé en desús.

«afronta ab lo camí de falset» (Doc. 900, f. 22, a. 1599); «lo camí vell de falset» (MN, vol. 66, f. 184, a. 1690); «al camino de Falcet» (*Relación 1769*, f. 131, a. 1779; *Llibre vàlues*, f. 15, 22, 34, 41, 44, 76).

Fan Fan, el

Sobrenom confeccionat per la mateixa persona que el duu i obtingut a partir d'escurçar els mots *fantasma* i *fanfarró*. L'individu es va fer retolar aquest mot a tots els vehicles de motocròs que utilitzava en les competicions esportives, en els anys noranta del segle xx; era força popular entre la joventut.

Fanet

Renom actual però que pot tenir relació amb l'antropònim *Faneta*, documentat d'ençà del segle xvi.

Faneta, el mas de

«y una sort al mas de Faneta» (Doc. 900, f. 12, 24, a. 1599).

Fargues

Cognom que documentem d'ençà del segle xvii, i que es manté viu fins ara.

(MN, vol. 135, a. 1604; MN, vol. 132, f. 115r, a. 1628); «Fargas» (Doc. 1636, 7-6-1818; *Ac dip*, p. 180, 2-4-1879); «V. de Pere Fargas» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Fargues, la ferreria del

Installada en els baixos de cal Duc, al carrer d'Amunt; va funcionar entre els anys trenta i setanta del segle xx.

Fargues, el mas del

A la partida del Molí de Vent, vora el barranc de la Cambra. Actualment, els terrenys són plantats d'oliveres i d'avellaners, amb una terra molt tragellada. En uns darrers aplanaments (a. 2000), va destruir-se un poblat prehistòric que havia aparegut en el subsòl.

«la otra llamada Verge Maria situada en este termino y partida la clota que tiene su boca o salida al camino que va al manso de Juan Fargas» (Doc. 1854, 12-12-1854).

Fargues, la mina del

Al mas del mateix nom i partida del Molí de Vent. Coneguda també per *mina de Verge Maria*.

«para su riego de la mina del Fargas» (ACER, núm. 74, llig. D, a. 1885).

Fargues, el pinar del

A la riera de Maspujols, a la partida de la Clota. Es tracta d'una plantació de pins per a protegir les terres d'inundacions d'aigua i de moviments alluvials, amb funcions d'estacada.

Fargues, la torre del

És una altra denominació del *Molí de Vent*, pel nom d'un propietari de la finca.

Fariners, els molins

«en los molins fariners» (Doc. 1920, f. 43, 2-9-1696).

Fart d'Olla

Sobrenom de família, conegut almenys des del segle XIX.

Fascola

«Joan Vinyes dit lo fascola» (Doc. 694, a. 1620).

Fatxes

V. *Coll de F*.

Faves

Renom que hom pot fixar en la tradició oral almenys des de la darrereria del segle XIX.

V. t. *Pepito F*.

Faves, l'hort del

S'hi entrava per un caminet que sortia de la muralla de la Font Nova, sota el corraló de l'Hort de la Sorda, avui convertit en vial urbà i anomenat *del Molins Nous*.

Felip¹

V. *Don F.*

Felip²

«Jaume Felip» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 135, a. 1610; MN, vol. 132, f. 98r, a. 1625).

Cognom que trobem en un còdex del segle XVI, a vegades feminitzat, segons sigui el gènere del seu portador (*Felip / Felipa*).

Feliu

Nom esdevingut renom actualment.

Feliu Ric, el

Renom. Persona amb pretensions de riquesa, sense tenir-ne.

(MOREU, *Renoms...*, p. 98)

Fèlix

«Vicent Felix» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Femera

Renom del segle XX.

Fenromà

Prole que apareix transcrita amb aquesta grafia en una llista de caps de casa de mitjan segle XVI. Segurament un *lapsus calami* de *Sant-romà*.

«En Fenroma» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

«Feo», el

Malnom. Guàrdia urbà amb una faç poc atractiva; feia trilogia amb el «Bueno» i el «Malo», també policies locals, parodiats com a personatges d'una famosa pel·lícula dels anys vuitanta del segle XX.

Fericoler

Renom. Hom recorda que antigament aquest mot responia a una varietat d'hortalissa del tipus col-i-flor.

Fernàndez

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41).

Cognom que trobem en fonts militars de l'any 1795.

Ferrà

V. *Joan Miró i F.*

Ferran

Nom de família que apareix escrit per primera vegada en llistes de veïns de l'any 1414 i de 1497, aleshores el més nombrós del conjunt —un 10,25 %, ja que el trobem en setze ocasions—; mig segle després, continua essent la nissaga més abundant d'una llista de caps de casa, però ara amb un 6,33 %. En el present continua viu.

(IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 239, a. 1596); «Joan Ferran dit codony corder de la pnt. vila» (Testaments, núm. 60, 21-8-1704); «Ferran dit Frunsit» (Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Pablo Barbará y Ferran» (Quintes, s/f, a. 1844); «Anton Ferrant» (*Cadaastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ferran, el carrer de

A les parcel·les homònimes. Transversal als carrers de Mont-roig i de les Borges del Camp. El nom prové de l'antic propietari de les terres urbanitzades, Jaume Ferran Mestre.

Ferran, el mas del

A la partida de la Sènia; el mas, una construcció del segle XIX, és d'una planta i a la façana conserva un rellotge de sol; actualment és més conegut per *del Galant*.

Ferran, la mina

«ix en lo terma de Riudoms a la mina ferran al mas den Gomandi» (Doc. 299, 30-1-1692).

Ferran, les parcel·les

A tocar de les terres del convent de Sant Joan, vora de la carretera de Reus. Es tracta d'un terreny urbanitzat a partir dels anys seixanta del segle XX i que actualment comprèn els carrers de Vinyols, de Mont-roig, de les Borges del Camp i de Ferran.

Ferranet

Sobrenom que es documenta almenys des del segle XIX i arriba fins ara.

Ferranet, el mas

«Mas Ferranet» (Doc. 325, f. 74, 8-8-1875); «M. Ferranet» (Doc. 308, f. 114, 23-11-1882).

Possiblement un diminutiu del cognom *Ferran*.

Ferrans, el torrent dels

«una part al torrent dels ferrans» (Doc. 859, f. 6, s. xv).

És possible que faci referència al torrent de Santa Eulàlia, quan passa per la finca dels Ferran.

Ferrater

Nèxia que les fonts documentals anoten fins als nostres dies.

(MN, vol. 132, f. 90, a. 1624; MN, vol. 139, f. 119, a. 1713); «Ferrater “Trobat”» (Capbreu 1761); «Eudaldo Ferraté Anglés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ferrater, el mas del

A la partida Mas de n'Albi, afrontant amb terres del mas del Gotzo, vora l'inici del camí dels Catalans.

Ferrer¹

V. *Francesc F. i Guàrdia*.

Ferrer²

Nissaga citada per primera vegada en un document de principi del segle XIV, i es manté viva fins ara.

«Petrus Ferrer, fuster, habitator de Rivoulmorum» (El *Liber...*, p. 396, a. 1347); «Pere Ferrer» (Fog. 1414); «Mossèn Johan Ferrer de Busquets» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Pere Ferrer Cabrer» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 28, a. 1567; MN, vol. 139, f. 10, a. 1696; Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Ferré» (Quintes, f. 129, a. 1840); «Jaime Ferré» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ferreres

«Ferreres mestre de cant» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

ferreria, la

De la ferreria local es té referència escrita des de l'any 1158, quan Arnau de Palomar confirma l'establiment d'una fàbrega, amb la concessió afegida de terres,

casa, hort i un tros de terra per a plantar vinya (GORT, *Riudoms...*, p. 13). L'any 1912 hom comptabilitza l'existència de set ferrers locals.

V. t. *Fargues, la f. del.*

Ferrocarril, el pont del

Al final del segle XIX la construcció d'una via fèrria que passés pel terme anava lligada al mercat de fruites i verdures, que aleshores a Riudoms prenia embranzida, amb el debat sobre la conveniència d'impulsar o no unes vies de tren de Reus a l'Hospitalet i a Móra, amb baixador a Riudoms, per tal de comercialitzar millor els productes agraris. L'empresa no reeixí i el traçat es féu per la banda nord del terme —partides de Mas de Gomandí i del Puig—, però amb estació a les Borges del Camp, de manera que la via va haver de salvar la llera del curs fluvial de Maspujols amb la construcció d'un pont. Les finques riudomenques expropiades van ser una vintena —la majoria de terratinents de les Borges del Camp, Maspujols, Reus i Tarragona—, i l'ocupació es va fer a l'abril de 1888, però els projectes i els debats daten de 1861.

(DR, 9-6-1861, p. 2; Doc. 379, 21-6-1900); «entre la carretera de Alcolea de Pinar a Tarragona y el puente del ferrocarril de Madrid, Zaragoza y Alicante» (PEREA, *Història...*, p. 52; BOP, núm. 79, 3-4-1888, p. 1).

Fesoler, el mas del

A la partida de les Comes d'Ulldemolins. Prop del mas, l'any 1932, es descobrí una necròpolis romana. Per un error d'impremta en un text de Salvador Vilaseca —segons informació facilitada per Jaume Massó Carballido—, aquest mas apareix retolat modernament *Pesoler*.

(MANENT, «Toponímia de Maspujols...», p. 37, a. 1966)

Fexa

V. **Joan F.*

Figa

V. **Gravat de la F.*

Figa de Ballarina, la

Renom del segle XX, atribuït a certa persona que caminava amb uns peculiars aires efeminats.

Figuera, la

Arbre singularitzat de la família de les moràcies, a l'Hort del Camp, darrera de l'hort del Damo; va desaparèixer cap als anys vuitanta, arrencada com a conseqüència de la nova urbanització que s'hi va construir.

Figueral de les Borges, el

No tenim més referència d'aquest topònim que el simple nom, trobat en documentació del segle XVII. L'explotació d'aquest arbre fruiter, com també de les moreres, va ser força abundant en el terme riudomenc i comarcal —conreat per a l'alimentació de les persones i de les bèsties—, almenys entre els segles XVII i XVIII.

(Doc. 694, a. 1620)

Figueres

Progenie que trobem escrita per primera vegada l'any 1497 i que en el segle XVIII apareixerà lligada a la noblesa menor local, com una de les principals contribuents de la vila.

«Pere Figueres» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Jaume Figueres» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; Doc. 1636, 7-6-1818); «José Anto. Figueras» (Quintes, f. 36, a. 1853); «Bienvenido Figueras» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Figueres, cal

Establiment públic d'oci i espectacles, al carrer d'Amunt. Hi havia el local La Palma Riudomenca.

«casa de Figueras» (Doc. 809, 9-12-1806).

Figueres, el cine de Cal

Era al casal de cal Ribes, al carrer d'Amunt, conduït per Enric Ferrer Guinjoan, àlies *Sutís* (1892-1971).

(DE, 25-VIII-1971)

Figueres, el mas d'en

A la partida de Blancafort.

«Pere Figueres del Mas» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 46, f. 10, a. 1562); «lo mas den figueres» (Doc. 581, 12-2-1605); «Mas den Figueres» (Capítol, f. 45, 20-4-1703); «amb lo camí que va al mas de dit Dr. Figueras [...] y ans Galvalda» (MN, vol. 100, f. 22 i 24, a. 1736).

Figueres, el mas del

A la partida del Burgar, a l'esquerra del camí de la Font del Ros i sota la carretera de Montbrió del Camp.

Figueres, la mina del

A la partida de Blancafort. Segons estadístiques oficials de l'any 1944, el seu cabal d'aigües s'estimava aleshores en 3 litres per segon.

(Doc. 335, f. 25, 1-11-1868; Ami., 349, s. XIX).

Figueres Lluny, el mas de

(Doc. 1165, a. 1862)

Figuerola

Cognom que citen les fonts documentals dels segles XVIII-XX.

«Ramon Figuerola» (BORRÀS, *Riudoms...*, p. 48; Doc. 1165, a. 1862; *Cadastrè*, 12, a. 1953).

Figuerola, el mas del

A la partida de Blancafort, a la partió del terme amb Reus; s'hi accedeix pel camí de Riudoms a Vila-seca. Avui ha estat transformat en cementiri d'animals de companyia.

Filador, el

«un tros junt lo filador devall la vila» (Doc. 694, a. 1620).

Filella

(Doc. 1165, a. 1862); «José Filella» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Fillol

(MN, vol. 132, f. 108r, a. 1626)

Fímbria

Nom comú esdevingut sobrenom amb el pas del temps (s. xx). A Reus havia existit el carrer de Santa Fímbria i a l'Aleixar es venerava una relíquia de la túnica sagrada; a la catedral de Tarragona es té notícia documental d'aquesta advocació des de l'inici del segle xv.

Fímbria, el mas de la

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Fineta

Sobrenom de mitjan segle xx, diminutiu de *Josefina*.

Fiveller

(Doc. 1178, a. 1759)

Cognom pertanyent a la noblesa catalana, assentada entre els principals contribuents de la vila a l'època moderna, anotat indistintament *Fivaller* / *Fiviller*. En el segle XVIII trobem Juan Antonio de Fiveller de Clasquerí i de Bru (Barcelona,

1758 - Teià, 1856), que enllaça per matrimoni nissagues amb influència senyorial sobre Riudoms, tals com els Villed, Amenara, etc.

Fiveller, el mas de

«linda por delante con la riera del Aleixar [...] manso de Fiviller» (*Relación* 1769, f. 183, a. 1789).

És probable que aquest mas sigui el mateix que el *mas de Don Felip*.

Fiveller, el molí de

«des de el molí de la vila fins al molí que fou de fífille» (Doc. 299, 24-4-1694); «una casa situada al carrer de les Galanes, que es part de la casa del predit Joseph Moragas y la que afronta ab lo Moli del Noble Sor. Fivaller, y ans Ferran» (MN, vol. 126, f. 38, a. 1750); «otro molino de harina, que es propio de Dn. Juan Fiviller» (Doc. 1178, a. 1759).

Per les informacions extretes de la documentació, hom creu que aquest molí ha de correspondre al de *Don Felip Ferran*.

Fix

V. *Pinyó F*.

Flaüt

Sobrenom del segle XIX, viu fins al temps present.

Flaüt, el mas del

A la partida del Bugar, prop del camí de Vinyols.

Fleming

V. *Sir Alexandre F*.

Florensa

(MN, vol. 132, f. 295, a. 1658)

Florentí

Renom popular en els segles XIX-XXI.

Florentí, el mas del

A l'esquerra de l'inici del camí del Coll del Boc; el mas té dues plantes i mostra algunes franges esgrafiades, de color teula.

(Doc. 323, a. 1889); «M. Florench» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Florero

Renom que trobem documentat entre els segles XIX i XXI.

Floretes

«Floretas» (MN, vol. 132, f. 242r, a. 1650).

Cognom.

Florida, la

Antiga merceria, al carrer del Forn, desapareguda cap els anys setanta del segle XX.

Florinda

Sobrenom que hom recorda viu almenys durant tot el segle XX i principi del segle XXI.

Folc¹

V. *Josep Maria F. i Torres*, **Mas d'en F.*

Folc²

Cognom que ens descobreix una llista de caps de casa del segle XVI, i es repeteix en el decurs de la història fins a arribar al temps present.

«Joan Folch» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 132, f. 33r, a. 1617; Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Jossé Folch y Caparó» (Quintes, f. 36, a. 1853; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastral*, 12, a. 1953).

Folca, les fonts de la

«de las fonts ditas de la Folca <...> sitas en lo terme de esta vila y en la partida de Fontllonga y Mas de la Folca» (Doc. 2807, f. 59, 24-4-1784).

Folles

(MN, vol. 135, 18-10-1604)

Folos, el mas de

«sequia fa pasat laigua al mas de folos» (MN, vol. 52, 14-IX-1599).

Folquet, el mas del

A la partida de la Sènia. El nom expressa el diminutiu de *Folc*.
V. t. *Mas del F.*

Foment Agrícola, el

Al carrer de Sant Vicenç, a la premsa de l'Eusebi.

(*Guia de la província...*, p. 230)

fondes

V. *Perla, Tous*.

Fondo, el camí

«y ab lo cami fondo» (Doc. 694, a. 1620); «lo cami fondo des de las Pletas fins a la entrada del cami del esquirol» (Doc. 584, 23-10-1728); «que allarguia lo empedrat del cami de Viñols de modo que no sia tant precipitat que se recomponga lo del cami fondo o del esquirol» (Doc. 68, 29-12-1803).

Tot i que avui ningú no el coneix amb aquest nom, per les descripcions documentals hom el relaciona amb l'actual *barranc de les Paisanes*.

Fondo, el torrent

Tros de terra a la partida del Burgar, a la partió del terme riudomenc amb el de Vinyols i els Arcs. El torrent al qual fa referència la documentació és el *camí Fondo*.

«lo torrent fondo [...] a sol ixent ab lo terme de Riudoms» (ACER, núm. 5, llig. C, a. 1761); «a poniente con el Barranch fondo» (*Relación 1769*, f. 136, a. 1779; Doc. 563, a. 1932).

Fonoll

Renom del segle xx, però que perviu en el següent.

Fonoll, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

Fonsit

«Pere Joan Serra dit lo fonsit» (Òbits, 19-6-1668).

Renom, tal vegada relacionat amb *Fronsit*.

Font¹

V. **Caterina de la F*.

Font²

Cognom citat per primera vegada en una llista de veïns del segle xv, i es repeteix fins ara.

«Johan Font» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 18, a. 1564; MN, vol. 135, a. 1603; Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Pere Font» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Font, el molinet d'en

«molinete den font» (Doc. 581, novembre 1582).

No l'hem sabut situar.

Font, la travessia de la

Passatge o corraló que uneix el carrer Major i el d'Avall, a l'alçada d'on es troba la font pública del Dalmau. És una denominació moderna que s'imposa a partir de l'any 1969, tot desplaçant la veu tradicional de *corraló del Dalmau*.

Font d'en Vives

«tota aquella peça de terra plantada de vinya que tinch a la partida de la font den vives» (Testaments, núm. 48, 30-6-1721).

Font del Ros, el camí de la

S'inicia al capdavall de la muralla Vella i a l'inici del camí o carretera a Vinyols, en la bifurcació d'accés a la urbanització del Molí d'en Marc; davalla per les Sorts, el Campàs, travessa les carreteres de Montbrió i del Mas del Sedó, es troba amb els camins del Mas de Pagès i de Vinyols a Tarragona, passa arran de la mina de l'Urgellès o de la Font del Ros i condueix als masos del Baconer, del Vaquer i de Don Felip, a la partida del Bugar, i aleshores accedeix als termes de Cambrils i de Vinyols. Dit també *de l'Urgellès*.

«camino Font del Ros» (Còpies, 11-2-1954).

Font del Ros, la mina de la

A la partida del Bugar. Té un cabal estimat d'aigües de 3 litres per segon, d'acord amb dades de l'any 1944.

«de la mina llamada del Ros» (Doc. 319, f. 47, a. 1892).

Font Llonga, la

Antiga denominació de la partida de terra del «*Recreu*», avui gens usual en la parla corrent, llevat de gent molt gran i del mateix rodal.

«fon longa» (MN, vol. 4, a. 1497); «font longa» (Capítols, a. 1587); «fon lóga» (MN, vol. 52, 1-XI-1600); «present vila de la partida dita fonllonga» (MN, vol. 63, f. 47; MN, vol. 71, f. 107); «Fontllonga» (Doc. 1073, a. 1866).

Font Llonga, la mina de la

Neix a mig camí del «Recreu». El nom de lloc era extensiu a la partida de terres, si bé avui aquesta denominació ha caigut en desús. Coneguda també per *del «Recreu»* i *del Mas de Miquel Gran*.

«partida del frexe [...] ab lo torrent de la font longa» (MN, vol. 4, a. 1497; MN, vol. 63, s. XVII).

Font Llonga, el torrent de la

«partida del frexe [...] ab lo torrent de la font longa» (MN, vol. 4, a. 1497).

Una altra denominació, ara caiguda en desús, del *barranc del «Recreu»*.

Font Nova

V. *Muralla de la F. N.*

Font Nova, la

Partida de terra que confronta amb la Mola pel camí dels Molins Nous, la riera de Maspujols, el Colomar i el nucli urbà. Actualment, resta urbanitzada en bona part. L'aprovació inicial del pla parcial residencial Font Nova es va fer l'any 1999, segons acord del Consistori (BOP, 13-7-1999, p. 8).

«arrendament de la bassa de la vila a la partida de la font nova» (Doc. 584, a. 1721).

Font Nova, la bassa de la

Era al naixement de la mina del mateix nom i feia el servei de rentadors públics, almenys durant bona part del segle XIX i principi del següent.

Font Nova, l'estacada de la

A la riera de Maspujols, a pocs metres de la bassa homònima.

«ha fet tallar tres ô quatre albers que estaven plantats dins lo terreno de la estacada de la Fontnova propia del comu» (Doc. 2807, f. 33, 2-3-1783).

Font Nova, la mina de la

«a la fuente llamada fontnova» (Doc. 2768, a. 1711); «com també son rech de molta antiguitat que deixan la aigua de la font dita la fontnova» (Doc. 584, 14-10-1724).

Vessava l'aigua als rentadors públics instal·lats a la boca de la font, a pocs metres del Rieró. Desapareguda en un temps del primer quart del segle XX, n'hem localitzat l'aflorament —pràcticament ensulsi—, a la partida del Freixe, tocant al torrent homònim, davant del mas del Pardal.

Font Nova, el rentador de la

Una altra denominació de la *bassa de la Font Nova*. Es va conservar fins a l'any 2004, quan va ser parcialment destruïda en ser-li arrencada una pedra de mola que li feia de suport en un dels laterals; aquesta peça avui decora el centre enjardinat d'una rotonda propera.

«lo rentador de la font nova esta molt aroinat» (Doc. 582, 25-4-1613); «ab lo corredo que va de la vila al rentador de part de tras ab lo hort de dit toda» (Doc. 900, insc. 114); «otra llamada Font nova que sirve para el lavadero público» (Doc. 1544, setembre de 1851).

Font Nova, la séquia de la

«ab la sequia de la font nova» (MN, vol. 66, f. 123, a. 1690); «sequia de la font nova» (Esc., vol. 13957, f. 101, a. 1803).

És probable que la documentació que presentem faci referència al Rieró, aleshores també conegut per *de la Font Nova*.

Fontanal, allò del

Allò equival a 'tros de terra, bocí de terreny conreat', com també s'anomena en altres punts de la geografia catalana.

«allò del Fontanal [...] Bernat Guasch del Fontanal» (Cancelleria, a. 1386).

Fontanals, la bassa dels

«y un tros als font tanals» (Doc. 694, a. 1620; Doc. 584, a. 1714; MN, vol. 71, f. 189, a. 1720).

Només sabem que era situada prop de l'era del Gavalrà; tanmateix, per les referències topogràfiques que hem vist, hom la situaria a la partida de l'Aqueta.

Fontanelles, el barranc de les

Es forma en la depressió del terme de les Borges del Camp —a l'entorn del Clot de la Font—, i s'aiguabarreja amb el barranc de la Cambra o del Puig més avall del mas de Melondres, després d'haver recollit les aigües pluvials de diverses finques del Freixe.

Fontanet

«Josep fontanet corder» (MN, vol. 71, f. 39, 3-6-1722); «Fontanet» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «José Fontanet Vidal» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cognom que podem registrar almenys entre els segles XVIII-XX.

Fontanet, l'hort del

«en dit hort de Fontanet» (Doc. 2870, 28-2-1763).

Fontanilles

Cognom que registrem des del segle XVII fins al present.

«Manuel Fontanilles» (MN, vol. 138, f. 94, a. 1668; Còpia, f. 69); «Joseph Fontanilles» (*Capbreu*, a. 1687; MN, vol. 139, f. 3r, a. 1695); «Este Alejandro Borràs Fontanillas y Oeste camino Ninflo» (Còpies, 15-2-1954).

Fontanilles, les

Triangle de terres que resta entre els Sots, la riera de Maspujols i la carretera del Mas del Sedó. En el terme de Reus hi ha unes terres conegudes per *les Fontanilles*, i un torrent, documentat tot després del topònim de *Riudoms*.

«La terra de pa de les fontanelles que te en lo terme de Riudoms avaliat en 115 ll.» (Doc. 1880, f. 23, 36); «fins ales fontanilles» (Doc. 581, 20-3-1580); «en la partida dita las fontanellas y cerca de la riera cap al camí de Reus» (Doc. 3292, 3-12-1767).

Fontanilles, la mina de les

Al mas del Poruc, en el tros anomenat *les Fontanilles*, a la partida dels Sots. Les estadístiques oficials de l'any 1944 donaven a aquesta mina un cabal d'aigües estimatiu de 2 litres per segon.

Fontboter

Cognom que arriba al temps present, documentat si més no des del segle XVIII; en un cens de terratinents de l'any 1899 trobem les dues parts del cognom anotades de manera separada.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862); «Fontboté» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 193, que exhuma fonts escrites del segle XIX); «Fontboté» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877); «Franco. Font Boter» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastrre*, 12, a. 1953).

Fontcoberta¹

«Foncuberta» (MN, vol. 131, f. 29r, a. 1567); «En Guillem Font Cuberta per un corral ara ne a fet casa al carrer de t. jaume» (*Levador*, f. 14v, a. 1586).

Cognom.

Fontcoberta²

Bocí de terra que no hem sabut localitzar. En el terme de Vinyols, ja a la marina, existeix una partida i un camí amb aquesta denominació.

«un tros a castell nou dit de la font cuberta que afronta ab lo pobill den migl al-dabert y ab en Joan Guasch del alballo y ab la riera» (Doc. 900, f. 2 i 9, a. 1599).

Fontgibell

Nissaga que des del segle XVIII estableix la seva presència a Riudoms i la perllonga fins al moment present.

(MN, vol. 139, f. 46r, a. 1721); «Font Givell» (Doc. 1178, a. 1759; Doc. 1165, a. 1862); «José Espasa Fongibell» (Acdip, p. 55, 13-3-1885); «Salvador Fontgibell» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastr*, 12, a. 1953).

fonts

V. **Abeurador*, *Arbre*, *Boja*, *Casetes*, *Cavalls*, *Colomer*, *Dalmau*, *Ermita*, **Folca*, *Infants*, **Manresa*, **Mas d'en Trillo*, *Moragues*, *Murtrar*, *Nova*, *Passeres*, *Plaça de l'Om*, *Plaça Petita*, *Portal*, *Rentadors*, *Sant Antoni*, *Sant Sebastià*, *Segarresa*, *Sirgues*, *Toda*, **Verge Maria*, **Vidal*, **Vinyes*, **Vives*.

Fontserè

Cognom que trobem documentat d'ençà de la segona meitat del segle XVII i arriba fins a l'època present.

«Jph. Fontseré» (*Capbreu*, a. 1687; MN, vol. 139, f. 105, a. 1711; Doc. 1636, 7-6-1818); «José Fontseré» (Acdip, p. 257, 10-10-1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastr*, 12, a. 1953).

Foranell, el carrer de

Carrer de la urbanització Molí d'en Marc, el que uneix el carrers del Llevant i del Terral. *Foranell* és un tipus de vent que bufa de mar en direcció a terra, estrany en la tradició local.

Foraster

«Foraster» (*Capbreu* 1761).

Cognom.

Foraster, el mas d'en

«al mas den forester» (Doc. 694, a. 1631).

Forasters, el camí dels

«lo camí dels forasters» (Doc. 694, a. 1631).

Forcadell

Cognom que citen les fonts baptismals parroquials del segle XVIII, i que es manté viu fins al temps present.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795; Doc. 1636, 7-6-1818); «Franco. Domingo y Forcadell» (Quintes, s/f, a. 1858); «José María Forcadell Abad» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Forès

«Barthomeu Fores» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Poc abundant entre les nissagues locals.

Forges

Cognom atribuït a diverses famílies riudomenques del segle XVII.

(MN, vol. 132, f. 106, a. 1626)

Formatge, la plaça del

Denominació popular de la *plaça de l'Oratgell*, a la barriada del Marc Massó, a causa de la pedra de molí partida que decora el seu espai i que s'assembla a un formatge al qual haguessin tallat una porció.

Formós, lo

«Josep Doménech dit lo formós» (Baptismes, 28-12-1676).

Forn, el

És comunitari i pertany a l'Associació de Pastissers del poble, creada l'abril de 1955; l'obrador es va instal·lar al carrer d'Orient —avui *avinguda de Pau Casals*—, on continua en funció. L'any 1912 a Riudoms hi ha censats disset pastissers d'ofici.

Forn, del

Renom que, procedent del segle XVII, arriba viu fins a la vintena centúria.

«Antoni Vidal dit del forn» (Baptismes, 25-5-1676); «llamado del horno» (MN, vol. 100, a. 1736); «Joan Vidal dit de damunt del forn» (MN, vol. 42, a. 1740); «Vidal dit del Forn» (Capbreu 1761).

Forn, el corraló del

És l'actual *travessia dels Enamorats*. Es té notícia que en aquest carrer hi havia hagut un forn de coure pa, propietat del Comú, almenys entre els segles XVI i XIX, i que la seva indústria s'arrendava públicament. Tanmateix, la primera referència

escrita que tenim d'un forn a la vila és de l'any 1193, segons un empenyorament fet a Ramon de Riudoms.

«y En pere ortoneda del forn» (Doc. 842, gener 1596; Índex vell, f. 215r); «En el horno de cocer pan llamado de Dalt por todo el año de 1859» (BOP, núm. 130, 20-10-1858); «en la calle nueva y callejon del Horno» (Doc. 325, f. 49, 25-4-1875); «calle del Horno» (Plànol topogràfic de la vila, juny de 1876); «de los corredores llamados del Horno y Apotecario» (Doc. 323, f. 92, 23-3-1890).

Forner

«Bernat Forner» (Cancelleria, a. 1386); «R. Forner» (SECALL, *Les jueries...*, p. 185); «Johan Forner» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la vidua fornera» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Jaume Forner» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 320, a. 1608).

Cognom lligat a la jueria local, a vegades amb una variable que el feminitza.

Fornera, el mas de la

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Fornós

«Johan Fornos» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

forns

V. *Amunt, Anton, *Avall, Bòbila, Minguet, Teulers*.

Forques, les

És una peça de terra de la partida homònima, però compartida entre Reus i Riudoms, avui inclosa a les Planes del Roquís. El lloc identifica on eren executats els condemnats a mort a l'Antic Règim, generalment aprofitant una carena o un topant de molt de pas per tal que l'execució i exposició de la víctima servissin d'exemple de justícia i d'element dissuasiu del delictes.

«Item per un tros a les forques» (Doc. 859, f. 3, s. xv); «forças» (MN, vol. 47, 3-XII-1588); «perque la dita Riera baixa recta des del mas den Ciurana fins a la partida dita lo barriach o fins als indrets de las forcas» (MN, vol. 71, f. 297, 28-2-1727); «partida Planas antes Forcas» (ACER, núm. 63, llig. E, a. 1925).

Forques, el marge de les

«marjada llamada del Colomer o de las Forcas» (Doc. 2930, a. 1763).

El document que citem *ut supra* indica una proximitat del lloc immediata al poble, i també faria referència a un indret d'ajusticiament, però distint de les For-

ques, a la partió termenal de Riudoms i Reus. Segurament hi havia diversos indrets per a executar reus, o bé aquests variaven segons l'època. *Marge* també és sinònim de *estacada*.

Forques, el pla de les

«en la partida dita lo Pla de las forcas» (MN, vol. 71, f. 260, a. 1726).

Fort

(MN, vol. 131, f. 26, a. 1566); «Fort» (Doc. 1636, 7-6-1818).

Nissaga que apareix en la documentació dels segles *xvi*-*xix* lligada a la noblesa menor i catalogada com una de les famílies més riques de la vila.

Fort, el mas d'en

«lo mas den fort» (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 4-XI-1588); «M. Fort» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874).

Fortuny

Cognom registrat entre els segles *xvii* i actualment.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; MN, vol. 132, f. 32r, a. 1617; Doc. 1165, a. 1862); «Mariano Fortuny Basora» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastr*e, 12, a. 1953).

Fortuny, el mas del

És una denominació moderna del *mas del Notari*, a la partida Mas de n'Albi. També conegut per *del Marrasser*. A la partida del Freixe trobem un altre mas amb el mateix nom.

Fortuny, la mina del

A la partida de la Sènia; el seu cabal d'aigües, l'any 1944, s'estimava en 12 litres per segon.

Fossa de la Dona, la

«y un tros a la fosa de la dona» (Doc. 900, f. 12, a. 1599); «y un tros a la fossa de la dona» (Doc. 694, a. 1620).

No sembla una denominació particular, ja que la trobem escrita a diverses fonts i entre els segles *xvi* i *xvii* i bé podria referir-se a una partida de terra o fer referència a una madona, imatge o representació allegòrica de la santedat posada sobre el vas funerari, puix que es trobava a l'antic fossar del convent de Sant Joan.

Francesc, la quadra del

«quadra den fransesc» (MN, vol. 4, a. 1497).

Francesc de Paula Quintana Vidal, el carrer de

És el vial d'accés a l'avinguda de Reus des de la plaça de l'Arbre. Francesc de Paula Quintana Vidal (Barcelona, 1892-1966), arquitecte col·laborador d'Antoni Gaudí i Cornet a la Sagrada Família i defensor del seu origen riudomenc.

(Actes, 20-3-2003)

Francesc Ferrer i Guàrdia, el carrer de

Denominació del carrer de *Sant Antoni* durant la Segona República espanyola. Francesc Ferrer i Guàrdia (Alella, Maresme, 1859 - Barcelona, 1909), pedagog i pensador.

(Doc. 381, 10-9-1936)

Francesc Macià, el carrer de

És un tram del barranc del Portal, el que va del carrer de Sant Julià a la carretera de Montbrió del Camp, vora les Cases Barates. És un nom imposat oficialment l'any 1987.

Francesc Macià, la plaça de

«com també a la font pública de la Plaça en Francesc Masià» (Doc. 380, 5-8-1933); «Plasas de Francesc Masià i República» (Doc. 380, f. 39, 20-2-1934).

L'actual *plaça Petita* durant el govern de la Segona República espanyola.

Francesc Pi i Margall, el carrer de

(Doc. 381, 10-9-1936)

L'actual carrer de *Sant Vicenç* o *muralla Vella*, durant la II República espanyola. Francesc Pi i Margall (1824-1901) era advocat, historiador i polític; l'any 1899 va ser escollit diputat a Corts per Tarragona-Reus-Falset i d'ací l'honor de la seva distinció a l'onomàstica urbana de Riudoms.

Francisquet

«Francisco Gibert dit Francisquet» (*Llevador*, f. 58, a. 1844).

Renom que registren diverses fonts documentals del segle XIX.

Franquès, la premsa del

Era instal·lada al carrer d'Orient —l'actual *avinguda de Pau Casals*—, davant per davant de la desapareguda fonda de Cal Perla.

Franquet

(MN, vol. 132, f. 98r, a. 1625)

Cognom poc freqüent en les nissagues locals.

Franquet, el mas del

A la partida del Freixe, damunt del mas del Carabassa. És d'una planta, amb rafal, pou i bassa (s. xx).

Franquet, el pont del

Pas d'obra vista que salva el barranc del Cabreret, a l'alçada del mas del Franquet, entre les partides del Freixe i del «Recreu». D'un sol ull, fou construït a mitjan segle xx per poder accedir a les terres que un mateix propietari tenia en ambdues parts del barranc. Avui l'utilitzen, bàsicament, els caçadors.

Frare

«Joan fill de Francesc dit lo frare» (Baptismes, 31-7-1672; Testaments, 7-11-1704; MN, vol. 102, f. 33, a. 1756; Còpia, f. 60).

Frarot

Renom viu en el segle xx.

Fraternitat, el carrer de la

(ACER, núm. 62, llig. E, a. 1938)

És l'actual *carrer de Sant Jaume*, retolat amb aquesta al·legoria de la Il·lustració mentre la Segona República espanyola tingué vigència política.

Freixe

Cognom que descobrim citat almenys des del segle xv i que més tard derivarà en renom. Escrit indistintament amb *a/e* en la darrera vocal.

«Johan Fexa, del mas» (Fog. 1414); «Damia Frexa» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Jaume serra dit lo freixa» (Doc. 694, a. 1631; MN, vol. 132, f. 211, a. 1643); «oficina d'aiguardent de dit Freixas» (MN, vol. 71, f. 125r, 1-9-1723); «Jacobo Freixes» (MN, vol. 71, 25-2-1726); «Carlos Freixas» (*Cadaastre*, 12, a. 1953).

Freixe, el¹

Arbre de fulla petita (*Fraxinus angustifolia*), a la plaça de Sant Antoni, vora la carretera de les Borges del Camp i a tocar de la font pública. És gairebé l'únic exemplar que resta de l'antiga presència natural d'aquest gènere de *fraxinus*, a la partida de terra homònima.

Freixe, el²

Partida de terra. Des de l'ermita de Sant Antoni, al capdamunt del poble, agafa una ampla franja de terreny entre els camins de la Clota i del «Recreu» fins a arribar al terme de les Borges del Camp. S'ha dit que el nom prové dels arbres originaris d'aquest terreny, una antiga freixeneda de la qual s'ha conservat algun exemplar escadusser, com el que hi ha a la plaça de Sant Antoni; tanmateix, en aquests indrets es coneix la venda d'unes terres de vinya establerta en el segle XII per Joan de Freixa a Guillem de Tarragona i, a més, la presència de l'antropònim *Freixa* és àmpliament documentada a Riudoms, cosa que podia tenir una relació onomàstica amb el terreny.

(Índex vell, f. 215v, a. 1218); «vocata lo frexa» (MN, vol. 1 i 4, s. xv).; «lo freixa» (MN, vol. 46, 31-5-1587; MN, vol. 63, f. 91 i 274); «a la partida del freixe» (Visites, a. 1738); «y altre porció al Freixe» (ACER, núm. 45, llig. D, a. 1835).

Freixe, el carrer del

De l'avinguda de Catalunya al carrer dels Pins, a la urbanització de la Soleia-da (a. 1998).

Freixe, la granja del

D'aviram, avui sense explotació avícola, a la partida homònima, davant del mas dels Capellans.

Freixe, el mas d'en

«Johan Fexa, del mas» (Fog. 1414); «Joan Frexa del mas» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «lo feren anar al mas den freyxa» (Doc. 842, 4-6-1596).

Per les referències escrites que hem pogut veure, sembla que es tracta del *mas del Domènec*, darrerament conegut per *dels Capellans*.

Freixe, la mina del

«fer una font en la partida dita lo freixe pera regar y fer fructificar mes las terras que tenen en la partida dita la Clota» (Doc. 789, f. 20, 21-8-1746; ACER, núm. 24, llig. D, a. 1802).

Tenia la boca de sortida al mas dels Capellans, ran mateix de la carretera de Riudoms a les Borges del Camp. Avui es troba ensulsida, però havia funcionat almenys fins a la segona meitat del segle xx.

Freixe, el torrent del

Transcorre per la partida del Freixe i es forma per un conjunt de fondalades, comes i albellons de finques que davallen de les Borges del Camp i dels masos del Tinent i del Vidal —alguns modernament canalitzats i pavimentats—; aleshores es forma el braç principal de l'inici del Rieró, a l'alçada del mas del Pardal. Modernament, la gent prefereix denominar-lo *barranc*. El tram final és transitable, pavimentat, i es bifurca com a camí fins al mas de l'Apotecari i va a trobar el camí del Molí de Vent.

«y ab lo torrent del freyxa» (Doc. 694, a. 1620).

Freixes, l'hort del

«de la paret de dit hort de dit Freixas» (Doc. 584, 24-8-1724).

Freixures, el torrent de les

Es forma de diverses rases i desguassos de finques a llevant de Mas de n'Albi, vora el nucli urbà; davalla pel Burgar, passa vora la finca del mas de l'Abela, travessa el camí del Mas de Pagès i, després d'una forta giragonsa artificial en el seu curs, es canalitza per sota la carretera del Parc de Samà i aflueix al camí de l'Urgellès, que recorre uns metres avall fins a arribar al mas de l'Ambrós; aleshores es desvia per l'esquerra fins a desembocar a la riera de Santa Eulàlia, gairebé en el junyent d'aquesta amb la riera de Maspujols. Per a evitar l'erosió de les finques alguns trams del torrent apareixen protegits amb petites estacades d'obra o de vegetació.

«una vinya al burgar afronta ab lo torrent de les freyxures» (Doc. 694, a. 1620); «torrent dicto de las fraxuras a sol i. o cara la sequia son aqueducto de la font de la aucaria» (*Libri*, f. 20, a. 1669); «lo torrent dit de las frexuras» (MN, vol. 71, f. 378, 22-3-1729); «partida dita lo mas de ó Brugar afronta à orient ab lo torrent de las Freyxuras» (MN, vol. 124, f. 71); «barranco de las Freixuras» (Còpies, 22-3-1954); «Barranco Les Freixines» (BOP, núm. 142, 18-6-1963, p. 4).

Fronsit

«fronsit» (Doc. 842, a. 1595, «Memorial de la palla», full solt; MN, vol. 100, f. 12); «Frunsich» (Doc. 1178, a. 1759); «Fronsit» (Capbreu 1761).

Potser relacionat amb *Fonsit*, escrit de manera vacil·lant.

Fuguet

«Fuguet» (Doc. 1636, 7-6-1818).

Fullet, el mas

«M. Fullet» (Doc. 312, f. 91, 4-8-1878).

Fulomi

«Raymundus Fulomi et uxor mea Anthonia, habitatores in termino de Riviul-morum» (El *Liber...*, p. 490, a. 1348).

Funes

«Gabrielis Funes loci de riudolms» (SECALL, *Les jueries...*, p. 522, a. 1455).

Cognom que citen fonts jueves de 1490.

Fura

Sobrenom dels segles XIX-XX, relacionat amb el mamífer emprat per a la caça.

Fusta, de

Motiu del segle XX.

«Pera farre dit de fusta» (Còpia, f. 64).

Fuster

V. *Pau F.*

Fuster

«Bernardus Fuster» (El *Liber...*, p. 201, a. 1346); «Barthomeu Fuster» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Gabriell Fuster» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 30r, a. 1567).

Fuster, el mas d'en

«al mas den fuster» (Doc. 694, a. 1631); «una vinya al mas den fuster» (Doc. 900, f. 22); «y ab la sequia dels molins nous y ab lo camí que va al mas den fuster» (Esc., vol. 13935, s. XVI).

Pels registres que hem pogut llegir hom intueix que devia estar situat a la partida dels Molins Nous.

Fusteret, el mas del

A la partida Mas de n'Albi. El nom deriva del diminutiu del cognom *Fuster*, no pas de l'ofici.

Futa, cal

Sobrenom de casa, sembla que relacionat amb un petit ocell groc, conegut a la vila (s. XIX-XX).

futbol vell, el camp de

Damunt dels Hortets; s'hi entra per un carreró que hi condueix des del carrer de Sant Antoni. Els terrenys esportius, emplaçats a la partida del «Recreu», foren adquirits per l'Ajuntament l'any 1951 i subsistiren com a centre esportiu fins als anys setanta del segle XX. Amb anterioritat a aquest n'hi havia hagut d'altres, un de fix, vora la riera de Maspujols, anomenat popularment *L'Estacada*, i un altre d'itinerant, conegut per *camp del Gorrot*.

(Doc. 872, f. 91, 7-9-1922); «por otra parte evitar que decaiga la afición al deporte y tener alejados a los jóvenes de los cafés y bares donde pueden adquirir hábitos reprobables» (Actes, 30-6-1951).

Futerri

Es va implantar a partir de 1843 quan Dolors Francesch Ortiga, molinera de Montbrió del Camp, es va emmaridar amb el riudomenc Salvador Mestre Porqueres; es veu que el propietari del molí, quan s'enfadava, per no blasfemar deia «me cago en lo futerri!» i d'ací ve el sobrenom familiar.

Gafarrons, el mas dels

A l'Alqueria, d'imitació colonial, perquè fou construït per un indià; conserva algunes allegories fetes amb trencadís de rajoles —el nom del mas i un medalló amb les inicials del propietari. En algunes ocasions també l'hem trobat referit com a partida. Hi predominen els avellaners i l'horta.

«Gafarrons» (Doc. 135, a. 1872).

Gafarrons, la mina dels

Denominació popular de la *mina de Sant Salvador*. Té una xarxa de galeries de 2.000 m.

«de la mina de San Salvador llamada vulgarmente dels Gafarróns» (ACER, núm. 77, llig. D, a. 1836); «Salvador vulgo Gafarrons» (Doc. 2252, a. 1860).

Gaia

Cognom del segle XVI que més tard esdevindrà sobrenom. Moll apunta que podria tractar-se del nom de dona llatí *Gaia*, femení de *Gaius*.

«cataryna gaya» (ACER, doc. 119, a. 1587); (BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Gaya» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Gaya» (BOP, núm. 1, 1-1-1868; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gaia, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí dels Matxos.

«Mas Gaya» (Doc. 327, f. 33, 23-4-1873); «M. Gaya» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «con domicilio en Mas Gaya» (Còpies, 26-4-1954).

Gaia, la mina del

Al mas del Gravat, partida dels Sots. L'estimació del seu cabal d'aigües era, l'any 1944, de 2 litres per segon, però a la darrereria del segle XX i a causa de l'ensulsiada de la seva estructura subterrània, l'aigua baixava perduda.

Galán i García, el carrer de

«en la calle de los capitanes Galan y Garcia» (Doc. 1826, 19-7-1932); «del carrer de Galan i Garcia» (Doc. 380, f. 23, a. 1933).

El nom fa referència a dues persones militars amb graduació de capitans, Fermín Galán (Illa de San Fernando, Cadis, 1899 - Osca, 1930) i Àngel García Hernández (Vitòria, 1900 - Osca, 1930), que s'alçaren contra la dictadura de Berenguer en els prolegòmens de la II República, el dia 12 de desembre de l'any 1930. Es tracta de l'actual *avinguda de Pau Casals*. En aquest carrer hi havia el bar de l'Antoni Montserrat Mas (ca la Rosina).

Galanes, la bassa de les

Era a la plaça de les Monges o de la Mare Cèlia Pino, on avui hi ha l'edifici de l'antic col·legi de la Consolació. De propietat i d'ús del molí de Don Felip.

(MN, vol. 71, f. 272, a. 1720)

Galanes, el carrer de les

Vial que neix del darrer tram del carrer Major i acaba a la placeta de les Monges, seguint el tomb corbat dels darreres de la muralla Vella o de Sant Vicenç. En el cadastre de 1785 en aquest carrer apareixen censats vint-i-tres veïns.

«carrer de les Galanes» (Doc. 694, a. 1620); «Galanes» (MN, vol. 66, f. 116, a. 1690); «una oficina de fer ayguardent al cr. de las galanes y com alli se feya oli en temps passat» (Doc. 301, f. 124, 4-11-1701); «en lo carrer dit de las Galanas» (MN, vol. 71, f. 124, a. 1723); «Galanes» (Doc. 19).

Galant

Sobrenom del segle XIX, encara viu.

Galant, el mas del

És una denominació moderna del *mas del Ferran*, a la partida de la Sénia.

Galerons

Nom de família documentat a partir d'una relació de contribuents de la vila de mitjan segle XX.

«Francisco Galerons Sans» (*Cadastré*, 12, a. 1953).

Gall, el mas del

A la partida de la Sénia, avui més conegut popularment per *del Piquer*.

«M. Gall» (Doc. 323, a. 1889).

«Gallego»

«Pere Baguri dit lo Gallego» (Testaments, 1-6-1729).

«Gallego», el mas del

A la partida del Freixe, sota el mas del Domènec (s. XVIII).

Gallissà, el cafè de Cal

Establiment públic amb projecció cultural. Inaugurat a principis del segle XX, va subsistir fins a l'any 1960. Disposava de teatre (a. 1916) i cinematògraf (a. 1930); també tenia constituïda una coral anomenada *La Riudomense* (a. 1905), que va arribar a actuar en diversos indrets d'Espanya i també a París (a. 1922), i el Sindicat de Defensa Agrícola i Caixa Rural d'Estalvis i Préstecs. Al cafè, s'hi accedia pel raval de Sant Francesc. En aquest solar avui ha estat edificada una casa de veïns.

Gallissà, cal

Casa i cognom que podem documentar entre els segles XVIII i XXI; coneguda també amb el nom de *cal Soguer*.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795) «José Gallisá y Torrell» (Quintes, s/f, a. 1843; Doc. 1165, a. 1862); «Juan Gallisá Ferré» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gallissà, el cine de Cal

Al capdavall del carrer de l'Arenal, però s'hi accedia pel raval de Sant Francesc.

Gallissà, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, a la partió del terme riudomenc amb el de Montbrió del Camp.

Gallot

«Gallot» (MN, vol. 100, f. 1r; Capbreu 1761).

Renom.

Gammo

(MN, vol. 132, f. 182r, a. 1638)

Gamundi

Nom de nissaga riudomenca que citen algunes fonts medievals, propietaris d'un molí.

«Guillem Gamundi» (AMR, Pergamí núm. 150 del catàleg, 25-1-1329); «Franciscus Gamundí, termini de Rivoulmorum» (El *Liber...*, p. 394, a. 1347).

Gana

Àlies personal del qual es té notícia almenys des del final del segle XIX.

Gancells

(MN, vol. 132, f. 210r, a. 1642)

Cognom.

Ganxet, el mas del

«Mas Ganset» (Doc. 1165, a. 1862).

A Riudoms el nom *ganxet* tant pot aplicar-se a una persona procedent de Reus com a un tipus o una varietat de fesol, força comú i conreat pels pagesos fins a la darrerïa del segle XX.

Garau

«Rafel Garau» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Garau és equivalent a *Grau*.

Garbí, el carrer del

A la barriada del Molí d'en Marc Massó; uneix els carrers de la Marinada i del Terral. És el nom d'un vent del sud-oest.

García¹

V. **Galán i G.*

Garcia²

«Mestre Garcia» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 131, f. 90, a. 1576; MN, vol. 139, f. 2, a. 1695); «Anto. Garcia» (Quintes, s/f, a. 1843); «Manuel Garcia Llubet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cognom que es fa present en la documentació almenys entre els segles xvi i xx.

Garola

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Garola» (Doc. 1636, 7-6-1818; *Llevador*, f. 2, a. 1844); «Jph. Anton Garola» (*Cadaastre 1899*); «Isidro Garola Torrell» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Progènie que més endavant derivarà en sobrenom.

Garrabou

«P. Garrabou» (Fog. 1414); «Joan Garrabau» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Escrit indistintament *Gatabon* i *Garrabou*. Moll recull *Garrobou* com a probable derivació de *Warinbold*, definit per etimologia popular dels mots *garra* i *bou*.

Garrepan

«Joan Serra dit lo garrepan» (Doc. 694, a. 1620).

Garreta

A l'inici del segle XIX el trobem com a cognom, però amb el temps ha derivat en un motiu popular; en el segle XXI encara manté la seva presència.

(Doc. 1165, a. 1862); «Garreta» (Doc. 379, 19-5-1900; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Garreta, l'hort del

«H. Garreta» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Garreta, el mas del

Era a l'Hort del Camp, enfront de la granja del Cruset. Documentat des de mitjan segle XIX, va desaparèixer en els anys trenta del segle següent, a causa de les noves urbanitzacions que s'hi han construït.

«Mas Garreta» (Doc. 1165, a. 1862); «en la casa del huerto llamado mas de Garreta» (Doc. 869, f. 80, 2-5-1907).

Garrido

(MN, vol. 139, f. 10, a. 1696; f. 31, a. 1699)

Cognom pertanyent a famílies nouvingudes.

Garriga

(MN, vol. 131, f. 242r, a. 1596)

Nissaga.

Garrigues, les

Tros de terra a la partida de les Planes del Roquís, a tocar del terme riudomenc amb els de Reus i de Maspujols.

«un tros de terra erma vulgarment dita garriga o argilar» (MN, vol. 66, f. 1, a. 1690).

garrofer

V. *Crac*.

Garrofer

Renom que la memòria popular recorda viu durant tot el segle xx.

Garrotín

Malnom de la vintena centúria.

Garrut

(Doc. 2068, a. 1881)

Sobrenom.

Gascó

«Joan lo Gasco» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Renom que revela una procedència, de Gascunya (França), i que a Riudoms apareix transcrit en un capbreu de mitjan segle xvi.

Gaset, el mas

A la partida de Blancafort.

V. t. *Mas G*.

«M. Gaset» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gaseta, la

És plausible creure que aquest motiu sigui una feminització del cognom *Gaset*, o de *gaceta*, ‘persona que ho sap tot, que transporta i divulga notícies, xafarder’.

«Gaspar Borrás dit la Gasseta» (*Llevador*, f. 17-18, a. 1844).

Gaspana, de la

Renom del segle xx, encara avui popular. Sembla una feminització de *Gaspar*.

Gaspanet

Motiu viu del qual es té memòria almenys des de la darrerïa del segle xix, diminutiu del nom *Gaspar*.

Gassó

«Item en Gasio e samuler» (SECALL, *Les jueries...*, p. 581, a. 1350); «Joan Gassio» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Originàriament relacionat amb el call de la vila, segons alguns inventaris de béns trobats.

Gat

«dit lo gat» (MN, vol. 129, s. xvii-xviii).

Sobrenom que apareix en fonts documentals de l'època moderna.

Gatabou

(IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497)

Cognom trobat en un sol cens de veïns.

V. t. *Garrabou*.

Gatell

Nissaga que podem registrar, si més no, d'ençà del segle xviii.

«Gatell» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855).

Gatell, la quadra d'en

«Quadra den gatell» (*Libro bor.*, f. 414, 15-2-1794; f. 558, 18-12-1794).

Gatillo, cal

Sobrenom de casa que hom pot fer remuntar almenys a la darrerïa del segle xix. Era una altra denominació de *ca la Rosina*.

Gaudí¹

V. Antoni G. i Cornet.

Gaudí²

Cognom àmpliament documentat en les fonts documentals eclesiàstiques des del segle xvii fins al segle xx.

(MN, vol. 132, f. 174r, a. 1637); «Joan Gaudí teixidor de lli de dita vila de Riudoms» (MN, vol. 71, f. 12, a. 1721; Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Rovira y Gaudí» (Quintes, s/f, a. 1844); «Antonio Masó Gaudí» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881); «Juan Gaudí» (*Cadastr*e, 12, a. 1953).

Gavaldà

Cognom que trobem escrit en el segle xvii —amb branques lligades inicialment a una de les famílies més riques del poble—, i reiterativament en els segles següents, fins al moment present.

(MN, vol. 132, f. 85, a. 1624; MN, vol. 139, f. 9, a. 1696; Doc. 1165, a. 1862; Ac dip, p. 230, 13-7-1877; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gavaldà, cal

(Doc. 301, 18-12-1694)

Gavaldà, les eres del

«arrendament de la bassa dels fontanals junt aprop la era de gavaldà que te arrendada ha la vila» (Doc. 584, a. 1714; MN, vol. 71, f. 189).

Al mas homònim.

Gavaldà, l'hort del

(Doc. 1165, a. 1862)

Gavaldà, el mas de

(Doc. 675, s. xviii)

En desconeixem la situació exacta; això no obstant i per les descripcions documentals vistes, hom creu poder situar-lo a la partida de l'Aqueta.

Gavatxó, lo

«lo gavaxo» (Doc. 842, a. 1595, «Memorial de la palla», full solt).

Sobrenom del segle xvi, de la procedència francesa.

Gebelli

Cognom riudomenc documentat entre els segles XVII i XIX, més endavant derivat en motiu de casa. Moll fa referència a aquest cognom catalogant-lo d'origen molt dubtós.

(MN, vol. 139, f. 4r, a. 1695; MN, vol. 139, f. 129, a. 1714); «Gibelli» (Doc. 1178, a. 1759); «Gebelli de Maspujols» (Doc. 1073, a. 1866).

Gegants, la plaça dels

Al capdamunt de les escoles, entre el camí de les Passeres i el carrer de Joan Miró. Va ser inaugurada l'any 1994. El seu espai urbanístic s'aixeca sobre l'antic terreny de l'escorxador municipal, enderrocat l'any 1992.

Genara, el mas de la

«M. Genana» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Genaro

(MN, vol. 100, capbreu de la rectoria de l'any 1736)

Renom derivat de *Genar*, o de *Genara*, per masculinització.

Gener

Cognom citat en fonts censals del primer quart del segle XX.

«José Gené Agramunt» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

General Riego, el carrer del

(Doc. 380, 10-9-1936)

L'actual *carrer de Sant Joan* durant el segon període republicà espanyol. Rafael del Riego y Tuñas (Santa Maria de Tuñas, Astúries, 1785 - Madrid, 1823).

General Sanjurjo, el carrer del

«en un patio de la calle General Sanjurjo» (Actes, 28-10-1947).

Denominació oficial de l'actual *avinguda de Pau Casals*, imposada per l'Ajuntament durant el règim polític franquista. José Sanjurjo Secanell (Pamplona, 1872 - Estoril, 1936).

General Yagüe, el carrer del

(Actes, expedient de canvi de noms, 1-6-1955)

Denominació oficial d'un pas entre la muralla Vella, sota l'hort del Serra i l'avinguda de Montbrió, després de creuar el Rieró del Portal; actualment rebatejat

carrer de Sant Julià, en honor d'un dels tres membres de les relíquies que són venerades a la parròquia. Juan Yagüe Blanco (San Leonardo, Sòria, 1892 - Burgos, 1952), militar castellà, alçat contra la II República espanyola en la rebel·lió feixista de l'any 1936.

Generala

«comprat a la generala» (MN, vol. 124, s. XVIII).

Renom escassament repetit en les fonts documentals.

Generalísimo, la plaça del

Denominació imposada a la *plaça de l'Om* pel règim militar franquista encetat l'any 1939 i que fa referència al dictador Francisco Franco Bahamonde (1896-1975).

«se acuerda por unanimidad dar el nombre de Plaza del Generalísimo Franco a la Plaza del Olmo de esta población» (Doc. 383, f. 7, 21-2-1939); «de las plazas del Generalísimo» (Actes, f. 92, 29-4-1954).

Genet

(ACER, llig. D, doc. 100, s. XIX)

Renom escassament documentat a la vila.

Genís

Renom popular de Riudoms, almenys durant la primera meitat del segle XX.

Gentils, les

«Joan Ferrer de busquets per tros y terra a les partides de les gentils» (*Levador*, a. 1586).

Pretèrit d'una partida de terra de la qual desconeixem qualsevol altra dada que no sigui la documental.

Geperuts, la mina dels

Aflora a la partida del Burgar, però el seu minat de captació s'estén subterràniament fins a la partida de l'Alqueria. La seva denominació oficial és *de Sant Josep*.

Geremoll

(MN, vol. 135, a. 1641)

Cognom.

Germans Nebot, el passeig dels

Aquest vial urbà enllaça la carretera de Reus a Riudoms, en el sentit provinent de Reus, passant per la urbanització Molí d'en Marc i, posteriorment, s'uneix una altra vegada amb la mateixa carretera, en direcció a Montbrió del Camp. Es refereix als militars riudomencs Rafael Nebot (s. XVII-1733) i Josep Nebot (s. XVII-XVIII), austriacistes.

(Actes, 23-12-1991)

Gibert

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; J. M. PONS I GURI: *Estudis dels pilots*, Barcelona, Curial, 1993).

Cognom anotat en documentació militar de l'any 1795; també trobem un Francesc Gibert de Riudoms inscrit com a alumne assentat en l'Escola Nàutica d'Arenys de Mar, l'any 1797.

Gil

Prole que s'estén fins a arribar al temps present.

(MN, vol. 135, a. 1639); «Gil» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «Joan Gil» (*Cadastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gilabert

Cognom que citen les fonts censals del segle xx.

Gili

La primera referència a aquesta nissaga la trobem en el lluïsmes d'unes cases en favor de na Gília, en el segle XII; més tard reapareix fent referència a un cap de casa de mitjan segle XVI, a vegades feminitzat, i d'aquesta manera arriba fins al segle XXI.

(Índex vell, f. 215v); «Antoni Gili [...], la viuda Gília» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 186r, a. 1599; MN, vol. 135, a. 1613); «Gili» (Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Agustín Gili» (Quintes, f. 129, a. 1840).

Gili, el mas del

A la partida de l'Alqueria, però desconeixem la seva localització exacta. Al Molí de Vent n'existeix un altre, però modern.

«la masia al mas den gili» (Doc. 694, a. 1620); «partida dit lo Rieral del mas den Gili que afronta a sol ixent ab dit hereu Joan Gili» (MN, vol. 71, f. 48, 16-8-1722; ACER, núm. 76, llig. D, a. 1864).

Gimeno

Nom de família que a Riudoms podem documentar d'ençà d'un cens del primer quart del segle xx.

«Alvaro Gimeno Alegre» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gimicer

«Gabriel Gimicer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Giner

«Berengarium Giner» (El *Liber...*, p. 364, a. 1347); «Pere Giner» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Giol

Progènie documentada entre els segles xvii i xix; posteriorment ha esdevingut renom i a vegades apareix escrit en gènere femení.

(MN, vol. 131, f. 212, a. 1592); «Giola» (MN, vol. 135, a. 1641); «Agusti Sole dit Giol» (MN, vol. 71, f. 284, 27-11-1726; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Giralt

(MN, vol. 135, a. 1610; MN, vol. 139, f. 59, a. 1697)

Giró

Nom de família que citen les fonts demogràfiques del segle xviii.

Giró, el carreró del

«y linda por detras con la calle de Oriente y por el lado con dicho callejon de Giro» (Doc. 325, f. 76, 20-8-1875).

No l'hem pogut situar amb exactitud, però hom creu que la denominació ha de referir-se al *corraló de l'Hospital, de la Butxaca* o a *la travessia de Maragall*, en el segle xix.

Girona

(MN, vol. 139, f. 50r, a. 1702); «Maria Girona» (MN, vol. 129, a. 1815).

Nom de família que tant pot fer pensar en un gentilici com en una feminització del cognom *Giró*.

Gisbert

«Pere Gisbert» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «José Gisbert» (Quintes, s/f, a. 1843).

Gispert¹

V. *Agustí Salvat i G.*

Gispert²

Hi ha un esplet de referències documentals d'aquesta nissaga, des del segle XVI fins al present.

«Pere Gispert» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 131, f. 39, a. 1568; MN, vol. 135, a. 1639); «Jaume Gispert sabater» (MN, vol. 71, a. 1723, f. 94r; Doc. 1636, 7-6-1818); «Marcos Gispert» (Quintes, s/f, a. 1843); «Pedro Mas Gispert» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gispert, el comellar del

«al comella den Gispert» (Doc. 581, 16-1-1580).

Havia de ser entre la partida de la Clota i l'inici del Molí de Vent.

Gispert, el molí d'en

És un dels molins del Marc Massó, emplaçat al damunt del mas del Sol, en la confluència de l'inici del Rieró i el camí del Molí de Vent. El mas té origen en una torre de planta quadrada de caràcter defensiu, a partir de la qual s'ampliarien les dependències però ja en èpoques modernes; les restes de la indústria encara són prou visibles, igual com els recs, les basses i els corrals, obrat amb pedra i calç. Avui hom el coneix per *mas d'en Pep*.

V. t. **Molí d'en Gispert*.

«Moli den gispert» (MN, vol. 4, a. 1497); «lo mallol que te al terme de Riudoms a la partida del camí del moli den gispert» (Doc. 1880, f. 52; MN, vol. 71, f. 193, 3-10-1724); «molino de Gisper» (Doc. 687, 26-7-1803).

Gitanos, el corral dels

«al corral dels gitanos» (Doc. 1854, 7-3-1818).

No coneixem l'emplaçament d'aquest tancat de bestiar, però la presència de gitanos a la vila l'hem trobada referenciada en documents del segle XVII.

Givell

Renom viu des del segle XVII.

«Pere Font dit givell» (Doc. 694, a. 1631); «Jaume Font dit Givell» (Baptismes, 30-3-1670); «Font dit Givell» (MN, vol. 139, f. 117, a. 1713; MN, vol. 139, f. 47, a. 1741); «Joan Font dit Givell de Riudoms» (Testaments, 26-2-1727, testament d'Isabel Font).

Givell, el mas del

«M. Givell» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Glaudis

(MN, vol. 132, f. 278, a. 1656); «Marian Gras y Trillas dit Glaudis» (MN, vol. 124, f. 57); «Jaume Gras glaudis» (Còpia, f. 75, s. XVIII).

Sobrenom que les fonts documentals ens mostren escrit indistintament en singular o plural. Els filòlegs donen aquest mot com una deformació de *Claudi*.

Godal, el mas

«Manso Godal» (Doc. 3207, 20-9-1861).

Godi, el mas d'en

«partida del manso den godi» (Doc. 760, f. 183, a. 1780).

Possiblement, una abreviació o transcripció anòmala de *Gregori* (*Gori*) o de *Gomandi*.

Goleta, la

«Goleta» i «de que la vila es duenya del pas dit de la goleta» (Doc. 584, 1-1-1722 i 13-12-1723); «de altre costat ab la guleta de part detras ab la muralla» (Doc. 900, insc. 242).

El nom sembla indicar una via de pas a la vila, oberta a través de la muralla, però en tot cas desconeixem el lloc precís d'aquest accés. Les referències documentals escrites d'aquest nom es limiten a l'època moderna.

Gomandí

V. *Mas de G*.

Gomar

«Na Gomara» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Pere Gomar» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 32, a. 1567; MN, vol. 132, f. 204, a. 1641); «Goma» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Cognom que citen fonts documentals des del segle xv al xvii, a vegades feminitzant-lo.

Gomar, el molí d'en

Una altra denominació del *molí d'en Reverter*, almenys durant el segle xviii.

(Doc. 758, a. 1722)

Gombau

«Pere Gombau» (Índex vell, f. 215v, a. 1218).

Gomis

Nom de família que anoten els censos locals del segle xx.

«Domingo Gomis Grau» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Gorg

(MN, vol. 131, f. 278, a. 1602; MN, vol. 135, a. 1609).

Nom de família.

Gori, el

Renom del segle xx, afèresi de *Gregori*.

Gori, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols a Tarragona; a les Planes del Roquís n'hi ha un altre, del mateix propietari.

Gòria

Sobrenom esdevingut en el segle xix, segurament una feminització de l'afèresi de *Gregori*.

Gorinau

«Juana serra dit lo gorinau» (Doc. 694, a. 1631).

Renom escassament documentat.

Gornals

(MN, vol. 132, f. 143r, a. 1631)

Nèxia que a Reus ha donat nom a un carrer.

Gorretes

Renom que es manté viu almenys durant tota la vintena centúria.

Gorrot, el camp del

Antic camp de futbol, itinerant, és a dir, sense una ubicació fixa i per això el nom de *Gorrot*, derivat de *de gorra*, és a dir, sense pagar; tanmateix, un dels llocs més habituals escollit per a jugar a futbol era en l'emplaçament de les actuals parcel·les Ferran.

Gotzo

Renom viu en el segle XXI, procedent de principi de l'anterior.

Gotzo, el mas del

A l'inici del camí dels Catalans, entrant per l'esquerra, avui més conegut per *del Vermell*.

Graciota, de cal

Motiu de casa, popular durant la vintena centúria.

Gran¹

V. *Beat Bonaventura G., Mariota G., Miquel G., Rossita del Ramon de la Marieta G.*

Gran²

(MN, vol. 132, f. 37r, a. 1617; Doc. 1636, 7-6-1818); «Bantura Gran» (Quintes, s/f, a. 1843).

Granada¹

V. **Mas de G.*

Granada²

Cognom que apareix citat per primera vegada en llibres sacramentals del segle XV i fins al segle XVIII, més endavant esdevingut renom.

(MN, vol. 4, a. 1497); «Antoni Granada» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 32r, a. 1567; MN, vol. 135, novembre de 1604; MN, vol. 102, f. 36, a. 1756).

Granada, el pont d'en

«un tros al pont den granada que afronte ab lo torrent» (Doc. 694, a. 1631).

Granel

(MN, vol. 132, f. 154r, a. 1634; MN, vol. 139, f. 59r, a. 1703); «Juan Corts Granel» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878).

Graneres

(Doc. 2068, a. 1881)

Malnom, probablement relacionat amb l'ofici d'escombriaire o bé amb la producció d'aquests instruments de neteja.

granges

V. *Camada, Cruset, Eucaliptus, Freixe, Miquel Gran, Perla, Pins, Torrell.*

Granyena

(MN, vol. 139, f. 159r, a. 1718)

Cognom.

Gras

Progènie que citen fonts arxivístiques diverses, de mitjan segle xvi, i que anirem retrobant repetidament fins ara.

«Pere Gras» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 30, a. 1567; MN, vol. 135, a. 1604; Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; Ac dip, p. 37, 12-2-1884); «Antonio Grás» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Grau

Cognom que a Riudoms es pot documentar des del segle xvii i fins al present. També hem anotat *Garau*.

(PEREA, «Vida...», p. 38); «Grau» (Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Anto. Masó y Grau» (Quintes, f. 129, a. 1840); «Buenaventura Grau» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881); «Buenaventura Grau» (*Cadastr*e, 12, a. 1953).

Grau, el mas

(Còpia, f. 1, i a vegades denominat *hort*, Còpia, f. 28, s. xviii)

Només hem trobat una breu referència documental d'aquesta finca en papers del segle xviii.

Gravat, el mas del

A la partida del Bugar, prop del camí de Vinyols.

(Doc. 323, a. 1889)

Gravat de la Figa

(Doc. 3234, a. 1871)

Gregal, el carrer del

A la barriada del Molí d'en Marc Massó; va del carrer del Llevant al carrer del Mestral. *Gregal* és el vent que procedeix del nord-est.

Groc

«pere aldabert dit lo groch» (Doc. 694, a. 1620); «Salvador Mas dit Groch» (Doc. 585, 6-5-1738).

Gros¹

V. *Cros del Cul G.*, *Lluís del Cap G.*

Gros²

«Anthoni Gros [...] Anthoni Soler dit lo gros» (Esc., vol. 13930, 16-11-1687).

Guadalupe, la

Nom castellà esdevingut sobrenom a la segona meitat de la vintena centúria.

Guadalupe, el mas de la

A la partida Mas de n'Albi, afrontant amb terres del mas de Pagès.

Gual

«Emilio Gual Nebot» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Progènie citada en censos del segle xx.

Guapo

Motiu de casa que la memòria popular pot fer remuntar almenys fins a l'inici del segle xx.

Guarda, la

Renom. Muller d'un antic guardatermes (s. xx).

guarderia infantil, la

Parvulari situat en un extrem de l'avinguda de Catalunya, fent cantó amb el camí de les Passeres. Es va construir a finals del segle xx.

Guàrdia

V. *Francesc Ferrer i G.*

Guàrdies

«Guardias» (MN, vol. 139, f. 51, a. 1702).

Cognom.

Guàrdies, dels

Sobrenom d'una dona que presumia de tenir relacions amb guàrdies civils (segona meitat del segle xx).

Guardiola

«Jacme Gardiola» (SECALL, *Les jueries...*, p. 580); «Ponç Guardiola» (Fog. 1414); «Pere Guardiola» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; MN, vol. 132, f. 120, a. 1629).

Cognom que hem trobat citat en diverses fonts documentals del segle xiv al segle xvii, referit a una destacada nissaga riudomenca originàriament jueva.

Guardiola, el mas

«Na Guardiola» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Una llista de veïns de mitjan segle xv el cita com a cognom i com a mas, però no sabem on es trobava situat.

Guasc

Cognom que apareix en diverses fonts escrites —inventaris, fiscalitzacions i fogatges— dels segles xiv i xviii, sovint feminitzat i relacionat amb la jueria local.

«G. Gasch e samuler» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548, a. 1348); «Bernat Guasch» (Cancelleria, a. 1386); «Jaume Guasc» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Guasca» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 30, a. 1567; MN, vol. 135, a. 1609); «Guasch» (Doc. 1178, a. 1759).

Guasc, el tros d'en

«la sequia de la font nova per lo tros den guaschs» (Doc. 581, novembre 1590).

Gudines, el

Renom, anotat indistintament en el gènere masculí i femení, *Gudí* / *Gudines*.

«Gudi» (Doc. 1178, a. 1759).

Güell

(MN, vol. 139, f. 6, a. 1696); «Guell» (Capbreu 1761).

Cognom de famílies riudomenques que trobem escrit amb una certa freqüència entre els segles xvii i xviii.

Guerxet, el mas del

«m. Guerxet» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874); «Mas Garxet» (Doc. 325, f. 74, 8-8-1875); «M. Garchet» (Doc. 310, f. 75, 5-1-1885); «M. Guerxet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Guia

Nèxia d'una família nouvinguda, establerta a Riudoms en el segle XVIII.

«Jaume Guia mestre sabater» (MN, vol. 71, f. 293r, a. 1727).

Guiaimet

«Antoni Guimet» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 30r, a. 1567; MN, vol. 132, f. 206r, a. 1642).

Cognom que se cita en documentació riudomenca des de mitjan segle XVI i fins a la centúria següent, registrat amb una grafia vacil·lant entre *Guimet* i *Guiaimet*.

Guimbernats

«Eusebio Guimbernats Nebot» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Guinard

Nissaga riudomenca que perviu des del segle XVI, data en què el trobem escrit per primera vegada i ja de manera ininterrompuda fins al temps present.

(MN, vol. 131, f. 74, a. 1573; MN, vol. 139, f. 5, a. 1695); «Guinart» (Capbreu 1761); «Buenava. Guinart» (Quintes, s/f, a. 1843); «Antonio Guinart» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880); «Jph. Guinart» (*Cadastré 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Guinard, el mas del

«M. Guinart» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Guinard, la mina del

Prop del mas d'en Blai, a la partida de les Planes del Roquís; coneguda oficialment per *de Sant Llorenç d'Oscà*, patró de la fira local. Té un cabal d'aigües estimat en 7 litres per segon, d'acord amb una valoració feta l'any 1944.

«de la mina llamada de San Lorenzo de Huesca ó Guinart» (Doc. 314, f. 153, 15-1-1893); «la mina de San Lorenzo vulgo "Guinart"» (Esriptura d'herència, notaria de Francisco Hidalgo, Barcelona, 17-10-1967).

Guinard, la pujada del

A la carretera de Reus, després de passar el pont del Vallet i fins al pla on s'obre el camí de Sant Domingo, en direcció a la ciutat veïna.

Guinarderes, les

Una altra denominació de la partida del *Coll del Boc*, però només la part septentrional, la que toca amb el territori de les Borges del Camp, on també es coneix amb aquest nom.

«partida guinarderas» (MN, vol. 68, f. 220, a. 1700); «partida Guinarderes» (Doc. 3057, a. 1890); «partida Guinarderas» (Doc. 379, 8-12-1900).

Guinarderes, el camí de les

S'inicia a mig camí del Coll del Boc, s'adreça cap al mas del Boter i després tira avall fins a trobar el camí de Riudoms, vora la carretera de Mont-roig.

«Guinarderes» (Còpia, f. 2, s. XVIII); «per lo camí de las Borjas a Cambrils o dit de las Guinarderes» (Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784).

Guinarderes, la mina de les

A la partida del Coll del Boc, coneguda també per *mina del Boter*; capta les aigües per diverses canalitzacions als sorral·ls de la riera d'Alforja. *Guinarderes* equival a 'cau de guineu', un mamífer carnívor que freqüentava aquests topants almenys fins als anys seixanta del segle xx, afavorit pel boscatge de la riera d'Alforja i dels barrancs i séquies que s'internaven pels camps propers. Sembla que antigament existia una partida o un tros de terra amb aquest nom, però no hem trobat referències escrites i, oralment, encara de manera ben escassa i vacil·lant.

«de la font dita de las guinarderas» (ACER, núm. 120, llig. D, a. 1809); «Guinarderes vulgo Boté» (Doc. 2252, a. 1860).

Guinardó

Renom del segle xx.

Guinardó, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

Guineu

Sobrenom viu a Riudoms almenys des de la darrereria del segle XIX.

Guineu, el mas de la

A la partida de Blancafort, terme de Reus, però a la partió amb el de Riudoms. Almenys durant tot el segle xx aquesta masia fou propietat d'una família riudo-

menca, circumstància que ha fet que, mentalment, la gent l'atribuís al seu territori municipal.

Guinjoan¹

V. **Josep G. Jansà*.

Guinjoan²

(MN, vol. 132, f. 37, a. 1617); «Guinjoan» (Capbreu 1761; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1636, 7-6-1818); «José Pellicé Guinjoan» (Acdip, p. 70, 1-4-1880); «Anton Guinjoan» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Guinovart

(MN, vol. 132, f. 354, a. 1665); «Guinovart» (Capbreu 1761).

Guintera

«Guintera» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Aquest cognom l'anoten fonts escrites riudomenques del segle XVII.

Guiot

Cognom i motiu que pot datar-se per tot el segle XVIII i XX, i continua viu. Alguns documents censals anoten, de manera ambigua, el cognom *Guiot* / *Guinot*.

Guiot, el mas del

A la partida del Bugar, prop del camí de Vinyols a Tarragona (s. XX).

Guit

Renom del segle XX.

Guitard

«Bernat Guitart» (Fog. 1414).

Guitarres

Sobrenom que té origen en un intèrpret musical d'aquest instrument popular, produït en el segle XIX, però que ha tingut continuïtat fins a l'inici del segle actual.

Guiu

(MN, vol. 139, f. 144, a. 1716); «Jaume Guiu sabater» (Testaments, núm. 52, 7-5-1728; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41).

Prole.

Guiu, el mas del

A la partida de Blancafort, prop del mas del Pedrol, fent de partió amb el terme de Reus. Avui és més conegut per *del Salvat*.

Guixer

Renom. A la Canonja (Tarragonès), hom encara recorda el camí dels Guixaires de Riudoms, perquè els professionals de la construcció de la vila hi anaven a cercar la pedra guixera.

Herbetes

Renom de família, viu durant tot el segle xx.

Herbetes, el mas de l'

A la partida del Bugar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

Hisop

Motiu popular de la vintena centúria, però que té origen en el segle anterior.

Hisop, el mas de l'

A la partida de la Font Nova.

«Mas del Isop» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Isop» (Doc. 305, f. 53, 7-12-1879); «M. Isop» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Hisop, la mina de l'

Al mas homònim, a la partida de la Font Nova. Segons una llista estadística de mines de l'any 1944, el cabal estimat d'aigües d'aleshores era de 2 litres per segon.

Hispano Riudomenca, la

Garatge d'automòbils d'aquesta empresa. Funcionaren a partir de l'any 1929 i fins als anys trenta del segle xx; tenia línia regular diària amb Pratdip, Mont-roig i Reus. És a l'inici de l'avinguda de Montbrió del Camp, on encara avui poden veure's, en els murs de la façana, els esgrafiats de la publicitat de l'establiment i del patró dels automobilistes, sant Cristòfor.

(*Lo Floc*, Riudoms, núm. 31, febrer de 1982, p. 6 i 35; juny 1982, p. 10, publicà una imatge gràfica de la façana).

Hom

(MN, vol. 46, 17-4-1587; Doc. 1165, a. 1862)

Nissaga riudomenca d'entre els segles xvi i xix que algunes vegades trobem citada com a malnom, amb *h* o sense.

Homdedéu

(MN, vol. 132, f. 38r, a. 1617)

Cognom compost del segle xvii.

Hòmens, els horts dels

«de sol ixent ab honor de Ermengol de Bugatell, a mig jorn ab lo camí, a ponent ab los horts dels hòmens» (GORT, *Riudoms...*, p. 24-25, 3-6-1185).

Hort

V. *Agustí de l'H*.

Hort de la Sorda, el corraló de l'

Arrencava de la muralla de la Font Nova i duia a l'hort de la Sorda; ara convertit en carrer i rebatejat amb el nom *dels Molins Nous*.

«Hto. Sorda» (Doc. 323, 7-1-1890); «hasta el lloc anomenat per corrador 'Hort Sorda'» (Doc. 380, 10-9-1936).

Hort del Camp, l'

Ocupava una considerable extensió de terrenys en un quadrilàter que anava des dels darreres de l'església fins a l'ermita de Sant Antoni, i entre els carrers de Sant Antoni i de les Passeres. Catalogat a vegades com a partida de terra. Antigament era conegut amb els noms de *hort de la Comtessa*, perquè la propietat d'aquesta finca, a l'inici del segle xx, era de la marquesa de Monasterio, i *la Canal*. Probablement, també estigui relacionat amb el carrer o camí dels Horts (s. xiii). La urbanització del lloc va iniciar-se l'any 1944.

V. t. *Lluís Massó*.

«de la finca conocida por Huerto del Camp» (Doc. 869, f. 73 i 80, 26-10-1907; Actes, 22-2-1948).

Hort del Camp, la mina de l'

Alguns informadors ens l'han identificada com la *mina de Sant Antoni*.

«de la mina denominada del Hort del Camp» (Doc. 869, f. 80, 2-5-1907).

Horta, l'

(MN, vol. 126, marmessories, testament de 6-XI-1700)

Horta Nova, l'

Peça de terra de poca extensió situada sota el terme de les Borges del Camp, entre el barranc de les Canaletes, el camí de l'Horta Nova i la carretera d'Alcolea del Pinar; a vegades hom la cita com a partida de terra i en plural. El fet de trobar-se a la partió de termes, fa que molta gent confongui la propietat d'aquesta tros o partida i el faci de municipis diversos —Maspujols, les Borges o Riudoms—, segurament perquè abans de fer-se el tallat de la via del tren tenia una continuació geogràfica amb la partida de les Hortes Noves de les Borges. Hi predomina l'olivera, seguida dels avellaners i d'algunes parades de fruiters. És un terreny força trencat pels aixaragalls i les depressions.

«partita vocata los orts nous» (MN, vol. 1; Doc. 1880, f. 5, 13, 19, 33, 40).

Horta Nova, el camí de l'

S'inicia a la carretera d'Alcolea, a la seva part dreta en la direcció de Reus a Falset, a uns tres-cents metres després d'haver creuat la riera de Maspujols —el seu enllaç primitiu amb el poble—, davalla fins a la unió dels barrancs de les Canaletes i de la Cambra i, després de travessar la llera, ascendeix per la partida homònima, creua el pas subterrani de la via del ferrocarril Barcelona-Saragossa i connecta amb la carretera local que va a les Borges del Camp i a Maspujols. Tot el seu tram es troba encimentat.

hortal

V. **Asserit*.

Hortal, el tros de l'

«lo tros a lortal» (Doc. 694, a. 1620); «un tros a la part del Hortal» (MN, vol. 122, a. 1630); «lo ortal» (MN, vol. 66, f. 83, a. 1690).

Terrenys deixats en herència a la parròquia per mossèn Rafael Ferrer, en el segle XVII, juntament amb les Sorts.

hortes

V. **Canonja*, **Caporals*, **Castell Nou*, **Comalada*, **Sant Joan*, **Vella*.

hortet

V. **Cot de Copes*.

Hortets

V. *Sant Joan dels H*.

Hortets, els

Terres d'horta, amb casa i jardí, situades entre el carrer de Sant Antoni i el barranc del Cabreret. Havien estat propietat de la parròquia per donació (a. 1954); en els seus jardins es representaren obres de teatre i se celebraren actes de caràcter lúdic i cultural, així com algunes sessions de cinema (1955-1960); en els antics jardins conserva una imatge de la Mare de Déu de Fàtima, feta de ciment, i una capella dedicada a Sant Joan Baptista. S'ha projectat urbanitzar-los (a. 2006).

«aquella pesa de terra de sorts de tinguda de un jornal y mitg poc mes o menos cituada fora los murs de la pnt. vila a la partida dita los Sortets» (MN, vol. 71, f. 114, setembre de 1723); «in partida dita los Ortets» (ACER, núm. 36, llig. C, a. 1743); «drets que tenen y poseheixen al terme de la present vila y partida los Hortets» (ACER, núm. 45, llig. D, a. 1835); «y partida dita den Hortets» (ACER, núm. 46, llig. D, a. 1840); «Hortets» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «y a los que acuden a la finca que la parròquia posee para recreo y diversión del vecindario en aquellas inmediaciones» (Actes, f. 79, 26-9-1957).

Hortets, el pinar dels

Als Hortets, damunt del barranc del Cabreret.

Hortolans, els

«que afronta ab los ortolans y ab la Riera» (Doc. 694, a. 1631).

Hortonedà

Cognom que a Riudoms apareix citat inicialment en la documentació del segle xv, i perviu fins ara. La grafia que mostra és vacil·lant, ja que la trobem escrita indistintament amb *h* inicial o sense, i amb *o/u* en la segona vocal.

«Miquel Ortoneda» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Joan Ortoneda» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 10, a. 1563; MN, vol. 135, a. 1608); «Hortonedà» (Capbreu 1761); «Ortoneda» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Franco. de Asis Ortoneda» (Quintes, f. 129, a. 1840); «Marcos Hortonedà Coll, Alcalde que fué» (Acdip, p. 354, 27-11-1884); «Pau Ortunedà» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Hortonedà, el mas

«Mas Hortonedà» (Actes, f. 46, 12-7-1942).

horts

V. Abadia, Anglès, Antonet de la Taverna, Arcís, *Bages, Barbereta, Bernadet, *Bolleta, Bonet, Boter, Boter de Baix, *Busquets, *Cabrer, Càndia, *Capdevila, Cassador, Castellana, Caterina, Comtessa, Coques, Damo, Facundo, Faves, *Fontanet,

*Freixes, Garreta, *Gavaldà, *Hòmens, *Junquesa, *Manescal, Marc Massó, *Mariana, Martí, *Menuda, *Monestir, Monges, Munter, Nebot, Pallarès, Pelat, Perleta, Perot, *Pintat, *Pisà, *Portuguesa, *Pubill, *Roset, *Salvador, Sardà, Sec, Senyor Xavier, Serenet, *Sergent, Serra, Sorda, Tabola, Tinent, *Toda, *Vila Nova, *Vilar, *Viver, Xaranga.

Horts, el carrer dels, o el camí dels Horts

(Índex vell, f. 215r); «ab lo camí dit dels Horts» (MN, vol. 71, f. 347, a. 1728); «a ponent ab lo carrero dels horts y a tremuntana ab la sequia» (Esc., vol. 13957, f. 101, 28-2-1803).

Aquest carrer, el registrem per primera vegada l'any 1201 i, d'aleshores ençà, continuarà apareixent en la documentació fins a arribar al segle XIX. Circulava per darrere del castell, i els horts es correspondrien amb els terrenys de l'Hort del Camp.

Hospital

«Berenguer Espital» (SECALL, *Les juries...*, p. 548, a. 1348); «lespital» (Doc. 581, 10-2-1577).

Cognom relacionat amb el call de la vila, segons apareix en una llista de béns de 1350 establerta per Adret Salomo, de l'Aleixar.

hospital, l'

Al carrer Major, contigu a la capella de Verge Maria. És un edifici que s'aixeca sobre fonaments del segle XVI. El seu espai, l'any 1911, s'estimava en 80 m². Almenys entre els segles XVIII i XIX havia tingut cloquer i campana, amb tocs codificats per a auxili i assistència. En aquest tipus d'hospital, antigament hom recollia pobres, pelegrins i passavolants que requerissin algun tipus d'atenció sanitària o d'ajuda humanitària a cura de la beneficència pública local. Sabem que a la darreria del segle XVIII es van ampliar les dependències, i aleshores va ocupar una casa contigua propietat del municipi. En determinades ocasions i a causa de la proliferació de pobres i vagabunds, la vila ha hagut d'habilitar dependències fora murs per tal d'atendre la beneficència que obligava els hospitals de l'Antic Règim.

En els llibres d'òbits i la documentació administrativa del segle XVI, trobem repetidament la paraula *hospital*: «a servir lespital» (Doc. 581, 10-2-1577); «y que los pobres no se acullen sinó ques fasa un ospital al corral de na Carnissera al camí del castell vell y allí los sia donat recapte» (Doc. 581, juny 1589); «Que en esta casa ay una casa que sirve de Hospital para los pobres de solemnidad, enfermos de esta villa y de albergue piadoso para recogimiento de pobres y peregrinos. El tiempo en que fue erigido no lo ha podido averiguar este Ayuntamiento» (Doc. 3306, 25-12-1787) «y se hallan en esta dos capellanias unidas de

Sto. Tomàs de Aquino y S. Antonio de Padua en la Hermita una y la otra de N. Sa. de Gracia en el Hospital» (*Libro*); «dar habitación en el santo Hospital así como socorrerle» (Doc. 367, 7-XI-1897).

Hospital, el camí de l'

(Ami., 192, s. XIX)

Per les referències documentals que hem pogut veure, hom el suposa al capdamunt del poble, vora el camí de Castellvell, probablement pel mas del Carnisser.

Hospital, el corraló de l'

Passatge que uneix el carrer Major i el de la Butxaca, per sota de l'hospital.

«li deu la vila de medesines donades a los pobres del hospital» (Doc. 584, a. 1715);

«al callejón que existe al lado del Sto. Hospital» (Doc. 365, 18-11-1899).

Hospitalera, l'

Renom viu en el segle XX, derivat de l'antiga funció de cura i vigilància de l'hospital; també el trobem transcrit en gènere masculí.

«hospitaler» (Doc. 302, f. 53r, 12-12-1756); «Josep Cros, hospitaler» (MN, vol. 124, a. 1823).

Hostal

V. *Benet de l'H.*

Hostal, de l'

Renom viu en la present centúria, però que trobem documentat almenys des dels primers anys del segle XVII.

«viuda dita del ostal» (Doc. 842, 26-2-1603).

Hostal, el mas de l'

A la partida del Freixe, a l'esquerra del torrent homònim i davall el mas del Pardal.

Hostalets, els

Són a la sortida del poble, per la carretera de Montbrió del Camp. L'edifici, avui una simple masia, és d'una planta, amb estables i graners; conserva dos rellotges de sol, un a la façana i un altre en el mur de ponent. Es tracta d'uns antics hostals de carreters, traginers i viatgers, posats vora una via de comunicació important com era el camí cap a Aragó, per on circulaven les postes que anaven al Priorat i Terres de l'Ebre o a l'inrevés, cap a Reus i Tarragona. Era d'administra-

ció municipal i al final del segle XIX el cuidador o masover de l'establiment era un pastor. S'hi va viure regularment fins als anys setanta del segle XX. Diu la llegenda que aquí s'allotjà el rei Jaume II, per les Corts de l'any 1319 i després que l'infant hagués renunciat a la successió —sobre la llegenda de l'estada del rei Jaume II als Hostalets, PEREA, *Llegendes...*, p. 19-22.

«laltre cap es que los ostals no volen acollir» (Doc. 842, 26-12-1601); «dit dia sobredit se tracta que la vila fes fe un ostal p. que ara no ya sino dos ostals y no volen acollir sino las presones quells apar...» (Doc. 842, 7-6-1603); «El Meson largos años hace que no se arrienda por falta de pastor, por haber dos Mesones de particulares y los tienen estos por privilegio especial conforme se les concedió por la real cámara» (Doc. 2234, 13-9-1842); «al punto llamado dels Hostalets» (Doc. 312, f. 115, 16-11-1878); «desde Ostalets» (Ac dip, p. 235, 25-5-1880); «o sea desde el portal de Viñols al sitio denominado Hostalets» (Doc. 306, f. 120, 16-5-1887); «Hostalets» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

hostals

V. **Macip, Pobres, Portal, Rics*.

Hòstia Santa, l'

Sobrenom d'una persona avesada a la blasfèmia (tercer quart del segle XX).

Hugues

Nom de família, forma femenina de *Hug*.

«José Hugas Tico» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Huguet

Cognom transcrit amb *h* inicial o sense, segons l'escrivà.

(MN, vol. 131, f. 189, a. 1568; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Icart

(VILASECA, *Hospitals...*, p. 37)

Nom de família que trobem escrit en fonts documentals del segle XIV.

Igualtat, el carrer de la

(Doc. 381, 10-9-1936)

Denominació oficial del *carrer de Sant Pere*, imposada durant el període republicà de 1931 a 1939. El nom fa referència a un dels principis ideològics de l'època de les Llums, la igualtat de drets de les persones.

impremta, la

Al carrer d'Avall, número 8. Va ser el primer establiment de tipografia que s'instal·là a Riudoms, va funcionar de 1953 a 1973, data en què van ser tancats els seus obradors.

(DE, 7-XI-1973)

infantil

V. *guarderia, parc*.

Infants, la font dels

A la plaça de les Monges. Es tracta d'una roca vertical —a imitació dels menhirs—, amb dos brocals: un de posat dins d'una cavitat per a beure-hi a raig i l'altre a l'exterior de la pedra per a omplir eines i cànirs. Va ser inaugurada l'any 1966, quan es va produir la remodelació urbanística del lloc, però avui resta inutilitzada.

Inglés

V. *Corte I*.

Isern

Cognom viu actualment.

«Joan Isern» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Isern, el mas de l'

«M. Isernt» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Jacint Verdaguer, el carrer de

Nou vial obert a la urbanització de la Mola (2004); va de la plaça de l'Arbre al carrer de Salvador Espriu. Jacint Verdaguer i Santaló (1845-1902), sacerdot i poeta.

Jaia

Sobrenom de persona. Popularment es diu que el motiu s'origina per l'acció d'un actor que es va haver de disfressar de dona vella per a poder intervenir en una representació teatral, quan la mescla de sexes era prohibida en els teatres, a la darrereria del segle XIX.

Jaia, la premsa del

Era al carrer d'Orient —l'actual *avinguda de Pau Casals*— contigua a la fonda de Cal Perla.

Janana

Renom del segle xx; fruit de la feminització de *Jan*, reducció de *Joan*.

Jansà¹

V. **Josep Guinjoan J.*

Jansà²

Cognom que documentem durant tres centúries seguides, del segle XVIII al segle xx.

«Jansa» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; Doc. 379, 12-2-1900; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Jaques, cal

Motiu de casa, del qual es té memòria oral des de finals del segle XIX, molt probablement relacionat amb el nom *Jaume*.

Jaques, el mas del

A la partida Mas de n'Albi, a tocar del camí dels Matxos.

Jardí

Prole que apareix escrita amb *j/g* i amb *a/e*, indistintament.

(MN, vol. 132, f. 33, a. 1617); «Gerdi» (MN, vol. 135, a. 1641).

Jarvins

Sobrenom, derivat de *Xavier*, popular a la segona meitat del segle xx.

Jaume

«G. Jacme de Riudoms» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548).

Nom d'un jueu convers relacionat en una llista de béns de 1348.

Jaume de l'Agna, el quiosc del

Establiment dedicat a la venda de begudes refrescants i gelats durant la temporada d'estiu, a la plaça de Sant Antoni; va funcionar fins als anys trenta del segle xx. El sobrenom correspon al comercial Jaume Vidiella Guinjoan (1867-1917), arrendador del quiosc, compositor i poeta i persona força popular durant la primera meitat del segle xx, raó per la qual la seva figura apareix en els bitllets de curs local de 1936-1939 (*Lo Floc*, núm. 9, febrer 1980, p. 4 i 17; novembre 1980, p. 8-9).

Jaume Vidiella, el passeig de

És la denominació del *carrer de Sir Alexandre Fleming* o *camí de les Passeres*, durant la Segona República espanyola. Jaume Vidiella Guinjoan (1867-1917), músic i compositor, va ser el principal impulsor del quiosc de la plaça de la Llibertat —l'actual *plaça de Sant Antoni*— l'any 1904. La seva imatge il·lustra els bitllets de moneda de curs local impresos l'any 1937.

(Doc. 380, 10-9-1936); «bifurcació en passeig de Jaume Vidiella» (Doc. 380, 19-11-1936).

Jaumot

«Jaume Alcaly dit lo jaumot» (Testaments, 4-9-1729).

Jesús

V. *Nen J.*

Jiménez

(MN, vol. 132, f. 95r, a. 1625); «Jiménez» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Joan

«Mestre Juan» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Sobrenom distintiu que trobem citat en una única ocasió, en un fogatge de mitjan segle xv.

Joan Bergós Massó, el carrer de

Nova denominació de l'antic *corraló de la Serra*. El nom homenatja l'arquitecte Joan Bergós Massó (Lleida, 1894 - Barcelona, 1974), autor d'obres d'influència gaudiniana i defensor de l'origen riudomenc d'Antoni Gaudí i Cornet.

(Actes, 20-3-2003)

Joan Fexa, el mas de

«Joan Fexa» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Apareix en la llista de masies d'un fogatge. Podria tractar-se de *Feixa*, ortografia no rara en aquella època.

Joan Maragall, el carrer de

(Doc. 381, 10-9-1936)

L'actual *carrer del Beat Bonaventura Gran* durant la vigència de la Segona República espanyola.

Joan Miró i Ferrà, el carrer de

Va del carrer de la Sardana a l'avinguda de Catalunya, a la urbanització de la Mola. Joan Miró i Ferrà (1893-1983), pintor i escultor.

(Actes, 17-2-1984)

Joan Salvador Badia, el carrer de

Vial que uneix el carrer de Sant Antoni —en la confluència d'aquest amb el de Sant Pau— i l'avinguda de Josep Maria Sentís. Joan Salvador Badia (1858-1931), terratinent, va ser batlle de Riudoms en el període de 1930 a 1931 i impulsor del mercat modern de verdures i hortalisses realitzat a la plaça de l'Església.

«Juan Salvadó Badia» (Doc. 312, 3-2-1878; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Joan Vendrell, el molí del

«Otro molino de harina, que es propio de Juan Bendrell» (Doc. 1178, a. 1759); «de la sequia Major que bayxa del Moli del Joan Vendrell» (Doc. 3292, 3-9-1769).

Joana, el mas de na

«Na Joana» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Joanpere

«Francisco Joanpere Vernet» (Acdip, p. 148, 15-6-1877).

Joaquima, el mas de la

A la partida dels Molins Nous, a l'esquerra del capdavall del camí de Sant Domingo.

Joaquino

Renom viu del segle xx, sovint feminitzat.

Jolec, el mas

«M. Jolech» (Doc. 323, a. 1889).

Jorba

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Jorva» (Doc. 1178, a. 1759).

Jorn

Renom documentat entre els segles XIX-XX.

Jorn, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí dels Matxos.

«Chorn» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Jorn» (Doc. 323, a. 1889).

Jornet

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Jornet» (Doc. 1073, a. 1866).

Joro

Sobrenom del segle XV.

Josa

Cognom del senyor de Castellnou, Ramon de Josa, l'any 1292.

José Antonio Primo de Rivera, el carrer de

(Actes, f. 17)

Nom oficial imposat al *carrer Nou*, després de la victòria militar franquista de 1939 i mantingut fins a la recuperació democràtica del tercer quart del segle XX. Fou oficialitzat segons acord de l'Ajuntament de 27 de març de 1955 a instàncies de Governació. José Antonio Primo de Rivera (Madrid, 1903 - Alacant, 1936), polític, havia visitat la vila l'any 1922, quan era capità general de Catalunya.

José Calvo Sotelo, el carrer de

Denominació oficial del *carrer de l'Arenal* durant el franquisme, segons acord de l'Ajuntament de 27 de març de 1955 (Actes, f. 17). José Calvo Sotelo (Tui, Galícia, 1893 - Madrid, 1936) fou un polític de la coalició de dretes espanyoles de l'any 1936.

Joselín

Sobrenom personal del pintor Josep M. Baiges Jansà (Riudoms, 1924-1991).

Josep Guinjoan Jansà, el carrer del Capità

(Doc. 381, f. 36r, 22-7-1937)

L'actual *carrer Arenal*, durant la Guerra Civil espanyola. Josep Guinjoan Jansà (1895-1937) era fill de Riudoms i va morir al front de guerra de Madrid, en una de les primeres batalles lliurades en la seva defensa.

Josep Maria Folc i Torres, el carrer de

Vial urbà obert l'any 2003, a l'est del nucli urbà. El seu traçat comença a l'avinguda de Reus, enfront del convent, i puja fins a connectar amb el carrer de Salvador Espriu. Josep M. Folc i Torres (Barcelona, 1880-1950), novel·lista, narrador i autor teatral.

Josep Maria Sentís, l'avinguda de

De la plaça del Comte Arnau de Palomar a l'ermita de Sant Antoni. Duu aquest nom des de l'any 1969, en homenatge al pròcer riudomenc Josep Maria Sentís Simeón (1896-1989), que fou militar i polític del règim franquista.

Josep Massó i Aguiló, el carrer de

Vial de la urbanització de l'Hort del Camp que va del carrer Joan Salvador Badia a l'avinguda de Josep M. Sentís. El nom del carrer homenatja Josep Massó i Aguiló (Barcelona, 1893 - Madrid, 1936), fill del promotor de la barriada de l'Hort del Camp, Lluís Massó i Simó, mort prematurament.

«y por la izquierda con calle de José Massó Aguiló» (Còpies, 17-7-1953).

Juanon, el

Malnom de *Joan*, atribuït a un personatge molt conegut i popular entre la mainada dels anys seixanta, el qual solia embriagar-se com a conseqüència o evasió dels efectes d'una invalidesa que li havia restat d'un greu accident laboral.

jubilats

V. *llar dels j.*

Juiol

«Pere Juyol» (Fog. 1414).

Nom de família que Moll relaciona amb el setè mes de l'any.

Julia

«Bernardus Iuliani» (*El Liber...*, p. 98, a. 1345); «Julian» (Doc. 1165, a. 1862); «Julian» (BOP, núm. 1, 1-1-1868).

juliol

V. *19 de juliol*.

Jumanya, el mas

«M. Jumaña» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Jumilla

«Rosendo Jumilla» (*Cadastr*e, 12, a. 1953).

Juncosa

(MN, vol. 132, f. 295, a. 1659); «Gincosa» (MN, vol. 139, f. 10, a. 1696; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41).

Juncosa, el mas d'en

«que al mas de na Joncosa» (Doc. 581, 10-2-1589); «a la basa del mas den joncosa» (Doc. 301, f. 80, 29-9-1698); «a la partida dita lo mas den Joncosa» (MN, vol. 71, f. 66, 8-1-1723).

Junivart

(Doc. 1165, a. 1862); «José Junivart Fontboté» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Junoi

(PEREA, *Lleis...*, p. 85, que cita fonts de l'any 1883).

Els filòlegs parlen d'aquest cognom com d'una contracció de *Joanoi*.

Junquesa, l'hort de la

«Damià Felip de Riudoms per terra en lorta de la Junquesa» (*Capbreu* 1533, f. 34r).

Conjecturem que aquest nom s'hagi creat per una feminització del cognom *Juncosa*.

Jutge

«Joan Jutge» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 42, a. 1569); «Joan Jutge ferrer» (MN, vol. 131, f. 189, a. 1588; MN, vol. 135, 2-9-1641); «Jutges» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Larrard, el mas de

A la Clota, sota el mas del Sec. Les persones que ens l'han citat l'anomenen *de la Ra*, adaptació del cognom d'un francès comerciant de vi a Reus. Coneixem una cançó popular que fa referència a aquesta masia que diu: «Al mas de la Ra / hi ha una criada / que amb el dit del peu / toca la guitarra», recollida de viva veu l'any 1976, però transcrita gairebé igual a Reus.

Latorre

(Doc. 1165, a. 1862); «Ramon Farré Latorra» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880).

Lirans

(Doc. 1165, a. 1862)

Nom de família.

Llaberia¹

Cognom local escrit amb *a/e* en la primera vocal, indistintament, segons l'escrivà de torn.

«Miquel Llabaria» (ACER, doc. 119, a. 1587; MN, vol. 139, f. 84, a. 1707); «ab Blay Llebaria serreller» (MN, vol. 71, f. 161r, a. 1724; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Llaberia²

Segons la tradició oral que ens ha pervingut, el poblat de Llaberia existí prop de la riera de l'Aleixar, a la riba est, en una època difusa de l'antigor, però que va desaparèixer empès per una forta riada en algun període del segle *xii*; en la fugida, els seus pobladors es refugiaren al castell de Riudoms, i foren acollits aleshores pel seu senyor. En agraïment per aquesta generositat, els salvats ajudaren Arnau de Palomar en la fundació del poble. Des del segle *xvii* hom té documentada a Riudoms una masia amb aquest nom i una altra a la conca de la riera de Maspujols, en el terme d'Albiol, de manera que la tradició podria tenir una base històrica molt certa o possible (PEREA, *Llegendes...*, p. 7-9); per altra banda, reblant aquesta hipòtesi, prop d'aquí documentem terres de la Mata o el Rieral, que havien format part del territori constituent de la vila i, finalment, donades a Poblet (s. *xii*).

Llaberia, el mas de

A la part esquerra de la riera de Maspujols, entre els masos del Morell o Murtrar i del Toda; ens diuen que a principis de segle s'hi feia vinya i que hi treballaven molts jornalers.

«ab lo mas de llabaria» (Doc. 694, a. 1631).

Llac, la plaça del

Una altra denominació de la *plaça Petita*, generada per un petit bassiol que originàriament voltava l'estàtua central del monument, col·locada l'any 1889.

Llagostera

(ROVIRA, *La desamortització...*, p. 193)

Cognom que hem trobat en documentació del segle XVIII lligat a la família de Josep Nogués Llagostera —on destaquen arquitectes, dauradors, escultors i pintors— i a les llistes de béns de la desamortització de Madoz del segle XIX.

llar dels jubilats, la

Seu social dels jubilats de la vila, establerta damunt del mercat públic d'ençà de la remodelació arquitectònica de l'edifici, esdevinguda l'any 1980.

Llarga

V. *Vinya L.*

llatzeret

«que seria oportuno trasladar las camas de hierro y sábanas, cojines y jergones que existen en esta casa consistorial procedentes del cuartel de la guardia rural, al lazareto de S. Antonio donde deben existir ya otros efectos semejantes que se depositaron allí durante la última invasión del cólera o sea en el año 1854 pues de esta suerte y mejorando en cuanto sea posible aquel local se tendrá un buen hospital en el caso de otra invasión epidémica» (Actes, f. 92r-93, 5-12-1869). Diverses ordinacions del Consell Municipal riudomenc anoten el pressupost d'obres de rehabilitació de la casa: «para mejor acondicionar el lazareto contiguo a dicho paseo» (Doc. 331, 10-3-1871); «no permitiendo la entrada bajo ningun concepto a los forasteros procedentes de puntos infectados ó que haya la menor sospecha sin haber antes pasado al lazareto los días preventivos por la disposición» (Doc. 309, f. 19, 29-9-1884); «en atención a que había quedado ya desalojado el local que de propiedad de Antonio Bertran se había ocupado para lazareto durante la epidemia se estaba en el deber de satisfacer a dicho Sor. el alquiler correspondiente» (Doc. 309, f. 57r, 8-11-1885).

Establiment de revisió, d'observació i de control de persones i de mercaderies que havien d'introduir-se a la vila, per la possibilitat que aquestes es trobesin contaminades o malaltes. L'edifici del llatzeret es trobava emplaçat enfront de l'ermita de Sant Antoni i vora del camí ral de Riudoms a les Borges del Camp; era un estatge de propietat privada i el municipi el llogava per a actuacions sanitàries i d'allotjament preventiu a favor d'aquells forasters que volien accedir o entrar mercaderies a la vila en època de risc epidèmic. Diverses ordinacions del Consell Municipal riudomenc anoten el pressupost d'obres de rehabilitació de la casa. Es té notícia del funcionament entre la darrereria del segle XIX i el primer quart del segle XX. Aquests establiments sanitaris s'ubicaven regularment a les entrades dels nuclis urbans o encontorns del seu accés, i eren posats sota l'advo-

cació d'un sant especialista en epidèmies i malures, en aquest cas sant Antoni de Pàdua.

Llaunes

Renom personal del segle xx, tot i que en alguns casos s'ha transmès als fills, però aleshores amb el diminutiu de *Llaunetes*. Aquesta família tenia un establiment de plats i olles.

Llaurador

Cognom que comença a aparèixer en la documentació local a partir del segle xviii, i perviu fins al present.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Llauradó» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Llauradó» (Ac dip, p. 43, 14-3-1882); «Jph. Llaurado Riutet» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Llaurador, la premsa del

A mig tram de la muralla de la Font Nova, gairebé a la confluència d'aquesta amb el raval de Sant Francesc.

Llebeig, el carrer de

Vial de la urbanització Molí d'en Marc, que uneix els carrers del Xaloc i de Foranell. El nom és un sinònim del vent garbí, que bufa en la direcció del sud-oest.

Llebrot

Renom del segle xx.

Llecha

Segon cognom de l'alcalde de la vila, Teodor Cavallé Llecha (1886), poc freqüent a la vila, tot i que s'ha mantingut viu entre la dinovena i vintena centúria.

(Ac dip, p. 257, 10-10-1881); «José Llecha Codina» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Lledoner, el mas d'en

«lo mas den ladoner afronte ab la viuda mirales de reus y ab la riera» (Doc. 694, a. 1620); «lo mas del Lledoner» (Doc. 900, f. 26); «Mas den lladone» (*Relación* 1744).

Lledoner de Sant Antoni, el

Arbre singularitzat (*Celtis australis*) a la banda de ponent de la plaça de Sant Antoni. Subsistí fins a construir-se la piscina dels Amics de Riudoms (a. 1980), ja

que la remodelació de terres i posterior fonamentació del sòl van fer que se li assequessin les arrels i morís.

Llei, la

Sobrenom d'un guàrdia municipal, molt estricte en el compliment del codi de circulació (segona meitat del segle xx).

Lleixà i Burgès, el carrer de

«carrer de Lleixà i Burgès al conegut fins aquesta data per carrer de Toda» (AC, 15-IV-1937).

L'actual *carrer del Toda* durant la Segona República espanyola. El nom correspon a un jove soldat mort al front republicà.

Llenya, de la

Motiu de persona finalment passat als membres de la mateixa família, diferenciat-les pel nom propi (segona meitat del segle xx).

Lleó

Renom del segle XVIII que ha perdurat fins avui.

«Tarrechs dit Lleo» (Doc. 1178, a. 1759).

Lleona

Cognom viu, probablement una feminització de *Lleó*.

(MN, vol. 135, 24-10-1641)

Llet

V. *Angelita de la L*.

Lletetes, el

Sobrenom de la segona meitat del segle xx. Quan la persona que duu aquest motiu era petit, la seva mare solia cridar-lo al carrer on jugava dient-li: «nen, vine a beure't la lleteta», i d'ací el malnom que li va restar.

Llevant, el carrer del

Nom de vent de component est aplicat a un vial de la barriada del Molí d'en Marc Massó, transversal entre els carrers de la Tramuntana, del Garbí, del Xaloc i de Migjorn.

Llibertat, la plaça de la

(Doc. 381, f. 3, 10-9-1936); «s'acorda autoritzar el ball a la Plaça de la Llibertat» (Doc. 381, 3-7-1937).

L'actual *plaça de Sant Antoni* durant els anys de la Segona República espanyola, època en què van ser suprimits els hagiòtopònims de la via pública.

Llibori

Patronímic del segle XIX, esdevingut sobrenom a la centúria següent, probablement per la seva raresa en l'onomàstica local.

Llibori, el carrer del

A la urbanització del mas homònim; s'hi accedeix des de la carretera de les Borges del Camp i no té sortida, tallat pel barranc del Cabreret.

Llibori, el mas del

Era a la partida del Freixe, darrere mateix de l'ermita de Sant Antoni. Documentat des del segle XIX, va desaparèixer a finals de la centúria següent, a causa d'una nova urbanització que li ha respectat, no obstant això, el nom popular.

«M. Liborio» (Doc. 308, f. 34, 4-12-1881); «M. Liborio» (ADT, obres públiques, 298, a. 1930).

Llibori, el tros del

A la partida del Molí de Vent, damunt de la torre homònima; modernament ha estat fragmentat en dues peces, una de les quals té habitatge i corrals de bestiar. Hi predominen les oliveres i els fruiters.

Lloca

V. *Pepsi L.*

Llombard

«José Mallafré Llombart» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881).

Llonga

V. *Font L.*

Llongues

Renom del segle XX.

Llop

(MN, vol. 132, f. 264r, a. 1655)

Cognom.

Llopis

«Elisa Llopis» (*Cadastr*e, 12, a. 1953).

Llorenç

Prenom esdevingut nissaga, documentat entre els segles xvii i xx.

(MN, vol. 139, f. 14, a. 1696; Doc. 1165, a. 1862); «V. de Jph Llorens» (*Cadastr*e 1899; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Lloret

(Doc. 1165, a. 1862)

Lluert

Motiu de la vintena centúria.

Lluert, el mas del

És una altra denominació del *mas del Borrassot*.

Lluís, el mas del

«M. Lluís» (Doc. 323, a. 1889).

Lluís del Cap Gros, el

Malnom del segle xx. L'home que el portava tenia un cap de dimensions molt considerables i un cos, per contra, força menut.

(MOREU, *Renoms...*, p. 71)

Lluís Massó, la barriada del

És el nom oficial de la barriada de l'Hort del Camp, promoguda pel polític i financer Lluís Massó i Simó (Riudoms, 1867 - Madrid, 1946). El projecte s'inicià l'any 1944 i el primer grup d'habitatges va ser conegut per *les Cases Barates*, igual que a molts altres indrets de Catalunya i d'Espanya a partir del projecte del maurista José Calvo Sotelo i el seu pla de cases protegides (1926). El projecte comptava construir inicialment cent noranta-sis habitatges amb capacitat per a més de mil persones, amb una adaptació urbanística segons les classes socials.

(Actes, f. 37v i s., 8-2-1942); *Barriada Luis Massó de viviendas protegidas por el estado en Riudoms* (Tarragona). Banco de la Construcción, S. A. Madrid. Pro-

yecto de D. Joaquín Núñez Mera, de Arquitectos Unidos, de Madrid, y de D. Francisco de P. Adell, arquitecto Municipal de Riudoms. Madrid, 1944. ACER.

Lluna, la

Nom amb el qual es coneixen els dipòsits de l'aigua entre la gent jove, perquè en aquest lloc es reuneix als capvespres per a parlar i fer tabola.

Lluny

V. **Figueres L.*

Llurba

Cognom del segle XVIII que perviu fins ara.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Caparó Llurba» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877); «Llurba» (Ac dip, p. 42, 14-3-1882); «Thomas Llurba» (*Cadaastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Lola de Bou, el mas de la

«en la masia i casa de campo llamada de la lola de Bou» (Doc. 2234, 20-9-1842); «M. Lola de bou» (Doc. 322, f. 53, 3-1-1888).

López

Nom de família que es manté viu entre el segle XVIII i el present.

(MN, vol. 139, f. 97r, 110, a. 1712; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Joan Simeon i López» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194, que cita fonts escrites del segle XIX; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Maca

Renom d'una dona de faccions molt atractives, de la primera meitat del segle XX.

Maçanera

«lo mas que fo d'en G. Maçanera» (Cancelleria, a. 1386); «P. Macanera» (Fog. 1414).

Cognom que hem trobat relacionat amb la propietat d'una masia del mateix nom.

Macaia

«Gabriel Macaya» (*Capbreu*, a. 1687; MN, vol. 139, f. 4r, a. 1695); «Machaya» (MN, vol. 139, f. 92, a. 1707); «Agustín Figueras y Macaya» (Quintes, s/f, a. 1858).

Cognom que procedeix de Reus.

Machín, el

Renom del segle xx. Havia imitat amb èxit el cantant cubà Antonio Machín (1903-1977), en alguns festivals musicals i festes majors locals i comarcals.

Macià

«Maciano» (PEREA, «Vida...», p. 38; MN, vol. 139, f. 30, a. 1702); «Miguel Macià farré» (MN, vol. 71, f. 140, a. 1723).

Macip

Cognom transcrit amb *c/s* vacil·lant, entre els segles xiv i xx. Alguna branca de la nissaga, en perdre el cognom per aliances matrimonials, el conservarà com a sobrenom en el segle xviii.

«Quod ego, Raymundus Macip et uxor mea Maria, habitatores de Castronovo, termini de Rivoulmoriis» (*El Liber...*, p. 227, a. 1346); «Bernat Macip» (Fog. 1414); «Masip» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Josep Esteve dit masip» (MN, vol. 71, f. 17, 24-8-1721); «Gabriell Macip» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; Doc. 1165, a. 1862); «Lorenzo Masip Rosell» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880); «Salvador Masip» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Macip, l'hostal d'en

«joanot aguilo tambe del carrer major y lo hereu del ostal del masip» (ACER, núm. 124, llig. A, març de 1598).

Establiment d'hostatgeria situat al carrer Major.

Macip, el mas d'en

«lo mas den masip» (MN, vol. 4, a. 1497).

Maco Ruc

Renom viu a l'inici del segle xxi, procedent de la centúria anterior.

Màdelman, el

Renom aplicat a una persona que patia esclerosi, una malaltia que li anà paralizant les articulacions fins a obligar-lo a moure's amb greus dificultats físiques; també li deien *Pinyó Fix*, com el que duïen les bicicletes antigues.

Madràs, el camí de

(Ami., 44, s. xx)

Només sabem que transcorria per la partida del Coll del Boc, documentat en el segle xx.

Madrina, la

«Joan Vives dit la madrina» (Doc. 694, a. 1620).

Madrina, la casa de la

«la casa que te la vila al carrer de vall dita la casa de la Madrina» (Doc. 584, 6-12-1732).

Maduixa, el

Renom del segle xx. La persona que el duia tenia una taca en forma d'aquest fruit a la cara.

(MOREU, *Renoms...*, p. 69)

Magí, cal

Pastisseria amb forn propi instal·lat al carrer Major, però amb accés igualment pel carrer d'Avall, on hi havia l'obrador. La fleca va ser tancada l'any 1977.

Magnet, la mina del

A la partida de l'Alqueria, al mas del Fargues. El seu cabal d'aigües estimat era, l'any 1944, de 6 litres per segon.

Maginot, el mas del

«M. Maginot» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Magrinyà

(MN, vol. 139, f. 29, a. 1699); «Magriñà» (Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastr*e, 12, a. 1953).

Mai Menges

Renom d'una persona molt petita i prima, escanyolida, de mitjan segle xx.

Maimó

«Bernat maymó» (Fog. 1414); «Item en francesch maymó fill den Joan Maymo» (*Levador*, f. 12r, a. 1586; MN, vol. 135, a. 1639); «Miquel Maymo» (Capbreu 1677, f. 211); «Francesc Maymo» (Testaments, núm. 51, 19-8-1727).

Maimó, el mas de

«del mas de Maymo» (Doc. 842, 5-3-1599).

Maimó, el molí de

«afronta ab lo molí de francesch maymo» (Doc. 694, a. 1620).

Maitanco

Sobrenom d'una persona molt disposada al client, que no tancava mai el seu obrador, i ho deia així.

Major, el carrer

Va des de la carretera de l'Arenal, i gairebé des de l'enfront del raval de Sant Francesc, fins a la plaça del Portal del Torrent. Té una llargada de 240 metres, un ample reduït de 4 metres, i la majoria de les cases són de planta baixa i dos pisos. A l'època medieval havia tingut alguns porxos; en el cadastre de 1785 aquest carrer apareix censat amb cent veïns.

«carrer major» (Doc. 581, 30-7-1580); «del carrer major de dita vila y vuy lo pague francesc dels porxos» (ACER, núm. 124, llig. A, 23-III-1598; MN, vol. 66, f. 6); «calle mayor» (ACER, núm. 73, llig. D, a. 1892); «que las aguas sucias que discurren por el acueducto del callejón de la calle Mayor en donde está colocada la fuente pública» (Doc. 867, f. 2, 16-8-1902).

Major, el portal

«al portal maior» (Doc. 582, 14-6-1615).

Major, el rec

«ab lo rech major dels Molins» (MN, vol. 71, f. 192, a. 1724).

Rec que conduïa l'aigua de la font de Verge Maria, des de la partida del Molí de Vent fins al molí de Sant Antoni, i després al de Don Felip —plaça de les Monges—, per continuar després fins a les basses del Marc Massó. Encara avui poden seguir-se, en paral·lel al camí de la Séquia, part de les seves conduccions hidràuliques, construïdes amb pedra de riera i calç.

Major, la séquia

«la Séquia Major» (MN, vol. 71, f. 302, 6-7-1727).

Segurament sigui una altra denominació del *rec Major*, citat anteriorment.

Major de Montbrió, la riera

«la riera major de monbrio» (Esc., vol. 13959, f. 404, a. 1524).

Creiem que el nom deu fer al·lusió a la riera d'Alforja, que és el curs d'aigües que fa de divisió termenal entre Riudoms i Montbrió del Camp. La cita docu-

mental que aportem està escrita pels recaptadors de la cartoixa d'Escaladei i això és el que pot provocar la rara nominació en ús.

Maleire

Cognom que trobem apuntat en lleves de miquelets locals de l'any 1795.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Malenet, el mas

«Manso Malenet» (Doc. 3207, 20-9-1861); «M. Malenet» (Doc. 323, a. 1889).

Malinielle

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Nom de família que apareix citat en el segle XVIII.

Màlio

Motiu format per la reducció del prenom castellà *Amalio* (s. xx).

Malla

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Cognom que només hem trobat en les llistes de miquelets del segle XVIII.

Mallada, de la

Renom dels segles XIX-XX, tal vegada relacionat amb les pletes de la vila.

Mallafrè

Nissaga familiar que a Riudoms perviu ininterrompudament des del segle XVII.

(MN, vol. 131, f. 323, a. 1608; MN, vol. 135, 10-9-1641; Doc. 1165, a. 1862; Ac-dip, p. 148, 15-6-1877); «José Mallafré» (Ac-dip, p. 257, 10-10-1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mallat, el mas del

(Doc. 313, 11-1-1894); «M. Mallat» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mallol, el

«lo mallol que here de hisidro miro al terme de Riudoms» (Doc. 1880, f. 2 i 4).

La documentació situa aquesta vinya a la partida del Puig Pedrós.

«Malo», el

V. «Bueno», «Feo».

Malou

(MN, vol. 102, f. 13, a. 1756)

Renom.

Manau

Motiu de casa dels darrers anys del segle XIX, amb continuïtat en el següent.

«Manco»

Renom dels caps de casa d'una nissaga que des del segle XVIII fins ara s'ha mantingut viva.

«Joan mas dit lo Manco» (Testaments, 26-3-1729); «Joan mas manco» (Còpia, f. 20).

«Manco», el mas del

A la partida del Freixe, al capdavall del torrent homònim, a tocar del mas del Sol.

Mandaja

«amb terres de la mandaja» (Doc. 694, a. 1631).

Mandangas, el

Renom d'una persona immigrada resident a la vila, però que ja duia aquest malnom al seu poble natal, a la Manxa.

Mandresa

«Steve Mandresa» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Cognom que apareix citat en la documentació del segle XV, possiblement com una deformació de *Manresa*, nissaga que a Riudoms trobem citada en el segle anterior.

Mànecs d'Arpiots, els

Renom col·lectiu d'uns germans molt tibats i circumspectes (segona meitat del segle XX).

Manescal, l'hort del

(Doc. 1165, a. 1862)

Mano

«Francesc Vallverdu dit lo mano» (Òbits, 24-1-1669).

«Manquillo»

Motiu de persona, derivat d'un defecte físic del braç (segona meitat del segle xx).

Manresa

«G. Manressa e samuler» (SECALL, *Les jueries...*, p. 580, a. 1350); «Ramon Manresa» (Cancelleria, a. 1386); «Ramon Manresa» (Fog. 1414).

Cognom que hem trobat citat per primera vegada en un inventari de béns d'Adret Salomo, de l'Aleixar, establert el 5 de febrer de 1350.

Manresa, la font d'en

«y una mallola a la font den manresa dita fontllonga» (Doc. 900, f. 24).

Denominació que conviu amb la de *font Llonga*, almenys en un temps del segle xvi.

Manubens

(Doc. 302, f. 85r i s., a. 1668; Doc. 68, 17-4-1796; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Antonio Manovens Bardia» (Acdip, p. 148, 15-6-1877).

Nissaga establerta a la vila d'ençà de la segona meitat del segle xvii; el nom apareix amb grafia dubtosa entre la segona vocal *u/o* i la *b/v*.

Manuel

«Franco. Manuel» (Doc. 302, f. 85r i s., a. 1668).

Manuel, el mas del

A la partida de les Planes del Roquís.

Manxa

Àlies de la primera meitat del segle xx.

Manya

Renom que a Riudoms coneixem des de primers del segle xx, lligat a un establiment de robes i de perfumeria.

Manyo

Sobrenom del segle xix que arriba fins al present.

Manyo, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols a Tarragona.

Manyo, les premses del

(Doc. 370, 8-1-1895)

Mar, el camí de

«y ab lo cami que va a mar» (Doc. 694, a. 1620).

Maragall, la travessia de

Corraló que uneix el carrer d'Avall amb la carretera o avinguda de Pau Casals; el projecte d'unió d'ambdós carrers data de l'any 1866. Joan Maragall i Gorina (Barcelona, 1860-1911), escriptor.

V. t. **Joan M.*

(Doc. 2975; GR, núm. 67, p. 13)

Marc Massó, cal

Immoble situat al carrer de la Butxaca —amb eixida per l'avinguda de Pau Casals—, amb data de construcció de 1789. Va pertànyer a una rica i influent nissaga local. Avui és seu de la Casa de Cultura i del Centre d'Estudis Arnau de Palomar, entitat cultural que en va promoure l'adquisició.

Marc Massó, l'hort del

Franja de terres closes de les eixides de les propietats immobiliàries d'aquest hisendat, al carrer d'Avall i sobre l'avinguda de Pau Casals i el carrer de Masferrer, avui força reduïdes per les noves construccions que s'hi han aixecat.

Marc Massó, els molins del

«un tros al moli den mar» (Doc. 694, a. 1620); «por el camino vecinal llamado del mas de D. Felip, en cuyo camino y punto denominado Moli den March Massó» (Doc. 872, f. 97, 21-12-1922).

Un era a l'inici del camí de l'Urgellès i l'altre damunt del mas del Sol. Antigament, sembla que aquest darrer també s'anomenava *del Gispert*.

V. t. *Molí d'en M. M.*

Marca, la de

Renom d'una dona que havia estat pobra, però molt pretensiosa: tots els queviures que comprava els volia de marca, perquè fossin bons, i es vantava del fet.

Marcel, el mas del

A la partida de les Planes del Roquís.

Marcó

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862)

Cognom anotat molt escassament en la documentació.

Mare Mare, el

Renom familiar de la vintena centúria, derivat del cognom *Marer*.

Marer

Cognom que trobem documentat durant el primer quart del segle xx, però anteriorment les fonts el citen com a sobrenom.

«Jaume Roger dit Marer» (Doc. 789, f. 40, 5-1-1748); «Ramon Maré Gorga» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Marer, el mas del

A la partida del Freixe, a l'alçada de la bifurcació del torrent i el camí del Freixe.

Margall

V. **Francesc Pi i M.*

marges

V. **Colomer*, **Forques*.

Maria

V. *Pau M.*, **Verge M.*

Maria Cova, la

Sobrenom de persona, de la primera meitat del segle xx.

Maria la Més Amunt

«dita la mes amunt» (Doc. 694, a. 1620).

Renom pretèrit que citen les fonts arxivístiques riudomenques del segle XVII.

Mariana, l'hort de la

«finca rustica conocida por huerto de la Mariana» (Doc. 325, f. 132, 21-11-1875).

Segons deduïm de la documentació consultada, aquest verger devia trobar-se a l'entorn del camí de les Passeres (s. XIX).

Mariàngela, ca la

Nom de casa, conegut a la vila si més no des de la darrereria del segle XIX.

Mariàngela, el mas de la

A la dreta del capdamunt de la pujada del Guinard, vora la carretera de Reus, a la partida de la Timba. És un mas del segle XIX, construït amb pedra i calç, d'una sola planta i corrals per al bestiar; el conreu predominant són els avellaners.

Marieta

V. Rossita del Ramon de la M. Gran.

Marina

V. Vaca M.

Marinada, el carrer de la

Nom de vent de mar aplicat a un carrer nou de la barriada del Molí d'en Marc Massó, el que va de la plaça de l'Oratgell al carrer de Migjorn.

Mariner

Cognom que a vegades trobem feminitzat.

«uxor d'en Johan Mariner quondam» (Fog. 1414); «Marinera» (Doc. 1178, a. 1759); «Marine» (Doc. 1165, a. 1862); «Joaquin Mariné» (Acdip, p. 55, 13-3-1885); «Joaquin Mariné Vidal» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mariner, el mas del

«M. Mariné» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Marineta

Sobrenom de família, conegut durant tot el segle XX i encara en el següent.

Màrio, el mas del

«M. Mario» (Doc. 323, 7-1-1890).

Mariota Gran, la

Renom aplicat a certa donota (segona meitat del segle xx).

(MOREU, *Renoms...*, p. 66)

Marquès

«Marques» (PEREA, «Vida...», p. 38; MN, vol. 139, f. 31r, a. 1699; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Marquès, el mas del

A la partida de la Font Llonga. La referència nobiliària anotada en el document citat correspon al marquès d'Albi.

«al mas den marques» (Doc. 859, f. 4, s. xv); «mas del marques» (Doc. 1880, a. 1464); «olivar en lo pnt terme al mas de marques afronta a sol ixent en lo camí de riudecols» (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 9-III-1588); «partida de fonllonga dita lo mas den marques» (MN, vol. 101, llibreta 2a, f. 7).

Marquet Roig, el mas del

A la partida del Molí de Vent. El nom propi és un diminutiu de *Marc*.

Marquet Roig, les premses del

Apareixen documentades per primera vegada en el darrer quart del segle XIX, en esmentar el portal del Paordi; aquestes premses encara existeixen, per bé que clausurades, en un edifici de la plaça del Comte Arnau de Palomar. Eren d'oli i de vi i funcionaren fins als anys setanta del segle XX.

Marrada, la

Partida de terra al sud-est del terme, sota Blancafort, fent de partió amb Reus i Vila-seca.

«la marrada» (MN, vol. 47, 14-VIII-1588; MN, vol. 54, 6-X-1603); «a la partida dita la marrada» (Testaments, núm. 133, 12-4-1724; Doc. 381, 3-12-1936; Ami., 166).

Marrada, el camí de la

Transcorre per la partida del mateix nom.

Marrada, la mina de la

Recull aigües subterrànies de les partides de la Sénia i de les Arenes, per on s'estén el seu minat, i aflora a la bassa del Mas Blanc. És d'ús particular tots els dies de la setmana, llevat d'un, per dret consuetudinari.

Marrasser

Progènie viva com a sobrenom.

«Joan Bages dit Marrase» (Testaments, núm. 52, 7-5-1728); «José Marrasé Saludes» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Marrasser, el mas del

A la partida Mas de n'Albi, conegut originàriament per *del Notari*.

Marsal

«José Marsal Benet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Martí

Nissaga que trobem citada des de mitjan segle XIV, relacionada amb la jueiria local, i que perviu actualment com a motiu de casa.

«Petrus Martí» (*El Liber...*, p.148, a. 1345); «Bernat Martí e lasua muler de Riudoms» (SECALL, *Les jueiries...*, p. 580, 5-2-1350); «Joan Martí» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 74, a. 1573; MN, vol. 135, a. 1609; Doc. 1636, 7-6-1818; PEREA, *Lleis...*, p. 85, que cita fonts de 1883; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Martí, l'hort del

A l'eixida d'una casa del carrer de Sant Sebastià, documentada en el segle XIX.

«Hort Martí» (Doc. 1165, a. 1862); «Hort Martí» (Doc. 312, 8-12-1878); «Hort Martí» (Doc. 323, a. 1889); «H. Martí» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Martí, el mas del

A la partida del Castell Nou, antiga granja avui denominada *Els Pins* i reconver-tida en explotació de jardineria. A l'Alqueria se'n troba un altre amb el mateix nom.

«M. Martí» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Martí, el pati del

És el nom originari del *pati de les Monges*, des del segle XIX fins ara, tot i que es tracta d'un topònim en franca regressió.

«de la plazuela llamada Patio del Martí» (Actes, f. 3, 22-4-1945).

Martinet

«llo martinet» (Doc. 842, a. 1595, «Memorial de la palla», full solt); «Joan Marti dit lo Martinet» (Baptismes, 20-12-1671).

«Martinico»

«Pere Roger dit Martinico» (Doc. 694, a. 1620; MN, vol. 138, 30-4-1681); «Francesc Martí dit Martinico» (Doc. 299, 2-2-1687).

Martorell

(MN, vol. 131, f. 14, a. 1563; MN, vol. 135, a. 1603); «Martorell» (Doc. 1178, a. 1759); «Francesc Esteve Martorell» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194, que cita fonts escrites del segle XIX).

Martorell, el mas de

A la partida de la Sénia, vora la carretera i davant del mas Blanc.

Mas

«Guillelmum Mas et Maria, uxorem, et Petrum Mas» (*El Liber...*, p. 387, a. 1347); «Antoni Mas» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 31r, a. 1567; MN, vol. 135, 8-5-1640; Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mas Aulès

Certa documentació del segle XIX parla d'aquest mas com d'una partida, però sense que l'haguem pogut situar topogràficament; terres d'aquest indret entraren en la desamortització de béns locals decretada per Pasqual Madoz (1859-1866).

Mas Blanc, la bassa del

Al mas homònim, on aboca les aigües la mina de la Marrada.

Mas Blanc, el camí del

Antiga denominació de la carretera homònima, puix que hi condueix.

Mas Blanc, la carretera del

S'inicia a la carretera de Riudoms a Reus, vora el convent de Sant Joan i davalla al poble de Cambrils després d'haver creuat la riera de Maspujols i la carretera del Parc de Samà, passa vora el mas Blanc i aleshores enllaça amb la carretera de Reus a Cambrils, també dita *de Misericòrdia*.

Mas Blanc, la pujada del

Vora el mas homònim. La rasant comença a la riera de Maspujols i ascendeix fins a trobar la carretera del Mas Blanc, al camí de Vinyols a Tarragona.

Mas d'en Folc, el

«a la partida del mas de Jaume Folch» (Doc. 694, a. 1631); «lo acta del tros del mas de la folca» (ACER, ll. núm. 2, s. xvii); «y partida lo mas den Folch» (Doc. 3292, 2-7-1769; Doc. 900, f. 24; ACER, núm. 109, llig. C, a. 1779); «Mas de la Folca» (Doc. 2807, f. 59, 24-4-1784).

Sabem que era situat prop dels límits del terme de Riudoms amb el de les Borges del Camp, a la partida del Molí de Vent. A vegades feminitzat i citat com a partida de terra.

Mas d'en Siurana, la mina del

Al mas del mateix nom i partida de Mas de Gomandí. Els minats i pous de captació s'endinsen vers la riera de Maspujols.

Mas d'en Trilla, el torrent del

«en lo terme de Riudoms en la partida de la Torra den Pellicer afronta a llevant ab lo camí general de Riudoms a Tarragona [...] a ponent ab lo torrent del Mas den Trilla» (Esc., vol. 13950, f. 422r, 20-4-1596).

Mas d'en Trillo, la font del

(Doc. 842, 27-5-1602)

Mas de l'Abat, el camí del

«cami que va de Riudoms al Mas del Abat» (Esc., vol. 13959, f. 253r, a. 1498; Doc. 694, a. 1620).

Del terme de Riudoms, a la part sud, anava a trobar el mas homònim en el terme de Vila-seca, però no l'hem pogut seguir amb precisió. Les terres del mas sovint eren conreades per gent de Riudoms, que hi afrontaven.

Mas de n'Albi

Partida de terra situada al davall de la carretera de Riudoms a Montbrió del Camp; afronta per ponent amb el terme de Montbrió del Camp i al sud amb la partida del Burgar. L'origen d'aquesta masada és una cavalleria, és a dir, la concessió de propietats a un cavaller amb l'obligació de tenir sempre disponibles un cavall i armes per al servei del senyor; posteriorment, s'aniria fragmentant en sorts o masos. El patronímic està relacionat amb la noblesa d'Albi (les Garrigues), que a l'è-

poca moderna havia tingut propietats a la vila —el mas del Marquès—; a principis del segle XVI la parròquia de Riudoms hi tenia terres d'horta i pagava el delme al monestir d'Escaladei. Documentada des del segle XV, originàriament es coneixia per *el Mas*, i d'ençà del segle XVIII, per *Cerdans*. És la primera zona del poble on descobrim conreu d'avellaners, a partir de l'any 1862. El mas, que en els anys seixanta del segle XX era rònec, ha estat reconvertit en un establiment hotel·ler del tipus rural.

«lo mas den Albi qui es en lo terme de Riudoms e antigament era Cavalleria» (Esc., vol. 13959, f. 422, a. 1393); «mas de alby» (Doc. 1880, a. 1464); «lo mas den albi» (MN, vol. 4, s. xv); «una sort de terra del Mas vulgarment dit den Albi situada en lo terme de Riudoms» (Esc., vol. 13959, f. 404, a. 1495); «lo mas de albi» (MN, vol. 52; MN, vol. 66, f. 26, s. xvii); «a la partida del camí de Serdans ò Mas den Albi» (Testaments, 5-10-1725, testament de Joseph Guinart); «Mas den Albi» (ACER, doc. núm. 77, llig. D, a. 1836).

Mas de l'Amorós, el

«una vinya a la partida del mas de amoros» (Doc. 900, f. 9, a. 1599).

Mas de Don Felip, el camí del

És el tram final de l'actual *camí de la Font del Ros* o *de l'Urgellès*, perquè condueix al mas i als termes de Cambrils i de Vinyols.

«en la partida dita lo Bruga afronta a solixent ab lo camí que va al mas de Dn. Felip» (MN, vol. 124, f. 27, a. 1736); «camino de mas den Felip» (Doc. 1770, 11-7-1894).

Mas de Gomandí, el

Partida de terra que confina a ponent amb la riera de Maspujols, a l'est amb el terme de Reus, al nord amb el de l'Aleixar i al sud amb la partida de les Planes del Roquís. Anomenada també *de Monterols*, *de l'Olivar* o *del Mas d'en Siurana*. En el seu àmbit s'ha localitzat una vila romana. Els terratinents de Maspujols l'anomenen *Comandí* i a l'Aleixar, on s'interneja, és coneguda per *els Horts de Gomendí*, relacionat potser amb *Gamundi*.

«mas den gomandi» (MN, vol. 63, f. 6, a. 1668); «y partida dita del Gomandi o del Olivar» (*Relación* 1769, f. 160, a. 1780); «en la partida denominada Mas Gomandi o Monterols» (Còpies, 4-12-1953).

Mas de Granada, el

«una vinya al mas de granada» (Doc. 1880, a. 1464); «mas granada» (MN, vol. 4, a. 1497); en un llibre d'òbits (MN, vol. 134, a. 1565) trobem escrit «joanes granada et petrus torrell»; «a la partida dita lo mas den granada» (Doc. 900, insc. 6; Doc. 1178, a. 1759).

Algunes cites documentals es refereixen a aquesta masia com a partida de terra. La nissaga va ser força influent, tant a Riudoms com a Tarragona i Reus, i també en alguns altres indrets de la Catalunya moderna. Documentat des del segle xv fins al segle xviii, en desconeixen l'emplaçament.

Mas de Minflo, el camí de

S'inicia en una bifurcació del camí de Riudoms a Tarragona, a la partida de Blancafort, i va a trobar el camí de Vinyols a Tarragona, al qual s'uneix. És un camí que també fa les funcions de barranc, recollint els albellons de les finques que troba al seu pas, per això el seu tram final és arenós i ben marcat pels marges vegetals; poc abans de travessar la carretera de Misericòrdia dóna origen al barranc de les Comes.

(Ami., 52, s. xix)

Mas de Miquel Gran, la mina del

Al mas homònim i partida del «Recreu», de vegades l'hem sentit anomenar com a sinònim de *mina del «Recreu»*.

Mas de Pagès, el camí del

D'una primera bifurcació a la dreta del camí de la Font del Ros, a les pletes, va als masos de l'Abela i de Pagès i després de creuar el barranc de les Freixures davalla per la partida del Burgar fins a trobar la carretera del Parc de Samà, des d'on torna a unir-se al camí de la Font del Ros.

(Ami., 257, s. xix)

Mas de Regiments, el camí del

S'inicia d'una bifurcació del camí de Blancafort i per aquesta partida va a trobar-se amb el terme de Reus.

(Ami., 340, s. xix)

Mas de Regiments, la mina del

L'any 1944 tenia un cabal d'aigües de 3 litres per segon, d'acord amb estimacions oficials.

Mas de Sabater, el camí del

S'inicia en un enforcat del camí de Tarragona a Riudoms, a l'alçada del mas del Roger, a la partida de Blancafort; aleshores davalla en direcció al camí o carretera de Reus a Cambrils fins a trobar el mas de Sabater; abans, però, també haurà conduït als masos de Sotorres i de Segarra.

(Ami., 72, s. xix)

Mas de Sotorres, el camí del

S'inicia a la carretera del Parc de Samà, vora la cruïlla d'aquesta amb la carretera del Mas Blanc i davalla per la partida de la Sénia fins a bifucar-se en els camins del Mas de Minflo i de Tarragona.

Mas de Sotorres, la mina del

Al mas del mateix nom, a la partida de Blancafort.

Mas de l'Ulleres, la mina del

A la hisenda del mas homònim, a la partida de Mas de n'Albi; de poc i irregular cabal d'aigües.

Mas del Boter, el camí del

Uneix el camí dels Matxos amb el camí de Riudoms, a l'alçada del mas del Boter.

«que tiene la salida al camino llamado el manso de Boté» (Doc. 925, s. XIX).

Mas del Cruset, el camí del

Bifurcació a la dreta del camí del Bugar, gairebé al seu darrer tram, per anar cap al terme de Vinyols després d'haver trobat el camí de les Deveses.

(Ami., 177, s. XIX)

Mas del Folquet, la mina del

Al mas homònim, amb galeries de captació que arriben fins a la partida de Blancafort.

Mas del Moreno, la mina del

Al mas del mateix nom, a la partida de Blancafort.

Mas del Pissarro, les alzines del

Al mas homònim, vora el caminal d'accés a la casa. Es tracta de dos exemplars del gènere *Quercus*, de fulla llarga, considerats d'interès monumental local.

Mas del Ros, el pinar del

En realitat en són dos, però la gent només en coneix un, el que es troba vora la carretera de Riudoms a les Borges del Camp, al mas homònim, força delmat d'ençà de l'ampliació de la carretera realitzada l'any 2003, puix que d'una seixantena de pins que hi havia anteriorment només en resten trenta-un; l'altre pinar, amb noranta-tres pins comptats, es troba a l'est de la finca, en un turó dominant sobre la partida de la Clota i la costa marítima.

Mas del Sedó, la carretera del

Una altra denominació de la *carretera del Parc de Samà*, per influència del mas d'Antoni Sedó i Pàmies (1842-1902), que es troba a la intersecció de les carreteres a Riudoms i al parc de Samà, avui reconvertit en zona lúdica de banquetes (a. 2003).

«Sur carretera mas Sedó» (Còpies, 15-2-1954).

Mas del Toni, el camí del

«en el camino llamado del Mas del Toni» (Doc. 308, f. 79, 2-5-1882).

Era a la partida del Campàs.

Mas del Vidal, el camí del

«en lo camí que va al mas den Vidal» (MN, vol. 71, f. 182, a. 1724); «a ponent ab lo camí del mas de Vidal» (ACER, núm. 98, llig. D, a. 1836).

Mas del Vidal, la mina del

És en una finca del mas homònim, a la partida del Freixe, vora el Revolt, d'ús particular.

Mas del Vinyau, el camí del

Vial molt curt que s'inicia al camí o carretera de Misericòrdia, per sota el mas de Montserrat, i s'adreça al mas homònim del terme de Vila-seca, per la partida de la Marrada.

Mas del Xanxo, la bassa del

Al mas homònim. Era molt coneguda per la seva grandària i per una carpa que hi habità durant molts anys, fins que les restriccions d'aigua dels anys setanta del segle xx acabaren de manera accidental amb la seva vida.

Mas del Xon, la mina del

No ens han sabut situar-la sobre el terreny.

Mas del Xulo, el camí del

Neix d'una bifurcació del camí de Blancafort, sota el mas del Duran, i condueix a diversos masos posats al límit del terme reusenc; pels masos del Dalmau i del Xulo va a unir-se al camí Vell de Riudoms, per on s'endinsarà al terme reusenc.

«Sur camino mas del Chulo» (Còpies, 17-2-1954).

Mas del Xulo, la mina del

Al mas del mateix nom, a la partida de Blancafort.

Mas Gaset, el camí del

El primer tram és el camí de la Sénia, després es bifurca a l'esquerra per a davallar en direcció al mas de Salvat, per la partida de Blancafort.

«M. Gasset» (Doc. 323, a. 1889); «sur carretera mas Gaset» (Còpies, 17-2-1954).

Mascle del Raval, el

Malnom d'una dona molt masculinitzada (s. XIX-XX).

Masdéu

Cognom d'una nissaga que es perpetua fins ara.

(MN, vol. 132, f. 226, a. 1646); «Juan Masdeu Cortés» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881).

maset

V. *Cros*.

Masets, els

Nom donat als *masos d'en Siurana, de l'Estivill i del Virgili*, ubicats a la partida de Mas de Gomandí; en conjunt també anomenats *Masets de Dalt*.

Maset Vell, el

«lo maset vell» (MN, vol. 68, f. 18); «a la partida dita lo Maset Vell» (MN, vol. 71, f. 242, a. 1726).

Masets de Dalt, els

Una altra denominació dels *Masets*.

Masferrer, el carrer de

Vial molt curt que uneix l'avinguda de Pau Casals amb el carrer de Sant Sebastià, a prop de la bàscula. Té una font pública. A la darrerria del segle XIX la família Masferrer-Ribas havia presentat al municipi un pla d'estatges que constituïren les primeres cases del carrer i d'ací l'honor del nom donat pel Consistori riudomenc.

«las calles que llamaremos desde ahora “Masferrer”» (Doc. 298, f. 18, 21-1-1877); «al carrer de Masferrer» (Doc. 380, f. 44, 24-4-1934); «teniendo en cuenta el aprecio, interés y estimación demostrado en todos sus actos por el pueblo de Riudoms por el abogado vecino de Barcelona propietario de este término municipal, D. Juan Sagristá Masferrer se acuerda por unanimidad nombrarle hijo adoptivo de esta población» (Doc. 383, 11-4-1939).

Masia

«Massia» (Doc. 1178, a. 1759).

Cognom.

Masies, el camí de les

(Doc. 694, a. 1631)

Masieta, de la

Renom viu, format en la segona meitat del segle XIX.

masos

V. Abela, Agrassots, *Aguiló, Albellons, Aleix, *Alzina, Ambròs, Anfres, Angèlica, Anglès, Apotecari, *Aragonesa, Arbres, Arcís, Ardenya, Arrés, Avellaneta, Baco-
ner, Bages, *Balaguer, Barenys, Barrera, Barreter, Baster, Beltri, Benac, *Benes, Ber-
gador, Bernadet, *Bernat, Bertran, Biel, Blai, Blanc, Blau, *Blazi, Bombes, Bonet,
Borrassa, Borrassot, *Borrell, Botafocs, Boter, Boter de Baix, Bru, «Buenes», *Cabrer,
Cabreret, Cadirer, Calderera, Califòrnia, Calixto, Cama, *Canonge, Capellans,
*Caperó, *Capitanet, Carabassa, *Carabassot, Carió, *Carnisser, Carotes, Carreter,
Casador, «Castellano», *Català, *Cavaller, *Cebes, Ciano, *Cirera, Cisco, *Ciste-
ller, Civada, Clarinet, *Cóc, Codony, *Coll, Colom, Coques, Corder, Cova, Crac,
Cremànimes, Cros, Cruset, «Cubano», *Cunyat, Cuques, Cusam, Custòdia, Dal-
mau, Damo, Dolçaineres, Dolcet, *Dolors, Domènec, *Domingo, Don Felip, Donís,
Donya Blanca, Duc, Duran, Eloi, Era, Esbarrat, Escarabató, Estanislau, Estel, Esti-
vill, Eucaliptus, Eudald Pastisser, *Eudalet, *Faneta, Fargues, Ferran, *Ferranet, Fer-
rater, Fesoler, Figueres, *Figueres Lluny, Figuerola, Fimbria, *Fiveller, Flaüt, Floren-
tí, *Folos, Folquet, Fonoll, *Foraster, Fornera, *Fort, Fortuny, Franquet, *Freixe,
*Fullet, *Fuster, Fusteret, Gafarrons, Gaia, Galant, Gall, «Gallego», Gallissà, *Gan-
xet, Garreta, Gaset, *Gavaldà, Genara, Gili, Givell, *Godal, *Godi, Gori, Gotzo,
*Grau, Gravat, Guadalupe, *Guardiola, *Guerxet, Guinard, Guinardó, Guineu,
Guiot, Guiu, Herbetes, Hisop, Hortonedà, Hostal, Isern, Jaques, *Joan Fexa, *Joana,
Joaquima, *Jolec, Jorn, Jumanya, *Juncosa, Larrard, Llaberia, *Lledoner, Llibori,
Lluert, *Lluís, *Lola de Bou, Maçanera, *Macip, Maginot, *Maimó, *Malenet, Ma-
llat, «Manco», Manuel, Manyo, Marcel, Marer, Mariàngela, Mariner, *Màrio,
Marquès, Marquet Roig, Marrasser, Martí, Martorell, *Mates, *Mateuet, Matit,
Maurici, Melendres, «Melitón», Melondres, Mercader, Mercadera, *Mesorlle, Mes-
tres, Milionari, Minflo, Miquel Gran, Mir, *Miralles, Molinera, Montserrada,
Montserrat, Moragues, Morell, Moreno, *Mores, Moro, Mundeta, Muntanya, Mur-
trar, *Mussol, Nadal, Negret, Nenyo, *Nolla, Notari, Nou, Nuet, Oliva, Olivera,
Oques, Oriol, Osset, *Pagaroles, Pagès, Pallarès, *Paloma, Panderillo, Panxa,

*Papa, Pardal, Patrici, Pau, Pau Comte, Pau Fuster, Pautras, Pedrol, Pelacanyes, *Pelada, Pelagalls, *Pellisser, Penjadet, Pensaments, Pep, Pep del «Recreu», Pepito Faves, Perleta, Peroi, Perrero, Pescatera, *Petit Pagès, Petra, *Pigall, Pigat, Pins, Pintat, Pinxo, Piquer, Pissarro, Planes, Poller, *Porsela, Poruc, Prim, Prunera, Pujades, Pujol, Quet, Racó, Rafal de l'Eura, *Rafel, *Ramonet, Regiments, Ribes, *Ricard, Riero, Rincon, *Riudoms, Riutet, *Robuster, Roca, Roger, *Roldà, Ros, Ros de l'Esquella, Rosardo, Rosers, *Rufià, Sabater, Sabaterit, Salato, Salerí, Saliner, Salomó, Salvador, Salvadoret, Salvat, Samarrit, *Santa Eulàlia, Saquet, Sastrot, Savall, Sec, Secalló, Segarra, Sentís, *Sergeant, Serrador, Serrallera, *Serret, Simeon, *Simonis de Santa Digna, Siurana, Sol, Solanes, Soler, *Sonder, Sordet, Sotorres, *Tarragona, Teulat, Timbre, Tinent, Tito, Tivissa, Toda, Toi, *Torrent, *Tort, Tota, Trentaballs, *Trilla, Trinitat, Tristany, *Trosleig, Tupiner, Ulleres, Vallet, Vaquer, Veana, Ventes, Ventura Sec, Vermell, Vernis, *Vetes, *Vidal, Vilà, Vilar, Vinyau, Virgili, Xambó, Xambonet, Xanxo, Xaranga, Xarrinet, Xerrac, Xulo, Xurruca, Zacaries, Zinc, *Zum-zum.

Maspujols

V. Vell de M., Vell de Riudoms a M.

Maspujols, la riera de

Les primeres captacions d'aigua d'aquest curs fluvial es produeixen a la plataforma de la serra de la Mussara: d'E a O, els primers barrancs que localitzem són els dels Garrigots, el Raget (després *barranc de la Vall d'en Bassa*), el barranc de l'Encens (després *barranc de les Tosques*), el Racó de la Font que no Cou i la Font del Roure (després *barranc del mas de Mariner*), tots els quals, junyint-se a d'altres cursos petits, acaben constituint el primer braç o l'artèria de la riera de Maspujols, coneguda per *de la Mussara*. El soldament d'aquest curs es produeix a tocar del nucli urbà de Vilaplana i llavors les aportacions es van ramificant amb cubetes receptores per la banda occidental a la vall d'Alforja: la riera de la Vila i, procedent de la Mussara, la rasa dels Pobres o barranc del Llagostet; per l'E, des del coll de la Batalla (a tocar del terme de la Selva del Camp), el barranc de les Trilles (després dit *de Mascabriers*) i la rasa del Segimon, que neix al bosc del Fernando. Totes aquestes ramificacions se solden de nou amb la riera de la Mussara, ran del poble de l'Aleixar i, a partir d'aquí, el tronc principal torna a canviar de nom, ara *riera de Riudoms*. A tocar del nucli urbà de Maspujols, el curs d'aigua es veu nodrit i ampliat per noves aportacions: per l'O, el torrent o barranc de Rocabruna i el barranc dels Parrots o de les Canaletes i, per l'E, la riera de Salvià, que és la continuació del barranc de l'Aigua Sana; pel terme de Riudoms rep les aigües del rieró del Puig, del barranc de la Cambra, del Rieró i de la riera de Santa Eulàlia, sempre per la banda dreta del seu curs i, finalment, ja en terme de Cambrils, rep les aigües del barranc de les Paisanes, que ha aplegat les aigües del Bugar a Riudoms. En el

seu recorregut pel terme de Riudoms hi ha dos ponts per a creuar-la i alguns dels seus marges són protegits per estacades de pedra o d'arbredes. Després de recórrer 15,4 km desguassa en la Mediterrània, a la platja del Cavet, dins el municipi de Cambrils. Hom ha quantificat la seva àrea en 92,04 km², amb una aportació teòrica de 8 hm³/any. Documentada des del segle XII. Per a un coneixement global d'aquest curs d'aigües —jurídic, industrial, cultural, econòmic, folklòric, etc.—, vegeu la monografia PEREA, *Història...*

«a ponent fins al riu d'Oms, és a dir, fins al coll de Llop (Albiol)» (Carta de repoblació, 25-6-1158, de Ramon Berenguer IV a favor de Joan de Martorell, ardiaca a l'església de Tarragona, traducció del llatí d'Eufemià Fort); «riera de Riudoms» (Índex vell, f. 215r, 8-3-1188); «així treuen pedres de la riera» (Doc. 842, 6-8-1606).

Massó¹

V. Joan Bergós M., Josep M. i Aguiló, Lluís M., Marc M., Molí d'en Marc M.

Massó²

(MN, vol. 139, f. 9r, a. 1696); «Massó» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Anto. Masó y Grau» (Quintes, f. 129, a. 1840; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mata¹

V. *Molló de la M.*

Mata²

«Ramon Mata» (Fog. 1414); «Johan Mata» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Mata» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Matas» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878).

Cognom citat en documentació censal, a vegades escrit en plural.

Mata, la

Una altra denominació del *Rieral*; per aquest indret passen les fites terminals de Riudoms amb l'Aleixar. Sabem de l'existència d'aquest lloc pel document de cessió de terres de sembradura feta per Robert, amb la seva dona Agnès i llurs fills Robert i Berenguer, a favor del monestir de Poblet, signada el 28 de desembre de l'any 1150, i d'una confirmació de 1168. A les Borges, Reus i Vinyols trobem documentats diversos masos de la Mata.

«en lo lloc de Riudoms, a la Mata jusana de Olivet, dejús la terra de Sant Pere de Besalú» (Índex vell, f. 213v, a. 1150); «concedo et deffinio et trado Domino Deo et monasterio Sancte Marie Populeti, et tibi Hugoni abbati ilius loci, omnique conventui presenti et futuro, omen nostrum dominicus quod habemus in termino

de Ripo de ulmus, quod appellatur Matta, tan heremum» (CP, f. 170; *Diplomatari*, p. 342, 1-12-1168); «y una parada al mata» (Doc. 694, a. 1620; Ami., 291, s. xix).

Matalasser

Sobrenom d'ofici d'una família de la qual hom distingia els seus individus pel nom propi seguit del de la professió (s. xix-xx).

Matanuvis, la

Renom de la segona meitat del segle xx atribuït a una noia que va festejar amb tres nois i tots tres varen morir d'accident, poc abans de casar-s'hi.

Mates, el mas de

«Mas de Matas» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Matas» (Doc. 312, 8-12-1878; Doc. 323, a. 1889).

Creiem que aquest mas deu estar relacionat amb l'antic domini de la Mata, sense que ho puguem certificar, però, documentalment.

Mateu

Cognom i motiu de casa que a vegades trobem feminitzat i relacionat amb el call jueu local.

«Guillelmus Mathei» (*El Liber...*, p. 176, a. 1346); «Johan Matheu» (Cancel·leria, a. 1386); «G. Matheu e samuler de Riudops» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548); «Bernat Matheu» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Mateua» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 23, a. 1566); «Marcelino Mateu Mateu» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mateuet, el mas de

«Mas Mateuet» (Doc. 326, f. 12-13, 22-1-1874); «M. Mateuet» (Doc. 323, a. 1889).

Matia

«Antonia Matia» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Matit

Renom popular del segle xx.

Matit, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Mato

«Joan Mato» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «José Magriñá Mató» (Ac dip, p. 54, 13-3-1885).

Matxos, el camí dels

Va del camí del Coll del Boc, per la partida de l'Alqueria, a la riera d'Alforja i d'aquí baixa fins a trobar el terme de Vinyols —després de trobar-se amb els camins dels Catalans i dels Cerdans—, on seguirà transformat en *barranc del Reguerat*. Antic camí de Cambrils a Vinyols i a les Borges del Camp, creuant pel terme riudomenc. Alguns dels seus trams, els més aclotats, conserven estacades de pedra per a protegir les finques del corrent de les aigües pluvials.

«en el camino vecinal de las Borges ó dels machos» (Doc. 869, f. 68, 23-5-1907; Ami., 137); «del camino de Cambrils o dels Machos» (Actes, f. 14, 28-10-1945).

Maurici, el mas del

Vora el camí del Roquís i sota la carretera d'Alcolea del Pinar, a la partida de les Planes del Roquís. És una masada del segle XVIII, que ha patit diverses reformes i ampliacions; conserva alguns corrals i magatzems, bassa, pou cobert i una era caironada amb el corró de moldre. Una antiga masovera ens ha dit que la finca havia tingut 60 jornals de conreu i 10 de bosc. En aquestes terres, a la darrerria del segle XIX, va ser trobada una «pedra de llamp» o destrat neolítica de basalt (14,3 cm × 6 cm × 3 cm), que es guarda en el Museu Arqueològic de Barcelona.

«fou portat al mas del Sor. Maurici Solé» (PONS, *Libro...*, p. 201, que fa referència a l'any 1840); «en lo mas de Maurici» (Doc. 302, f. 104 i 204, 5-5-1841).

Maurici, el pinar del

Al mas homònim, vora el curs fluvial de la riera de Maspujols, a la partida del Puig, fent d'estacada. L'any 2004 es trobava gairebé esquilat de pins i sotabosc per la remodelació de terres dels camps de conreu que s'hi havia fet. Vora el barranc de la Cambra n'hi ha un altre, entre el mas de Melondres i del Fargues.

Mec-Mec, el

Renom del darrer quart del segle XX. Exclamació admirativa, i reiterativa, molt usual per part de la persona que el duu.

Medalla

«Josep Miro dit Madalla» (Doc. 584, 22-9-1723).

Medina

«Joaquina Medina» (*Cadastral*, 12, a. 1953).

Melcior

(MN, vol. 131, f. 32, a. 1567)

Nom esdevingut nissaga segons la documentació llegida del segle xvi.

Melendres

Malnom conegut almenys durant la primera meitat del segle xx.

Melendres, el mas de

«M. Melendres» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

«Melitón»

Nom propi amb el temps esdevingut sobrenom.

«Melitón», el mas del

Construcció del segle xix, força ampliada i remodelada actualment, a la partida de la Clota, a l'inici del camí de Sant Jaume; fins als anys setanta del segle xx encara s'hi veien recs obrats, un bassot i una sínia. És plantat d'avellaners. Modernament se'l coneix per *del Milionari*.

«Melitón», les premSES del

(Doc. 370, 8-1-1895)

Melondres, el mas de

A la partida del Puig Pedrós, vora el barranc de la Cambra i a uns 300 m de la carretera d'Alcolea del Pinar; el seu estat actual és gairebé rònec. Tradicionalment, la finca ha estat conreada per terratinents de les Borges del Camp i els propietaris residien a Barcelona. El nom potser sigui una deformació de *Melendres*, pretèrit existent a la vila.

Melons

Cognom que des del segle xvii es troba viu a Riudoms, tot i que, finalment, ha estat adoptat com a nom de casa.

(MN, vol. 132, f. 251, a. 1652); «Melons» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Mendossa

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41, a. 1795); «Francesc Domingo Mendoza» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194); «Mendoza» (Doc. 1073, a. 1866).

Menesgual

Cognom que trobem en un fogatge de mitjan segle XVI. Hom creu que deu tractar-se d'una denominació o alteració gràfica de *manescal*.

«Aloy Menesgual» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Menges

V. *Mai M.*

Menuda, l'hort de la

(Doc. 1165, a. 1862)

Meravella, la

Una altra denominació de la *mina de la Torre*, moderna i gens popular, malgrat que dati del segle XIX.

Mercadal

«alias lo Mercadal» (*Libri*, f. 68, 10-6-1683).

Renom que només hem trobat escrit en fonts arxivístiques del segle XVII, relacionat amb el lloc habitual de residència familiar.

Mercadal, la plaça del

«del mercadal» (MN, vol. 1, a. 1447; Capítols, a. 1560); «a rebut dit jurat als sous del mateix mes y any dels mateixos jurats vells de dos sitjes tenien al mercadal» (AC, gener de 1586); «en la plassa de la present vila dita lo marquedal» (Doc. 584, 18-3-1723); «en la plaza del Mercadal vui dita del Hom» (ACER, núm. 59, llig. C, a. 1788).

Primitiva denominació de la *plaça de l'Om*, constatable almenys entre els segles XV i XVIII, per raó de celebrar-s'hi el mercat públic. Es té notícia de l'existència en el lloc d'unes sitges comunals per a gra i mercaderies, en el segle XVI. El canvi de nom de *Mercadal* per *plaça de l'Om* devia produir-se pels volts del segle XVI, quan les funcions de comerç de mercaderies van anar traslladant-se a la plaça de l'Església, més gran i amb major facilitat per a la comunicació i concentració de pagesos i comerciants. Sobre la implantació i l'evolució dels mercats locals i la funció d'aquesta plaça, vegeu també PEREA, «Els privilegis...».

Mercader

«Mercadé» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855).

Mercader, el mas de

Al carrer de Sant Antoni.

(Doc. 68, 23-9-1803)

Mercader, el mas del

A la partida de les Arenes; a vegades l'hem trobat en la forma feminitzada.

(Doc. 3207, 20-9-1861; Doc. 1165, a. 1862)

Mercader, el pinar del

«altra part ab lo Pinar den Joan Mercader» (Esc., vol. 13959, f. 423, a. 1497).

Només sabem que es trobava a les fites termenals de Riudoms i Reus, a la partida de Blancafort.

Mercadera, el mas de la

A la partida de les Arenes, vora la carretera; modernament dit *de les Bombes*.

Mercantil, el cercle

Era al raval de Sant Francesc.

(*Guia de la província...*, p. 230)

mercat, el

Conjunt d'establiments de venda a la menuda, aixoplugats sota un mateix edifici, a la plaça de l'Església, fent cantó amb el carrer de l'Arenal. Va ser construït entre els anys 1905-1909; només tenia una planta baixa i una zona subterrània per a les cambres i als dipòsits. Reformat en diverses ocasions durant el segle xx, fou finalment derruït l'any 1982, per a seguidament reconstruir-lo de nou, però ara en un edifici de dues plantes, amb instal·lacions modernes i serveis diversos.

(Doc. 367, a. 1898). Sobre els mercats locals, vegeu l'estudi monogràfic de PEREA, «Els privilegis...».

Mercat, la plaça del

Una altra denominació de la *plaça de l'Església*, però que només hem trobat documentada així en escadusseres ocasions i encara en una determinada època històrica. El nom correspon a la presència en l'indret del mercat municipal i a la venda a l'engròs de mercaderies del camp, i és conseqüència també del foragitament dels noms religiosos de la toponímia urbana produïda durant la II República espanyola.

«lo conserje Plaça mercat» (Doc. 381, 6-7-1937).

Mercè Rodoreda, el carrer de

Nou vial obert a la urbanització de la Mola, l'any 2000. Transcorre del carrer d'Enric Castro Casanovas al de la Sardana, davall de les escoles. Mercè Rodoreda i Gurgui (Barcelona, 1909 - Girona, 1983), escriptora.

Mercer, el molí de

«in molendino R. Mercerei» (Llibre verd, a. 1276).

Mero

Renom del segle XIX viu fins al present; probablement un afèresi de *Baldomero*.

Mesorlle, el mas d'en

«abello tenim comensat al mas den mesorlle» (Doc. 582, 21-4-1607).

Mestral, el carrer del

Nom de vent que designa el carrer d'accés a la barriada del Molí d'en Marc Massó, des de la carretera de Riudoms a Vinyols.

Mestre

Llinatge d'un foc que hem trobat amb branques lligades inicialment a famílies de moliners i de viticultors. Es manté viu actualment.

«Joan Mestre» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 131, f. 29, a. 1567; MN, vol. 139, f. 4, a. 1695); «Gabriel Mestre» (AMIGÓ, *El tràfic...*, p. 126, que cita documents de 1689); «Pau Mestre moliner» (MN, vol. 71, f. 206r, a. 1725; Doc. 1636, 7-6-1818; PEREA, *Lleis...*, p. 85, que cita fonts de 1883); «Joan Mestre y Roca» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mestres, el mas del

A la partida de Blancafort, entre el camí de Mas de Minflo i el camí de Riudoms a Tarragona.

«M. Mestres» (Doc. 323, a. 1889; BOP, núm. 133, 2-9-1912; Actes, f. 53, 24-11-1942).

Mestrico

Renom que va tenir una certa popularitat entre la darrerria del segle XIX i la primera meitat del següent.

Metge Teixell, el tros del

«tejell» (Doc. 842, 11-11-1601).

Metis

«Pere Cabre dit metis» (*Llevador*, f. 4, a. 1844); «Antoni Cabré (a) Metis» (DR, núm. 166, 14-7-1867).

Meu Cel, el

Renom de la segona meitat del segle xx, atribuït a certa persona que en trobar la qui després havia de ser la seva muller, fos on fos i estigués amb qui estigués, començava a saludar-la exclamant amb veu melosa aquesta expressió.

Micó

(MN, vol. 132, f. 76r, a. 1622; f. 181r, a. 1638); «Joan Mico» (Capbreu 1677, f. 215r).

Els filòlegs diuen que el més probable és que el nom sigui una forma hipocòrística de *Miquel*.

Migjorn, el carrer de

Vial de la urbanització Molí d'en Marc que uneix els carrers de la Marinada i del Llevant. El nom fa referència al vent procedent del sud.

Milionari, el

Renom de la segona meitat del segle xx, corresponent a un home molt presumptuós i arrogant que va convertir-se en milionari gràcies a una herència impensada, la qual cosa el va fer encara més tibet i estufat.

Milionari, el mas del

Denominació actual del *mas del* «*Melitón*».

Millares

«Joan Miralles» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 70, a. 1573).

mines

V. *Alberedes, Alqueria, Arenes, Arenós, Barenys, Bessonets, Boja, Boter, Burgar, Cabestany, Cambra, Campàs, Catalans, Comes d'Ulldemolins, Comú, Creus, *Esperó, Fargues, *Ferran, Figueres, Font del Ros, Font Llonga, *Font Nova, Fontanilles, Fortuny, *Freixe, Gafarrons, Gaia, Geperuts, Guinard, Guinarderes, Hisop, Hort del Camp, Maginet, Marrada, Mas d'en Siurana, Mas de Sotorres, Mas de l'Ulleres, Mas de Miquel Gran, Mas de Regiments, Mas del Folquet, Mas del Moreno, Mas del Vidal, Mas del Xon, Mas del Xulo, Meravella, Molí de Vent, Mulasseta, Municipi, Nen Jesús, Pep del «Recreu», Pissarro, Planes del Roquís, Poble, Pobres, Puig Pedrós, «Recreu», Re-*

*mei, Reparadora, Roger, Rosaris, Salvador, Salvadora, Sant Antoni, Sant Domingo, Sant Francesc, Sant Isidre, Sant Jaume, *Sant Joan, Sant Josep, Sant Llorenç, Sant Magí, Sant Marc, Sant Pau, Sant Salvador, Sant Sebastià, Sant Vicenç de Paül, Santa Creu, Santes Relíquies, Sénia, Torre, Urgellès, Venerable; *Verge Maria.*

Minflo

Renom tradicional que es coneix des del segle XIX.

Minflo, el mas de

A la partida de la Sénia. El mas té planta d'estructura vuitcentista, amb ampliacions diverses; a la façana presenta un rellotge de sol. Disposa de dues sènies, basses i pou. És terra d'avellaners.

V. t. *Mas de M.*

Mingatxa, la

Renom de la primera meitat del segle XX, despectiu femení de *Domingo*.

Minguet, del

Sobrenom de casa que la memòria oral pot documentar fins a la darrerria del segle XIX.

Minguet, el forn del

Antiga bòbila sota les eres del Saliner, a l'inici del camí del Coll del Boc. De bon principi era conegut per *de l'Anton*. Desaparegut d'ençà dels anys quaranta.

«Forn Minguet» (Doc. 309, f. 28, 29, 19-11-1884); «Font Minguet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mion

Sobrenom referit a una família de finals del segle XIX.

Miquel Gran, la granja del

D'aviram, al mas del mateix nom; hi resten les tres naus del galliner, però sense explotació.

Miquel Gran, el mas del

A la partida del «Recreu», vora el camí homònim. Fins als anys cinquanta del segle XX hi predominava la vinya, més tard fou arrencada i replantada d'avellaners.

V. t. *Mas de M. G.*

Mir

Cognom que diverses fonts documentals de Riudoms registren d'ençà de l'any 1420.

Mir, el mas de

«M. Mir» (Doc. 320, f. 5, 13-2-1891; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Miralles

«Bernardum Mirayles de dicto loco» (*El Liber...*, p. 388, a. 1347); «P. Miralles» (Fog. 1414; Doc. 1165, a. 1862); «Pedro Miralles» (BOP, núm. 1, 1-1-1868).

Miralles, el mas de

«lo mas de miralles» (Doc. 694, a. 1631).

Miranda

(MN, vol. 132, f. 213, a. 1643)

Cognom.

Miravet

«Johan Miravet» (Fog. 1414).

Mires

«Pere Mires» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Miret

«Antoni Miret» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 35r, a. 1568).

Miró¹

V. *Joan M. i Ferrà*.

Miró²

Progenie d'origen jueu que a Riudoms té continuïtat documental entre els segles XIV i XXI.

«Johan Miro» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548, a. 1348; p. 580, a. 1350; MN, vol. 131, f. 37r, a. 1568; MN, vol. 139, f. 73r, a. 1705; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Misèries, el

Renom creat en la segona meitat del segle xx. La persona que el duia trobava que sempre eren pocs els guanys dels altres respecte als seus.

Misses, la

Sobrenom d'una dona que freqüentava molt l'església, avesada a encomanar misses de sufragi.

Mistos

V. *Capsa de M.*

Mitja Galta, el carrer de la

Denominació popular del *carrer de Sant Pau* durant la segona meitat del segle xx, perquè només tenia una banda construïda; la cara de muntanya no va ser edificada fins als anys setanta, mentrestant ocupada per una filera de plataners d'ombra.

Mitjana, ca la

Nom de casa, al carrer del Toda, coneguda així del segle xix ençà.

Mixó

Renom que, procedent del segle xvii, es manté viu fins ara. Segons l'arbre genealògic d'aquesta família, que hem consultat, el renom és una variable dialectal de *moixó*, un mot que designa els ocells i que havia estat viu a la parla local fins a la darrerria del segle xx.

«Marti dit mixo» (Òbits, 4-10-1672); «Gregori Torres dit mixó» (*Capbreu*, a. 1687).

Modern, el cine

Una altra denominació del *cine de Cal Gallissà*, entre els anys quaranta i seixanta del segle xx.

Mogues

«Joan Moges» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Cognom inscrit en un fogatge riudomenc. Moll apunta *Mogues*, i el relaciona amb un mot basc que significa 'fita'.

Moia

Renom que registren les fonts orals del segle xx.

Moix

(Doc. 1165, a. 1862). L'any 1886, el síndic del gremi local de carnisseres es deia Joan Moix Gispert (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Moixó

V. *Mixó*.

Moixonet

Renom de la vintena centúria, probablement un diminutiu creat per a diferenciar algun membre de la família Moixó.

Mola, la

Partida de terra situada entre els camins de les Passeres i dels Molins Nous, la riera de Maspujols i la Font Nova. Originàriament coneguda també per *el Carrer* o *els Caporals*, propietat del capítol de la catedral de Tarragona. Algunes finques d'aquesta partida foren desamortitzades per la llei de Madoz (1859-1866) i des d'aleshores trobem referències documentals que la citen en plural. L'any 1978, en remoure les terres per a construir la nova urbanització, en el subsòl es va descobrir una villa romana datada entre el segle I i VI dC, amb algunes peces arqueològiques d'interès —una escultura de marbre blanc, gerres, ceràmica, etc.

«mola» (Doc. 1880, a. 1464); «quadra de la mola» (MN, vol. 4 i 68, f. 263); «a la partida dita lo Carrer o Mola» (MN, vol. 101, f. 2); «desitjant fer una mina pera regar son ort en la partida dita la Mola o caporals» (Doc. 3292, 6-9-1767; Ami., 57, 73 i 355; ACER, núm. 106, llig. E, a. 1914); projecte d'urbanització del pla parcial residencial «La Mola» (BOP, núm. 255, 6-11-1996, p. 20).

Mola, el carrer de la

A la urbanització homònima; enllaça els carrers de Joan Miró i de Salvador Espriu.

Molí, del

«fill de Miquel Maimo del molí» (Baptismes, 31-7-1672).

Molí d'Avall, la bassa del

Davall del mur de contenció de la plaça de Sant Antoni; pertanyia al molí Sobremurs, conegut també per *d'Avall*.

(Doc. 581, desembre 1594); «otro [molí fariner] llamado Devall situado en al calle P. S. Antonio» (Doc. 1544, setembre de 1851).

Molí d'en Duc, el

«partita vocata lo molí den duc» (MN, vol. 1, a. 1447); «Mas Duc» (Doc. 2465, a. 1936).

Molí d'en Gispert, el camí del

«lo mallol que te al terme de Riudoms a la partida del camí del molí den gispert» (Doc. 1880, f. 52); «lo camí del Moli den Gispert» (MN, vol. 71, f. 49, 11-9-1722).

Tot fa pensar que aquest camí es correspondria amb el *de la Clota*, segons conjecturem de la documentació llegida.

Molí d'en Marc Massó, la barriada del

Urbanització al capdavall del poble, entre l'inici del camí de l'Urgellès i la carretera a Vinyols. Concebuda inicialment com una zona residencial de luxe, finalment se n'ha reorientat la funcionalitat i s'han construït cases de veïns, xalets adossats, etc. Els primers estatges foren edificats l'any 1970 i vint anys després es projectà fer-hi una petita església o capella, que no ha reeixit.

Molí d'en Mas, la séquia del

«ab lo camí de Tarragona y ab la sequia del moli den mas» (Doc. 694, a. 1620).

Molí de Vent, el

Terreny muntanyós i de secà, en gran part plantat d'oliveres; està situat entre les partides del Puig Pedrós, de l'Horta Nova, del Freixe i de la Clota. Rep el nom d'una torre de guaita que hi ha sobre un pujol que domina la plana i la costa marítima, una construcció rodona, feta de pedra i calç que s'ha conservat gairebé intacta, llevat dels diversos nivells interiors i de la teulada, que apareixen totalment ensulsiats; té 4 m de diàmetre i una alçada de 6 m, una sola porta d'accés —encarada a sol ixent— i tres espitlleres (Coordenades en UTM: X 336.140, Y 4.558.418).

(MN, vol. 71, f. 116, a. 1720); «in partida dicta lo Moli de vent que eterminatum ab oriente cum flumine dicte lo Riero del Puig» (MN, vol. 71, 10-9-1723); «partida nombrada Molí de Vent» (ACER, núm. 74, llig. D, a. 1885).

Molí de Vent, el camí del

És la continuació del camí de la Clota o de la Séquia i del vial del llit del Rieró, quan es troben a l'alçada del mas del Sol, un cop travessat el Rieró, i aleshores ascendeix en línia recta cap a les Borges del Camp fins a tocar de la benzineria, on la carretera d'Alcolea del Pinar el tallarà.

«camino del moli de Vent» (Doc. 1073, a. 1866; Còpia, f. 19); «Este camino Molí de Vent y Oeste Barranco» (Còpies, 15-2-1954).

Molí de Vent, la mina del

A la partida homònima, coneguda amb d'altres noms, segons l'època i el propietari: *del Fargues* i *de Verge Maria*.

Molí del Cup, el

«en la partida dita del moli del cup» (Esc., vol. 13935, s. xvi); «per una sort al molí del cub» (*Levador*, f. 17r, a. 1586).

Molinades, la bassa de les

«per lo hortet de la basa de las molinadas» (Doc. 302, f. 22, febrer de 1701).

Molinassos, els

Tros de terra davall el terme de Maspujols, a la partida del Puig Pedrós.

(MANENT, «Toponímia de Maspujols...», p. 240, a. 1966)

Moliner

Cognom que es coneix durant tot el segle xx.

Molinera

Renom d'ofici que trobem viu durant la vintena centúria, probable reminiscència d'una antiga relació amb l'ofici o la masoveria.

Molinera, el mas de la

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Moliners, el camí dels

«ab lo camí que va als moliners» (Esc., vol. 13930, 16-11-1687).

Molinet

«part dita del Molinet» (Processos, f. 20); «a la partida del molinet sota la vila» (Testaments, 5-10-1725).

Molinet, el

Una altra denominació del *molí d'Avall*; segons la documentació dels segles XVIII-XIX era de farina.

«a S(an)t Antoni dal Molinet» (Testaments, 23-8-1714, testament de Francesc Palliser); «lo poder conduir en la heretat dita lo Molinet del dit Dr. Joseph Ba-

ges la aygua que ve per lo barranc de las prempsas» (Doc. 584, 23-10-1728); «Molinet» (*Relación* 1769); «otro [molí fariner] llamado Devall situado en la calle P. S. Antonio» (Doc. 1544, setembre de 1851); «Molino de harina situado a la calle de S. Anto. que linda de un costado con las escaleras de la hermita» (Doc. 1854, 12-12-1854).

molinets

V. **Font*, **Oriol*, **Pere Simó*.

Molinets, el camí dels

«a mitg die ab Don Felip Ferran a ponent ab lo camí que va als Molinets y a tremuntana ab Pere Sunyer» (*Capbreu*, a. 1687); «demunt dels molinets» (Doc. 299, 27-6-1691); «camí de la Clota o camí dels Molinets» (Esc., vol. 13957, f. 112, s. XIX).

Antiga denominació del *camí de la Séquia*, probablement relacionat amb el pretèrit *Moliners*.

molins

V. **Andortel*, **Avall la Vila*, **Bages*, **Capellans*, *Don Felip*, **Draper*, **Enderrocat*, **Esmolador*, **Fariners*, **Fiveller*, *Gispert*, *Gomar*, *Joan Vendrell*, **Maimó*, **Marc Massó*, **Mercer*, *Nous*, **Pellisser*, **Reig*, **Reverter*, **Romeguer*, **Rubri*, *Siu-rana*, **Sobremurs*, **Teixell*, **Vila*.

Molins

(MN, vol. 139, f. 22, a. 1698); «Jaime Sardá y Molins» (Quintes, f. 29r, a. 1854).

Molins Nous, els

Partida de terra que inclou les terres del redós dels antics molins fariners, entre la carretera a Reus, les Planes del Roquís, el Castell Nou i el Barriac.

«molins nous» (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 1-II-1588); «los molins nous» (MN, vol. 52, a. 1599); «la sequia dels molins nous» (Doc. 842, a. 1605; MN, vol. 66, f. 122, a. 1690).

Molins Nous, el camí dels

S'inicia a la muralla de la Font Nova —per l'antic corraló de l'Hort de la Sorda, avui *carrer dels Molins Nous*—, travessa el Rieró i la riera de Maspujols, puja per la partida dels Molins Nous a tocar de les indústries de mòlta i accedeix a la carretera de Riudoms a Reus pels masos d'en Blai i del Poller. Antigament també era conegut per *camí de Reus de Dalt*.

«dejan libre y expedito el camino del Molins Nous» (Doc. 365, 23-4-1899).

Molins Nous, el carrer dels

L'antic *corraló de l'Hort de la Sorda*, en urbanitzar-lo, d'ençà de l'any 1999. S'inicia a la muralla de la Font Nova i va en direcció a la riera de Maspujols, des d'on segueix com a camí.

Molins Nous, la séquia dels

També coneguda per *séquia Major*.

«la sequia dels molins nous» (Doc. 842, 17-7-1605); «ab la sequia dels molins nous» (MN, vol. 66, f. 122, a. 1690).

Molló¹

(MN, vol. 139, f. 133, a. 1714)

Cognom que procedeix d'una nissaga de la Morera de Montsant (Priorat).

Molló²

«y un tros a la mollo» (Doc. 694, a. 1620).

Molló, la pujada del

Així es denomina el desnivell que es produeix en ascendir de la riera de Maspujols per la carretera d'Alcolea del Pinar en direcció a Reus, allà on hi ha la cruïlla amb la carretera de Maspujols; al capdamunt d'aquesta pujada hi ha un molló que indica la coincidència dels dos termes i d'aquí prové la denominació apuntada.

(AMIGÓ, *Materials...*, p. 365)

Molló de la Mata, el

Alzina que senyala la partió dels termes de Riudoms amb l'Aleixar i Reus, a la partida de Mas de Gomandí, damunt d'un tossalet d'uns 244 m d'alt. La gent de Reus coneix aquest arbre com l'*Alzina Cremada*.

Mollons, els

Tros de terra, possiblement relacionat amb una mojonja.

«los molons» (MN, vol. 47, a. 1588); «y una vinya devall los mollons [...] molons» (Doc. 694, a. 1620).

Molner

Cognom del segle XVI, a vegades ortografiat *Mulner*, una forma del substantiu *moliner*.

«Macia Mulner» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 38); «Molner» (Capbreu 1761).

Molons

Nissaga del segle XVII que més tard derivarà en renom, que és com ens ha pervingut ara.

«Antoni Molons» (*Libri*, f. 23, a. 1669; MN, vol. 139, f. 12, a. 1695); «de la casa de dita Molons» (MN, vol. 71, f. 92, 18-5-1723; f. 252, a. 1726; «Mulons» (Doc. 1178, a. 1759; Doc. 1636, 7-6-1818; PEREA, *Lleis...*, p. 85; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Molons, cal

Casa del carrer Major, on es té record d'haver sentit cantar per darrera vegada l'anar a serrar la Vella (anys seixanta del s. XX).

Moltó

«Ramon Multó Mor» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

monestir, el

«ques fes un monestir de frares de la orda dels recolets y que quant la vila determina fer dit monestir» (Doc. 581, 20-3-1580); «en lo monastir dels pares de St. Joan» (MN, vol. 138, f. 160r, a. 1699).

Així era conegut popularment, durant l'època moderna, el convent de Sant Joan, regit pels franciscans menors.

Monestir, l'hort del

«y en lort del monestir» (Doc. 900, f. 10, a. 1599).

Monet

Cognom del segle XV que gairebé tres-cents anys després es transforma en sobrenom, segons avala la documentació que aportem.

«uxor quondam d'en P. Monet» (Fog. 1414); «Miquel d'Ayuaviva alias Monet» (*Capbreu*, a. 1687).

Monge

(MN, vol. 139, f. 19, a. 1697)

Cognom d'un soldat de l'exèrcit espanyol ocupant, establert a Riudoms a la darrerria del segle XVII.

Monges, el col·legi de les

A la plaça de la Mare Cèlia Pino. És un edifici sense interès arquitectònic, adquirit pel municipi l'any 1972. De 1887 a 1969 s'hi establí un col·legi femení regentat per religioses de la Consolació, dedicades a l'ensenyament primari. Les pri-

meres referències que tenim a Riudoms sobre aquesta congregació, procedent de Tortosa, daten de 1886, quan l'orde demana establir-se a la vila amb el vistiplau de la parròquia i de l'Ajuntament; primer ho feren en una casa de lloguer —a la Fàbrica, al Portal del Torrent—, fins que més tard construïren el col·legi de nova planta. Tenia un petit hort, sobre la muralla Vella.

(Doc. 306, 5-12-1886, f. 39; DE, 30-XII-1972)

Monges, l'hort de les

Petit clos en el costat de ponent del col·legi de la Consolació, a tocar de la muralla Vella; fins als anys seixanta del segle xx encara conservava alguns arbres fruiters —una figuera, un magraner i un presseguer— i troanes com a tanca natural.

Monges, el pati de les

A la part de llevant del col·legi de la Consolació, amb accés pel carrer de les Galanes. Es tracta d'una petita plaça closa que formen els habitatges del carrer de les Galanes i de l'edifici de les Monges. Antigament conegut per *pati del Martí*.

Monges, la plaça de les

Nominació tradicional de la plaça retolada modernament *de la Mare Cèlia Pino Cid* (1885-1977), per raó de la presència en el lloc del col·legi d'ensenyament de les religioses de la Consolació, del qual aquesta monja fou professora.

Monis

«Joan Monis» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Monja

Renom que, procedent del segle xix, ha pervingut fins ara.

«Casa del Monja» (Doc. 2248, 15-4-1869).

Monjo, cal

A l'Arenal. El nom justifica l'estada d'un cartoixà riudomenc, Jaume Corts Gaudí (1807-1888), exclaustat de Montalegre (Tiana) en produir-se les revoltes populars de l'any 1835. La casa encara avui conserva l'espai d'un antic oratori i algunes inscripcions a la paret fetes per l'eclesiàstic, mentre aquest restava amagat de les bullangues vuitcentistes.

Monner

Cognom derivat de *moliner*.

(MN, vol. 139, f. 140, a. 1715); «Ramon Munné» (*Cadastr*, 12, a. 1953).

Monparler

«Gabriell Monparler» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Item En monparler» (*Levador*, a. 1586).

Antropònim que trobem citat a partir d'un fogatge de mitjan segle XVI. Aquest cognom també apareix en diversos llocs del Camp de Tarragona, però en el segle XVII.

Montagut

(Doc. 1165, a. 1862)

Montbrió

V. **Major de M.*, **Volta de M.*

Montbrió, l'avinguda de

Va del Portal del Torrent al capdavall del nucli urbà, en l'enforcament d'aquesta avinguda amb el camí del Coll del Boc i el mas del Calixto: aleshores el vial continua com a carretera.

Montbrió, el camí de

Antic vial d'unió entre Riudoms i Montbrió del Camp, avui convertit en carretera.

«y ab lo camí de montbrio» (Doc. 694, a. 1620); «ab lo camí que va a montbrió» (MN, vol. 66, f. 184, a. 1690; Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784).

Montbrió, la carretera de

S'inicia al Portal del Torrent, com a continuació de la carretera de Reus a Riudoms i després del primer tram —anomenat modernament *avinguda de Montbrió*—, duu als pobles i termes de Montbrió i de Mont-roig del Camp. Antic camí a Falset i a Vandellòs i Tivissa, raó per la qual alguns documents parlen de la *carretera al Coll de Fatxes*. El seu traçat modern correspon a l'any 1880, data en la qual va ser ampliat i posteriorment enquitranat.

«carrera publica per la qual se va de Montbrió a Riudoms» (Esc., vol. 13959, f. 385, a. 1495); «ab lo camí que va a monbrio» (MN, vol. 66, f. 184, a. 1690); «á quienes afecta la expropiación de terrenos para la construcción de la carretera de Reus á Montroig» (Acdip, p. 235, 25-5-1880).

Montbrió, les parades de

És una altra denominació de *les Parades*, en el segle XVII, segons la cita de Salvador J. Rovira a *Els nobles de Tarragona al segle XVII*, 2003, p. 109.

Monterols

Una altra denominació de la partida de *Mas de Gomandí*, la part més septentrional del terme de Riudoms, però amb escassa tradició oral. Es deu tractar del fragment d'una partida de terra que comparteixen els termes de l'Aleixar i Reus, documentada des del segle XII, ja que hi coincideixen les afrontacions termenals; en el segle XVI, a Vila-seca, es pot documentar el *camí de Monterols* o *de Riudoms*, però és a l'extrem oposat del terme.

«en la partida denominada Mas Gomandí o Monterols» (Còpies, 4-12-1953).

Montlleó

«Josefa Montlleó» (*Cadastr*, 12, a. 1953).

Montoliu

«Francoy Montoliu» (Fog. 1414).

Montpeller

(Índex vell, f. 215r, 8-3-1188)

Cognom de procedència occitana.

Mont-roig, el carrer de

És el vial que dona accés a les parcel·les Ferran, des de l'avinguda de Reus.

Montserrat, la

Bocí de terreny situat al capdavall de la partida de la Clota i a tocar del quarter; a vegades el trobem citat com a partida de terra.

«ab lo tros de la montserrada» (Doc. 694, a. 1631); «Montserrat» (Doc. 326, f. 144, 18-10-1874); «y partida Montserrada» (Doc. 2365, 27-9-1911); «partida Montserrada» (Doc. 2461, 12-7-1934).

Montserrat, el mas de la

A la partida de la Marrada.

Montserrat¹

V. *Verge de M.*

Montserrat²

Nissaga esdevinguda sobrenom amb el pas del temps, documentada entre els segles XVIII i XXI. Els especialistes han assenyalat que es tracta d'un dels cognoms

més representatiu del Camp de Tarragona i la seva antiguitat es remunta a l'època de Carlemany. Sabem que a Riudoms l'advocació mariana de Montserrat ha tingut culte singularitzat almenys des del segle XVII.

(MN, vol. 139, f. 71, a. 1705); «Maria Torrell filla de Joan Torrell dit Montserrat» (MN, vol. 136, 15-5-1735 i 24-2-1737; Doc. 1165, a. 1862); «Francisco Montserrat Simeón» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Montserrat, el mas de

És la denominació moderna del mas de Sabater, amb capella privada on antigament s'havia venerat una imatge de la Moreneta i amb goigs propis escrits pel P. Boada i musicats pel mestre Lluís Millet.

«M. Montserrat» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Moragues

Llinatge que trobem documentat a partir d'una llista de caps de casa de 1515 i més endavant en capbreus i cadastres que el citen com un dels principals contribuents de la vila, dedicats al comerç d'aiguardent. Perviu actualment.

«Guillem Moragues» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 132, f. 358r, a. 1666; MN, vol. 139, f. 79r, a. 1705); «Moragues» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Moragues, la font del

Al carrer de les Galanes, adossada al mur del Centre Riudomenc i vora l'accés al pati de les Monges o del Martí.

(Doc. 2379, a. 1891); «en la fuente pública de la calle Galanas» (Doc. 365, 16-9-1899).

Moragues, el mas de

A la partida de Mas de n'Albi.

Moratons, els

«moratons» (Doc. 1880, a. 1464); «moretones» (Doc. 694, a. 1620); «las Moratons o las Planas» (MN, vol. 100, f. 46, a. 1736).

Pensem que és una altra denominació de la partida de les *Planes del Roquís* —almenys d'una part—, entre els segles XV i XVIII. Moll dóna aquest nom com a diminutiu de *moro*.

Morell

Cognom que apareix citat per primera vegada en documentació del segle XIV, a vegades feminitzat; ha continuat viu fins a l'època contemporània.

«P. Morell» (Cancelleria, a. 1386); «Arnau Morell, del mas» (Fog. 1414); «Pere Morell» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Morella» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 14, a. 1563; Doc. 1636, 7-6-1818).

Morell, cal

Casa pairal amb fonaments arquitectònics del segle XVII, assentada al carrer Major. Coneguda també per *l'hostal dels Rics* i modernament per *el Casino*, per l'establiment de restauració que va tenir en diferents èpoques històriques. A la dovella del portal, en un escut de pedra, encara es llegeix la data de 1672, per bé que força degradada per l'erosió. En aquest casal hi havia hagut les oficines del Sindicat Agrícola (1918-1932) i una sucursal del Banc de Reus; en el període de la II República també havia estat seu de la CNT, de la FAI i de la UGT, entre altres entitats i agrupacions econòmiques, polítiques i sindicals de la vila; acabada la guerra franquista, el local fou habilitat com a església fins a la restauració del temple parroquial.

Morell, el mas del

Hisenda a la partida de les Planes del Roquís, que té annexionat el Murtrar. Aquesta propietat pagava delme al rector de Sant Miquel de la Mar de Tarragona.

«masia de P. Morell» (Cancelleria, a. 1386); «Arnau Morell, del mas» (Fog. 1414); «al mas den morell» (Doc. 694, a. 1620); «lo de la casa del Morell» (Doc. 299, 15-4-1693).

Morell, la parellada de Cal

Tros de terra al mas homònim. Hom la recorda plantada de cereals, més tard de vinya i, finalment, d'arbres de repoblació forestal i de jardineria, tot això en un període que comprèn els anys del segle XX.

Morella

Gairebé ben segur que deu ser una feminització del cognom *Morell*.

(MN, vol. 131, f. 7r, a. 1562)

Moreno

Renom del segle XX.

Moreno, la bassa del

Al mas del mateix nom, a la partida de Blancafort. Construïda sobre les runes de l'últim molí d'aigua del qual es té record de veure en funcionament; per a fer girar la vàlvula de la bassa s'ha de baixar per un pou amb escales, dins la mateixa volta del molí.

Moreno, el mas del

A la partida de Blancafort, vora el mas del Salvador.
V. t. *Mas del M.*

Morera

(MN, vol. 132, f. 67r, a. 1621)

Cognom.

Moreres, el carrer de les

A la urbanització de la Soleiada, anomenat així d'ençà de l'any 1998. De llevant a ponent, va del carrer dels Avellaners a l'avinguda de Josep M. Sentís, sota la Soleiada.

Moreres, el tros de les

«lo tros de las Moreras» (MN, vol. 126, f. 47, a. 1700); «un tros de les figueres y moreras afronta ab lo camí de Salou» (Doc. 694, a. 1620; Doc. 2671, a. 1777). Algunes referències documentals ens parlen d'aquest arbre com d'un conreu extensiu a Riudoms, almenys entre els segles xvi i xix, per a alimentació dels cucs de seda (Doc. 581, a. 1581; cf. també PONS, *Libro...*, i MADDOZ, *Diccionario...*, p. 502, els quals destaquen la producció de seda i la criança d'aquesta eruga a la vila). En el segle XVIII a Riudoms hi ha indústria de seda i filat.

Mores, el mas de na

«al mas de na moras afronte ab lo camí de la serra y ab la riera» (Doc. 694, a. 1620).

Les delimitacions apuntades en la documentació ens fan suposar que es tracta del nom feminitzat del *Mas de l'Amorós*, citat anteriorment.

Mores, les torres

Edificacions cristianes, malgrat el nom, construïdes a l'època moderna per vigilar les incursions mores en el territori, sufragades amb l'import d'almoines, causes pies o contribucions del Comú, igual que la seva vigilància. Amb el plural es denominen les diverses torres que amb aquesta finalitat hi havia al muni-

cipi; dues de les més destacades són les del Molí de Vent i la de la Torre. La del Molí de Vent és una construcció de planta cilíndrica, amb una sola porta d'obertura encarada a sol ixent; té 4 m de diàmetre, amb una alçada de 6 m i disposa de tres espitlleres. La Torre és de construcció quadrada, de 5 m × 5 m × 5 m d'alçada, amb tres obertures ogivals menys la de la porta acarada a sol ixent. Ambdues són construïdes amb materials de morter i pedres de riera. Les referències a atacs i ràtzies mores a la costa —Cambrils, Barenys— amb influència sobre Riudoms són força abundants en la documentació local. Hom parla de la invasió de 1406 o de 1408, en què es feren presents a la platja vint galeres procedents de Bugia i de Bona (Algèria), les quals, entrant per Miramar, arrasaren la costa del Camp de Tarragona; també fou important per als cronistes la de 1522, amb l'atac de més de mil cinc-cents turcs o moros que vingueren amb vint-i-dos vaixells; la de 1550, i, finalment, les ràtzies d'octubre de l'any 1617, de característiques també greus per la pèrdua de vides i d'hisendes i per la subsegüent redempció de captius.

(Doc. 581, 13-4-1588)

Moro, el

Renom de mitjan segle xx, atribuït a un guàrdia civil que va ser destinat a Riudoms, procedent d'un destacament d'Àfrica, però d'origen espanyol.

Moro, el mas del

«M. Moro» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Morts, el camí dels

Procedia de Vinyols i anava cap a Vila-seca creuant el terme del Burgar —un tram del camí de Vinyols a Tarragona, pel mas Blanc—; no n'hem trobat referències documentals anteriors al segle xx.

Mosco

Renom del segle xx.

Mossegaorelles, el

Motiu de caràcter modern (darrer quart del segle xx). En una trifulga la persona que el duu va mossegar l'apèndix a un altre individu, i mig la hi va partir, i d'ací ve el sobrenom.

Motxa

Renom d'una persona gran, molt popular entre la mainada dels anys cinquanta del segle xx.

Movis

(MN, vol. 132, f. 124, a. 1630; f. 210r, a. 1643)

Mular

«P. Mular» (Fog. 1414).

Mulasseta, la mina de la

Denominació popular de la *mina de la Reparadora*, per metonímia de la case-ta d'obra on aflora amb la Mulassa de Reus.

Munda

Sobrenom de família, afèresi de *Raimunda* (s. XIX).

Mundeta

Renom del segle XX, hipocorístic derivat de *Raimunda*.

Mundeta, el mas de la

A la partida del Burgar.

«M. Mundeta» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Mundo

(MN, vol. 139, f. 58, a. 1703)

Cognom d'un pastor tortosí, resident a Riudoms, on va establir-se amb la seva família en un temps del segle XVIII.

Municipi, la mina del

Una altra denominació de la *mina del Poble*, coneguda també per *del Comú* i *de Sant Antoni*.

«un cuarto de pluma de agua de la mina del Municipio» (*Emissió de títols de venda Ajuntament Constitucional, Riudoms*, 11-XI-1935, AHMR).

Muntaner

Cognom escrit amb *o/u* vacil·lant.

(MN, vol. 131, f. 16r, a. 1564); «Montané» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 193, que cita fonts escrites del segle XIX); «Muntané» (BOP, núm. 1, 1-1-1868); «Juan Muntané Cabré» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Muntanya, el mas

«M. Muntaña» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Munter

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Munté» (Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Munter, l'hort del

Era a l'inici del carrer d'Orient —avui *avinguda de Pau Casals*—, però va desaparèixer engolit per les noves construccions urbanístiques que s'hi han fet.

«del huerto de Munté» (Doc. 321, f. 110, 14-12-1890).

Mur, el camí del

«afronte ab lo camí del mur de la vila» (*Levador*, f. 15r, 16v, a. 1586).

Se suposa que aquesta edificació no és altra cosa que la paret que feia de muralla de la vila.

muralla

V. *Vella* (o *del Santo*).

Muralla de la Font Nova, el carrer de la

Vial format amb la construcció de nous estatges fora muralles, d'ençà del segle XIX i seguint el perímetre de l'antic mur protector. S'inicia al carrer d'Orient —avui *avinguda de Pau Casals*— i puja fins a la plaça del Comte Arnau, al costat de llevant de l'església parroquial.

«sortint al carrer de la Muralla de la Font Nova» (Doc. 380, setembre de 1936).

Murtrar, el

Tros de terra i residència al mas del Morell, a vegades referenciat com a partida de terra. L'any 1943 i a causa de l'ensulsiada d'un marge, va ser trobada una escultura de Bacus, de marbre blanc, de quasi 40 cm d'alçada, actualment conservada en el Museu Comarcal de Reus.

«y un tros al murtar» (Doc. 900, f. 24, a. 1599; MN, vol. 66, f. 163, a. 1690); «Mortra» (*Relación* 1769).

Murtrar, la font del

Des del mas del Morell, on la mina tenia la boca de sortida, conduïa les aigües fins als Molins Nous i a l'ermita de Sant Antoni.

«lo auballo de la font del murtar» (Doc. 581, 18-7-1577; Doc. 302, f. 180, 13-11-1846); «y anara a girar laygua de la font del murtrar» (Doc. 581, novembre 1586); «y per una diada daygua de la font del Mutra» (Doc. 584, f. 48, a. 1719);

«que debiendo construir-se en el término de esta villa una nueva mina para la conducción de las aguas del Murtrá hasta la ermita de S. Antonio» (BOP, núm. 57, 13-5-1861).

Murtrar, el mas del

Nom popular amb què es coneixia, durant certa època del segle XIX, el *mas del Toda*, potser com a reminiscència de l'antic *Murtrar*, que havia absorbit territorialment.

«en este termino y partida de Toda vulgarmente dicho del murtra que linda de oriente con la riera de Maspujols» (Doc. 925, s. XIX).

Música, el carrer de la

Obertura viària practicada a la plaça de l'Om —en la part del carrer d'Avall—, per a comunicar-la amb l'avinguda de Pau Casals, després de la nova remodelació urbanística del lloc realitzada en el 2000. De fet, és un corraló o passatge, cobert; el nom, imposat l'any 2005, respon al fet que damunt hi ha l'Escola de Música Municipal.

«passatge i construcció de dos edificis pont entre el carrer del Beat Gran i l'avinguda de Pau Casals» (BOP, núm. 158, 10-7-1999, p. 6).

Mussol, el mas de

«en la font del mas de mussol» (MN, vol. 52, 20 de febrer 1599).

Muster

(Doc. 1165, a. 1862)

Nadal

(MN, vol. 135, a. 1609; MN, vol. 132, f. 32r, a. 1617); «Francisco Nadal Vaqué» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Nadal, el mas del

A la partida del «Recreu».

Nan

Renom del segle XX.

Nàpies, la

Renom de certa noia amb un nas molt pronunciat, a la darrereria del segle XX.

Narbonès

«Bernat Narbonès» (GORT, *Riudoms...*, p. 14).

Cognom relacionat amb els primers repobladors cristians de Riudoms, en el segle XII. Francesc de B. Moll diu que aquest nom és un gentilici, nadiu de Narbona.

Nas Cosit

Renom del principi del segle XX, no sabem si per alguna operació quirúrgica que hagués patit la persona que el duia o per defecte físic.

Nassos

V. **Papont de N.*

Nat

«Jaume Nat» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 22, a. 1566); «Pere Nat» (MN, vol. 135, 11-11-1641; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Nat, el tros del

Finca situada a la partida del Puig Pedrós, damunt del maset del Cros i vora el barranc de la Cambra.

Navarro

(MN, vol. 132, f. 205, a. 1641)

Nebot¹

V. *Germans N.*

Nebot²

Progenie que perviu fins a l'època contemporània; en els segles XVII-XVIII la família militar dels Nebot, procedents de Barcelona, hi destacarà.

«Bernat Nebot» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 23, a. 1566); «Nebot» (Capbreu 1761); «Nabot» (Doc. 1636, 7-6-1818); «D. Rafael de Navot, cuentadante de Riudoms» (Ac dip, p. 239, 6-10-1876).

Nebot, cal

Casa pairal d'aquesta nissaga d'origen barceloní, emplaçada al raval de Sant Francesc, modernament coneguda per *cal Gallissà*.

«en una finestra de la casa de Nabot» (Doc. 585, 25-2-1708).

Nebot, l'hort del

En terrenys de la casa pairal, al raval de Sant Francesc.

«a la Bassa petita del Hort de dit Sr. Nabot» (Doc. 809, 23-7-1809).

Negre, el

«lo negra» (Doc. 694, a. 1631).

Renom local documentat a la primera meitat del segle XVII. És plausible que el motiu faci al·lusió al color de la pell. Recordem que en aquesta època no era rar trobar-se amb esclaus africans a les viles i ciutats catalanes.

Negret

Renom dels segles XIX-XX.

Negret, el mas del

«M. Negret» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Nello

Àlies de família, esmentat a la vila des de la dinovena centúria.

Nen Jesús, la mina del

A la partida del Molí de Vent. El seu cabal d'aigües s'estimava en 2 litres per segon, l'any 1944.

Nena

Renom conegut a la darrerïa del segle XX.

Nenyo

Renom viu en la vintena centúria.

Nenyo, el mas del

A la partida del Bugar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

«Mas Neño» (Doc. 312, 8-12-1878).

Neptú, el

El nom d'aquest déu mitològic romà fa referència a la font de la Plaça Petita, però només l'hem vist escrit en una sola ocasió, i en documents oficials municipals.

«y restaurar las fuentes del Neptuno de la parte baja de la plaza de la Iglesia» (Actes, f. 79r, 19-11-1953).

Nevarín, el

Sobrenom d'una de les primeres indústries del poble que varen comercialitzar el fred, a principi del segle xx, fabricant gel en uns baixos del carrer de Sant Antoni; l'empresa era regentada per la família Munté i més tard s'obrien d'altres fàbriques de gel i begudes carbonatades, al raval de Sant Francesc, per al consum local. Sabem, però, que a Riudoms es va traficar amb el gel i la neu almenys d'ençà del segle xvii, comercialitzant amb pobles i comarques de producció com eren Prades, Tortosa i el Priorat. Sobre aquestes indústries locals, vegeu *Lo Floc* (Riudoms), núm. 137 (1994), p. 4-5.

Nicolau

«dit Nicolau» (MN, vol. 71, f. 245, a. 1726); «Vidal Nicolau» (Doc. 1178, a. 1759).

Nom de pila derivat en renom.

Nicolauet

«fran. Vidal dit nicolauhet» (MN, vol. 71, f. 340, 4-7-1728).

Diminutiu segurament relacionat amb el sobrenom *Nicolau*, ja que ambdós són de la mateixa època.

Nidet

Renom viu en el segle xx.

Nieves

V. *Pepita N.*

Noan

Sobrenom, derivat de *Joan*, perquè la persona que el duia no pronunciava la jota (s. xx).

Noguer, el tros del

«lo tros del Nogué» (MN, vol. 126, f. 47, a. 1700).

Noguers

«Steve Nogués» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Antoni Noguer rajoler» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 27r, a. 1567; MN, vol. 135, a. 1641); «Nogues» (Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Buenava. Nogués» (Quintes, f. 129, a. 1840; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Noies

«contra Bernardum Noyes et uxor eius Mansiliam, et Guillelmum Noyes de Rivoulmorum» (*El Liber...*, p. 365, a. 1347); «Item Bernat Noyes e G. Noyes de Riudoms» (*SECALL, Les jueries...*, p. 547; p. 580, a. 1348).

Estirp jueva que apareix anotada en un inventari de béns de Samuel Cap, de l'Aleixar, realitzat el 23 de novembre de 1348.

Nolla

(MN, vol. 132, f. 147, a. 1632)

Nolla, els colls d'en

(Doc. 694, a. 1631)

Nolla, el mas d'en

«y ab la carretera del mas den nolla» (Doc. 694, a. 1620).

Nosus

(MN, vol. 132, f. 172, a. 1637)

Cognom incomprensible per a nosaltres, del segle XVII, escrit amb una *o/u* vacil·lant en la primera vocal.

Notari

Renom viu actualment i que a Riudoms hom pot documentar d'ençà del segle XVIII.

«Viuda dita del Notari» (MN, vol. 124, f. 27).

Notari, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi. Avui és més conegut per *del Fortuny* o *del Marrasser*.

Notó, cal

Nom de casa que apareix anotat en fonts documentals de la segona meitat del segle XIX. Alguns filòlegs relacionen aquest cognom amb *Nato* o *Noto*, procedent de l'alemany *Not*, 'necessitat'.

«Casa Notó» (Doc. 2248, 8-1-1869).

Nou

V. *Castell N*.

Nou, el carrer

Va de cal Boter, davall la plaça Petita, al carrer de les Galanes. El cadastre de 1785 li dóna trenta-tres veïns.

(MN, vol. 66, f. 160, a. 1690); «en lo carrer vulgarment dit nou» (Testaments, núm. 12, 18-2-1725, testament de Mn. Tomàs Badia); «calle Nueva» (Doc. 789, a. 1751). A partir de 1955 passà a denominar-se, oficialment, carrer de José Antonio Primo de Rivera (Actes, 27-3-1955).

Nou, l'estanc

Al carrer Nou, obert més tard que el de l'expenedoria de la plaça de l'Església, i per això l'adjectiu amb el qual se'l coneix. Dels dos que tenia la vila durant el segle xx aquest és l'únic que actualment resta obert.

Nou, el mas

Una altra denominació del *mas Blau*, sobretot pels terratinents de Maspujols, que el treballaven.

Nous, els molins

A la cruïlla del camí dels Molins Nous amb el de Sant Domingo. Es tracta de les restes d'uns molins de cereals i d'olives d'origen romà que li donen nom; fins al segle xix aquesta indústria s'alimentava de l'aigua del molí de Ralet, de l'Aleixar. A l'època moderna eren propietat del duc de Cardona i després, de la universitat local, que se'n va vendre una part en el segle xviii. El cultiu predominant d'aquestes terres, fins al segle xviii, eren els cereals i les oliveres; més tard s'hi va plantar vinya i, finalment, avellaners i fruiters. En un llibre de les estimes de l'any 1367, s'han trobat referències de l'ús d'aquesta indústria per part de veïns reusencs, segons AMIGÓ, *Llenguatge...*, p. 112.

V. t. *Molins Nous*.

«molins nous de duc de cardona» (Doc. 1880, a. 1464) «Molinsnous» (MN, vol. 4, a. 1497); «una roda nova afecta als molins nous lo qual la vila li a dada la fusta» (AHMR, albarans de l'any 1582-1583); «jaume guasch moliner dels molins nous» (Doc. 842, a. 1596); «que los molines del moli vell molins nous» (Doc. 581, 1-11-1579; Doc. 301, f. 130, 24-2 i 28-3-1702); «los molinos arrieros llamados Molins Nous» (Doc. 302, f. 180, 13-11-1846); «las aguas del Molino de Ralet enclavado en el termino municipal de Aleixar que son las que sirven de motor en el de Molins Nous» (Doc. 325, f. 41, 19-12-1875).

Nova

V. *Font N.*, *Horta N.*

Nova, la carretera

Denominació popular que va donar-se al *camí del Parc de Samà*, després que fos asfaltat i deixés de ser un vial pedregós i polsós (s. xx).

Nova, la font

La deu es trobava antigament al capdavall de la muralla de la Font Nova, a prop del cantó amb el Raval, avui desapareguda.

Nova, la pleta

«la pleta nova» (Doc. 2021, 1-12-1771).

Novaya

«Quod ego, Bernardus de Novaya et Guillelmus Mathei de Rivoulmorum» (*El Liber...*, p. 433, a. 1347).

Nubi

(MN, vol. 139, f. 9r, a. 1696)

Cognom.

Nuet

Nom de família que per la seva singularitat local esdevé motiu al final del segle xx.

«Ramón Nuet Fortuny» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Nuet, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

«M. Nuet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Nunci

«lo nunci [...] havent de tocar la trompeta en las cridas» (Doc. 301, f. 119r, 7-8-1701); «Jacintho Riba nunci» (Doc. 2807, f. 30, 5-1-1783).

V. t. *Pregoner*.

Nunci, el tros del

«la tierra llamada lo tros del Nunci» (Doc. 633, 29-XII-1787).

Nyi unyic boom, el

Renom d'un individu que simulava fer-se pets posant-se el palmell de la mà sota l'aixella i prement el braç bruscament per a produir el soroll (segona meitat del segle xx).

O, la

Denominació popular del rosetó de l'església parroquial de Sant Jaume apòstol, on apareix representada una escena apòcrifa de la batalla de Clavijo (s. x), en la qual l'apòstol, muntant en un cavall blanc, intervé a favor de Ramir I d'Astúries, que lluita contra l'Abd al-Rahman III. Aquesta llegenda confon la batalla d'Albelda (Logronyo), fet bel·licós que va enfrontar Ordoni I d'Astúries amb el muladí Musà ibn Musà, l'any 859 o 860. A l'antic retaule major de la parròquia hi havia uns llenços que representaven escenes d'aquest episodi, amb unes octaves escrites en castellà a la seva cartella. El vitrall actual data de l'any 1950, en substitució del que s'havia col·locat el 1904, destruït durant l'incendi de l'edifici religiós l'any 1936. És conegut amb aquesta denominació d'ençà del segle xvii, com en moltes altres parròquies diocesanes catalanes. Podeu veure una imatge dels vitralls a *Lo Floc* (Riudoms), núm. 36 (juliol-agost 1982), p. 14-15; cf. també BORRÀS, *Riudoms...*, p. 50.

«y la O» (Doc. 842, 16-10-1602); «Dia 4 de fabre 1748 he donat al Rt Joseph Pujol olin comensal 20 rals per rentar los vidres de la O, de la iglesia» (Doc. 1953, 4-2-1748).

Obrer

(MN, vol. 139, f. 53, a. 1703)

Cognom que citen els llibres sacramentals.

Òdena

«P. Dodena de Riudoms» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548).

Nom de família jueva registrat en una llista de béns de l'any 1348.

Oest, el carrer de l'

Nom de vent que designa un vial de la barriada del Molí d'en Marc Massó. És un carrer cul-de-sac, que s'inicia en el vial de la Tramuntana i es clou al cap de poc pel tallat de la carretera a Montbrió del Camp.

Oli, l'abeurador de l'

«y lo aboredor de loli afronte ab la bassa del moli de francesc maymo y ab lo mur de la villa» (Doc. 694, a. 1620).

Oliva, el mas de l'

A la partida de Blancafort, vora el camí del Mas de Regiments i del mas del Boter.

«M. Oliva» (Doc. 320, f. 44, 3-1-1891); «M. Oliva» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

olivar

V. **Sant Joan*.

Olivar

«olivare» (MN, vol. 4, a. 1497); «y partida dita del Gomandi o del Olivar» (*Relación 1769*, f. 160, a. 1780).

Antiga denominació del *Mas de Gomandí*, documentat d'aquesta manera entre els segles XV-XVIII.

Olivaselles

«Joan Olivaselles» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Oliver

«P. Oliver e samuler de Riudops» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548, a. 1348); «Barthomeu Oliver» (Cancelleria, a. 1386); «Joan Oliver» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Jaume Oliver» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 41r, a. 1569; MN, vol. 135, 13-7-1640; «Olivé» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Olivé» (BOP, núm. 1, 1-1-1868; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Olivera

Renom dels segles XIX-XX.

Olivera, el mas de l'

A la partida del Freixe, a la dreta del torrent homònim.

(Doc. 1165, a. 1862)

Olivera, la premsa de l'

Era al costat de la premsa del Llaurador, a la muralla de la Font Nova.

Oller

(MN, vol. 135, 22-10-1604); «Pedro Ollé Martorell» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ollers, el camí dels

Hem llegit que per aquesta via transitaven els terrissaires de la Selva del Camp, quan venien a vendre els seus productes a Riudoms, de manera que el seu traçat es correspondria amb un tram de l'antic camí de Riudoms a Castellvell i a la Selva.

(AMIGÓ, *Materials...*, p. 398)

Om, de l'

«Caterina Serra del hom» (MN, vol. 46, 17-4-1587); «de pere gispert del Olm» (Doc. 582, 22-3-1609).

Sobrenom relacionat amb el lloc urbà de l'estatge habitual.

Om, la plaça de l'

Nom pel qual es coneix, del segle XVI ençà, la plaça formada pel tall urbanístic dels carrers Major i d'Avall. En temps antics, el lloc havia estat utilitzat com a mercat públic, aprofitant uns porxos existents en el carrer Major; hi havia hagut les sitges del Comú per emmagatzemar líquids o cereals. L'espai era ornamentat amb acàcies; actualment s'hi han plantat uns pollancres. Coneguda també per *de la Constitució, del Mercadal* i, durant el franquisme, *del Generalísimo*.

V. t. *Plaça de l'O*.

«plasa del hom» (ACER, núm. 1, llibre de Joseph Torres y Rivé, a. 1775); «y en la Plasa dita del Hom o Mercadal» (ACER, núm. 39, llig. C, a. 1789. Cf. PEREA, «Els privilegis...», p. 234 i s.).

Oques, el mas de les

A la partida de la Font Nova, davant del convent de Sant Joan.

Oratgell, la plaça de l'

Vent de terra que dona nom a una rotonda de la urbanització Molí d'en Marc, en la qual es poden veure col·locades al bell mig unes rodes de molí de premsa esberlades, i per això mateix coneguda popularment per *plaça del Formatge*. És a l'inici del carrer de la Tramuntana.

Orient, el carrer d'

Antiga denominació de *la Carretera*, a la part de migdia del nucli urbà connectant la muralla de la Font Nova amb la de Sant Vicenç o Vella. Actualment coneguda per *avinguda de Pau Casals*.

«calle de Oriente» (Plànol topogràfic de la vila, juny de 1876); «al extremo Oeste de la calle de Oriente» (Acdip, p. 8, 13-1-1888); «domiciliado en la calle de Oriente» (ACER, núm. 73, llig. D, a. 1892); «se acordó la construcción de una cloaca general en la calle de Arenal y Oriente en donde podran acudir todas las aguas sucias de esta villa desaguando la misma a un kilómetro de las últimas casas» (Doc. 313, 15-7-1894).

Orient, la plaça d'

Denominació oficial de l'actual *plaça de l'Arbre*, durant la primera meitat del segle XX.

«Plaza del Oriente» (Doc. 871, 20-11-1913); «en la plaça de Orient» (Doc. 2461, 12-7-1934).

Oriol

Cognació que es manté viva en el segle XXI, després de gairebé cinc segles de presència en les nissagues locals.

«uriol» (ACER, doc. 119, a. 1588; MN, vol. 135, a. 1610); «Francesc Oriol» (Esc., vol. 13949, f. 361, a. 1727; Doc. 1636, 7-6-1818; PEREA, *Lleis...*, p. 85 que exhuma documentació de l'any 1872); «Juan Bautista Sans Oriols» (Acdip, p. 42, 14-3-1882; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Oriol, el mas de l'

A la partida de la Sénia, vora la carretera; disposa de mina pròpia.

Oriol, el molinet de n'

«lo molinet den oriol» (Doc. 842, 29-7-1601).

Per les referències escrites deduïm que aquest molinet era pels voltants de la font del Murtrar.

Ortador

(MN, vol. 139, f. 47, a. 1721)

Cognom pertanyent a un sergent major de cavalleria, establert a Riudoms amb les lleves de soldat de l'exèrcit castellà del segle XVIII.

Ortedo

(IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497)

Cognom que apareix en un cens de veïns de l'any 1497.

Ortiga

Nom de família viu que a vegades trobem escrit amb *h* inicial.

(MN, vol. 132, f. 34, a. 1617; MN, vol. 135, 28-1-1642); «Geroni ortiga espar-denyer» (MN, vol. 71, f. 290r, a. 1727; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ós, el pati de l'

Solar de l'antic cementiri parroquial, abans de ser construït al seu damunt el Casal Riudomenc. S'hi havien celebrat alguns actes públics durant la postguerra, entre els quals balls i danses populars.

Osset

«Andreu Osset» (Fog. 1414).

Osset, el mas de n'

«la masia d'en Jacme e d'en A. Osset» (Cancelleria, a. 1386).

Masia que cita una font fiscal del segle XIV, sense que l'haguem pogut ubicar territorialment.

Ovelles, la pleta de les

«la Pleta de las ovellas» (Doc. 2021, 1-12-1771).

Paco Pastor, el

Renom registrat en el segle XIX, amb continuïtat oral en el següent.

«Joseph Font dit Paco Pastor» (Doc. 68, 28-2-1800).

Padina, la

Motiu del segle XX del qual, però, no sabem l'explicació.

Padrineta, la

Sobrenom de la segona meitat del segle XX. La gent anomenava popularment així la dependenta d'un establiment públic, de tant com ho sentia dir als seus fillols.

Pagaroles

(MN, vol. 132, f. 113, a. 1628)

Cognom.

Pagaroles, el mas de

«a la partida del mas de Pagaroles» (Doc. 842, 21-3-1600); «una vinya alalqueria afronta ab lo cami del mas de pagaroles» (Doc. 900, f. 10, s. XVII).

És un nom escassament documentat i menys encara com a partida de terra, segons citen algunes fonts; devia estar situat per algun indret de l'Alqueria.

Pagès¹

V. **Petit P.*

Pagès²

Nom d'ofici esdevingut cognom i, finalment, derivat en sobrenom.

«Bernat Pages» (*Capbreu*, a. 1687); «Pages» (*Capbreu* 1761); «Juan Paiges» (Quintes, s/f, a. 1843; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pagès, el mas de

A la partida del Burgar, entre els camins de la Font del Ros i de Mas de Pagès, confrontant amb el mas de l'Abela.

V. t. *Mas de P.*

Pagès, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, afrontant amb terres del mas del Gotzo.

(Doc. 323, a. 1889)

Pageseta

Sobrenom de casa (s. XIX).

Paiol

Sobrenom viu, potser relacionat amb l'ofici de palloler —iodització de *pallol*.

«Puijol dit Payol» (MN, vol. 139, f. 65r, a. 1704).

Paisanes, el barranc de les

Té la conca receptora a diverses rases procedents del terme de Montbrió i de Riudoms, a les partides de Mas de n'Albi i del Burgar; creua la partida del Cervellès, en la confrontació del terme riudomenc amb el de Vinyols i els Arcs, i per la partida de les Deveses —ja terme de Vinyols— davalla fins a trobar la riera de Maspujols, on desguassa, per sota la carretera de Barcelona a València.

«Ayguia que naix dels Ayguamolls y Fonts del terme de Riudoms y entra dins lo terme de Vinyols» (Esc., vol. 13949, f. 439, a. 1711).

Palacín

«Manuel Palacin Viu» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Paladella

(MN, vol. 131, f. 28, a. 1567)

Cognom que hem trobat en llibres sacramentals.

Palau

«Jaume Palau» (ACER, doc. 119, a. 1588; MN, vol. 135, a. 1607).

Palla

Renom popular que es coneix per tot el segle xx.

Palla, el bar de la

Establiment públic situat al carrer d'Orient, avui *avinguda de Pau Casals*, que va estar obert fins als anys trenta del segle xx. S'hi aturaven els traginers i pagesos, especialment anant o venint dels mercats o del tros.

Pallarès

Progènie que a Riudoms podem documentar entre la segona meitat del segle xvi i el segle xxi.

(MN, vol. 131, f. 16, a. 1564); «Pallares» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «Pallarés» (BOP, núm. 1, 1-1-1868; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pallarès, l'hort del

Al costat de la granja del Casador, darrera de la plaça del Pou.

Pallarès, el mas del

A la partida del «Recreu».

Pallarès, la palmera del

Als Hortets. Es coneix amb aquest nom si més no des de principis del segle xx.

Pallejà

«Bernat Pelleja» (Cancelleria, a. 1386); «Bernat Pellejà» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Pallegiana» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 21, a. 1564; MN, vol. 131, f. 190, a. 1589; MN, vol. 135, a. 1609); «José Pallejá Vergés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pallerofa

Renom que s'ha mantingut viu almenys entre el segle xix i principi del segle xxi, tal vegada relacionat amb la fabricació de monedes de llautó dels segles xv-xviii —a les ciutats de Reus i de Tarragona però també a Riudoms, se n'encunyaven i fou motiu de disputes entre estaments, sobretot a l'època moderna—; també es té notícia del pagament a eclesiàstics riudomencs amb aquesta moneda i de la llicència arquebisbal per una seca l'any 1611.

(Doc. 845, 17-5-1556; Doc. 582, 20-2-1612)

Palma, de la

Motiu de família que el record d'algunes persones fa remuntar a la darrerria de la dinovena centúria.

Palma Riudomenca, la

Nom d'una sala de festes de cal Figueres, al carrer d'Amunt, tal vegada per mimetisme amb la denominació que tenia un establiment similar de la ciutat de Reus.

palmera

V. *Pallarès*.

Palmera, la

Palmera de canàries (*Phoenix canariensis*) plantada a l'Hort del Camp, a tocar dels patis dels col·legis públics; el seu encontorn va ser enjardinat l'any 2002.

Palobord

Renom compost que comença a aparèixer en documentació riudomenca del segle XVIII, avui encara viu, per bé que havent fossilitzat el nom amb el motiu.

«Joseph Sole dit Pau lo Bort» (Testaments, 22-1-1713); «dit Paulo Bort» (*Llevador*, a. 1844).

Paloma

Renom actual però que té origen almenys en el segle XIX, segons els documents vistos.

«(á) Paloma» (Doc. 366, 28-5-1899).

Paloma, el mas del

«M. Paloma» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874).

Palomar

Cognom referit al repoblador cristià de Riudoms.

V. t. *Arnau de P.*

«Arnallo Palomario» (*Diplomatari*, p. 134, 25-1-1151); (Índex vell, 25-1-1151).

Palomera

(Doc. 1165, a. 1862)

Nèxia.

Palou

«Palou» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Cognom.

Pàmies

(MN, vol. 132, f. 113, a. 1628); «Pamies» (Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Puyol y Pamies» (Quintes, s/f, a. 1844); «Marcos Pamies Massó» (Ac dip, p. 148, 15-6-1877; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

«Pan Seco», los

Denominació irònica d'una família d'immigrants que a la seva terra només menjaven pernil i formatge, segons deien ells, però sempre amb pa eixut, sense sucari-hi tomaca, com és propi de Catalunya.

Panderillo

Renom del segle XIX que ha pervingut fins a la segona meitat de la vintena centúria, encarnat en un pintor de parets molt popular a Riudoms.

Panderillo, el mas del

«M. Pandarillo» (Doc. 312, 8-12-1878); «M. Pandesilla» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Panellet

Renom de la segona meitat del segle XX.

Pantera Rosa, la

Nom d'una casa de veïns del carrer de les Passeres, a causa del color de la façana que tenia originàriament i que hom relacionava amb el lleopard animat de la sèrie televisiva.

Panxa, el mas del

Als Molins Nous.

Panxampla, el

Renom d'un home tranquil, impassible i immutable (segona meitat del segle XX).

Panxó

«Frnco. Agremunt dit panchó» (Còpia, f. 62).

Paordi, la plaça de

«a la plazuela de Pa ordi» i «de la plazuela de Paordi a la embocadura de la calle que desde la misma se dirige á la plaza mayor» (Doc. 331, 12-7-1871 i 14-7-1871); «del molino aceytero que posee en esta villa y punto conocido por Paordi des de cuyo edificio se dirigirá por debajo del camino denominado de las paseras» (Doc. 912, a. 1872; Doc. 325, f. 7, 31-1-1875); «La casa del capítol s'aixeca al costat de l'església parroquial, damunt d'un solar de 138 m². Li deien del pa d'ordi» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 191, que cita fonts escrites del segle XIX).

La documentació vista escriu, indistintament, «de Pa ordi», «Pahordi», etc., i es refereix, grosso modo, a l'espai que, actualment, ocupa la plaça del Comte Arnau de Palomar.

Paordi, el portal del

«el vino y aguardiente que se introduzca en esta población para el consumo, deberá introducirse por el portal denominado de S. Antonio, dit Paordi» (Doc. 2296, ban de 3-1-1861).

Antic portal d'accés a la vila closa pel camí de les Borges, a l'actual plaça del Comte Arnau de Palomar.

Papa

Sobrenom de caràcter eclesiàstic, viu.

(Doc. 661, 11-11-1939)

Papa, el mas del

«Mas del Papa Cocas» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Papas» (Doc. 323, a. 1889).

Paperet

Renom de mitjan segle XX.

Papió

Cognom que apareix escrit en diverses fonts documentals, probablement un derivat de *Pep*, hipocorístic de *Josep*.

(MN, vol. 131, f. 46r, a. 1569; MN, vol. 139, f. 46, a. 1721); «Pepió» (Doc. 1178, a. 1759); «Papio» (Capbreu 1761); «Papió» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 193, que cita fonts escrites del segle XIX); «Anton Papió» (*Cadaastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Papont de Nassos, lo

(Doc. 842, a. 1595, «Memorial de la palla», full solt)

parades

V. **Camí de Tarragona, Escolà, Montbrió, Perelloners, Pomeres, *Serra, *Vella.*

Parades, les

Triangle de terres en la confluència termenal de Botarell i Montbrió del Camp i la riera d'Alforja, a la partida de l'Alqueria; en el segle XIX els pagesos que conrea-ven aquestes terres majoritàriament eren terratinents dels pobles limítrofs. En el segle XVII també eren conegudes com *les parades de Montbrió*.

(Ami., 164, 332, s. XIX); «Les parades» (Doc. 1073, a. 1866).

Paraire

«toni roger perayre» (Doc. 900, f. 7 i 11, a. 1599); «Joan Sunyer perayre» (MN, vol. 71, f. 316, 5-11-1727).

Parc de Samà, la carretera del

S'inicia a la carretera de Reus a Riudoms, en el lloc anomenat popularment el *tomb del Mas del Sedó*, des d'on travessa el terme fins a arribar a Vinyols i els Arcs i al parc de Samà, aleshores enllaça amb la carretera transversal de Montbrió del Camp a Cambrils.

parc infantil, el

A l'entorn dels dipòsits d'aigua potable del poble, damunt de la Soleiada, entre la carretera de les Borges i el camí de la Séquia. Va ser construït pel Planter dels Serveis d'Extensió Agrària local, l'any 1968; disposava de mòbils per a jocs infantils, un petit llac i la imatge d'un sant Isidre als jardins. El plànol urbanístic va ser dissenyat per Josep M. Salvador Pujol. Desaparegut totalment a causa de l'obertura d'un nou vial, l'anomenat *carrer dels Pins*, que va menjar-se part del seu espai físic.

parcelles

V. *Ferran*.

Pardal

«franco. Montserrat pardal» (Còpia, f. 70); «lo pardal» (Doc. 687, a. 1757).

Pardal, el mas del

A la partida del Freixe, vora el torrent del mateix nom. Davant del mateix mas hi ha la boca de la mina de la Font Nova, la qual davallava fins als antics rentadors públics de la vila.

Pardala

«dit la Pardala» (Doc. 675, s. xviii).

Probablement una feminització del sobrenom *Pardal*.

Pardaleta

Renom documentat en els set-cents, viu actualment.

«Anton Llorens fill de la Pardaleta» (Doc. 675, s. xviii).

Pare sant, el

Olivera de la varietat menya, de caràcter monumental, a la finca del mas Blanc. El nom es forma per la unió de *parot* —‘plançó’— i el grau canònic catòlic, com un reconeixement a la perennitat d’aquest arbre.

parellada

V. *Morell*.

Parellada, la

«un tros a la parellada» (Doc. 900, f. 20, a. 1599); «a la partida dita la parellada» (Esc., vol. 13935, s. xvi); «y un tros a la parellada» (Doc. 694, a. 1620); «por las partidas del Moli de Vent y Parallada» (Doc. 307, f. 81, 1-4-1884).

Hom creu que la documentació aportada ha de fer referència a les terres de cal Morell, però no en tenim proves contundents. Al Camp de Tarragona una parellada és definida com ‘l’extensió de terres que es llaurava normalment en un dia per un parell de bous’. Coincidint amb el nom, hi ha la varietat de cep i de raïm blanc, de penjolls bessons, molt fluix, segons el diccionari d’Alcover-Moll.

parets

V. **Borràs, Dalmau*.

París

(MN, vol. 131, f. 45r, a. 1569)

Cognom de nissaga nouvinguda, del segle xvi.

Parisi

Progenie que trobem documentada des del segle xix.

«Domingo Parici Siré» (Acdip, p. 148, 15-6-1877; p. 43, 14-3-1882); «Salvador Parisi Ciré» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Parra, de la

«Josph. Ferran dit de la parra» (Testaments, 5-9-1716); «Joan Ferran dit de la Parra» (MN, vol. 71, f. 15, 1-5-1721, i f. 369, 26-1-1729); «Farran de la parra» (Doc. 1178, a. 1759).

Malnom de casa que citen les fonts documentals de la primera meitat del segle XVIII; el motiu també el trobem a Reus i Tarragona.

Parreu

«Jaime Parreu» (*Cadaastre*, 12, a. 1953).

Parrots, els

«la vinya y botja que te als parrots y terra de pa terme de Riudoms» (*Llibre và-lues*, f. 39); «partida Parrots» (Doc. 3057, a. 1890).

Pretèrit d'un tros de terra de vinya i cereals —un tipus de conreu conegut popularment per *de pa i vi*; per les descripcions topogràfiques que hem pogut veure, hom els situaria a la partida del Puig Pedrós.

Parrots, el torrent dels

Es forma de diversos xaragalls i depressions dels darrers vessants de la serra de la Mussara i, procedent de Maspujols, on fa de divisió termenal amb les Borges del Camp, entra a Riudoms per la partida del Puig Pedrós per desguassar a la riera de Maspujols. D'acord amb les fonts llegides, històricament també s'hauria conegut per *torrent de l'Argamassa* o *de la Ulastrada* i per *riu Ullastres*.

«tota aquella Aygua que naix en lo Torrent del Parrot o Font de la Argamassa situada en lo terme de Alforja [*sic*] a la partida dita lo Parrot» (Esc., vol. 13950, f. 454, a. 1662); «Las ayguas que naixien y discorran en lo torrent dit del Parrot o de la Argamassa situat entre los termes de les Borges y de Mas Pujols» (Esc., vol. 13949, f. 438, a. 1715).

partides de terra

V. *Alberedes*, **Alfrus*, *Alqueria*, *Aqueta*, *Arenes*, *Avall la Vila*, *Barriac*, *Blancafort*, **Bosquet*, *Burgar*, **Calçà*, **Camí de Reus*, **Camí de Sant Antoni*, *Camí de Tarragona*, **Camí del Canonge*, **Camí dels Cerdans*, *Campàs*, *Canal*, **Caporals*, *Carrer*, *Carreró*, *Castell Nou*, *Cervellès*, *Clota*, **Clotals*, *Coll del Boc*, *Colomar*, **Coma del Castell*, *Comes d'Ulldemolins*, **Costeta*, *Damunt la Vila*, **Font d'en Vives*, *Font Llonga*, *Font Nova*, *Forques*, **Fossa de la Dona*, *Freixe*, **Gentils*, *Guinareres*, *Hort del Camp*, *Horta Nova*, *Marrada*, **Mas Aulès*, *Mas de n'Albi*, **Mas de l'Amorós*, *Mas de Gomandí*, **Mas de Granada*, **Maset Vell*, *Mata*, *Mola*, *Molí de Vent*, **Molí del Cup*, **Molinet*, *Molins Nous*, *Monterols*, **Moratons*, **Olivar*, *Pa-*

*rades, *Pas del Castellvell, Passeres, *Pereres, Planes del Roquís, *Portell, Prat, Puig Pedrós, *Quintals, Ravallàs, «Recreu», Ribes Roges, Sant Francesc, *Santa Eulàlia, la quadra de; Santescreus, Sénia, Sots, Timba, *Tiracabells, *Torrent de l'Argamassa, *Vall, *Vilagrassa, *Vilar, *Vinassa, *Viver, *Volta de Montbrió.*

Pas del Castellvell, el

«una pessa de terra teneia a la partida dita lo pas del castell» (Testaments, núm. 74, 21-5-1705); «item altre tros de terra ciutat dins lo terme de dita vila al pas del castellvell» (Doc. 1950, inventari de 1720 del doctor Figueres); «a la partida dita lo pas de castellvell» (MN, vol. 71, f. 379, 31-3-1729).

Hem trobat qualque document que parla d'aquest lloc com el d'una partida de terra, del qual, però, no s'ha conservat tradició oral.

Pasqual

«Petrus Paschasi» (*El Liber...*, p. 353, a. 1347); «Bernat Pasqual» (Fog. 1414); «Anthoni Pascual» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; MN, vol. 131, f. 33, a. 1567).

Passeig, el carrer del

L'actual *carrer de Sant Antoni*. Fins que l'Hort del Camp no va ser urbanitzat, aquest era un camí ample i de terra batuda, amb una filera de plàtans al costat dret del vial i el rec d'aigua de la mina del Comú, enlairat per un petit aqüeducte d'obra; solia utilitzar-se com a passeig cap a l'ermita de Sant Antoni, especialment a l'estiu.

(Plànol topogràfic de la vila, juny de 1876)

passeigs

V. *Germans Nebot, Jaume Vidiella, *Sant Antoni*.

Passeres, les

Partida de terra que comprenia part de les terres de l'Hort del Camp, en el segle XVIII. El nom prové de les passeres que hi havia instal·lades a determinats llocs per tal de facilitar el pas dels vianants en èpoques d'aiguats, ja que el lloc solia negar-se per les aigües sobrants del Rieró, dels molins o de les mines de la Clota, i convertia el rodal en un fangar intransitable. Avui el nom ha desaparegut com a partida, i només es conserva, encara que molt rarament, en la parla de gent molt gran.

«altre tros terra de pa a la partida dita las paceras» (MN, vol. 71, f. 405, a. 1725; Visites, a. 1738).

Passeres, el camí de les

Denominació antiga i popular de l'actual *carrer de Sir Alexandre Fleming*. El seu traçat urbanístic va de la plaça del Comte Arnau de Palomar a l'encreuament de l'avinguda de Catalunya i, a partir d'ací segueix com a *camí de Castellvell*. Les passeres són un conjunt d'elements sòlids posats enmig de vials fàcilment inundables per tal de facilitar el trànsit per a travessar el carrer en temps de pluges, elements que a Riudoms podien veure's fins als anys seixanta del segle xx, quan el carrer va ser finalment pavimentat i col·locats alguns embornals.

«ab lo camí de les pesseres» (Doc. 694, a. 1620); «mediant lo camí vehinal dit de les passeres» (MN, vol. 71, f. 405, 23-7-1729); «en la calle de las Paseras o Fuente Nueva» (Actes, f. 70, 28-9-1943).

Passeres, la font de les

Era a l'inici del carrer de les Passeres, vora l'hort del Xaranga.

(Doc. 381, 19-11-1936)

Pastisser¹

V. *Eudald P.*

Pastisser²

Sobrenom generat per l'ofici, el qual data de la primera meitat del segle XVIII.

«Dit Pastisser» (MN, vol. 129, a. 1732).

Pastor

V. *Paco P.*

Pastorets, el camí de

De la partida de Mas de Gomandí, on s'inicia, va a trobar el camí de Vilaplana, al qual es junyeix. És un antic camí ramader utilitzat pels pastors de la zona per dur el bestiar a péixer a terres de muntanya (l'Aleixar, la Mussara, Prades...).

Pastorets, el pont de

És al camí homònim, sobrevolant la via del tren al seu pas pel terme de Maspujols. Permet als terratinents d'aquest municipi accedir a les terres del Mas de Gomandí. També es coneix per *pont de Cartró*, perquè semblava massa feble i l'havien d'apuntalar quan hi passaven les màquines piconadores de les obres públiques.

Pataques

Motiu de família que ha persistit durant tot el segle xx.

Pataqueta Rossa

Sobrenom singularitzat, compost a la segona meitat del segle xx quan un Pataqueta va emmaridar-se amb una dona de cabells rossos.

Patilles, el

Renom d'un funcionari municipal que duia les patilles molt llargues i abundants, en forma de destrat, contra el corrent de la moda (segona meitat del segle xx).

patis

V. **Castell, Martí, Monges, Ós*.

Patrici, el

Motiu de casa que sembla procedir d'un antropònim, contràriament al que insinua MOREU a *Renoms...*, p. 98, que el fa derivar d'una nissaga benestant. Documentat des del segle xix fins al present.

(Doc. 1073, a. 1866)

Patrici, la bassa del

Davant la boca de sortida de la mina de l'Urgellès.

Patrici, el mas del

En coneixem dos, un a la partida del Burgar i l'altre a l'Alqueria.

«M. Patrici» (Doc. 307, f. 33, 18-11-1883; Doc. 323, a. 1889).

Patxó

«(a) Pachó» (MN, vol. 125, a. 1867).

Pau, el mas del

A la partida de la Sénia.

«en mas Pau» (Còpies, 11-10-1954).

Pau Casals, l'avinguda de

Va del quarter a les premses de la Vila, a trobar la muralla Vella o de Sant Vicenç. El nom s'imposa a partir de 1976. Antic *carrer d'Orient, de Galán i García* o *Carretera*.

Pau Comte, el mas del

«M. Pau Compte» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pau Fuster, el mas del

(BOP, núm. 133, 2-9-1912)

Pau Maria, del

Sobrenom de família viu però que pot remuntar-se fins al segle XIX.

PaülV. *Sant Vicenç de P.***Pautras, el mas de**Probable fossilització del patronímic *Pau* i la preposició o adverb *tras* (s. XIX).

(Doc. 313, 11-1-1894)

PedraV. **Vicenta de la P.***Pedrell**«Luch Joan Pedrell» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).**Pedres, el camí de les**Una altra denominació de la *nova carretera del Mas Blanc*, abans de ser enquitranaada a causa de les irregularitats del paviment de pedres i de la grava solta que hi havia.**Pedret**

(Doc. 1165, a. 1862); «Nicolás Pedret» (Ac dip, p. 43, 14-3-1882); «José Pedret Mas» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

pedrissosV. *Sant Antoni*.**Pedró, el**

Aquest mot designa la base d'una creu termenal, i per extensió el seu rodal, des d'on hom acostumava a beneir o exorcitzar els camps —els anomenats *comunidos*— en determinats dies de l'any litúrgic catòlic o en situacions extremes d'epidèmia o calamitats. Persones d'edat ens han parlat del lloc situant-lo en el pla de l'ermita de Sant Antoni, on avui s'eleva una creu de ferro sobre graonada de pedra granítica que en seria la seva pervivència i continuïtat. No hem pogut trobar, però, cap document que esmenti el nom, tot i que creiem identificar-lo amb tota

seguretat en el paratge de Sant Antoni, ja que és des d'aquest pla de l'ermita des d'on tradicionalment es beneïen els camps en les diades eucarístiques, almenys fins als anys vuitanta del segle xx. Un document de l'any 1582 parlava de la «creu de les borges» (Doc. 581, a. 1575), erigida vora el camí de les Borges, on avui hi ha l'ermita de sant Antoni de Pàdua, probablement el nostre Pedró.

«se acuerda concederle poner la mesa en dicha plaza [de Sant Antoni] frente a la cruz que existe en la propia plaza» (Doc. 319, 31 juliol de 1892, f. 127).

Pedrol

Cognom que perviu fins al present, a vegades feminitzat.

«Pedrol» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855);
«Pedrola» (Doc. 1165, a. 1862).

Pedrol, el mas del¹

A la partida de Blancafort, a la partió dels termes de Riudoms i Reus, conreat gairebé sempre per pagesos reusencs; de fet, és un mas que molta gent creu que pertany al terme veí. Conserva una era amb els cairons i el muret protector.

«M. Pedrol» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pedrol, el mas del²

Modernament és conegut per *de l'Eucaliptus*. Tenia oratori propi i l'ara del seu altar va servir per a dir la primera missa de restabliment del culte parroquial, al Casino, l'any 1939.

Pedrola

«Pedrola» (Doc. 1073, a. 1866); «Antonio Pedrola» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pedρός

V. *Puig P.*

Peirana

«Pere Peyarana» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Mateu Peyrona» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 6).

Cognom local que citen fonts documentals amb ortografia vacillant; relacionat potser amb el substantiu *pedró* o *peiró*.

Peirí

«uxor d'en P. Payrí, quondam» (Fog. 1414).

Peixera, la

Bassal d'aigua produït per un desguàs o corrent aquífer en terrenys poc permeables. Era a la riera de Maspujols, vora el camí de l'Esquirol, però no ens han sabut situar-la amb més precisió. El mot ha derivat en *pletxera* o *petxera*.

«la aygua que ve per lo barranc de las premsas com tambe la que quant plou ix de la vila fent una Piexera o resclosa al camí del esquirol» (Doc. 584, 23-10-1728).

Pelacanyes, el mas del

A la partida del Campàs, prop del camí de l'Urgellès o de la Font Nova. Vora seu desguassa la riera de Santa Eulàlia.

Pelada, el mas de la

«M. Pelada» (Doc. 306, f. 53, 5-1-1887); «M. Pelada» (Doc. 322, f. 63, 11-2-1888).

Pelagalls, el mas del

A la partida de Blancafort.

Pelai, el tros del

«lo tros dit pelayo» (Doc. 694, a. 1620).

Pelat

Renom que hom pot remuntar i relacionar memorísticament des del segle XIX fins ara, probablement connectat amb el malnom *Pelada*, que hem citat anteriorment i documentat igualment en la dinovena centúria.

Pelat, l'hort del

S'hi entrava pel carrer de les Passeres, al davall de les escoles; tenia habitacle, pou, corrals i una bassa. El seu mas ha estat enderrocat i suplert per una casa de veïns; els terrenys d'aquesta finca, compresos entre el camí de les Passeres i el carrer de Mercè Rodoreda, han estat del tot urbanitzats.

Pelegrí

Cognom del segle XIX esdevingut sobrenom actualment.

(Doc. 1165, a. 1862); «Mª Teresa Pelegrí de Mata» (Doc. 1073, a. 1866); «Pelegrí» (BOP, núm. 1, 1-1-1868).

Pellada, la

(MN, vol. 4, a. 1497)

Sembla una referència a un tros de terra o motiu, potser una alteració ortogràfica de *Pelada*.

Pellisser

Progenie que apareix citada des del segle XIV en documents de venda i en una llista de béns de Samuel Cap, de l'Aleixar; més tard en els obligats a contribuir en la construcció de les muralles de la vila, i que perviu fins al present. El trobem ortografiat indistintament amb *a/e* en la primera vocal, i amb *c*.

«Jaume Pellisser» (AMR, Pergamí núm. 177 del catàleg, 12-8-1338); «R. Pelicer e sa muler de Riudoms» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548); «Pere Pellicer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Montserrat Pellicer» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 31, a. 1567; MN, vol. 135, a. 1610); «Pallicer» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Pellicé y Salvat» (Quintes, f. 29r, a. 1854); «Jaime Crós Pellicé» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pellisser, el mas d'en

(Esc., vol. 13959, f. 422)

Un capbreu el documenta l'any 1393, sense situar-lo topogràficament, però que podria tenir a veure amb la *torre d'en Pellisser*.

Pellisser, el molí d'en

(Doc. 581, 18-7-1577)

Pellisser, la torre d'en

«un olivar a la part appellada La Torre den Pelliçer» (Esc., vol. 13959, f. 423, a. 1495); «en lo terme de Riudoms en la partida de la Torra den Pellicer afronta a llevant ab lo camí general de Riudoms a Tarragona [...] a ponent ab lo torrent del Mas den Trilla» (Esc., vol. 13950, f. 422r, 20 d'abril 1596; Esc., vol. 13959, f. 423).

Partida de terra i mas fortificat, que és el que devia tenir la construcció de guaita per a vigilar les ràtzies i els atacs en una època convulsa com és l'encetada a partir de la mort de Martí I l'Humà. Aquest lloc era en terme riudomenc, però confús en els límits amb Reus, a la partida de Blancafort; la documentació que hi fa referència cronològicament va del segle XV al segle XVI. Ramon Amigó diu que a partir de 1536 s'acaba de veure per escrit la *torre d'En Pellisser* (AMIGÓ, *Llen-guatge...*, p. 32), però nosaltres hem trobat referències lleugerament posteriors. Una inscripció documental feta pels administradors d'Escaladei, que hi cobraven delmes, diu que aquesta torre «antes fou den Franch. Alger y olim den Miquel Salvador» (Esc., vol. 13959, f. 426, a. 1596).

Pemán, el

Renom d'un lletraferit local de mitjan segle xx, en al·lusió a l'escriptor José M. Pemán y Pemartín (1898-1981).

Penellons, el

Motiu present durant la primera meitat del segle xx.

Penjadet

Renom que s'ha mantingut viu en la parla local des dels darrers anys del segle XIX, segons el testimoniatge oral que hem escoltat.

Penjadet, el mas del

Una altra denominació del *mas del Gili*, a la partida de l'Alqueria.

Pensaments, el mas dels

A la partida de les Planes del Roquís, a la partió del terme de Riudoms amb el de Reus. Es té record d'haver fet planter de flors per a vendre en el mercat, en aquesta finca.

Pentinat

Nom de família registrat en el segle XVIII, procedent de Vandellòs, que trobem com a cognom i renom a la vintena centúria.

(MN, vol. 139, f. 74r, a. 1705; f. 87, a. 1707; Testaments, 2-2-1710; Doc. 1178, a. 1759).

Peó

Renom viu en la parla almenys durant la vintena centúria.

Pep

«Josep Bages pep» (Còpia, f. 59).

Motiu derivat de l'antropònim *Josep*.

Pep, el mas d'en

És la denominació moderna del *molí d'en Gispert*, a la partida de la Clota.

«M. Pep» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pep de la Serena, el

Sobrenom d'una persona molt popular pels anys cinquanta del segle xx.

Pep del «Recreu», el mas del

A la partida de la Clota. Curiosament, el nom fa al·lusió a la procedència territorial del pagès, de la partida local del «Recreu».

«Mas del Pep del Recreu» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Pep» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874; Doc. 323, a. 1889).

Pep del «Recreu», la mina del

En terres del molí d'en Siurana; desapareguda (s. xx).

Pepita Nieves, ca la

Antiga geladeria establerta a la plaça de l'Església, la qual havia pres el sobrenom de la propietària. Desaparegué cap als anys setanta del segle xx.

Pepito, la trencadora del

Al capdamunt de la muralla Vella i davall dels rentadors. Petita indústria de manipulació de fruits secs, venda de palla i d'adobs agrícoles (oberta de principis de segle als anys setanta del segle xx).

Pepito Faves, el mas del

A la partida del Freixe, entre el torrent i el camí homònim que va al mas de l'Apotecari.

Pepsi Lloca, la

Renom d'una noia molt introvertida, dels anys vuitanta del segle xx; en asseure's semblava que covés, a dir de la gent, i al bar on acostumava a anar a festejar sempre demanava una beguda refrescant de cola.

«Pequenyo», el

Renom d'un guàrdia civil molt baix d'estatura —d'ací ve el motiu, castellanitzat— que va fer estada al poble durant més de mitja centúria del segle xx.

Pere

(Índex vell, f. 214r, a. 1185). GORT, a *Riudoms...*, p. 24, diu que aquesta persona era teixidor i que com a tal ostenta la referència més antiga a l'ofici a la comarca.

Cognom.

Pere, les eres del

«ab les eres del pera» (MN, vol. 4, a. 1497).

Pere de la Colla, el

Àlies personal (s. XIX-XX), sembla que relacionat amb el càrrec de cap de colla en el treball.

Pere Perot

Renom d'un membre de cal Perot, d'ençà del segle XIX.

Pere Simó, el molinet de

(*Relación* 1744)

Perejaume

Sobrenom documentat en el segle XIX.

«dit Pere jaume» (*Llevador*, f. 19, a. 1844).

Perelloners, la parada dels

Tros de terra al mas del Xanxo. Avui és plantada exclusivament d'avellaners, però fins als anys setanta del segle XX hi havia hagut fileres de vinya i, antigament, la gent encara recorda haver-hi vist algunes pereres bordes, perquè havia estat un terreny boscós d'alzines, pins, ullastrells i matolls.

Perera

(MN, vol. 139, f. 16, a. 1697; f. 43, a. 1721)

Cognom.

Pereres

«Pareres, pereres» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 190-191).

La documentació referida a la desamortització promoguda per Madoz cita aquesta partida de terra riudomenca, però pensem que es tracta d'una transcripció errònia de *Passeres*.

Perilles

«Maria Perilles Virgili» (*Cadaastre*, 12, a. 1953).

Periz

«Pere Periz» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Perla

Renom que ha pervingut des del segle XIX.

Perla, cal

Bar tradicional instal·lat en uns baixos dels porxos de la plaça Petita, cantonada amb el carrer de Sant Isidre. Va funcionar entre els anys 1928 i 1981; tanmateix, es tenen notícies de l'existència d'un cafè en aquesta plaça, almenys des de 1877.

(Doc. 298, f. 147r, 4-11-1877)

Perla, la fonda de Cal

Es trobava a l'avinguda de Pau Casals i va funcionar des de l'inici del segle XX fins a l'any 2000, en què tancà com a establiment de restauració; davant seu tenien parada les línies regulars d'autobusos de Reus i Tarragona o a Montbrió i Mont-roig els bitllets dels quals es venien a la fonda.

(ACER, opuscle de les festes del Beat Bonaventura, a. 1950)

Perla, la granja de la

D'aviram. Era a l'inici de la carretera del Mas Blanc, a tocar de les terres del convent de Sant Joan.

Perleta

Renom, diminutiu de *Perla*, present almenys durant tot el segle XX, segons el record de les persones consultades.

Perleta, l'hort del

A l'inici de l'avinguda de Montbrió, rere del Portal del Torrent; també es coneixia per *hort de la Caterina*.

Perleta, el mas del

Darrere del mas del Xambó, a la partida del Freixe, entre el barranc del Cabreret i la carretera de Riudoms a les Borges del Camp; té un mas petit per a viure-hi, bassa i pou. Hom té record d'haver-hi vist vinya plantada, després avellaners i, actualment, ametllers i garrofers.

Perminyons

(MN, vol. 139, f. 135, a. 1714); «Permanyons» (Doc. 1178, a. 1759); «Perminyons» (Capbreu 1761); «Perimon» (BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41).

Cognom que només hem trobat en fonts sacramentals, amb grafia molt confusa.

Peroi

Renom del segle XIX, probablement un hipocorístic de *Pere*.

«dit Peroy» (MN, vol. 125, f. 48r, a. 1867).

Peroi, el mas del

A la partida del Freixe, a l'esquerra del torrent homònim i damunt del tros del Sordet.

Perol

(IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497)

Cognom que trobem escrit en una sola ocasió i en llistes de cens de l'any 1497.

Perot, l'hort del

A l'inici de la pujada de Sant Antoni i a la seva banda dreta; avui queda reduït a una simple parcel·la a causa de les noves construccions que s'hi han aixecat, entre l'avinguda de Josep M. Sentís i el carrer de les Moreres.

Perpinyà

V. *Alcalde de P.*, *Rector de P.*

Perrero

Renom que ha estat viu durant tot el segle XX, segons memòria oral.

Perrero, el mas del

A la partida de la Sénia; té habitatge de construcció moderna i en el seu camp predominen els conreus d'horta.

Perris

«Mestre Perris daguer» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Cognom que trobem documentat en una sola ocasió, lligat a l'ofici de daguer.

Pescatera, el mas de la

A la partida de les Planes del Roquís, vora el camí homònim; la mestressa tenia una parada de venda de peix a la plaça de Riudoms. Sembla que antigament era conegut simplement per *mas de les Planes*.

Pescateries, les cases de les

Cases del darrere del mercat públic, a l'inici del carrer de l'Arenal, on antigament s'installaven les parades de peix per a vendre'l a la menuda, posades sota la

protecció de tendals o a les portalades de les cases, si més no des del segle XVIII i fins al segle XIX.

«Otro emolumento dicho del derecho del Pescado» (Doc. 1178, a. 1759).

Pescaters, el camí dels

Procedent de mar —Vilafortuny i Cambrils—, pujava per la riera de Maspujols i, travessant per la partida de Blancafort, conduïa a Riudoms; després seguia cap als pobles de Maspujols i de l'Aleixar, seguint sempre el curs fluvial i entre la pineda que el vorejava.

«a ponent ab la carretera dels pescaters» (MN, vol. 71, f. 184, a. 1724); «lo camí dels pescaders» (MN, vol. 71, f. 232, a. 1726); «cami Pescados» (Còpia, f. 7); «terra herma a la partida dita lo camí dels pescaters» (MN, vol. 71, f. 368, 20-1-1729); «cami dit dels Pescaters» (*Llevador*, f. 17, a. 1844).

Petit Pagès, el mas

«Mas Petit Pages» (Doc. 324, f. 86, 16-7-1876).

Petita, la plaça

Contigua de la plaça de l'Església. Com a placeta està documentada des del segle XVII, però no va ser dissenyada i ornamentada tal com avui la coneixem fins a l'any 1889, amb la imposició de l'estàtua d'una dona en posició oferent, obsequi a la vila de Salvador Salvadó Bru, fill de Riudoms i oficial de l'arma d'enginyers. Al peu de la imatge hi havia quatre fonts d'aigua que eixien d'uns caps de lleó i que l'abocaven en un petit estanyol circular, enjardinat; a la part baixa de la placeta hi havia una font d'aigua per a ús de boca del veïnat.

V. t. *Plaça P.*

«en lo carrer den borras afrontant de un costat ab una plaseta» (MN, vol. 66, f. 24, a. 1690).

Petra

Sobrenom de família que hom fa remuntar al segle XIX.

Petra, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Pets, la

Renom d'una dona molt falsa i alterosa, amb pretensions (mitjan segle XX).

Petxo

Sobrenom viu almenys durant tot el segle XX.

Pi

V. **Francesc P. i Margall*.

Picapoll, del

Sobrenom de família relacionat amb una varietat de raïm, força abundant a la viticultura local, fins a la segona meitat del segle xx.

Picola

(MN, vol. 139, f. 7, a. 1696)

Cognom local citat en fonts eclesiàstiques.

Pies

«Pies de l'Arenal» (MN, vol. 131, f. 44, s. xvi).

Cognom.

Piferrer

(MN, vol. 139, f. 172, a. 1720)

Cognom que citen els llibres sacramentals.

Pigall, el mas del

(Doc. 1165, a. 1862)

Pigat

Renom del segle xx que fa al·lusió a les taques epidèrmiques que singularitzen aquesta persona.

Pigat, el mas del

«M. Pigat» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Piles

(MN, vol. 131, f. 277, a. 1602)

Cognom del segle xvii.

pilota, el joc de la

Persones grans ens han recordat que antigament s'havia jugat a aquest joc en molts indrets riudomencs —perquè no hi havia un espai fix o delimitat per a fer-

ho—, de manera que es practicava a les places de l'Església i de Sant Antoni, a la Fàbrica de l'Electra i al cementiri, aprofitant llurs façanes, parets o murs com a frontó i els espais oberts del seu redós. Els jocs de pilota eren popularíssims entre la mainada i joventut riudomenques sobretot en els segles XIX i XX; de l'inveterat costum de jugar-hi han quedat records a la normativa jurídica, l'onomàstica i la parèmia. PEREA, *Lleis...*, p. 65-66, cita característiques del joc de pilota a la vila, sancionat per la reglamentació municipal.

«ha concedit llicència a Geronim Pujol per tenir joch aubert en los trinquets de argolla» (Doc. 301, f. 113r, 17-4-1701).

Piloter, del

Motiu de casa, segurament relacionat amb l'art de fer pilotes de joc; conegut des de la darrerïa del segle XIX.

Pimenon

(MN, vol. 139, f. 50r, a. 1702)

Cognom estrany a la vila, però que citen les fonts documentals, potser relacionat amb *Perminyons*, citat anteriorment.

Pimpano

Renom que s'ha mantingut viu al poble almenys durant tot el segle XX.

Pinar

V. *Alcolea del P.*

pinars

V. *Baltasar, Barenys, Boter, Carabassa, Fargues, Hortets, Mas del Ros, Maurici, *Mercader, Sec, Senyor Xavier, Toda, Vesquer.*

Pincella

«Jaume Serra dit pincella» (Doc. 694, a. 1620).

Àlies del segle XVII.

Pino

V. *Cèlia P.*

pins

V. *Botafocs, Boter.*

Pins, el carrer dels

A la urbanització de la Soleiada, inaugurat l'any 2000. Va des de la carretera de les Borges del Camp, sota els dipòsits de l'aigua, fins a trobar el carrer dels Avel·laners. El nom és una influència del *pinar del Senyor Xavier*.

Pins, la granja dels

A l'antic mas del Martí, d'aviram; va estar en producció durant els anys cinquanta del segle xx, avui reciclada en negoci de jardineria.

Pins, el mas dels

«M. Pind» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pintat, l'hort del

(Doc. 1165, a. 1862); «Hort Pintat» (Doc. 323, a. 1889).

Pintat, el mas del

A la partida del Puig Pedrós, entre la riera de Maspujols i el torrent dels Parrots.

«M. Pintat» (Doc. 326, f. 91, 25-6-1874); «M. Pintat» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pintor

«Magí Pintor pages» (MN, vol. 139, f. 44, a. 1721).

Cognom que hem trobat referit en fonts documentals del segle xviii.

Pinxo, cal

Motiu de casa, esmentat en la tradició oral si més no des del segle xix.

Pinxo, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

Pinyó Fix, el

És una altra variant del renom *Màdelman*, a causa de l'atròfia muscular que patia aquesta persona.

Pinyol

(MN, vol. 132, f. 257, a. 1654)

Cognom.

Pipes, el

Sobrenom d'una persona que anava sempre amb la pipa de tabac penjada entre els llavis, a la darrereria del segle xx. El costum de fumar en pipa ja no era habitual entre els riudomencs, a diferència d'antany; la raresa del fet va tenir com a conseqüència l'aplicació del renom.

Piquer

Cognom que a vegades apareix feminitzat, *Piquera*.

«Andreu Piquer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 201r, a. 1592); «Piquera» (MN, vol. 135, a. 1604).

Piquer, el mas del

Una altra denominació del *mas del Gall*.

Pisà

Renom contemporani.

«Dit pisà» (MN, vol. 129, s. xix).

Pisà, l'hort del

«Hort dit del Pisà» (*Llevador*, f. 8, a. 1844); «Hort del Pisà extramuros» (Doc. 323, f. 32 i 49, 6-10-1889).

Per la descripció topogràfica hom el situa vora el Portal del Torrent.

Pissarro, el mas del

A la partida de la Sénia, vora la carretera homònima. La masia és de dues plantes i conserva dos rellotges de sol —un a la façana i un altre en el mur de ponent—, un refugi de les guerres carlines al pou —amb accés des de l'interior de la casa— i algunes alqueries; gairebé tot rònc. Té mina pròpia, bassa i dues alzines d'interès monumental. Alguns marges i algunes parets del caminal són fets amb pedres extretes dels contraforts de l'amfiteatre romà de Tarragona, tallats per obrir pas a la línia del ferrocarril, en el segle xix. Havia pertangut a la hisenda dels Salvador, traficants de comerç indià, i d'aquí ve el nom relacionat amb l'aventurer Pizarro.

V. t. *Mas del P*.

«Manso Pizarro» (Doc. 3207, 20-9-1861); «Mas Pizarro» (Doc. 298, 28-1-1877; Doc. 2465, a. 1936).

Pissarro, la mina del

Aflora al mas homònim i aboca les aigües en una bassa vora la carretera; la seva xarxa de captació s'estén entre la partida de la Sénia i de les Arenes.

Pistó, el

Renom d'una persona sempre activa, és a dir, que no parava mai de bellugar-se políticament i socialment (segona meitat del segle xx).

Pistolot

Sobrenom que pot remuntar-se, si més no, des de finals del segle xix.

Pistolot, el cafè de Cal

Establiment públic que hi havia a cal Bou, al carrer d'Amunt, en el anys trenta del segle xx.

(DE, 25-VIII-1971)

Pitots, la

Motiu de mitjan segle xx, atribuït a una dona força ben dotada de mames.

Pitou

Renom de la primera meitat del segle xx.

Pixacorrent, la

Renom d'una dona que sempre tenia pressa, de la primera meitat del segle xx.

Pixum, la

Renom d'una persona de la vintena centúria, per la fortor d'orina que desprenia el seu cos.

Pixum, el carrer del

Es refereix a un corraló dels darreres de l'hort del Serra, conegut popularment d'aquesta manera almenys fins als anys cinquanta del segle xx. Pixar al carrer era una pràctica molt freqüent a la nostra població fins ben entrat els anys seixanta de la vintena centúria; hi havia llocs especialment aptes per a l'evacuació: corralons, darreres de casa, patis. El corraló de l'Hort del Serra era freqüentat per les dones, quan en diumenges i festius sortien de l'església i empenien el passeig vers l'ermita o el quiosc de Sant Antoni. Les ordinacions locals prohibien aquestes actuacions si més no d'ençà de l'any 1863.

«Se prohíbe terminantemente el orinarse en las calles, plazas y demás sitios públicos...» (PEREA, *Lleis...*, p. 38, que cita les ordinacions locals respecte a aquesta qüestió).

pla

V. *Forques.

Plaça, de la

Per bé que el motiu de família ha desaparegut, la nissaga que el duu continua residint a la plaça de l'Església (segles xvii-xxi).

«de la plasa» (ACER, doc. 119, a. 1588); «Joan Vidal de la plassa» (Doc. 694, a. 1620).

Plaça, les escales de la

Són els dos rams d'escalas d'accés a la plaça de l'Església, des del pla del carrer que la circumval·la: un ram que s'obre pel davant dels porxos, a la banda de llevant, i l'altre des de la plaça Petita, a la banda de migdia. Foren construïdes en la remodelació d'aquest espai feta en els primers anys del segle xix.

«del terreno que forma la Plaza de la Iglesia y peldaños de manposteria [...] que se hallan destruidas las escaleras...» (Doc. 298, f. 113, 22-7-1877).

Plaça, l'estanc de la

Expenedoria de tabacs i productes de timbre de l'Estat, present a la vila des de primers anys del segle xx, avui desapareguda. Era a l'inici del carrer d'Amunt, a tocar de la cereria. Hom té notícia del negoci tabaquer a Riudoms almenys d'ençà del segle xvii. La primera referència a un estanquer local la trobem l'any 1788, concretada en la persona de Sebastià Badia; en el segle xix la provisió de la plaça d'estanquer sortia a informació pública i a la segona meitat del segle xx s'atorgava a les viudes de la Guerra Civil del cantó guanyador. El 1912 consta una sola persona amb l'ofici d'estanquer. Sabem que a Tarragona hi havia fàbriques de tabac almenys des de 1687.

«que li farien los arrendaments del tabaco y aguardent» (Doc. 301, f. 82, 30-9-1698); «arrendatari del ayguardent y tabaco ha exposat que ates que per orde de la diputacio se ha fet cridar que ningu puga vendre tabaco y com esta mesclat dit arrendament ab lo del ayguardent...» (Doc. 301, f. 129r, 24-2-1702).

Plaça de l'Om, la font de la

Era a la plaça del mateix nom, desapareguda després de la remodelació urbanística del lloc realitzada l'any 1999. A la darrerria del segle xix la font era coberta i coronada per la petita imatge d'un sant protector. Vegeu una estampa antiga de la font a *Lo Floc* (Riudoms), núm. 12 (maig 1980), p. 1.

«de las fuentes públicas situadas en la Plaça del Castillo y del Olmo» (Doc. 367, 21-XI-1897); «a gestionar la compra de la fuente que debe instalarse en la Plaza del Olmo da cuenta de haberse encontrado una de hierro colado en la casa de Hijos d. José Plana d. dicha capital por el precio de doscientas cincuenta petas» (Doc. 366, 11-12-1898).

Plaça Petita, la font de la

A la plaça homònima, inaugurada per la festa de les Relíquies de l'any 1889.

«el derribo de los lagos de las fuentes de las plazas de Olmos é Iglesia o Castillo»
(Doc. 367, 23-X-1898).

places

V. *Arbre, Arnau de Palomar, Castell, Cèlia Pino, *Constitució, Església, Formatge, *Francesc Macià, Gegants, Generalísimo, Llac, *Llibertat, *Mercadal, Mercat, Monges, Om, Oratgell, Orient, *Paordi, Petita, Ponent, Portal, Pou, *República, Sant Antoni, *Sitjar.*

Planer, el coll del

En el camí dels Cerdans.

planes

V. **Pubill.*

Planes

Escrit indistintament en singular o plural.

«Bartomeu Plana» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 132, f. 153r, a. 1633; MN, vol. 139, f. 103r, a. 1710).

Planes, el mas de les

Sembla que aquest mas, modernament, es coneix per *de la Pescatera*.

«M. Planas» (Doc. 298, 21-1-1877); «M. Plana» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Planes del Roquís, les

Partida de terra que limita per ponent amb la riera de Maspujols, al nord amb el Mas de Gomandí, per l'est amb el terme de Reus i, pel sud, amb la carretera de Riudoms a Reus, els Molins Nous i el Castell Nou. El nom apareix documentat a Reus des de 1307, referit a un territori que inclou àmbits d'ambdós termes. Contràriament a allò que el topònim podria fer suposar, el terreny no mostra roquissars, sinó terres de labor molt bones per a l'agricultura, llevat d'algunes clapes de tapàs i d'argila. S'hi ha trobat l'existència de tallers o motlles relacionats amb la producció de sigil·lada (s. I-II).

(MN, vol. 4, a. 1497); «las planas» (MN, vol. 52; MN, vol. 66, f. 36 i 95); «en la partida dita las Planas» (ACER, núm. 44, llig. C, a. 1724; Doc. 327, f. 41, 18-5-1873; AMIGÓ, *Llenguatge...*, p. 137-139).

Planes del Roquís, l'abeurador de les

A la sortida del poble, iniciat el camí de les Passeres i a tocar de la font.

«en l'abeurador emplaçat detras de l'Església» (Doc. 381, 19-11-1936).

Planes del Roquís, el camí de les

Neix d'una bifurcació del camí de Castellvell, vora la riera de Maspujols, i ascendeix per la partida homòmina, entre els masos del Toda i de la Pescatera, fins a connectar-se amb la carretera d'Alcolea del Pinar, a l'alçada dels Masets. Antic camí de carro, avui es troba pavimentat.

«con el camino del Roquís, al este con el barranco del Roquís» (Esc. de venda núm. 36, notaria de F. Sostres, Reus, 26-I-1920).

Planes del Roquís, la mina de les

Al costat del mas del Toda, a la partida de les Planes del Roquís; també coneguda per *mina Boja*.

«del agua que mana de la mina las Planas» (ACER, núm. 44, llig. D, a. 1841).

Plantades, les

«un tros a les plantades afronte ab francesch amoros ab la plantada de la villa» (Doc. 694, a. 1620).

Platero

Hi ha notícia d'aquest renom des de finals del segle XIX fins al segle XXI; a vegades feminitzat. Per influència d'un terratinent riudomenc, a Vila-seca aquest motiu ha derivat en topònim, *la Parada del Platero*.

Platxadet

Es tracta d'un diminutiu del sobrenom *Platxat*, per a diferenciar-la d'una altra branca d'aquesta mateixa nissaga (s. XIX).

Platxat

Renom viu durant tot el segle XX.

Platxera

V. **Cap de la P.*

pletes

V. **Busquets*, **Estiu*, **Nova*, **Ovelles*, **Sol Ponent*, **Velles*.

pletes, les

Grup de corrals de bestiar per a ús dels pastors del poble que hi havia davall el Portal del Torrent, amb espais separats per a cada tipus d'animals —bens, bocs, cabres... La documentació moderna també fa referència a unes pletes d'estiu, emplaçades segurament en un lloc més fresc, potser vora les rieres o en llocs més boscosos. Podien acollir bestiar dels pastors locals o en transhumància —Riudoms era al pas d'una via ramadera i celebrava fira de bestiar. Tenien casa amb masovers encarregats de l'estabulació dels ramats, de la vigilància i del control. Documentades des del segle XVII, van desaparèixer als anys quaranta del segle XX. El 1912 hom comptabilitza sis pastors i tres esquiladors d'ofici. Eren de propietat del Comú. Coneixem una parèmia que diu «anar a dormir a les pletes» com a sinònim de càstig, d'amenaça, de fer fora de casa algú, especialment la mainada, quan aquesta no volia obeir l'ordre d'algun adult.

«que las pletas de las ovellas» (Doc. 301, f. 43, 29-11-1696); «lo cami de Riudoms per las pletas de devall la vila» (MN, vol. 101, llevador de censos, f. 12); «a ponent ab las murallas o parets dels corrals de tancar bestiar propis del comú» (MN, vol. 100, f. 60, a. 1736); «a la pleta del Portal» (Doc. 2021, 1-12-1771); «las pletas» (Doc. 298, f. 18, 21-1-1877); «i un abeurador al sortin de la població i lloc conegut per “Las Pletas”» (Doc. 380, f. 44, 24-4-1934).

Pletes, el barranc de les

Les referències documentals l'apunten com un sinònim del *barranc del Portal del Torrent*.

(Doc. 683, a. 1790)

Po Valent

«Josph. Cros po valent» (Còpia, f. 62).

Renom del segle XVIII. *Po* és diminutiu de *Josepó*.

Pobla, de la

«Rovellat de la Pobla» (Doc. 1178, a. 1759).

Sobrenom pretèrit, possiblement relacionat amb el lloc de procedència.

Poble, les basses del

Es trobaven al capdavall del carrer Verge de Montserrat i recollien les aigües residuals del poble; desaparegudes per les noves urbanitzacions que es construïren en aquest lloc i per la posada en funcionament de la depuradora, l'any 1992.

Poble, la mina del

Una altra denominació de la *mina de Sant Antoni* (a. 1869).

Pobre

(MN, vol. 138, f. 87 i 150)

Renom del segle XVII.

Pobres

V. *Advocat dels P.*

Pobres, l'hostal dels

Una altra denominació de l'establiment del Portal del Torrent, per la classe social que hi era freqüent.

Pobres, la mina dels

Els informadors la fan a la línia termenal de Riudoms amb Vila-seca, però de fet sorgeix arran del camí dels Castellots, a poca distància de la mina del Cueto de Vila-seca. La denominació de *pobres* es deu referir al nivell d'aflorament d'aigües i a la qualitat del terreny, força sec i erm, com hem vist.

Pobres, el sindicat dels

Denominació despectiva dels socis del Sindicat Agrícola, establert a cal Morell.

Poi

Cognom anotat en els llibres sacramentals del segle XVII, viu actualment.

«Poy» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Poio

Sobrenom de família (s. XIX), subsistent en la centúria següent.

Polata, la casa de na

(Doc. 694, a. 1620)

Nom estrany en l'onomàstica riudomenca, llegit només en un document del segle XVII, relacionat potser amb *Paula*.

Poldo

Renom de la segona meitat del segle XX; afèresi castellanitzada de *Leopold*.

poliesportiu, el

És el primer centre modern d'esports local que es coneix i es trobava situat a la partida de Sant Francesc; va ser construït vers els anys setanta del segle xx i disposava de camp de futbol reglamentari, magatzems i vestidors. Traslladats els serveis esportius al nou complex de la Mola, el seu solar avui resta ocupat com a polígon industrial.

(DE, 15-VII-1972; camps de futbol i vestuaris del nou poliesportiu, BOP, núm. 187, 13-8-1998, p. 11).

Poller

Sobrenom de família conegut així des del final de la vintena centúria.

Poller, el mas del

És arran de la carretera a Reus, davant de l'inici del camí dels Molins Nous i de la comarcal de Reus, a la divisòria de les partides de les Planes del Roquís i de Blancafort i dels termes de Riudoms i Reus. Hom el coneix amb aquest nom si més no des de les acaballes del segle xix; els pagesos reusencs, però, s'hi refereixen amb l'apel·latiu de *l'Izaguirre*, a causa del nom d'uns masovers que l'habitaren sobre els anys cinquanta del segle xx. Té dues plantes, corral, dues basses i havia tingut un petit pinaret del qual només resten uns pocs exemplars.

Pollines

Renom del segle xx.

Pomeres, la parada de les

Tros de terra al mas del Xanxo; fins als anys setanta del segle xx havia estat plantada de pomeres, de la varietat dita popularment *del ciri*.

Pomeus

«Barthomeu Pomeus» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Ponent

V. **Sol P.*

Ponent, la plaça de

És una altra denominació de la *plaça del Portal*, però moderna, del segle xix.

«Poniente» (Doc. 1073, a. 1866); «calle de Poniente» (Actes, 22-7-1945).

Pons

En algunes ocasions la documentació el registra feminitzat, *Ponsa*.

«En Pons» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 80, a. 1574; Doc. 1178, a. 1759); «José Pons Capdevila» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pont

Nom de família anotat en censos del primer quart del segle xx.

«Luis Pont Recasens» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pont del Torrent, el

«al cami de montbrio afronta ab lo torrent del pont» (Doc. 900, f. 23, a. 1599).

Pontet, el portal del

«el portal de Reus, dit del Puntet» (Doc. 2296, 3-1-1861).

Pas de comunicació al clos emmurallat obert a la paret de llevant de la vila, al capdavall de la muralla de la Font Nova i l'inici del camí a Reus.

Pontons

«Guillem Pontons» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Matheu Pontons» (*Levador*, f. 18v, a. 1586; MN, vol. 132, f. 31r, a. 1617).

Amb grafia dubtosa a la primera vocal, *o/u*.

ponts

V. **Aldabire*, *Cartró*, *Ferrocarril*, *Franquet*, **Granada*, *Pastorets*, *Puig Pedrós*, *Vallet*, **Vinyols*.

Por

Renom local de la vintena centúria.

Po-roig

Renom viu durant la segona meitat del segle xx, originari del Priorat.

Porqueres

Cognom esdevingut motiu de casa en la vintena centúria.

«Porqueras» (MN, vol. 135, a. 1603); «Jaime Porqueras Roigé» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Porrenenca

Renom d'una persona procedent de Porrera (Priorat), al segle xx.

Porsela, el mas de la

«y en mas de la porsela» (Doc. 900, f. 10, a. 1599).

Podria fer referència a *porcella*, però no tenim prou base documental per a corroborar-ho.

Portal

V. **Creu del P.*

Portal, del

Renom de casa.

«Francesc Marti del portal del torrent» (Baptismes, 19-3-1677).

Portal, l'abeurador del

Era al Portal del Torrent, a tocar de l'antiga font, avui dita *dels Cavalls*.

Portal, el barranc del

Es forma del junyent del barranc del «Recreu» i del Cabreret —a l'alçada dels Hortets—, creua el nucli urbà pel Portal del Torrent i, per les antigues pletes de la vila, davalla cap a la partida del Campàs, on rep les aigües de l'albelló de les Sorts; aleshores, amb el nom de *riera de Santa Eulàlia* davalla fins a terres del mas de l'Ambròs per desguassar a la riera de Maspujols. A partir del barranc del Portal i fins a l'inici del camí de la Font del Ros, també és conegut per *barranc de les Basses* o *de les Pletes*.

Portal, la font del

A la plaça del mateix nom, instal·lada a la part que fa cantó amb el carrer Major, avui desapareguda.

Portal, l'hostal del

Documentat des del segle *xvi*, era a la plaça del Portal del Torrent; de la seva tradició d'hostatgeria ens n'han parlat d'una manera vaga i difusa, i sembla que devia deixar de funcionar a finals del segle *xix*; es conserva, però, el sobrenom del servei en una casa d'aquest indret. Per una anotació del consell municipal del 24 d'agost de 1710, sabem que en aquella època a la vila hi havia mancança de places d'hostatgeria.

«y que al hostal» (Doc. 581, 20-4-1580).

Portal, la taverna del

Antic establiment de begudes a la plaça del Portal del Torrent, probablement una darrera utilització i adaptació pública de l'anomenat *Hostal* (primera meitat del segle *xx*).

Portal del Torrent, el (o plaça del)

És al capdavall del carrer Major i a l'inici de l'avinguda de Montbrió, formada pel llit del torrent. Documentada entre els segles xv-xxi. Actualment, el lloc es correspon més a un encreuament i enllaç de vies entre l'avinguda de Montbrió, l'avinguda de Pau Casals, la muralla i el carrer de Francesc Macià, que no pas a una plaça. Antigament en aquest lloc hi havia hagut una creu de pedra (a. 1790) i un abeurador per al bestiar. El cadastre de 1785 dóna per a aquest rodal un cens de trenta-cinc veïns. L'any 1971 se'n va remodelar l'espai urbanístic i es va col·locar una font amb uns caps de cavall d'ornament. El nom evoca l'antic portal de les Muralles i el Torrent que, des de l'any 1980 i fins el camí de l'Urgellès, es troba canalitzat de manera subterrània.

«al portal de torrent» (MN, vol. 1, a. 1447); «del portal» (MN, vol. 4, a. 1497); «del portal» (Doc. 581, a. 1595); «lo del torrent» (Doc. 297, 11-9-1676); «Plaza del Portal del Torrent» (Plànol topogràfic...).

Portal del Torrent, el carrer del

«por la calle denominada Portal del Torrent» (Doc. 2296, 3-1-1861).

Denominació oficial del Portal, en algun període històric, però sense que el seu traçat respongui urbanísticament a aquest tipus de vials.

portals

V. **Amunt, Avall, Castell, *Major, *Paordi, *Pontet, Reus, Sant Francesc, *Vernet, *Vinyols*.

Portell, el

«la casa den Jauma Salvador te caseta en la riera de la vila a la part dit lo portell» (Doc. 581, 27-11-1580).

Partida de terra coneguda en el segle xvi, però que no ha pervingut amb aquest mateix nom.

Portell, el camí del

«y les del camí de tarragona que y al camí del portell» (Doc. 581, 24-2-1593).

Portella, de la

«de la portella» (ACER, doc. 119, a. 1588); «pobilla ferrana de la portella» (Doc. 694, a. 1620); «Josep Guasc de la portella» (Baptismes, 30-3-1670); «Joan faran dit de la Portella» (Testaments, núm. 108, 31-7-1712, testament de Maria Farran); «Joan Ferran dit de la portella» (MN, vol. 71, f. 110, 13-9-1723).

Renom que ve donat per l'ocupació de l'habitatge contigu a una porta d'accés a la vila.

Portella, el carrer de la

«carrer de la portella» (Doc. 581, juliol 1583); «en lo carrer dit de la portella [...] ab dit carrer o mercadal» (MN, vol. 66, f. 188; ACER, núm. 119, llig. 3, esborrany..., 16-III-1588); «al carrer de la Portella detrás de la Iglesia de N. Sra. de Gracia» (Doc. 301, f. 120, 24-8-1701); «carrer dit de la portella» (MN, vol. 71, f. 177, a. 1724); «carrer de la Portella ara devall» (*Llevador*, f. 20, a. 1844).

Primitiva denominació del darrer tram del carrer d'Avall, el que després s'anomenaria *de la Butxaca*; en contraposició, segurament, a l'entrada a la vila que hi havia més amunt del carrer, a la dita *plaça del Portal*.

Porter

«Tierras del Portero» (Doc. 2264, a. 1859).

Portuguesa, l'hort de la

(Doc. 694, a. 1620)

Poruc

Renom del segle xx.

Poruc, el mas del

A la partida dels Sots, en el rodal anomenat *de les Fontanilles*.

porxo, el

A la plaça del Mercadal —avui *de l'Om*—, al soplug del qual es posaven els venedors i firaires amb les seves mercaderies, fins a l'època moderna.

«lo puesto del porxo contra del hospital» (Doc. 301, f. 78, 15-7-1698); «a fi de fer caurer lo Porcho del carrer majo y aixidas per lo gran destorp causa en las processons generals lo haver de interromper ditas procesons» (Doc. 789, 27-4-1760).

porxos, els

A la plaça de l'Església. Construïts a la segona meitat del segle xix, en bona part amb les pedres del derruït convent de Sant Joan; l'any 1983 foren ampliat amb quatre arcades més, gràcies a l'eliminació del mercat públic i a la construcció en el seu lloc de la llar dels jubilats.

Porxos, dels

«frac. Farran dels Porxos» (Doc. 842, 20-8-1600); «Franc. Colom dit del Porcho» (Testaments, núm. 71, 9-10-1700).

Renom que fa referència a habitants dels porxos de la vila, sense especificar de quins d'ells es tracta; per les dades, tanmateix, hom creu que es fa al·lusió als que hi havia a la plaça de l'Om i al carrer Major.

Pou, del

«dit del pou» (Doc. 582, 23-11-1607); «Dit del Pou» (MN, vol. 124, f. 37).

Pou, la plaça del

Patí urbanístic que s'obre a l'inici del raval de Sant Francesc i que dóna accés a l'hort del Casador. Pavimentada en els anys vuitanta del segle xx, s'hi col·locaren alguns mòbils per a jocs infantils, vora la font reconstruïda amb trencadís d'estil gaudinià. Antigament hi havia hagut un pou d'aigua, propietat del Comú, una font i un abeurador per al bestiar (a. 1889) —però amb antecedents com a albelló en el segle xvii—, i el seu àmbit es feia servir de manera regular d'escorxadors públics, almenys fins a construir-se un edifici propi (1899).

«un tros al pou» (Doc. 900, f. 6, a. 1599); «queda terminantemente prohibido la matanza de cerdos en medio de las calles, destinándose para dicho objeto la plazuela que hay detrás del aljibe del común, en el arrabal de san Francisco» (Doc. 3186, ban de 25-2-1883); «Se acuerda abrir un pozo que existe detrás del abrevadero de la calle Arrabal» (Doc. 367, f. 25, 19-IX-1897); «que el pozo de la expresada calle Arrabal de San Francisco del que se extraen aguas» (Actes, f. 81, 28-11-1953).

Pradell

«Bernat Pradell» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Pradell» (Doc. 1178, a. 1759).

Prades

Gentilici que ha donat lloc a un motiu de casa, des del segle xix.

Prat, el

Partida de terra situada entre la riera de Maspujols, la carretera de Riudoms a Reus i la carretera de la Sénia. L'any 2004 es va iniciar una fase d'urbanització industrial dels seus terrenys, que han perdut tot tipus de conreu agrícola.

«y lo tros del prat» (Doc. 694, a. 1620); «a la partida del Prat terme de Riudoms» (Doc. 1950, inventari de 1720 del doctor Figueres); «partida Prat lindante en el camino» (Doc. 367, 5-XII-1897).

Prat, l'avinguda del

Va des de la carretera a Cambrils fins a la carretera a Reus (a. 2006).

Prats

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Prat» (Doc. 1073, a. 1866).

Pregoner

Motiu que fa al·lusió a l'activitat pública de pregonar, ofici que a Riudoms va desaparèixer als anys seixanta del segle xx, suplert pels nous mitjans de comunicació. Tenim referències a l'ofici almenys des del segle xvi, en algunes ocasions denominat *nunci*.

«lo nunci [...] havent de tocar la trompeta en las cridas» (Doc. 301, f. 119r, 7-8-1701); «altra ordre que mana que se publiquian y se fàcia un pregó...» (Doc. 2595, a. 1775); «posar primerament al barri de St. Jaume y posat en ell fer un pregó públich ab so de trompeta, pera que tots los caps de casa...» (Doc. 760, 2-5-1784); «la tierra del Pregonero» (Doc. 2234, Correspondència, 13-9-1842); «sia subastada al lloch acostumat de esta vila quatre dias mediant pregó a so de trompeta» (ACER, doc. 42, llig. C, a. 1850); «al cartero y al pregonero» (Actes, f. 97, 10-12-1944).

Preixana, el torrent de la

«a ponent en lo torrent de la preixana» (MN, vol. 71, f. 203, 27-1-1725).

Podria referir-se a la Peixera, relacionada amb preses de brossa i fang.

premses

V. Alcubilla, Boter, Calderera, Eusebi, Franquès, Jaia, Llaurador, *Manyo, Marquet Roig, *«Melitón», Olivera, *Remòltes, Roig, Sec, Sentís, Tous, Vila.

Premses, el barranc de les

Una altra denominació del *barranc del Cabreret*, cap al final del seu recorregut.

«la aygua que ve de per lo Barranc de las prempsas» (Doc. 584, 23-10-1728); «lo caragol de la premsa del barranch» (Doc. 3292, 5-3-1764).

Prenyat

(ACER, doc. 109, llig. C, a. 1779)

Renom.

Pres

«Gaspar Pres» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Preses» (MN, vol. 139, f. 65, a. 1704).

Cognom, a vegades feminitzat.

President Companys, el carrer del

A la urbanització de la carretera de la Sénia, vora el Tennis; va de la carretera de Cambrils a l'avinguda del Prat (a. 2006). Lluís Companys i Jover (1883-1940), polític, president de la Generalitat de Catalunya (1934-1940).

presons, les

De les darreres presons del Comú hom té el record d'una cambra simple habilitada als baixos de Casa de la Vila, suprimides a partir dels anys quaranta del segle xx quan van entrar en funcionament les de la caserna de la Guàrdia Civil. Tanmateix, a la vila són conegudes documentalment des del segle xvi i relacionades amb les senyories feudals.

«que sia tret de la preso y sia aportat al castell» (Doc. 581, juliol 1586); «sil volan treura de la preso» (Doc. 301, f. 176, 20-1-1706); «en las presons de dita present vila» (Doc. 302, f. 36, a. 1755). També en parla MADDOZ a *Diccionario...*, p. 502, en la seva descripció estadística del Riudoms vuitcentista.

Prim, el mas

«M. Prim» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Primo

V. **José Antonio P. de Rivera*.

Principal Cinema, el

Establiment cinematogràfic del carrer d'Amunt, inaugurat l'any 1940 i clausurat el 1988. Conegut també per *cal Claveguera* o *cal Xana*, pel cognom i sobrenom de l'empresari que el regentava.

Progrés, el carrer del

(Doc. 381, 10-9-1936)

L'actual *carrer de Sant Sebastià*, durant el segon període republicà espanyol, en al·lusió als valors revolucionaris liberals.

Prunera, el mas del

A la partida dels Molins Nous, vora el camí del mateix nom i dels antics molins industrials. És modern.

Pubill

Cognom que podem registrar documentalment entre els segles xvii i xx.

Pubill, l'hort del

(MN, vol. 122, s. xvii)

Pubill, les planes de

«Planas de Pobill» (Doc. 2068, a. 1881).

Pues

Renom de la vintena centúria, viu.

Puig

«Francesc de Puig» (AMR, Pergamí núm. 229 del catàleg, 3-10-1345); «Jaume Puig» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; MN, vol. 131, f. 188r, a. 1588; MN, vol. 135, a. 1605; MN, vol. 139, f. 146r, a. 1716; Capbreu 1761; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Puig, el camí del

Comença al capdavall del camí de les Passeres, en el seu encontre amb el Rieró i l'inici del camí de Castellvell i, per la riera de Maspujols, s'adreça vers la partida homònima.

«por el camino carretero llamado del Puig» (Doc. 323, f. 14r, 19-8-1888; Doc. 3085, a. 1888).

Puig, el rieró del

És una altra denominació del *barranc de la Cambra*, en el seu primer tram després de passar el pont del Puig Pedrós, a la carretera d'Alcolea del Pinar, per influència de la partida homònima per on passa.

«ab un torrent» (ACER, doc. 119, a. 1588).

Puig Pedrós, el

Partida de terra documentada almenys des del segle xv. Per ponent afronta amb les partides de l'Horta Nova i del Molí de Vent, en una línia marcada pel barranc de la Cambra; pel nord, amb els termes de les Borges del Camp —on se la coneix en plural, *els Puigs*— i de Maspujols; pel sud, amb la Clota, i per l'est, amb la riera de Maspujols. El terreny, en molts indrets, és força pedregós, d'alluvió, i manté el secà. Hi predominen els avellaners i els arbres de fruita dolça.

(Doc. 1880, a. 1464); «lo puix» (MN, vol. 46, 6-7-1587). En quasi tota la documentació que hem vist trobem l'apellatiu sol, però a ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 18-2-1588, trobem *puig* aglutinat amb l'adjectiu *pedrós*: «el puix pedros» (*Llibre vàlues*, f. 2, 4, 10, 15, 45).

Puig Pedrós, la mina del

A la partida del mateix nom; també se la coneix per *de la Cambra*. Aquesta deu, l'any 1944, tenia un aflorament d'aigües de 4 litres per segon, d'acord amb quantificacions oficials estimatives.

Puig Pedrós, el pont de

A la carretera d'Alcolea del Pinar, salvant el pas de l'inici del barranc de la Cambra. És una construcció de finals del segle XIX, feta amb rajoles de terra que dibuixen onze arcs visibles; el sòl està empedrat per a evitar l'erosió de la base i el paviment superior, enquitranat. A les Borges del Camp anomenen amb aquest nom el pont de la via del tren que hi ha al camí de l'Horta Nova, gairebé a les delimitacions terminals dels dos pobles.

Puigdengoles

Cognom que citen les fonts de propietaris locals del segle XIX.

«Puigdengoles» (Doc. 1073, a. 1866).

Puigverd

Llinatge que documentem d'ençà del segle XIII, a partir del senyor Berenguer de Puigverd; aquest cavaller va ser un dels propietaris de la vila, l'any 1209, i és enterrat al monestir de Poblet; aquesta nissaga tornem a trobar-la a la nòmina de nobles que va acompanyar el seguici de la recepció del braç de Santa Tecla, a Tarragona, el senyor Martí de Puigverd, l'any 1318.

pujades

V. *Castell Nou, Climent, Guinard, Mas Blanc, Molló, Sant Antoni, *Sots, Vallet.

Pujades

(MN, vol. 139, f. 96, a. 1709); «Joan Pujades ferrer de Riudoms» (Esc., vol. 13957, f. 100; Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Pujades, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, també conegut per *de l'Arcís*; hi té sortida la mina dels Catalans.

Pujalt

(Doc. 1679, a. 1763)

Antropònim que apareix en la documentació local lligat a la noblesa menor i com un dels principals contribuents de la vila en el segle XVIII.

Pujol

«Ramon Puiol» (Fog. 1414); «Joan Pugol» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 30r, a. 1567; MN, vol. 139, f. 3r, a. 1695); «Pujol» (Doc. 1636, 7-6-1818); «José Anto. Pujol» (Quintes, f. 129, a. 1840; Ac-dip, p. 148, 15-6-1877; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Pujol, el mas del

«M. Pujol» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Punts

V. *Sió dels P.*

Putes

«lo Putas» (Doc. 842, «Memorial de la palla», full solt); «amb la viuda puta» (Doc. 694, a. 1620); «Colom dit Putas» (MN, vol. 139, f. 54r, a. 1703); «Jaume Colom putas» (Doc. 907, insc. 102, 110).

Renom de casa documentant reiterativament a través de diverses fonts, entre els segles XVI i XVII.

Quadra, de la

«Martí de la Quadra» (Doc. 1178, a. 1759).

Sobrenom que fa referència a la pertinença territorial d'una quadra —demarcació especial.

quadres

V. **Castellnou*, **Francesc*, **Gatell*, **Santa Eulàlia*, *Tascals*.

quarter, el

Casa quarter de la Guàrdia Civil, situada a l'inici de l'avinguda de Reus, a l'enfront de la plaça de l'Arbre, en un solar de 840 m². Les primeres dades que tenim sobre la instal·lació d'aquest cos policial a Riudoms són del final del segle XIX, quan l'Ajuntament demanava al ministeri espanyol de la Governació que construís una casa quarter a la vila, amb la intenció d'aturar els freqüents robatoris que aleshor-

res es produïen; sobre aquesta necessitat policial insistiria més tard l'alcalde Constantí Cavaller Llecha (Doc. 870, 29-12-1910). Els plànols de l'edifici foren redactats per J. M. Monravà López, arquitecte de la Diputació de Tarragona (Doc. 870, f. 71), a proposta del ministeri corresponent, i s'acordà construir-lo «al linde este de la Plaza de San Antonio» (Doc. 380, f. 59, a. 1934) en el lloc «conocido por la Bàscula» (Doc. 380, f. 68r, 28-7-1935); el solar del quarter fou regalat a l'administració de l'Estat per l'Ajuntament, en acta de cessió del 18-3-1936. Després de la Guerra Civil espanyola, mentre es construïa l'edifici, l'Ajuntament llogà una casa al carrer del Beat —cal Ros— per a allotjar-hi interinament membres d'aquest cos: «por alquiler de la casa número cincuenta y nueve de la calle de Venerable Gran destinada a Cuartel de la Guardia Civil» (Doc. 383, 10-10-1939). La casa quarter deixà d'acollir la Benemèrita el 18-3-2002 i en el seu solar és previst de construir habitatges socials.

Quarterada, la

«la vinya que te a les quarterades terme de Riudoms» (*Llibre vàlues*, f. 24); «y partida de la quarterada» (Doc. 694, a. 1631).

Quatre Cantons, dels

Motiu que fa referència a una localització urbana precisa, però que no hem pogut identificar.

«dels quatre cantons» (*Levador*, f. 12v, a. 1586).

Quèmere

Renom tradicional, possiblement relacionat amb *cambrera* —castellanitzat—, càrrec eclesiàstic parroquial. Com a llinatge es troba en distints territoris catalans.

«Maria Gran la quemerera» (*Llevador*, f. 58, a. 1844).

Queralt

«Pere Queralt» (AMR, pergami núm. 266 del catàleg, 8-2-1349).

Querol

«Bernat Querol» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

«Queso», el

Àlies d'un mestre d'escola que es deia que afanava el formatge de l'ajuda americana, en els anys seixanta del segle xx.

Quet, el mas del

A la partida de l'Horta Jove, ja en terme de Montbrió del Camp, tocant a la riera d'Alforja. El nom és un apòcope de *Francisquet*.

Quintals, els

(Índex vell, f. 222r, 26-3-1292)

Partida de terra documentada en el segle XIII, quan els canonges Ramon d'Anglesola i Bernat de Ribes l'estableixen a favor dels germans Arnau i Guillem Coloma. Pel que fa al seu emplaçament, només sabem que era situat a prop de la riera d'Alforja.

Quintana¹

V. *Francesc de Paula Q. Vidal*.

Quintana²

«Joaquin Quintana Torra» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

quiosc

V. *Jaume de l'Agna*.

racó

V. *Avi*.

Racó, el mas del

A la cruïlla dels camins dels Molins Nous i de Santa Eulàlia amb la riera de Maspujols.

Rafal de l'Eura, el mas del

A la partida de terra dels Molins Nous, gairebé a la partió amb el terme de Reus.

Rafel, el mas del

«M. Rafel» (Doc. 320, f. 44, 3-1-1891).

Rafí

(MN, vol. 139, f. 39, a. 1700); «Rafich» (Doc. 1178, a. 1759); «Fontanet dit Rafí» (Capbreu 1761).

Raga

Renom trobat anotat en fonts documentals del segle xvii, transcrit *Raga* / *Regau* indistintament, malgrat que es refereixi a la mateixa nissaga.

«Jaume ferrer dit Raga [...] Regau» (Doc. 694, a. 1631).

Rambo, el

Renom d'un jove amb complexió atlètica molt desenvolupada, imitador de cert personatge cinematogràfic americà que va ser popular en els anys noranta del segle xx.

Ramon¹

V. *Rossita del R. de la Marieta Gran*.

Ramon²

(MN, vol. 139, f. 32r, a. 1699)

Nom esdevingut cognom segons la documentació vista del segle xvii.

Ramonet, el mas del

(Doc. 1165, a. 1862)

Ramos

«Juan Ramos Bertrán» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Rams

Llinatge jueu que trobem anotat en la llista de conversos riudomencs participants en una processó de l'any 1489.

«Francisci Rams» (SECALL, *Les jueries...*, p. 521).

Ranis

«Na Ranis» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Ratat

Àlies que hom recorda de manera viva des del segle xix fins ara.

«(a) Ratat» (Doc. 1073, a. 1866).

Ratolí

Renom que perviu almenys durant tota la dinovena centúria.

Ratolina, la

Renom de persona desperta i sàvia, atribuït, per extensió, a la resta de membres de la família; popular durant tot el segle xx.

raval

V. *Sant Francesc*.

Raval

V. *Mascle del R*.

Raval, l'abeurador del

Era al raval de Sant Francesc, en l'espai urbà de la plaça del Pou. Va ser destruït i colgat pels volts dels anys setanta del segle xx, quan es va fer la remodelació urbanística del lloc.

«com saben a la reval ses fet lo alballo [...] de labeurador» (Doc. 842, 1-9-1603);
«se acuerda abrir el pozo que existe detras del abrevadero de la calle Arrabal»
(Doc. 367, 19-IX-1897).

Ravallàs

Partida de terra de Botarell, però a la partió amb el terme de Riudoms; algunes feixes d'horta, bàsicament, eren conreades per pagesos terratinents de la vila.

«D. Jaime Ferré Mestre, propietario de la tubería denominada Ravallàs, que enlaza con la toma núm. 14 del canal del pantano de Riudecanyes» (ACER, emissió de títols, a. 1966).

Ravenisses

Renom del segle xx, relacionat amb aquesta mala herba.

Ravig

«Franci Ravig» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Rebascall

«Rebascall» (Doc. 1073, a. 1866).

Rebull

«Pere Rebull» (Doc. 2815, a. 1587); «Ramon Rebull Giol» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Rec

V. *Vell del R*.

Recasens

«José Brú Recasens» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881); «Pablo Recasens Fuguet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

«Recreu»

V. *Pep del «R.»*.

«Recreu», el

Partida de terra que s'estén com una vinça des del poble fins al mas del Miquel Gran, entre el barranc del Cabreret i el camí o carretera de les Borges del Camp. El topònim el trobem documentat a partir del segle XVII, per influències lingüístiques castellanès; amb anterioritat a aquella data es coneixia per *la Font Llonga*.

(Ami., 43, 57, s. XIX)

«Recreu», el barranc del

Neix de diversos aixaragalls i depressions de la partida homònima i del Coll del Boc, gairebé a tocar del terme de les Borges del Camp, i davalla en direcció al nucli urbà; poc abans d'arribar a les terres del mas del Sabaterit es troba amb una bifurcació del camí del «Recreu» —on en època de tempestes també baixa aigua—; a l'alçada dels Hortets, per l'esquerra, rep les aigües del barranc del Cabreret; aleshores travessa la vila, però amb el nom de *barranc del Portal del Torrent* i, pel camí Fondo o de l'Urgellès, va a trobar l'albelló de les Sorts i la riera de Santa Eulàlia, per a desguassar, finalment, a la riera de Maspujols.

«Recreu», el bassot del

És davant la boca de la mina de la Font Llonga.

«Recreu», el camí del

S'inicia al barranc del Portal i s'endinsa per la partida homònima en direcció a muntanya fins a junyir-se a la carretera de les Borges del Camp, a l'alçada del mas del Bru i del Domènec, a la partida del Freixe. Alguns trams del vial apareixen encaixonats entre talussos de terra excavada de fins a dos metres d'alçada, a estones sobrevolats pel rec de la mina del «Recreu» i amb proteccions d'estacades de pedra en els tombs per a evitar-ne l'erosió.

(Ami., 11, 43, s. XIX); «camino del Recreo» (Còpies, 16-4-1954).

«Recreu», la mina del

Una altra denominació de la *mina de la Font Llonga*. L'any 1944 tenia un aflorament d'aigües de 4 litres per segon.

recs

V. **Major*, **Verge Maria*, **Voltes*.

Rector

«dit Rectò» (MN, vol. 71, f. 322, 2-2-1728).

Renom del segle XVIII, sense continuïtat documental.

Rector de Perpinyà, el

Renom d'un visitador de cinemes pornogràfics d'aquesta vila rossellonesa, durant el temps d'aperturisme democràtic dels anys setanta del segle XX.

Rectoria, el tros de la

«a ponent ab terras de la Rectoria» (*Capbreu*, a. 1687); «a las Herenas hi havia el mas de la Rectoria» (MN, vol. 100, f. 51); «Memòria per saber los días que aniré a treballar en lo parell de las mulas, al tros de la Rectoria de Riudoms» (Jové, «Dietari...», p. 146, que cita una inscripció de llibreta de desembre de l'any 1789).

refugi, el

Antiaeri, sota la plaça de l'Església, aprofitant els espais buits de les antigues sitges de la vila. Va ser construït durant la Guerra Civil espanyola, entre 1937 i 1938; posseïa una sala gran —el sitjar— de concentració, a la qual s'arribava subterràniament des de distintes zones del poble; disposava de serveis sanitaris, d'instal·lació elèctrica i de senyalització de circulació. Les boques d'accés que coneixem eren obertes al quarter, al Colomer, al corraló del Dalmau i al carrer de Sant Sebastià.

«por trabajos de albañil y materiales empleados para cerrar los refugios» (Doc. 383, 23-4-1939).

Regiments, el mas de

Prop del camí de Blancafort, a la partida homònima. El nom, possiblement estigui relacionat amb els allotjaments militars populars amb què se solien gravar les cases particulars a l'època moderna, les Tropes del Rei, per exemple. Els arxius locals serveixen algunes llibretes on veiem el repartiment de tropes reials entre les cases, d'acord amb les possibilitats econòmiques dels propietaris, nombre d'estances i quadres de l'edifici, etc. Trobem *cal Regiments* documentat a Cornudella entre 1779 i 1826, i encara anomenat al carrer Major; *el mas de Regiments*, a Cornudella mateix i a Prades.

V. t. *Mas de R*.

«M. Regiments» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Rei¹

V. **Tropes del R.*

Rei²

«Joan serra dit lo Rey» (Esc., vol. 13930, a. 1667); «hereu de Joan Rey [...] Joan Serra dit lo Rey» (*Capbreu*, a. 1687; MN, vol. 139, f. 151, a. 1717).

Reig

«Baltezar Reig» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 20r, a. 1564).

Reig, el molí de Jaume

«in molendino Ja Reg sextam partem» (Llibre verd, s. XIII).

Remei, el camí del

De la carretera de Riudoms a Vinyols davalla pel Burgar, travessa la carretera del Mas del Sedó i condueix a diverses finques de la partida del Burgar, en la confluència del terme amb el de Vinyols i el camí de Vinyols a Tarragona.

(Ami., 50, s. XIX); «y oeste camino del Remei» (Còpies, 26-8-1953).

Remei, la mina del

Aflora a la partida del Burgar, gairebé al límit termenal amb Vinyols; la seva canalització subterrània s'estén fins a trobar els arenys de la riera d'Alforja. Segons una estadística de l'any 1944, aleshores tenia un cabal estimat de 4 litres per segon.

«Mina de Ntra. Sra. del Remedio» (Doc. 774, f. 2).

Remòltes, les basses de les

«si le arrendaria las basas de las remoltas» (Doc. 301, 27-12-1695).

Probablement, es refereixi a la bassa on s'abocava la remòlta industrial de les premses de la Vila.

Remòltes, les premses de les

«tenim apunt de cubri la casa que fa la vila per las novas premsas de las Remoltas» (Doc. 301, f. 151, 18-9-1703).

Sembla una altra denominació de les *premses de la Vila*.

renoms

V. *Advocat dels Pobres, de l'Agna, Agustí de l'Hort, Agustinetes, *de l'Albelló, Alcalde de Perpinyà, *Aleix, Alfred dels Conills, *Allot, de l'Àlvar, Amado, de l'Amàlia,*

Ambròs, «Americano», *de l'Angèlica, *Angelita de la Llet, Animeta, Antonet de la Taverna, Antoni de l'Aigua, Apàtrida, Aragonès, de l'Arboç, dels Arbres, *Arcís, Ardiaca, de l'Arena, de l'Arenal, *Arquebisbe, Arromangada, Avellaneta, Bajoca, Baldufa, Bancals, de la Banya, Barber, Barberillo, Baró, Baronet, Barraca, Barraler, Barraquet, Barrera, *Barretes, de la Bassa, del Beceroles, *Benaventurat, Beneducat, Benet de l'Hostal, Beneta, Bergador, Bernardina, *Bessona, *Bete, Biel, *Biló, Bingo-xona, Biosca, Bisbetó, Blai, Blanca, de la «Bodega», Boira, Boja, Bola, Bolero, Borrassa, *Borrassó, Botafocs, *Boter, Botera, Botetes, Botifarra, de la Botiga, Bou, Bracets, *Bruixes, Brumerot Ros, «Buenes», «Bueno», Bufa-sopes, Bufó, Cabreret, Cadirer, Cadmi, Cafè, Cafè amb Llet, Cagaduros, Caga-raïms, Cagarot, Cagat, Caïna, *Calanit, Calçada, Calixto, Cama, Camell, Campaner, Càndia, *Candit, *de la Canonja, Cantaire, Cantona, Canya Emmerdegada, Cap de Meló, Caparrot, *Capblanc, Capellana, Caperona, Capsa de Mistos, Càquies, Cara Àgria, Carabassa, Carabassó, *Caragolins, *Carallo, Carboner, Cardenal, Cardona, Carinyena, Carió, *Carlet, *Carnaixol, *de Carnestoltes, Carotes, Carreter, Carretes, *Casa Descoberta, Casador, *del Castell, *Castellà, «Castellano», Català, Caterina, Catxó, Cerveses, Ciano, Cigala Encartonada, Cintó, Cirera, Cirereta, Cirereta Negreta, Cisteller, Civada, Clàudia, *de la Claudina, Climent, Coco, Codony, *Cogullada, Coixo, «Colilles», de la Colla, Colltorta, Coloma, Colomí, Complidora, Comte Ciano, Conill, Conilla, *Conilleres, Coques, Corbs, *Corona, *Coros, de la Corretjola, Corte Inglés, *Cosaco, *Cot de Copes, Crac, Cremànimes, Crenxet, Crestó, Cros del Cul Gros, Crostes, *«Cubano», Cuc, Cul Baix, Cul Caigut, Cul de Cera, del Culebra, Culer, Cullerot, Culot, Cuquet, Custòdia, Dalmau, Dama, Damo, Descarrega, dels Diaris, Didetes, Divuit de Cullera, Dolçaines, *Duranica, Ela i la i, de l'Elisa, Eloi, Emmascarat, de l'Empelta, Emperador, Ermità, Esbarrat, Escarabató, Escoda, Escolà, Esparter, de l'Espelt, Espia, Esquella, de l'Esquellot, Esquerrera, Estarrufat, Estel, Estevenies, «Estupendo», Fan Fan, Fanet, Fart d'Olla, *Fascola, Faves, Feliu, Feliu Ric, Femera, «Feo», Fericoler, Ferranet, Figa de Ballarina, Fímbria, Fineta, Flaüt, Florentí, Florero, Florinda, *Folles, Fonnoll, *Fonsit, *Formós, del Forn, *Francisquet, *Frare, Frarot, Freixe, Fura, de Fusta, Futa, Futerri, Gaia, Galant, *«Gallego», *Gallot, Gana, *Garola, *Garrepan, Garreta, Garrofer, Garrotín, *Garrut, *Gascó, Gaseta, de la Gaspana, Gaspanet, *Gat, Gatillo, *Gavatxó, Gebellí, *Genaro, *Generala, *Genet, Genís, Giol, *Givell, *Glaudis, Gori, Gòria, *Gorinau, Gorretes, Gotzo, Graciota, *Graneres, *Gravat de la Figa, *Groc, *Gros, Guadalupe, Guapo, Guarda, dels Guàrdies, Gudines, Guinardó, Guineu, Guiot, Guit, Guitarres, Guixer, Herbetes, Hisop, Hospitalera, de l'Hostal, Hòstia Santa, Jaia, Janana, Jaques, Jarvins, Jaume de l'Agna, *Jaumot, *Joan, Joaquina, Jorn, *Joro, Joselín, Juanon, Llaunes, Llebrot, Llei, de la Llenya, Lleó, Lletetes, Llibori, Llongues, Lluert, Lluís del Cap Gros, Maca, Machín, Macip, Maco Ruc, Màdelman, *Madrina, Maduixa, Mai Menges, Maitanco, Màlio, de la Mallada, «Malo», *Malou, Manau, «Manco», Mandangas, Mànecs d'Arpiots, *Mano, «Man-

quillo», Manxa, Manya, Manyo, la de Marca, Mare Mare, *Marer, Maria Cova, *Maria la Més Amunt, Mariàngela, Marineta, Mariota Gran, Marrasser, Martí, *Martinet, *«Martinico», Mascle del Raval, de la Masieta, Matalasser, Matanuvis, Mateu, Matit, Mec-Mec, *Medalla, Melendres, «Melitón», *Mercadal, Mero, Mes-trico, *Metis, Meu Cel, Milionari, Minflo, Mingatxa, del Minguet, Mion, Misèries, Misses, Mitjana, Moia, Mixó, Moixonet, *del Molí, Molinera, Molons, Monet, Monja, Monjo, Montserrat, Moreno, Moro, Mosco, Mossegaorelles, Motxa, Munda, Mundeta, Nan, Nàpies, Nas Cosit, *Negre, Negret, Nel·lo, Nena, Nenyó, Nevarín, *Nicolau, *Nicolauet, Nidet, Noan, Notari, Notó, Nuet, *Nunci, Nyi unyic boom, Olivera, *de l'Om, Paco Pastor, Padina, Padrineta, Pageseta, Paiol, Palacín, Palla, Pallerofa, de la Palma, Palobord, Paloma, «Pan Seco», Panderillo, Panellet, Pan-xampla, *Panxó, Papa, Paperet, *Papont de Nassos, *Paraire, *Pardal, *Pardala, Pardaleta, de la Parra, Pastisser, Pastor, Pataques, Pataqueta Rossa, Patilles, Patrici, *Patxó, Pau Maria, *de la Pedra, Pelat, Pelegrí, *Pellada, Pemán, Penellons, Penja-det, Pentinat, Peó, *Pep, Pep de la Serena, Pepita Nieves, Pepsi Lloca, «Pequenyó», Pere de la Colla, Pere Perot, Perejaume, Perla, Perleta, Peroi, Perrero, Petra, Pets, Pet-xo, del Picapoll, Pigat, del Piloter, Pimpano, *Pincella, Pinxo, Pinyó Fix, Pipes, Pisà, Pistó, Pistolot, Pitots, Pitou, Pixacorrent, Pixum, de la Plaça, Platero, Platxadet, Plat-xat, Po Valent, *de la Pobla, *Pobre, Poio, Poldo, Poller, Pollines, Por, Po-roig, Por-ques, Porrenenca, del Portal, *de la Portella, *Porter, Poruc, *dels Porxos, *del Pou, Prades, Pregoner, *Prenyat, Pues, *Putes, *de la Quadra, dels Quatre Cantons, Què-mere, «Queso», *Rafi, Raga, Rambo, Ratat, Ratolí, Ratolina, Ravenisses, *Rector, *Rector de Perpinyà, *Rei, Requiescat in pace, Riero, Rincon, Riutet, Robatubs, Roc, Roger, *Roges, *Roig, Ros, Ros de l'Esquella, *Rosa, Rosa Balbina, Rosa de Corbins, Rosardo, Rosària, Roseta Cova, Rosina, Rossí, Rossita del Ramon de la Marieta Gran, Rossita Donces, Ruques, Sabata, Sabaterit, Sabonera, *Safraner, Salato, Salerí, Sali-ner, Salvadoret, Samarrit, *Santgenís, *Santo, Saquet, Sarrampant, del Sàrries, Sas-tre, Sastrot, Sec, Secalló, Serè, Serenet, Serra, Serraller, Sica, Sió dels Punts, *Siurana, Sogues, *Soldat, Somera, Somerot, Sopo, Sord, Sorda, de la Sort, Suís, Surto i Vinc, Tabola, Taboquet, *Tagona, Taller, *Teixidor, Teixidora, dels Telèfons, Teulat, Tia-na, Timbaler, del Timó, *Tinent, Tió, Tita, Titat, *Tivissa, Toi, del Tòria, *Torrons, Tost, Tot Terreny, Tota, Tous, Traïlla, Trempadet, Trentaballs, Trilla, Trilles, Triqui, Tristany, *Trobat, *Tronxo, *Vaca, Vaca Marina, Vador, *Vallet, *de les Vaquetes, Veà, *Velaco, «Velluda», Ventureta al Cel Sigui, Vermell, *Vesquer, Vicentó, *Vida-ló, de la Vila, Xa, Xafafinestres, Xafamàquines, Xafaolives, Xambó, Xambonet, Xana, Xaneta, Xaranga, *Xarnet, Xarrinet, *Xaveta, Xec, Xerrac, Xerrall, Xibeca, *Xibequeta, Xino, «Xispa», Xiulet, Xollat, Xulo, Zacaries, «Zapatos de Charol».

rentador

V. Font Nova.

rentadors, els

Projectats per la Diputació de Tarragona el 1881, van ser construïts l'any 1904 en terrenys municipals, a l'inici del carrer de Sant Antoni, a la bifurcació d'aquest amb la muralla. Disposava de tres basses per a fer la bugada i l'esbandida de la roba i una font d'aigua potable a l'entrada. Eren alimentats per la mina de Sant Jaume. Va costar construir-los 1.500 ptes.; l'any 1933 foren coberts amb teulada i protegits amb parets i porta metàl·lica. Enderrocats l'any 1993, el seu espai és un aparcament de vehicles. Mitjançant ordinacions, la vila regula en el segle XIX l'ús dels rentadors, tant els públics com els particulars, per tal d'evitar contaminacions i perjudicis a la població. Calia, per exemple, que els rentadors privats es buidessin mensualment per tal de netejar-los i evitar les pudors, i així mateix es prohibia fer bugada en els pilons de la vila, d'ús exclusiu per al bestiar o per a recollir l'aigua de les fonts (PEREA, *Lleis...*). La documentació de 1868 parla de la necessitat de construir noves fonts i nous rentadors, més propers al poble que els instal·lats a la Font Nova.

(Ac dip, 18-11-1881); «El Ayuntamiento acuerda la construcción de un lavadero público en los extramuros de esta villa ó sea a la parte SE camino de Viñols» (Doc. 869, 20-8-1904); «de cubrir los rentadors públich» (Doc. 380, 7-11-1933).

Rentadors, la font dels

Era al sopluig de l'entrada de l'establiment públic dels rentadors; per a ús de boca.

Reparadora, la mina de la

A la partida de Blancafort, arran del camí de Mas de Regiments; té diverses galeries de captació d'aigües subterrànies que van fins a la riera de Maspujols. La boca de sortida es troba protegida per una caseta de rajoles on va ser gravada la data del primer centenari de la seva construcció: «Mina la Reparadora. 1er. Centenari 1855-1955.» Inicialment donava 168 hores d'aigua setmanal, repartida entre una desena de regants. Hom també la coneix per *mina de la Mulasseta*.

«La mina se denominará La Reparadora en atención a que el principal objeto que han tenido en cuenta para su ejecución ha sido compensar en lo posible la falta de fruto de las viñas ocasionada por el mal llamado *Oidium Tuckeri* que hace cuatro años se está experimentando en grave perjuicio del principal ramo de riqueza agrícola de este país. [...] la casilla del desagüe se construirá en la tierra de Manuel Mercadé a la orilla del camino de Blancafort» (AHT, Protocol de Joan Sardà, núm. 432, f. 588-594, 9-11-1855).

República, la plaça de la

«se acorda esporgar los arbres existents en las Plagas de Francesc Masià i República» (Doc. 380, f. 39, 20-2-1934).

L'actual *plaça de l'Església* durant el període de la II República espanyola, quan són esborrats de l'onomàstica urbana els noms religiosos i eclesiàstics.

Republicans, el cafè dels

A les sales d'un habitatge de sobre els porxos de cal Perla, a la plaça Petita, obert des de l'any 1917 i fins a l'inici del franquisme; tenia activitats socials i culturals, i una petita biblioteca. Conegut també per *Centre Republicà*.

Requiescat in pace

Dona encarregada dels resos mortuoris, quan a la casa del difunt es feien les pregàries per a l'ànima de la persona traspassada.

residència, la

Centre geriàtric establert al carrer dels Molins Nous, l'any 2004, denominat oficialment *L'Onada*, al carrer de la Via Romana.

Reüll

«Joan Reüll» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Possiblement, una transcripció errònia de *Rebull*.

Reus

V. **Camí de R.*, *Vell de les Borges (a R.)*

Reus, l'avinguda de

Tram de la carretera de Riudoms a Reus, des de l'avinguda de Pau Casals fins al convent de Sant Joan, des d'on segueix com a carretera de Reus. Duu aquest nom des de l'any 1969, ja que anteriorment el vial era conegut amb el genèric de *la Carretera*.

(GR, núm. 79, p. 13)

Reus, el camí de

Una altra denominació del *camí de Riudoms a Tarragona*, en el seu itinerari vers la ciutat de Reus.

«amb lo camí de reus» (Doc. 1880, a. 1464); «lo camí da reus» (Doc. 581, març 1585). També es coneixia per *camí ral* o *real*: «cami Real que va á Reus» (MN, vol. 71, f. 202, a. 1725); «camino de Reus» (Doc. 1073, a. 1866).

Reus, la carretera de

Antic camí ral que uneix les dues poblacions. Entra al terme riudomenc pel mas del Poller i arriba fins al convent, a partir del qual la carretera és denomina-

da successivament *avinguda de Reus*, de *Pau Casals*, *carrer de Sant Vicenç*, *del Portal del Torrent* i *avinguda de Montbrió* —a partir d'aquest darrer tram continua com a *carretera de Montbrió*. El traçat modern és de 1868, però les expropiacions d'ampliació del vial no es van fer fins a l'any següent.

V. t. *Carretera; Riudoms a Reus, la carretera de*.

Reus, el portal de

Una altra denominació del *portal del Pontet*.

Reus a Cambrils, la carretera de

És el vial que, procedent de Reus, sota l'ermita de Misericòrdia, s'adreça al poble i terme de Cambrils passant per la part meridional del terme riudomenc (partides de la Marrada i de les Comes d'Ulldemolins).

Reus de Dalt, el camí de

«Cuyo camino es conocido con las denominaciones de cami dels Molins Nous y cami de Reus de Dalt» (Doc. 319, f. 51).

Reverter, el molí d'en

«lo moli dit den Reverter [...] de fer la resclosa de pedra y argamassa pera pendrer la aygua de la Riera del Aleyxar» (Doc. 2942, s. XVIII); «per la conservació del dret de dit moli draper anomenat den Reverter y despres den Gomar» (Doc. 758, a. 1722).

Indústria drapera, segons les escriptures vistes; mogut hidràulicament per un corrent aquífer desviat de la riera de Maspujols. Es coneix igualment amb el nom de *Gomar*, possiblement una variant gràfica de *Gomandí*.

Revolt, el

Tros de terra a la partida del Freixe. El tipus de cultiu predominant d'aquesta zona —l'oliverar— no ha variat d'ençà del segle XVII, segons podem deduir de la lectura dels documents i de la realitat present (inici del segle XXI).

«un altre tros olivar al revolt» (Doc. 694, a. 1620).

Revolt, el camí del

A la partida del Freixe. Uneix el camí del Coll del Boc, en el seu tram final, amb la carretera de Riudoms a les Borges del Camp, que creua, per continuar aleshores per la partida del Freixe fins a les finques del Revolt. Part d'aquest vial va ser pavimentat l'any 2004.

(Ami., 338, s. XIX)

Revolució, el carrer de la

(Doc. 380, 10-9-1936)

L'actual *carrer de Sant Josep*, durant el temps de vigència de la Segona República espanyola, en al·lusió als principis ideològics revolucionaris del seu sistema polític.

ribaV. **Sunyer*.**Riba**

«Gabriel Riba» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ribalta

«Berengarius Ribalta» (J. RIUS; H. FORT, *La collecció de pergamins de l'Aleixar (s. XIII al XV)*, Reus, 1995, p. 195).

Cognom citat en documents de 1392.

Riba-roja, el camí de

«y ab lo camí de ribaroja» (Doc. 900, f. 2, a. 1599; Doc. 694, a. 1620).

Riber

«Ribé» (Doc. 1178, a. 1759); «Riber» (Capbreu 1761).

Ribera

Cognom que trobem escrit amb les vacil·lacions ortogràfiques *Riber* / *Ribera*, des del segle XVIII ençà.

«Ribera» (Doc. 1165, a. 1862).

Ribes

«Bernat de Ribes», senyor de Riudoms l'any 1292, i «José Riba y Vernet» (Quintes, f. 29r, a. 1854); «Ribes» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Ribes, el casal de Cal

Centre cultural i d'activitats socials situat al carrer d'Amunt, sota l'hort de l'Abadia; va estar en funcionament entre 1916 i els anys trenta del segle XX. Coneguda també per *sala Roial*.

Ribes, el mas

«M. Ribas» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ribes Roges

Partida de terra assenyalada al costat de la riera de Maspujols, dins del terme del Burgar i enfront de les Arenes, al marge dret del curs fluvial. El nom prové de les característiques del terreny al·luvial, com es desprèn de les notes documentals i de la mateixa qualitat de sòl, argilós. Documentada des del segle XII fins al present, amb transcripció dubtosa entre el singular i el plural.

«y va fins a la Riba Roja» (GORT, *Riudoms...*, p. 9, a. 1150); «a la partida de ribarroja afronta ab la riera» (Doc. 694, a. 1620); «en la partida dita de Ribarrojas de la pnt. vila que afronta a sol ixent ab lo cami del Esquirol» (MN, vol. 71, f. 29, 15-3-1722); «Ribes roiges» (MN, vol. 71, f. 194, a. 1725); «en este termino y partida de Ribarroja» (Doc. 3057, a. 1890).

Ric

(MN, vol. 132, f. 97, a. 1625); «Joan Rich» (Esc., vol. 13949, f. 356, a. 1687); «Rich» (Capbreu 1761).

Posteriorment transformat en malnom.

V. t. *Feliu R.*

Ricard, el mas

«del mas Ricart» (Doc. 582, 12-1-1608).

Rics, l'hostal dels

Denominació popular de l'hostatgeria de cal Morell, al carrer Major, per la qualitat dels clients que la freqüentaven.

Rics, el sindicat dels

Denominació popular del Sindicat de Defensa Agrícola, a cal Gallissà. Pel dir de la gent, l'adjectiu obeeix a la classe social dels seus membres, i en contraposició al dels Pobres.

Riego

V. **General R.*

Riera

«ab Joan Riera» (*Capbreu*, a. 1687).

Rieral, el

Bocí de terreny situat en el trifini de l'Aleixar, Riudoms i Reus, a la partida de Mas de Gomandí; a vegades citat com a partida de terra, en plural, i conegut també per *la Mata*. Finca inclosa en la desamortització de Madoz del maig de 1855.

«lo rieral» (MN, vol. 47, 30-I-1588); «en partida dita lo rieral o moli den Gispert» (MN, vol. 129, f. 10, a. 1689); «in partida vocata lo rieral ó la mata» (ACER, núm. 48, llig. C, a. 1713); «unas tierras ditas lo rieral» (ACER, núm. 59, llig. C, a. 1788).

rieres

V. *Aleixar, Alforja, *Creu, *Major de Montbrió, Maspujols, Santa Eulàlia*.

rieró

V. *Puig*.

Riero

Renom popular que es coneix per tot el segle xx.

Rieró, el barranc del

Es forma d'aixaragalls i de depressions de la partida del Molí de Vent, del Freixe i de la Clota; rep les aigües del torrent de les Alberedes i del torrent del Freixe, a partir del qual i ja amb aquest nom, davalla per la Clota, vora la granja del Cru-set i, després de creuar el poble per la banda de llevant, pren el nom de *riera de Santa Eulàlia*. Aflueix a la riera de Maspujols, a l'altura del mas del Pelacanyes i de l'Ambrós, a la partida del Campàs; tanmateix, l'any 1996 les seves aigües van ser desviades en construir-se el pavelló poliesportiu, situat vora la llera, en el nucli urbà, i ara desguassen a la riera de Maspujols a través d'una obertura artificial, encimentada, que s'ha obert a un quilòmetre de la vila, entre el mas de la Calderera i la Dalmaba. Conegut també per *riera de Santa Eulàlia*.

«travesant lo riero» (Doc. 581, 27-7-1584; Doc. 3085, a. 1888); «entre el llamado Rieró i la Riera de Maspujols» (Doc. 379, 19-5-1900).

Riero, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi.

Rincon

Renom conegut almenys des de finals del segle xix, viu actualment. A Reus, era cognom.

Rincon, el mas del

A la partida del Barriac, vora l'inici del camí de Blancafort.

Ripoll

«Ripoll» (Doc. 1073, a. 1866).

riu

V. *Ullastres*.

Riudecols

«Guim Riudecols» (Fog. 1414).

Riudecols, el camí de

«olivar en lo pnt. terme al mas de marques afronta a sol ixent en lo camí de riu-decols» (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 9-III-1588); «en la partida Alqueria lindante con el camino de Riudecols» (Doc. 370, 9-2-1895).

Riudomenc

V. *Casal R.*, *Centre R.*

Riudomenca

V. *Hispano R.*, *Palma R.*

Riudoms¹

«Bonet de Riudòmens» (Cancelleria, a. 1398).

A Barcelona és viu.

Riudoms²

El topònim *Riudoms*, documentat des del segle XII, no presenta cap dubte etimològic, segons Joan Coromines (*Onomasticon...*, VI, p. 402): es forma de la unió del genèric del curs fluvial (*riu*) i l'arbre (*om*). El riu alludit és la riera de Maspujols, que solca el terme de N a S, i el divideix en dues meitats gairebé simètriques, i la botànica es refereix a l'om (*Ulmus minor*), una espècie arbòria abundant en aquesta riba fins al segle XIX. En la successió dels segles els escriptors ens ofereixen diverses transcripcions del topònim: «Riiverio de Ulmis», «Rivus de Ulmis» (1151); «Rivo de Ulmis», «Ripo de Ulmus» (1154); «riu d'Oms» (1158); «Rivoulmorum» (1164); «Rivis ulmorum» (1184); «Riudollomps» (1290); «Riusulmorum», «Rivo ulmorum» (1194); «Rivoulmis» (1253); «Riudolms» (1321); «Riudons» (1359); «Rivodoms» (1380); «Riudòmens», «Rimulmorum» (1392); «Rivum

Ulmores» (s. XIV); «Riudoms», «Riudomps», «Riu doms» (s. XVI); «Riudolms» (s. XVII); «Riu d'om», «Ruidoms» (s. XIX).

V. t. *Vell de R.*

Riudoms, el camí de

Bocí de terreny situat a la partida del Bugar, a tocar del terme de Vinyols.

«partida lo camí de Riudoms» (ACER, núm. 9, llig. C, a. 1786).

Riudoms, el mas de

«item li assigna lo honor de Dalmau a la Buella y lo mas de Riudoms» (Índex vell, f. 590, 8 d'agost 1192).

Riudoms a Mont-roig, la carretera de

És la via comarcal a Montbrió del Camp presa en un sentit més extens. Fou adobada com a carretera en el darrer quart del segle XIX.

(DR, núm. 198, 4-8-1872; Ac dip, 21-2-1878)

Riudoms a Reus, la carretera de

Vial de comunicació entre ambdues poblacions, documentat des del segle XVII, si no abans.

V. t. *Reus, la carretera de.*

(AC, a. 1642); «camino de Reus a Riudoms» (Doc. 401, a. 1889).

Riudoms a Tarragona, el camí de

Un primer tram és el camí o carretera de la Sénia, seguidament davalla vers la riera de Maspujols, travessa la carretera del Parc de Samà pels Sots i, pel mas de Regiments a la partida de Blancafort, va a trobar altres confluències vials cap a Tarragona, pel terme de Reus. Alguns trams, abans d'eixir del terme de Riudoms, prenen el noms de *camí de les Arenes* o *de l'Esquirol*.

«ab lo camí general ques va de Tarragona a Riudoms» (Esc., vol. 13959, f. 425, a. 1564); «lo camí de tarrag^a» (Doc. 299, 13-8-1692); «camino Viejo de Tarragona» (Doc. 307, f. 105, 15-6-1884); «y camino de Tarragona» (Doc. 379, 19-5-1900); «camino Riudoms a Tarragona» (BOP, núm. 142, 18-6-1963, p. 4).

Rius

(MN, vol. 131, f. 28, a. 1567; MN, vol. 135, a. 1611); «Miquel Rius» (Doc. 694, a. 1620; Esc., vol. 13949, f. 353-355, a. 1687).

Riutet

Nom de família documentat en el segle XVII, que més tard, en la dinovena centúria, derivarà en sobrenom.

«Riutet» (ACER, doc. 32, a. 1678); «Josep Riutet apotecari de Riudoms» (*Capbreu*, a. 1687; MN, vol. 138, f. 100, 120r i 149); «una apotecaria de Riutet» (Doc. 301, f. 114r, 28-4-1701); «Puig Riutet» (Doc. 1178, a. 1759); «Jph. Llauroado Riutet» (*Cadastrre 1899*).

Riutet, el mas del

A la partida del Freixe.

«Riutet apotecari» (MN, vol. 132, f. 261r, a. 1654; MN, vol. 139, f. 44, a. 1721); «en casa de Riutet» (Doc. 299, 23-1-1688); «Mas Riutet» (Doc. 324, f. 86, 16-7-1876).

Rivera

V. **José Antonio Primo de R.*

Robatubs

Motiu de persona, esdevingut pel furt d'unes peces de conducció d'aigua (s. xx).

Robert

«Fhelip Rubert» (*Capbreu 1677*, f. 216); «Robert» (Doc. 1178, a. 1759).

Robuster

Cognom documentat a Riudoms des de l'any 1631.

Robuster, el mas d'en

«al mas den raboste» (Doc. 301, 17-7-1695).

Roc

Nom propi esdevingut sobrenom en la dinovena centúria.

Roca

«Franci Rocha» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); (MN, vol. 132, f. 2r, a. 1610; MN, vol. 139, f. 89r, a. 1707); «Roca» (*Capbreu 1761*; Doc. 1165, a. 1862); «Anton Roca» (*Cadastrre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Roca, el mas de

A la partida de les Comes d'Ulldemolins, al capdavall del camí de la Sénia i amb accés per la carretera de Reus a Cambrils. Hisenda d'una certa importància

productiva i econòmica, amb dedicació hortícola especialitzada i extensiva, afavorida pel tipus de terreny —arenós— i la calidesa dels camps propers a la costa, per tant, temperats. El mas actual és una construcció del segle XIX i fins als anys cinquanta del segle XX havia tingut era, obrada amb cairons (Coordenades en UTM: X 339.374, Y 4.552.368).

«Mas den Roca» (Còpia, f. 3); «Mano Roca» (Doc. 3207, 20-9-1861); «Roca» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «Mas den Roca» (Actes, f. 40, 24-3-1942).

Roca, el tros d'en

«partida lo tros den Roca» (*Relación 1769*, f. 131, a. 1779).

Rodolf Cavaller Tomàs, el carrer de

Vial que uneix el carrer de Joan Salvador Badia amb l'avinguda de Josep M. Sentís, per l'hort del Damo. Rodolf Cavaller Tomàs (1895-1933) va ser polític local i alcalde de la vila.

Rodoreda

V. *Mercè R.*

Rodríguez

«Rodríguez» (Doc. 1178, a. 1759).

Roger

Cognom que trobem documentat d'ençà del segle XVI i fins al segle XXI; algunes famílies el conserven com a motiu de casa.

«Antoni Roger» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Pere Roger» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 11, a. 1563; MN, vol. 71, f. 310, 15-9-1727; Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Roigé» (Quintes, s/f, a. 1843); «Rogé» (BOP, núm. 1, 1-1-1868).

Roger, la bassa del

Al mas homònim, d'una grandària considerable.

Roger, el mas del

A la partida de Blancafort, en la confluència dels camins de Riudoms a Tarragona i el del Mas de Sabater.

«Mas Roige» (Còpia, f. 19); «Mas den Roger» (*Relación 1744*); «Mas Roger» (MN, vol. 126, f. 13); «M. Roigé» (Doc. 306, f. 53, 5-1-1887).

Roger, la mina del

A la partida de les Arenes. Les referències documentals de l'any 1944 donen a aquesta mina un cabal estimatiu d'aigües de 2 litres per segon.

«Font del Roigé» (ROVIRA, *La desamortització...*, que cita fonts escrites del segle XIX).

Roges¹

V. Ribes R.

Roges²

«Joan Vidal dit lo roiges» (MN, vol. 121, a. 1730).

Segurament una forma pluralitzada de *roja*, femení de *roig*. La presència de *lo* fa sospitar que no s'hagués de llegir aguda: *Rogés*.

Roget

(Doc. 1165, a. 1862); «Baldomero Roiget Eloy» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Roial, sala

Era al casal de Cal Ribes, al carrer d'Amunt. S'hi projectà cinema mut i s'hi celebraren ballades populars durant els primers anys del segle XX.

Roig¹

V. Marquet R.

Roig²

(MN, vol. 131, f. 237r, a. 1595; MN, vol. 135, a. 1605); «Josep Pujol dit lo Roig» (Doc. 900, insc. 170); «Joan Vidal roig» (Doc. 907, insc. 112); «Vidal dit lo Roig» (Capbreu 1761).

Roig, la premsa del

A l'actual plaça del Comte Arnau de Palomar, cantonada amb l'inici de la muralla de la Font Nova. Era de molta de raïm i d'olives i, darrerament, es venien adobs i fitosanitaris i vins i licors a la menuda. Tancada d'ençà dels anys setanta del segle XX, a causa de l'arrencada massiva dels vinyars riudomencs i d'una reducció notable dels oliverars.

Rojals

(MN, vol. 139, f. 40, a. 1700)

Cognom que fa pensar en una procedència territorial, de Rojals, a les muntanyes de Prades.

Roldà, el mas del

«lo mas del rolda» (MN, vol. 47, 4-II-1588).

Romana

V. *Via R.*

Romeguer, el molí del

«in molendino del romeguer» (Llibre verd, a. 1276).

Roquís

V. *Planes del R.*

Roquís, el camí del

S'inicia a la riera de Maspujols —com a bifurcació del camí de Castellvell—, travessa tota la partida homònima en direcció a septentrió, passa vora el mas del Maurici i aleshores creua la carretera d'Alcolea del Pinar, però ja amb el nom de *camí Vell de Riudoms a Maspujols*.

Roquís, les eres del

En algun lloc de la partida de les Planes del Roquís, d'utilització comuna entre els pagesos de la zona; la cartografia de mitjan segle xx en fixa quatre a la partida, però les fonts orals parlen de més de mitja dotzena, obrades en llocs molt airejats i de fàcil accés per als pagesos que hi portaven els cereals i les lleguminoses.

Ros¹

V. *Brumerot R., Font del R.*

Ros²

Motiu que es manté viu en la documentació i, consegüentment, en la parla, des del segle xvii fins al segle xxi.

«dit lo ros» (Doc. 694, a. 1620); «Joan Salvador dit lo ros» (Baptismes, 18-9-1674); «Ros» (MN, vol. 139, f. 41, a. 1721); «Joan Salvado alias Roz de Riudoms» (AHAT, Abadia de Cambrils, vol. 26, 28-9-1791); «Joan Salvador ros» (*Cadastre 1899*).

Ros, cal

Casa senyorial a la plaça de l'Om. Durant l'època de la II República espanyola hi van tenir seu Les Nenes de Negrín, que eren la rèplica esquerrana i catalanista a l'associació dretana de La cultura de la Dona i, més tard, seu provisional d'un destacament de la Guàrdia Civil, mentre es construïa el quarter.

Ros, el mas d'en

A la partida de Blancafort, entre el mas del Salvat, la carretera de Reus a Cambrils i el camí de Tarragona. S'hi construí un establiment de restauració i, l'any 2000, s'hi projectà un hotel amb diversos serveis. La finca té una superfície estimada de 44.239 m².

Ros, el mas del

Antic mas d'estil colonial, a la partida del Freixe, amb masoveria, corral, cotxera, àmplies zones enjardinades de disseny neoclàssic i dos pinars singularitzats. La tradició oral diu que en aquest mas es va allotjar el mariscal Tito (Josip Broz, Kumrovec, Croàcia, 1892 - Ljubljana, 1980), president de Iugoslàvia, pels volts de març de 1938, en plena Guerra Civil espanyola.

V. t. *Mas del R.*

«Mas Ros» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Salvador Ros» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «Mas del Ros» (Actes, f. 9, a. 1940). Cf. també *Lo Floc* (Riudoms), núm. 11 (abril 1980), p. 3.

Ros de l'Esquella

Sobrenom que hom pot fer remuntar almenys des de la darrereria del segle XIX.

Ros de l'Esquella, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi.

Rosa¹

V. *Pantera R.*

Rosa²

«Maria Salvador dita la rosa» (Baptismes, 30-3-1670); «propiedad hoy dia de Rosa conocida en la región por Consolación Codorniu Domingo» (Doc. 370, 25-8-1895).

Rosa Balbina, la

Sobrenom de la filla d'un tal Balbí (primera meitat del segle XX).

Rosa de Corbins, la

Motiu d'una persona originària d'aquest poble del Segrià (primer quart del segle xx).

Rosardo

Hom es refereix a aquest renom tant en la forma masculina com femenina, segons el gènere de la persona que el porti, i l'ús es pot fer remuntar almenys fins a les acaballes de la dinovena centúria.

Rosardo, el mas del

A la partida de Blancafort, vora el camí de Tarragona.

Rosària

Renom de família, viu durant tot el segle xx i encara avui.

Rosaris, la mina dels

A la partida del Burgar —coneguda també per *mina de l'Urgellès*—; la canalització subterrània per la captació de les aigües s'estén fins a la riera d'Alforja, a la partida del Ravallàs (Botarell) per aflorar a la cruïlla dels camins de l'Urgellès o de la Font del Ros i de Vinyols a Tarragona. Fou construïda pels voltants de l'any 1857 i legalitzada el 1880. Segons una estadística de 1944, aleshores disposava d'un cabal de 10 litres per segon. Els aiguats de l'any 1956 l'ensulsiren.

«de la mina de agua denominada Nostra Señora del Roser» (ACER, llibre d'actes de la mina del Roser, 29-6-1863); «la mina de aguas denominada Rosario, sita en los términos municipales de Riudoms y Botarell» (Ac dip, p. 325, 24-9-1880); «con dos horas de agua semanales de la mina del Rosario» (ACER, venda núm. 621, not. de F. Sostres, Reus, 29-XI-1922).

Rosers, el mas dels

A la partida del Puig Pedrós.

Roset, l'hort del

«Huerto Roset» (Doc. 310, f. 59, 15-11-1885); «H. Roset» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Prop de les Passeres, segons deduïm de les anotacions documentals que hem llegit.

Roseta Cova, la

Renom modern del qual, tanmateix, no sabem l'explicació.

Rosina

Sobrenom viu durant tot el segle xx.

Rosina, el cafè de la

Establiment públic propietat del Sindicat de Pagesos, dit també *cal Gatillo*, en funcionament des de la darrereria del segle xix i fins als anys trenta del segle següent. Hi tingueren seu el Sindicat Agrícola (1912-1918); el grup de dones de la dreta política denominada Filiació Cultura de la Dona Reusenca, delegació de Riudoms, constituïda el 15 de maig de 1930 a instàncies d'Empar Alcubilla —hom encara recorda una cançoneta que definia el caràcter de les dirigents d'aquest centre, que deia això: «Qui porta la direcció? / la Carme Simó! / Qui remena la paella? / la Carme Vilaltella! / Qui estira de veta? / l'Agustineta!»—; finalment, en els seus locals hi va haver la seu de l'organització juvenil de la Falange Espanyola, entre els anys cinquanta i setanta del segle xx.

(DE, 25-VIII-1971; cançó recollida de viva veu per nosaltres, l'any 1976).

Rossa

V. *Pataqueta R.*

Rossell

«Rossell» (ACER, doc. 119, a. 1587); «Rossell» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «Lorenzo Masip Rosell» (Acdip, p. 70, 1-4-1880).

Rossella

«Na Rosella» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Una feminització de *Rossell*.

Rosselló

Antropònim documentat a Riudoms almenys d'ençà del segle xviii.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862)

Rossí

Renom de mitjan segle xx.

Rossic

Cognom que duia un mosso riudomenc de lleva de l'any 1886, sense que n'haguem trobat continuïtat.

Rossita del Ramon de la Marieta Gran, la

Gairebé és tota una genealogia familiar, aquest renom compost, del tercer quart del segle xx.

Rossita Donces, la

Sobrenom d'una persona que en el parlar sempre feia anar els *donces* i *dallonses*, en els anys quaranta de la vintena centúria.

Roure, el camí del

(Ami., 265, s. xix)

Rovell

«Rovell» (Capbreu 1761).

Rovellat

(MN, vol. 132, f. 357, a. 1666; MN, vol. 139, f. 35r, a. 1700; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 17)

Rovira

«Petrus Rovira» (*El Liber...*, p. 202, a. 1346); «Pau Rovira» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Fransech Rovira» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 29, a. 1567; MN, vol. 135, agost 1641; Doc. 1165, a. 1862; Acdip, p. 70, 1-4-1880); «Pau Rovira» (*Cadastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Rovira, el corraló d'en

Vial d'unió entre el carrer d'Orient —l'actual *avinguda de Pau Casals*— i el de Sant Sebastià, obert en el darrer quart del segle xix. D'ençà de l'any 1969 es coneix per *travessia del Baix Camp*.

«las calles que llamaremos desde ahora “Masferrer” y “Rovira”» (Doc. 298, f. 18, 21-1-1877).

Rubri, el molins de

«in duobus molendinis Petri Rubri» (Llibre verd, a. 1276).

Ruc

V. *Maco R*.

Rufià, el mas d'en

«fora los murs de la vila a la part dita lo mas den rofia» (MN, vol. 74, a. 1584); «del mas den rofia» (Doc. 581, 25-3-1594).

Ruques

Renom tradicional conegut des del segle XIX, no sabem si amb relació a l'herba ruderal (*Eruca vesicaria*), força abundant al terme fins que la introducció de pesticides va delmar-la notablement.

Rural

V. *Clínica*.

Sabata, cal

Renom viu durant tota la vintena centúria.

Sabater

Nèxia, a vegades feminitzada o com a sobrenom o motiu de casa.

«Çabater» (Cancelleria, a. 1386); «Berthomeu Çabater» (Fog. 1414); «Mestre Pere Sabater, la viuda Sabatera» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 132, f. 3r, a. 1610; MN, vol. 135, 23-11-1641); «Franca. Sabater, muller de Jaume Sabater» (MN, vol. 71, f. 76r, a. 1723).

Sabater, el mas de

Hisenda a la partida de la Marrada, tocant a Blancafort i vora la carretera de Misericòrdia a Cambrils. Documentada des del segle XIV, conserva les runes d'un molí, una sinia, pletes i diverses eres. El mas té una torre defensiva de planta quadrada, medieval, a partir de la qual ha anat desenvolupant la seva arquitectura, que deixa veure diverses espitlleres i un matacà. Disposa d'oratori privat, posat sota el patronatge de la Mare de Déu de Montserrat, on encara són visibles algunes restes de pintures al fresc. Actualment, es coneix més per *mas de Montserrat* (Coordenades en UTM: X 340.193, Y 4.553.407).

V. t. *Mas de Sabater*.

«la masia d'en P. Çabater» (Cancelleria, a. 1386) «en lo mas de Sabater» (Doc. 68, 31-7-1791); «Mas del Sabate» (Doc. 2465, a. 1936); «partida mas den Sabater o Blancafort» (Esc. de venda núm. 365, not. de J. Piñol, Reus, 9-10-1950).

Sabaterit, el

Renom que es manté viu des del segle XVIII.

«Sabaterit de Altafulla» (Doc. 1178, a. 1759).

Sabaterit, el mas del

A la banda esquerra del final del barranc del «Recreu», vora els Hortets. Disposa de casa —amb la data de 1920 gravada en un frontal—, basseta i pou.

Sabonera, la

Renom relacionat probablement amb l'ofici artesà de fer sabó, ja que consta l'existència d'una saboneria en el segle XVII.

«Maria Girona dita la sabonera» (MN, vol. 129, a. 1815).

Saboneria, la

Casa al carrer d'Avall, sembla que amb una indústria familiar d'elaboració o de venda de productes de neteja (s. XVII). Modernament, es té record d'haver produït sabó per a la venda al detall, utilitzant la morca d'olis, a vegades perfumats i posats a la venda en places i mercats de la comarca aprofitant el comerç de fruita i d'hortalisses que els riudomencs practicaren durant els segles XIX i XX. El sabó d'higiene personal, elaborat a partir de la descoberta feta pel químic francès Lebranc, era conegut popularment per *de batalla*.

«la casa te al carrer davall dita la saboneria» (Doc. 694, a. 1620).

Safraner

«Lo dit safrane» (MN, vol. 129, a. 1730).

Renom potser relacionat amb el cultiu de safrà.

Sago

Cognom que trobem en noms de família del segle XVI, possiblement relacionat amb el prenom *Santiago*.

«Pere Çago» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Sagorres

Nom d'un foc secular del segle XVI.

«Pere Çagorres» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Sagristà

Cognom incorporat a les nissagues locals a partir d'un cens del segle XX.

«Jaime Sacristá Amorós» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

sala

V. *Roial*.

Sala

«Sala» (Doc. 1073, a. 1866).

Salato

Renom viu per tota la vintena centúria.

Salato, el mas del

Una altra denominació del *mas del Salomó*.

(Doc. 381, f. 22, 8-4-1937)

Salato, la trencadora del

Al raval de Sant Francesc, cantonada amb la muralla de la Font Nova. Va desaparèixer als anys noranta del segle xx, a conseqüència de la urbanització dels seus terrenys, avui ocupats per una casa de veïns.

Salerí

Sobrenom que la memòria popular pot fer remuntar almenys fins a la darreria del segle xix.

Salerí, el mas del

A la partida de la Font Nova, a tocar de la riera de Maspujols. Són terres d'horta, i la masia, de dues plantes, és del segle xix, per bé que mostra algunes ampliacions posteriors. Modernament, també s'anomena així l'antic *mas de l'Apotecari*, al Freixe.

Sales

«Peyrot Sales» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 90r, a. 1576); «Joan Sales» (Esc., vol. 13949, f. 375, a. 1696).

Saliner

Sobrenom viu entre els segles xix-xx; segons la tradició oral, un avantpassat de la família havia treballat en les salines de la costa barcelonesa; tanmateix, en documentació del segle xvi trobem referències a un «capbreu de Salines».

(Esc., vol. 13959, f. 121r, s. xvi); «Joan Batista Semion dit lo Saliné» (*Llevador*, full manuscrit solt, a. 1844).

Saliner, les eres del

A prop de la mina dels Gafarrons, damunt del forn del Minguet.

Saliner, el mas del

En coneixem diversos amb el mateix nom: un a la partida del Bugar, prop del camí del Parc de Samà, i l'altre a l'Alqueria.

Salom

(Doc. 694, a. 1631)

Salomó

Estirp d'origen jueu que a la vila documentem del segle XVIII ençà.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1165, a. 1862); «Pedro Salomó Folch» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Salomó, el mas del

A la partida del Burgar, a l'esquerra de la cruïlla del camí dels Cerdans i el camí o carretera a Vinyols.

«Mas Salomó» (ADT, obres públiques, 330, a. 1945).

Saloni

(MN, vol. 132, f. 143r, a. 1631)

Salou, el camí de

«ab lo cami de salou» (Doc. 694, a. 1620); «a la partida dita lo Maset vell [...] mediant lo cami de salou» (MN, vol. 71, f. 242, a. 1726).

Via de comunicació entre ambdues poblacions, especialment freqüentada per raons de comerç amb el port salouenc (transport de vins i licors); no sabem amb precisió el seu recorregut. També a Vila-seca es troba documentat des del segle XVII.

Saludes

Nom d'una família de sabaters d'ofici, anotat en un cens riudomenc del primer quart del segle XX.

«Miguel Saludes Saludes» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Salvador¹

V. Joan S. Badia.

Salvador²

Llinatge que trobem escrit, per primera vegada, en un cens de veïns del segle XIV, i després, feminitzat, *Salvadora*.

«Bernardum Salvador de Rivoulmorum» (*El Liber...*, p. 388, a. 1347); «G. Salvador» (Fog. 1414); «Joan Salvador» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Salvadora» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 10r, a. 1563); «Salvador dit Ros» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Salvador, el carrer d'en

«en lo carrer dit den salvado» (Esc., vol. 13935, s. xvi).

Referència molt particular a un vial urbà, feta pels recaptadors eclesiàstics d'Escaladei en el segle xvi i que no té connexió amb el nomenclàtor de carrers de la vila.

Salvador, l'hort del

(Doc. 694, a. 1631)

Vora el Portal del Torrent, fora vila, però no hem pogut esbrinar res més.

Salvador, el mas del

Hisenda i masada situada a la partida de Blancafort, documentades d'ençà del segle xvii. La finca té una capacitat de 20 h de terra i els propietaris distingien els seus trossos o parades amb els noms de *Pla del Serrilles*, *Clot de Dalt del Serrilles*, *Clot de Baix*, *Costeret del Serrilles*, *Clot del Ferranet*, *Costes del Ferranet*, *Clot del Teodor*, *Clot del Trentaballs*, *Coster del Trentaballs*, *Coster de Dalt del Trentaballs*, *Parada Gran* i *Parada de la Mercè*. El darrer cultiu predominant ha estat l'avellaner; té diverses basses i antigament havia disposat de mina, avui desapareguda. La masada, d'estil colonial, és un conjunt de quatre habitatges, el principal dels quals mostra estructures anteriors al segle xviii, per bé que les principals reformes i ampliacions daten dels segles xix i xx —els propietaris conserven plànols de la finca de 1868 i de 1945—; té torratxa i una espadanya amb campana per a usos laborals. Conserva el cos dissecat d'un caiman, caçat per un propietari del segle xix a l'Amèrica del Sud i sembla que un altre exemplar haguera estat donat al mas del Toda —on havia restat fins al segle xx. El jardí disposa de 40.000 m². A la part antiga de l'edifici —denominada *Mas Vell*— es conserven diversos cubs i cubelles, relíquies de l'antiga explotació vinícola de la finca. El fet que un propietari fos químic i que treballés a l'Estació Enològica de Reus, va propiciar que durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939) trasllessin el laboratori en unes cambres del mas. La nissaga, alguns membres de la qual han estat destacats militars, enginyers, químics i agricultors, ha conservat el nom i el cognom del segle xvii ençà. En el segle xix els masos de la Mercadera i de Pissarro eren propietat d'aquesta hisenda. Hom el coneix també per *mas del Salvadoret*.

«la masia den Salvador» (Doc. 694, a. 1620); «Mas Salvadó» (Doc. 1165, a. 1862); «Mas Salvado» (Actes, f. 21, 27-1-1946).

Salvador, la mina del

És la *mina dels Gafarrons* i sorgeix sota d'un marge del mas del Cabreret, a l'Alqueria. L'any 1944, segons estadístiques oficials, la font tenia un cabal de 24 litres d'aigua per segon.

Salvador Espriu, el carrer de

Nou vial que circula per damunt del Rieró —soterrat d'ençà de l'any 2000—, que va des del carrer de Josep Maria Folc i Torres fins al camí de Castellvell. Salvador Espriu i Castelló (1913-1985), escriptor.

Salvadora

V. **Senyora S.*

Salvadora, la mina de la

És de Maspujols, però utilitzada també pels pagesos de les confrontacions termenals de la partida de Mas de Gomandí; pels anys setanta del segle xx donava 160 plomes de cabal (1 ploma equival a 2.459 l, segons les mesures de Reus).

«conduir las aguas de la mina Salvadora» (Doc. 337, 13-6-1867).

Salvadoret

Sobrenom viu en el segle XXI, però procedent del segle XIX.

Salvadoret, el mas del

Una altra denominació del *mas del Salvador*.

«M. Salvadoret» (Doc. 366, f. 44, a. 1898); «M. Salvadoret» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Salvany

«lo Sr. Simon Salvany calderé» (Doc. 584, 13-4-1739).

Cognom atribuït inicialment a un calderer d'ofici, i que arriba viu fins a la vintena centúria.

Salvat¹

V. *Agustí S. i Gispert*.

Salvat²

Nissaga que cita la documentació censal del segle XIV; es manté viva fins ara.

«Berenguer Salvat» (Cancelleria, a. 1386); «Guillem Salvat» [cognom apuntat per Tomàs Capdevila en el diari *Avui*, núm. 315 (4-3-1936), referit a un riudomenc de 1391]; «Pere Salvat» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497; MN, vol. 131, f. 18r, a. 1564; MN, vol. 135, a. 1604; Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Salvat, el mas del

A la partida de Blancafort, documentat d'ençà del segle XIV, quan la masia pagava delme al rector de Sant Miquel de la Mar de Tarragona.

Samà

V. *Parc de S.*

Samaler

«Berenguer Samaler» (Fog. 1414).

Samant

Cognom que trobem citat en les fonts locals del segle XVIII.

Samarrit

Renom del segle XX.

Samarrit, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

Sanaüja

«Sanhauja» (Doc. 1073, a. 1866).

Sanjurjo

V. **General S.*

Sans

Estirp que perviu entre els segles XV i XX, inicialment lligada a conversos jueus de la vila.

«Pau Sanç» (SECALL, *Les jueries...*, p. 521); «Jachme Sanç» (Fog. 1414; MN, vol. 131, f. 49, a. 1569; Doc. 1165, a. 1862); «Pedro Sans Oriol» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sant Antoni

V. *Lledoner de S. A.*

Sant Antoni, el camí de

«dona lo hort que te al camí de St. Antoni» (MN, vol. 71, f. 361, 14-12-1728);
«per la formació del rech del camí de Sant Antoni» (Doc. 2807, f. 18, 28-7-1782).

Antiga denominació del camí que anava a les Borges del Camp, en el tram inicial fins a arribar a l'ermita —l'actual *avinguda de Josep M. Sentís*—, segons la documentació vista.

V. t. **Camí de S. A.*

Sant Antoni, el carrer de

Antic camí que s'urbanitza com a vial modern a principis del segle XIX. Comença a la plaça de les Monges i condueix fins a les graonades de l'ermita de Sant Antoni, a l'altura de l'hort Anglès; després segueix fins a connectar-se amb l'avinguda de Josep Maria Sentís i la carretera de les Borges del Camp.

(Doc. 68, 23 setembre 1803); «que se denomina calle alta de St. Antonio» (Doc. 326, f. 40, 29-3-1874); «De la calle de San Antonio» (Actes, 29-5-1945).

Sant Antoni, l'ermita de

Posada en una elevació de terreny a la plaça homònima. Vegeu-ne l'explicació històrica en el capítol de la introducció «Els edificis religiosos».

Sant Antoni, les escales de

Construïdes en el segle XIX, duen al pla de l'ermita des del carrer de Sant Antoni. En el darrer replà d'accés i fins als anys vuitanta del segle XX, els diumenges la mainada hi celebrava el tradicional «ball del Moc», que consistia en una peculiar escola de ball per a infants i joves. Foren renovades el novembre de 1978.

«molino de harina situado a la calle de S. Antº que linda de un costado con las escaleras de la hermita» (Doc. 1854, 12-12-1854); «que las casas de la última manzana de la calle de S. Antonio y que colindan con las escaleras del paseo» (Doc. 322, f. 106, 10-6-1888; DE, Tarragona, 22-6-1974). Josep M. Baiges va dibuixar aquestes escales per a un programa de les festes de barri de l'any 1956 (*Lo Floc*, Riudoms, 24 juny 1981, p. 11); pel que fa al ball del Moc (DE, 22-VI-1974; *Lo Floc*, Riudoms, 15 setembre 1980, p. 4-5).

Sant Antoni, la font de

Era a mig recorregut del carrer de Sant Antoni, a la part no edificada, vora el rec d'aigua de la mina del Comú o de Sant Antoni i sota els plataners d'ombra (1869).

«per la formació del rech del camí de Sant Antoni» (Doc. 2807, f. 18r, 28-7-1782); «carrer de St. Antoni» (Doc. 68, 23 setembre de 1803); «y construcción de la fuente que en dicho paseo ultimamente se colocó» (Doc. 330, f. 67r, 29 d'agost de 1869; Doc. 323, f. 78, 24-2-1889); «col·locar una font publique al carrer de Sant Antoni, per eser molte la distancia desde la existent al de Sant Pau a la Plaça de San Antoni» (Doc. 380, f. 51, 28-8-1934).

Sant Antoni, la mina de

Una altra denominació de la *mina del Comú*, coneguda també per *mina del Municipi* i *del Poble*.

Sant Antoni, el passeig de

«que el Ayuto. no podia retardar mas a su entender el practicar el ensanche del paseo publico de S. Antonio» (Doc. 331, 10-3-1871); «para la plantación de árboles en la plaza y paseo de San Antonio» (Doc. 298, f. 31, 11-2-1877)

Així es coneixia l'actual *avinguda de Josep M. Sentís*, durant el segle XIX i la primera meitat del segle XX —aleshores conegut per *camí de Sant Antoni*.

Sant Antoni, els pedrissos de

Murs de contenció dels terrenys de la plaça de Sant Antoni, construïts a la darreria del segle XIX, els quals permeten seure amb una certa comoditat. Eren força utilitzats en les diades festives i patronals mentre es feia beguda, especialment per la mainada i gent gran durant bona part del segle XIX i següent.

«proceder al derribo de los asientos de manposteria que existen en el paseo mencionado delante del lazareto tambien expresado y convertir en paseo todo el terreno laborable [...] contruyéndose a su alrededor nuevos asientos de manposteria, utilizando el material de los derribados» (Doc. 331, 10-3-1871); «asimismo se acuerda construir en la plaza de San Antonio los asientos que faltan» (Doc. 307, f. 28r, 14-10-1883).

Sant Antoni, la plaça de

És el pla de l'entorn de l'ermita homònima. Va ser urbanitzada l'any 1868, i d'aleshores ençà s'hi han construït els murs de contenció i l'escalinata (a. 1916), la font d'aigua potable i un quiosc (1905), i s'hi han plantat plataners d'ombra. Al principi del segle XX el perímetre de la plaça era calculat en 863 m², però l'any 1926 va ser ampliat fins a arribar als 1.328 m², mitjançant l'adquisició i annexió de les terres confrontants, propietat de Joan Salvador Badia (Doc. 2365, 27-9-1911).

«en el año 1868 el Ayuntamiento tuvo por conveniente hermosear, arreglar y prolongar el terreno que hay en la plaza de San Antonio» (Doc. 324, f. 109 i s., 29-10-1876).

Sant Antoni, la pujada de

És la costa que va de l'hort del Perot, sota la Soleiada, al pla del cementiri, a la carretera de Riudoms a les Borges del Camp.

Sant Bonifaci, el carrer de

Denominació oficial del *carrer d'Amunt*, en record d'un dels tres sants de les relíquies —Bonifaci, Julià i Vicenç— que l'any 1679 fra Bonaventura Gran havia fet enviar a la parròquia des de Roma.

(AC, abril de 1679); «de una casa en la calle de San Bonifacio» (AC, 17-VII-1898); «Calle de San Bonifacio» (Actes, f. 63, 13-4-1943).

Sant Domingo, el camí de

S'inicia a la carretera de Riudoms a Reus, a l'esquerra després d'haver passat el pont del Vallet; s'endinsa per les partides de Castell Nou i dels Molins Nous fins el mas de la Joaquina, on s'acaba com a camí carreter; aleshores segueix com a pas de mina fins el mas del Vilar, vora l'aflorament de la mina de Sant Domingo, on troba el camí dels Molins Nous, el ressegueix uns metres i després es bifurca a l'esquerra per anar a trobar el camí de Castellvell, a la partida de les Planes del Roquís, amb el qual es fon. Pavimentat l'any 2004. Hem vist escriptures privades que ja citen aquest camí l'any 1880.

«camino de Santo Domingo» (BOP, núm. 142, 18-6-1963, p. 4).

Sant Domingo, la mina de

Aflora vora d'una rasa de desguàs i d'un pinaret, entre els masos del Vilar i del Tota, a la partida dels Molins Nous; els albellons de captació travessen la riera de Maspujols i s'endinsen cap a la partida de Puig Pedrós.

(Ami., 350, s. XIX); «des de la mina de Santo Domingo a la de Pauls por el margen del camino de Molins Nous» (Actes, f. 37, 10-11-1946).

Sant Francesc

Partida de terra al redós del convent homònim, per influència de l'orde franciscà establert en el segle XVI. En part ha estat urbanitzada i només resten alguns conreus d'avellaners i horta.

(Ami., 329, s. XIX)

Sant Francesc, el camí de

«cami de St. Francesc» (MN, vol. 71, f. 132, 28-9-1723).

Una altra denominació del *camí de la Sènia*, en el segle XVIII, per influència de la titularitat del monestir franciscà.

Sant Francesc, la mina de

Neix al mas de l'Ardenya, a la partida del Campàs, i va a captar les aigües als arenys de la riera de Maspujols; l'any 1944 tenia un cabal apreciat de 4 litres per segon.

«y una sort a la font de St. Francesc» (Doc. 694, a. 1620); «a la partida dita la font de St. Francs.» (MN, vol. 71, f. 79, 12-3-1723); «junt amb l'aigua de la font de Sant Francesc» (MN, vol. 126, f. 29, a. 1836).

Sant Francesc, el portal de

Accés a la vila emmurallada per la part de llevant.

«esquina del portal llamado de S. Francº» (Doc. 1854, 12-12-1854).

Sant Francesc, el raval de

Comença a l'Arenal —a l'enfront de l'inici del carrer Major— i condueix a la plaça de l'Arbre i a l'avinguda de Pau Casals. Durant la II República espanyola fou denominat *avinguda d'Agustí Salvat i Gispert*.

«arabal» (MN, vol. 1, a. 1447); «la casa de la Rabal de Sant Francesch» (ACER, núm. 2, llibre d'albarans, a. 1713); «ab dit carrers dels arravals de St. Francesc...» (MN, vol. 71, f. 88, 2-4-1723).

Sant Isidre, el carrer de

Uneix la plaça Petita amb el carrer de l'Arenal, pel davall dels porxos de cal Perla. Denominat amb aquest hagiòtopònim d'ençà de l'any 1969.

Sant Isidre, la mina de

A la partida de la Clota, vora el sot de la Bòbila, documentada des de mitjan segle XIX i coneguda modernament per *del Mas del Pep*. Disposava d'un aflorament estimatiu de 3 litres per segon, l'any 1944.

Sant Jaume, el carrer de

Va des de la plaça de l'Església, a tocar del temple parroquial i de l'abadia, fins a la plaça de les Monges, davant de l'edifici de les religioses. En un cadastre de l'any 1785 aquest carrer apareix censat amb trenta-dos veïns.

«carrer de S. Jaume» (Doc. 900, f. 8; MN, vol. 66, f. 153); «en lo carrer dit de st. Jaume» (MN, vol. 71, f. 424, 12-12-1729); «aquella casa que tenim y posehim en esta vila de Riudoms y carrer de san jaume» (ACER, núm. 82, llig. D, a. 1852).

Sant Jaume, la mina de

Té la sortida d'aigües sota el mas del Sol, a la partida de la Clota, però amb minats de captació en el Rieró i a la riera de Maspujols. La gent del poble, pels anys quaranta i cinquanta del segle XX, acostumava a anar-hi tot passejant pel camí de la Clota o dels Molinets, des de Sant Antoni, per a beure-hi aigua i prendre anisos refrescants. El seu cabal d'aigües s'estimava, l'any 1944, en 20 litres per segon. Alguns poemes de factura local (s. XX) relacionen aquesta deu amb Gaudí i el seu origen riudomenc.

«mina titulada de San Jaime» (Doc. 778, 25-8-1868); «mina de S. Jaime a excepción de la necesaria para los lavaderos públicos que ha sido empleada» (Actes, f. 19, 25-9-1949; *Lo Floc*, núm. 31 (febrer 1982), p. 16-17).

Sant Joan, el camí de

(Doc. 694, a. 1620)

Suposem que es devia tractar d'un camí que des del clos urbà, sortint pel portal del Pontet o de Reus, aniria pel raval de Sant Francesc i per la plaça de l'Arbre fins al monestir dels franciscans recollectes. Possiblement, es tractava d'una variant del *camí de Sant Francesc*, apuntat anteriorment.

Sant Joan, el carrer de

Uneix els vials de Sant Josep i de Sant Antoni, al barri del Colomer.

«que la 2 [carrer] de Colome sea de San Juan» (Doc. 298, f. 152, 25-12-1877).

Sant Joan, el convent de

Al capdamunt de l'avinguda de Reus, en la confluència de les carreteres de Reus i de la Sénia. Vegeu-ne l'explicació històrica en el capítol de la introducció «Els edificis religiosos».

Sant Joan, la creu de

«un tros a la creu de sant Joan lo qual afronta ab lo camí de Reus de Tarragona» (ACER, doc. 119, a. 1587).

Devia trobar-se als encontorns del convent de Sant Francesc, en alguna cruïlla de vials cap als masos i als pobles veïns.

Sant Joan, l'ermita de

Antiga ermita extramurs que en el segle XVI va ser readaptada i transformada en monestir franciscà, i per això mateix, d'aleshores ençà, anomenada indistintament *de Sant Joan*, *de Sant Francesc*, *monestir* o *convent*.

«volen fer les rexes a la Verge Maria de sant Joan» (Doc. 845, setembre 1560); «com lo armita en Jaume aldabert es mort y abem de alegir asi un armita» (Doc. 581, 6-10-1581).

Sant Joan, l'horta de

«y partida la horta de St. Joan» (Doc. 105, f. 114, 26-6-1786).

Deu fer referència a terres de conreu domèstic del convent franciscà de Sant Joan, però no ho podem verificar.

Sant Joan, la mina de

(Doc. 907, a. 1737)

Potser era una altra denominació de la *mina de Sant Francesc*, en el segle XVIII, a causa de la influència del monestir homònim.

Sant Joan, l'olivar de

«de l'olivar de Sant Johan qui és d'en Bernat Amoros» (Cancelleria, a. 1386).

Molt probablement aquest hagiòtopònim faci al·lusió a un conreu determinat del monestir franciscà.

Sant Joan dels Hortets

Als Hortets. Vegeu-ne l'explicació històrica en el capítol de la introducció «Els edificis religiosos».

Sant Josep, el carrer de

Neix a mig tram del carrer de Sant Jaume i conflueix al carrer de Sant Pau, al barri del Colomer. A l'inici de la seva construcció era conegut per *corraló de Sant Jaume*.

«que el callejon que hoy se denomina de San Jaime tome el nombre de San José» (Doc. 298, f. 152, 25-12-1877); «en la calle de San José» (Actes, f. 25, 28-7-1951).

Sant Josep, la mina de

Una altra denominació de la *mina dels Geperuts*. Segons una estadística oficial de l'any 1944, el cabal d'aigua d'aquesta mina era de 12 litres per segon.

Sant Julià, el carrer de

Nom d'un vial en homenatge a un dels patrons locals de les Santes Relíquies. El seu traçat urbanístic va des de la muralla de Sant Vicenç —a l'alçada de l'hort del Serra— fins a la carretera de Montbrió del Camp, davall el forn del Minguet i després d'haver creuat el rieró del Portal.

Sant Llorenç, la mina de

Denominació oficial de la *mina del Guinard*, per influència del patró firal de la vila.

«Mina de San Lorenzo de Huesca conocida del Guinart» (Doc. 869, 27-7-1905); «mina San Lorenzo» (Doc. 314, f. 153, 15-1-1893; ACER, núm. 65, llig. E, a. 1955); «de la mina de San Lorenzo, vulgo Guinart» (Esc. herència núm. 3126, not. de F. Hidalgo, Barcelona, 17-10-1967).

Sant Magí, la mina de

Aflora a la partida de Mas de n'Albi, a la línia termenal amb Vinyols, però capta les aigües subterrànies a la riera d'Alforja; el seu aflorament s'estimava, l'any 1944, en 5 litres per segon.

«de la mina llamada de San Magín» (ACER, núm. 12, llig. D, a. 1843); «de los colectores de las minas de San Magin...» (Doc. 310, f. 125, 2-5-1886).

Sant Marc, el carrer de

Nou vial obert l'any 1968, transversal al carrer Verge de Motserrat. El nom obeeix a la influència de l'onomàstica del propietari de les terres urbanitzades, Marc Massó.

Sant Marc, la mina de

Sorgeix al mas del Pagès, a la partida del Bugar, però el seu recorregut de captació s'estén fins a la riera d'Alforja, a l'alçada del Coll del Boc. L'any 1944 tenia un cabal d'aigües estimat en 4 litres per segon.

Sant Pau, el camí de

Surt d'una bifurcació a la dreta de la carretera de Riudoms a Montbrió i ascendeix en direcció a septentrió fins a trobar el camí dels Matxos, al qual s'uneix. En un primer tram, es bifurca en una branca que s'anomenarà *camí de l'Alqueria*.

Sant Pau, la drecera de

Senderó que va des del camí de Sant Pau, a l'Alqueria, fins al mas del Boter, segueix després en direcció al terme de Botarell, una vegada ha creuat la riera d'Alforja.

Sant Pau, el carrer de

Al barri del Colomer. Comença a la plaça del Comte Arnau de Palomar, a l'absis del temple parroquial, i s'adreça vers el carrer de Sant Antoni, en la confluència d'aquest amb el carrer de Joan Salvador Badia. La pavimentació del vial va fer-se l'any 1966, després d'arrencar la filera de plataners d'ombra que ocupaven una vora del carrer, a la part no edificada —per aquesta darrera circumstància el carrer també s'havia anomenat *de la Mitja Galta*.

«y la de detras Iglesia tome el nombre de San Pablo» (Doc. 298, f. 152, 25-12-1877).

Sant Pau, la mina de

Denominació alternativa de la *mina del Boter*, amb la qual es va fusionar a la darrerria del segle XIX, a causa d'una coincidència en la xarxa de galeries de captació.

«mina de agua denominada de San Pablo» (Doc. 305, f. 58, 14-12-1879).

Sant Pere, el carrer de

Uneix el carrer de Sant Josep amb el de Sant Antoni, al barri del Colomer.

«que la que es hoy 1ª [carrer] Colome sea de San Pedro» (Doc. 298, f. 152, 25-12-1877); «colocar una font publique al carrer de Sant Antoni, per eser molte la distancia desde la existent al de Sant Pau a la Plaça de San Antoni» (Doc. 380, f. 51, 28-8-1934).

Sant Salvador, la mina de

Sorgeix al mas del Cabreret, sota d'un marge d'obra, a la partida de l'Alqueria. Documentada del segle XVII ençà. Segons una estadística de l'any 1944, el seu cabal d'aigües era de 10 litres per segon. Coneguda popularment per *dels Gafarrons*.

«De la mina S. Salvador» (MN, vol. 66, f. 3, a. 1690); «una hora de agua semanal de la mina llamada de San Salvador y vulgarmente dels Gafarrons» (ACER, núm. 76, llig. D, a. 1864).

Sant Sebastià, el carrer de

Al davall del poble, paral·lel a l'avinguda de Pau Casals, enllaça el carrer de Masferrer amb el passeig dels Germans Nebot. El creixement d'aquest vial s'ha fet per fases molt concretes: l'any 1924 s'inicià la primera expansió en direcció a les Sorts, que continuaria vers l'any 1950 i, a la darrereria del segle XX, connectant-lo amb el passeig dels Germans Nebot.

«tota aquella casa desde terra fins al cel, ab son corral al detras situada al carrer de S. Sebastià» (ACER, núm. 80, llig. D, a. 1858).

Sant Sebastià, la font de

Era a mig tram de la travessia del Baix Camp, posteriorment traslladada al capdavall de la muralla Vella, on resta.

Sant Sebastià, la mina de

A la partida del Bugar. Segons un informe de l'any 1944, el seu cabal d'aigua era de 16 litres per segon.

(Doc. 774, f. 3); «de la mina llamada de San Sebastián» (Doc. 400, f. 21, 24-1-1925).

Sant Tomàs, el carrer de

Va del carrer de Sant Josep al de Sant Antoni, al barri del Colomer.

«que la 3ª [carrer] Colome tome la de Santo Tomas» (Doc. 298, f. 152, 25-12-1877); «calle Sto. Tomas» (Actes, f. 4, 28-10-1950).

Sant Vicenç, el carrer de

Denominació oficial de la *muralla Vella*, conseqüència de la imposició dels noms de les relíquies (advocació religiosa local que inclou els sants Vicenç, Julià i Bonifaci).

«Sant Vicent» (Doc. 1165, a. 1862); «con la calle de San Vicente» (Actes, f. 24, 14-4-1946).

Sant Vicenç de Paül, la mina de

Al mas del Vallet, a la partida de les Planes del Roquís. Capta les aigües en els sorrells de la riera de Maspujols, a les envistes del terme de Maspujols; el seu cabal d'aigües era, l'any 1944, de 15 litres per segon.

(DR, núm. 106, 4-5-1844); «des de la mina de Santo Domingo a la de Pauls por el margen del camino de Molins Nous» (Actes, f. 37, 10-11-1946).

Santa

V. *Hòstia S.*

Santa Creu, la mina de

Al Coll del Boc, vora el camí homònim. D'acord amb una relació estadística de l'any 1944, el seu cabal d'aigües aleshores era de 20 litres per segon.

Santa Digna

V. **Simonis de S. D.*

Santa Eulàlia, el camí de

Per la riera homònima davalla en direcció a les terres del Campàs, en la confluència d'aquesta amb la riera de Maspujols.

«al barranco o camino de Santa Eulalia» (Doc. 400, f. 15, 14-11-1924; Ami., 220).

Santa Eulàlia, el mas de

«lo mas de santa aula» (Doc. 1880, a. 1464); «a la partida dita lo mas de st eularia» (MN, vol. 66, f. 123 i 135); «a la partida de Santa Eulàlia» (MN, vol. 126, testament de Geroni Roca, 24-XII-1704); «Cuadra de Santa Eulalia» (Doc. 326, f. 144, 18-10-1874).

El canonge Josep Blanc, en el seu *Arxiepiscopologi* (vol. II, p. 95), fa referència documental a aquest indret com a partida o com a quadra, però sense que el puguem situar en el present.

Santa Eulàlia, la quadra de

(Còdex AB, f. 150r); «in molendino Ste Eulalie» (Llibre verd, a. 1276); «de una parada que possehia a la partida de Santa Eulalia» (MN, vol. 126, testament, 24-XII-1704); «y partida de Sta. Eulalia [...] linda por delante con la riera del Aleixar» (*Relación* 1769, f. 174, a. 1780); «y com per lo riego de las <terres> del Campas ô camí de Sta. Eularia» (Doc. 2807, f. 18, 28-7-1782); «toda aquella pieza de tierra sita en término de Riudoms, partida Burgá, antes Cuadra de Santa Eulàlia, con trece horas de agua semanales de la mina de San Francisco» (Còpies, escr. de compravenda de l'any 1973, notaria de F. Cadiñanos, núm. 212).

Per la documentació que hem vist, aquest indret es correspon a una part del territori del Campàs/Burgar —potser es tracti del mateix territori i mas de Don Felip—; la documentació del segle XII que hi fa referència diu que disposava d'aigua i de molí. La primera notícia que tenim d'aquest lloc és a través de la donació feta pel cavaller Arnau de Palomar, el 20 de març de l'any 1158, en la qual l'església i la confraria de Santa Eulàlia del Camp de Barcelona rebien un «mas antic» amb dues parcel·lades de terra. Les delimitacions territorials d'aquest indret serien les següents: «terminari ab ipso torrente de Rivoulmorum sicut ascendit directo tramite sursum in ipsa serra per terminos quos manibus nostris fiximus et transit usque in illum torrentem versus occasum qui discurrit tempore pluviarum et per ipsum torrentem transcendit usque ad antiquum marginem versus circium per quem redeundo pervenit ad cloperium antiquum et inde recto itinere per ipsam ollinam descendit in torrente de Rivoulmorum versus orientem quem sequitur per medium ut aqua discurrit usque ad primum terminum quem versus meridiem in ripam posuimus altiore...» (GORT, *Riudoms...*, p. 12). L'any 1191 la viuda d'Arnau de Palomar, Raimunda, va vendre al convent de Santa Eulàlia de Barcelona un farraginal que hi havia en aquest territori (Còdex AB, f. 151v, AHAT). Algunes finques d'aquesta partida foren desamortitzades per la llei del ministre Madoz (1859-1866). Santa Eulàlia del Camp està relacionada amb el convent de canonges agustinians barcelonins, els anomenats *frares del Sac*, situats vora el portal de l'Àngel de la ciutat comtal.

Santa Eulàlia, la riera de

És la continuació del Rieró, després de travessar el nucli urbà a l'alçada de les parcel·les Ferran; a partir d'aquest rodal, el curs es veu ampliat amb la confluència de diverses artèries de captació, com l'albelló de les Sorts, que apleguen les aigües pluvials de l'Arenal i dels carrers de la part de llevant del poble que hi aboquen —Sant Jaume, Major, d'Avall, la Plaça—, del barranc de les Freixures i del barranc del Portal.

«se proceda a efectuar los trabajos de limpieza del barranco denominado de Santa Eulalia y se realicen las obras de construcción de los muros de encauzamiento conservados años atrás» (Actes, f. 51, 25-10-1956).

Santafé

«Sentefe de Riudomps e samuller» (SECALL, *Les jueries...*, p. 547).

Família jueva medieval que apareix anotada en una relació de béns de 1348.

Santapau

«Guillelmum Sanctapau» (*El Liber...*, p. 364, a. 1347).

Santes Relíquies, la mina de les

A la partida de les Arenes, amb un aflorament d'aigües de 2 litres per segon, segons una estadística oficial de l'any 1944. L'hagiotopònim respon a una advocació religiosa local.

(Doc. 774, f. 3, a. 1868)

Santescreus

Partida o bocí de terra que avui s'inclouria dins l'àmbit de les Planes del Roquís. Sabem que en el segle XII l'abat del monestir cistercenc de Santes Creus va donar a Berenguer i Elisenda els drets que el monjo Guillem de Croses tenia sobre patrimoni riudomenc i d'aquí ve, possiblement, la influència i l'arrelament de l'hagiotopònim. Ramon Amigó, pel terme de Reus, cita aquest nom com a parada de terra i mas, a la partida del Roquís, i l'emplaça damunt el mas del Sedó, és a dir, coincident amb la de Riudoms i que, probablement, devien compartir.

(Índex vell, f. 212v); «Pieza de tierra en la partida denominada Planas del Roquís, con cultivo de vino [...] linda al Norte Santas Creus; sur Pedro Pellicer; este camino del Roquís y oeste el mismo camino» (Còpies, 26-1-1954).

Santgenís

«Santgenís» (PEREA, «Vida...», p. 38; MN, vol. 139, f. 45r, a. 1721; ACER, núm. 1, p. 97).

Cognom i més tard renom del segle XVII, fusió d'un adjectiu i del nom *Genís*.

Santmartí

«Arnau Senmartí» (GORT, *Riudoms...*, p. 14); «Nicholau Sent Martí» (Fog. 1414).

Cognom compost, fossilitzat, que hem trobat en diverses ocasions en documents medievals de la repoblació cristiana i en censos del segle XV. Escrit indistintament amb *a/e* la primera vocal i l'adjectiu seguit o no del patronímic.

Santo¹

V. Vella (o del S.), la muralla.

Santo²

«Rafael Badia dit lo santo» (MN, vol. 71, f. 341, 4-8-1728); «dit santo» (Doc. 1178, a. 1759).

Santo, la bassa del

Tocant al camí del Burgar, a mig quilòmetre de la carretera de Reus a Vinyols. Considerada popularment la més gran i fonda del terme.

Santpol

Estirp de jueus establerts a la vila, segons una llista de béns feta per Samuel Cap, de l'Aleixar, registrada l'any 1345.

El Liber..., p. 148, a. 1345; «Berenguer Sent Pol e samuler e samare de Riudoms» (SECALL, *Les jueries...*, p. 548).

Sant-romà

Nom d'una família inscrita en els primers censos del segle xx, inicialment dedicada al comerç i habitant a la plaça del Castell.

«Baldomero Sanromá Gavaldá» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Saquet

(Doc. 2068, a. 1881); «José Jansà Mas (a) Saquet» (Doc. 379, 12-2-1900).

Saquet, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Sardà

«Jaime Sardá y Molins» (Quintes, f. 29r, a. 1854; Doc. 1165, a. 1862).

Sardà, l'hort del

«H. Sardá» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sardana, el carrer de la

Trajecte urbà que va del camí de les Passeres al carrer de Salvador Espriu; el seu traçat es correspon amb l'antic *camí de la Bòbila*. Obert l'any 2001 en ser urbanitzats els terrenys de la Mola.

Sarrampant

Renom viu en el segle XXI —però procedent de l'inici de l'anterior—, del qual desconeixem l'explicació.

Sàrries, del

Sobrenom de casa, segurament relacionat amb l'ofici d'esparter (s. XIX-XX).

Sastre

Cognom, més tard esdevingut renom.

«dit lo sastre» (Doc. 694, a. 1631) «dit lo Sastre» (Esc., vol. 13949, f. 374, s. XVIII; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sastrot

Sobrenom viu durant la primera meitat del segle XX.

(Doc. 661, 11-11-1939)

Sastrot, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau. Finca i masia van ser expropiats per l'Ajuntament de la vila després de la Guerra Civil, i posats a la venda.

Saüc

«Pau Sauc» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Savall

«la viuda Savalla» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Cognom, sovint feminitzat.

Savall, el mas d'en

A la partida de Blancafort.

(Doc. 694, a. 1631)

Sec¹

V. *Ventura S.*

Sec²

Renom viu durant tot el segle XX i l'inici del següent.

Sec, l'hort del

Al capdamunt del corraló de l'Hort de la Sorda.

Sec, el mas del

A la partida de la Clota, amb plantació d'avellaners, majoritàriament (primers anys del segle XXI).

«M. Sech» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sec, el pinar del

Al mas homònim, vora la riera de Maspujols, a la partida de la Clota.

Sec, la premsa del

Era a la plaça del Portal del Torrent, vora l'antiga Cooperativa Agrícola, avui casa de veïns. En el seu lloc antigament encara hi havia hagut la fàbrica, productora de teixits d'indianes i de lones de vaixell.

Secalló

Renom viu en el segle XXI, però que podem documentar des dels primers anys del segle XIX.

«Jaume Bages, sacalló» (Doc. 611, a. 1821).

Secalló, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

Sedó¹

V. *Mas del S.*

Sedó²

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41)

Nissagues del segle XVIII.

Segarra, el mas del

Al capdavall de la partida de Blancafort, vora el camí del Mas de Sabater.

Segarrès

«Jachme Segarres» (Fog. 1414; IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Pere Segarres» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 32r, a. 1567; MN, vol. 135, 26-8-1641); «Joseph Sagarres» (*Capbreu*, a. 1687).

Cognom que trobem a vegades feminitzat (*Segarressa*) o amb *a* la síl·laba inicial.

Segarresa, la font de na

Per les descripcions topogràfiques que hem extret dels documents antics, sembla que aquesta font es correspondria amb l'actual *mina de Sant Jaume*, ja que prop d'ella trobem esmentat el mas del Sol. El nom és una feminització de *Segarrès*.

«de la font de na segaresa» (MN, vol. 52, 14-IX-1599). En el llibre d'òbits parroquial de 1565-1597 trobem una inscripció referida a Helisabet Sagarresa, i l'any 1620, una viuda Sagarresa (Doc. 694).

Segú

«Item, contra Iohannem Segú» (*El Liber...*, p. 388, a. 1347).

Senabre

Cognom anotat en els llibres sacramentals del segle XVII, escrit indistintament *Senabre* i *Sanabre*.

«Sanabre» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Sénia, la

Partida de terra que s'estén des de sota les Arenes fins al terme de Cambrils, paral·lela a la riera de Maspujols i entre Blancafort i les Comes d'Ulldemolins. Són finques molt riques per a l'horta i per als arbres fruiters, tant per la qualitat del sòl com per la seva planúria i calidesa; encara avui hi abunden les sínies, per bé que mecanitzades.

«situada a la sinia» (MN, vol. 71, f. 93, 19-5-1723); «de una pieza de tierra sita en este termino municipal y partida Senia» (ACER, núm. 73, llig. D, a. 1892).

Sénia, el camí de la

Comença vora el convent de Sant Joan, davalla per la partida homònima i després de creuar la carretera del Mas del Sedó i el camí de Vinyols a Tarragona —arran del mas Blanc—, va a trobar el terme de Cambrils per la partida de Vila-grassa, connectant-se aleshores amb la carretera de Misericòrdia.

«camino de la cenia» (Doc. 312, f. 31, 10-2-1878); «lindante al este con el camino de la Sénia» (ACER, núm. 75, llig. D, a. 1884); «camino vecinal denominado de la Cenia» (Actes, f. 28, 3-1-1950).

Sénia, la mina de la

Aflora prop del mas Blanc, a la partida de la Sénia, però el recorregut subterrani de captació es perllonga fins a la partida del Campàs; el cabal d'aigües s'estimava, l'any 1944, en 7 litres per segon.

Sentís¹

V. *Josep Maria S.*

Sentís²

(Doc. 1165, a. 1862); «Eusebio Sentís Grau» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Sentís, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, davall terres del mas del Gotzo i vora del camí dels Cerdans.

«una oficina de fer aiguarden al territori de Tarragona al Mas de Sentís» (Doc. 301, f. 114, 17-4-1701); «M. Sentís» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sentís, la premsa del

Era al costat mateix de la bàscula, al capdavall de la muralla Vella o de Sant Vicenç, a tocar de les premses de la Vila.

Senyor Xavier, l'hort del

Terrenys de la Soleiada, avui totalment menjat per la urbanització que ocupa bona part del seu espai. S'hi podia veure un petit parc de plataners d'ombra, amb un llac artificial, una font i terrasses d'horta i feixes de vinya encarades a sol ixent. Al cantó nord subsisteix part del pinar originari i el portal per on s'accedia a les cotxeres exemptes —presidides per unes majòliques de sant Antoni Abat, patró dels primers propietaris. La mina del Freixe regava l'hort i, darrerament, disposava d'accions d'aigua de l'embassament de Riudecanyes.

Senyor Xavier, el pinar del

A la part nord de la Soleiada, ara força minvat per les tales que se li han fet darrerament (a. 2000); alguns dels pins serrats han estat suplerts amb varietats d'eucaliptus. Fins als anys noranta del segle xx, en els murs de tancament de la finca es podien veure unes majòliques al·lusives a miracles del beat Bonaventura Gran relacionats amb la climatologia i l'agricultura. En una es podia llegir: «L'aigua del cel obtindrem / si al Beat la demanem», i en una altra: «Hi fan més les estrelles / que no pas les relles», referint-se a la protecció del sant sobre els camps. Aquestes majòliques foren tretes del lloc i venudes fora vila en una remodelació urbana de la finca. El nom correspon al seu primer propietari, Francesc-Xavier Cavallé Borràs (1888-1968).

V. t. *Soleiada*.

Senyora Salvadora, l'abeurador de la

(Doc. 694, a. 1620)

Séquia, el camí de la

Una altra denominació del *camí de la Clota*.

séquies

V. **Alqueria*, **Font Nova*, **Major*, **Molí d'en Mas*, **Molins Nous*, **Sobreeixidor*, **Vall*.

Serè, cal

Renom del segle xx.

Serè, el carrer del

Tipus de vent que dóna nom a un vial de la barriada del Molí d'en Marc Mas-só. És un vial cul-de-sac, el qual connecta els carrers del Llevant i del Gregal i es clou en direcció a ponent, cap a la carretera de Vinyols.

Serena

V. *Pep de la S*.

Serenet

Renom viu en la parla des del segle xix.

Serenet, l'hort del

Conegut d'antic per *hort del Tinent* i més tard *del Pelat*; totalment urbanitzat a l'inici del segle xxi.

«Hort Serenet» (Doc. 323, a. 1889; Doc. 320, f. 44, 3-1-1891).

Sergent, l'hort del

«H. Sargento» (Doc. 324, f. 86, 16-7-1876).

Sergent, el mas del

(Doc. 1165, a. 1862)

Serra

A vegades feminitzat i com a sobrenom.

«Jachme Serra» (Fog. 1414); «Pere Serra» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Antoni Serra» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «la viuda Serrana» (IGLÉ-

SIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 135, a. 1603; «Pere simo dit serra» (MN, vol. 71, f. 333, 29-3-1728); «Joseph Simo dit serra» (Còpia, f. 26; Capbreu 1761); «Antonio Serra Guinjoan» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Serra, la

Serradora de fustes i llenya que hi havia a l'inici de la carretera a Reus, a tocar del Rieró, de finals del segle XIX i fins a la primera meitat de la vintena centúria.

Serra, el camí de la

«via dita de la serra» (ACER, doc. 119, a. 1588; MN, vol. 46, a. 1587); «y una vinya a les Erenes afronta ab lo camí de la Serra» (Doc. 694, a. 1620).

Serra, el corraló de la

De l'avinguda de Pau Casals, vora l'antic quarter, davalla en direcció sud a la partida de la Sort. El nom respon a l'existència d'una antiga serradora de llenya, instal·lada vora el Rieró. Actualment, el vial ha estat retolat *carrer de Joan Bergós Massó*.

Serra, l'hort del

Al costat dels rentadors, a l'inici del carrer de Sant Antoni.

«construir una paret al Huerto de su propiedad [Antonio Serra Cruset] sito en la calle de San Antonio» (Doc. 869, f. 32, 1-7-1905); «Hort del Serra» (Actes, f. 26, 12-5-1946; 27-3-1955).

Serra, les parades d'en

«lo albello que es a las parades den sere» (Doc. 581, 14-10-1590).

Serrador, el mas del

«M. Serradó» (Doc. 312, 8-12-1878); «M. Serradó» (Doc. 308, f. 51r, 31-1-1882); «M. Serradó» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Serraller

Àlies que es manté viu en la parla durant tot el segle XX, a vegades feminitzat.

Serrallera, el mas de la

A la partida del Burgar.

(AC, 11-II-1888)

Serret

«Serret» (PEREA, «Vida...», p. 38; MN, vol. 139, f. 147, a. 1716; Doc. 1165, a. 1862);
«José Serret» (Ac dip, p. 43, 14-3-1882; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Serret, el mas del

«M. Sarret» (Doc. 323, 7-1-1890).

Serrilles

(Doc. 1165, a. 1862)

Cognom. Al mas del Salvador, els propietaris distingeixen una part de la seva finca amb el nom de *Costeret del Serrilles*.

Sica

Motiu popular durant el segle xx.

Simeon

(MN, vol. 132, f. 90, a. 1624; MN, vol. 139, f. 4, a. 1695; MN, vol. 139, f. 53, a. 1703); «Simeon» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «José Simeon» (Ac dip, p. 42, 14-3-1882; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Simeon, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, sota el mas del Sentís.

«el mas de Simeon» (Esc., vol. 13930); «mediant lo camí del Mas de Simeon» (Esc., vol. 13957, f. 110, a. 1803); «M. Simeon» (Doc. 310, f. 85, 13-2-1886); «M. Simeón» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Simó

(MN, vol. 131, f. 188r, a. 1588; MN, vol. 135, 11-12-1641); «Pere Simeo perayre de Riudoms» (Capbreu 1677, f. 210; Còpia, s. xviii); «Lluís Massó Simó» (Lleves del segle xix, AHMR); «Simó» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880).

V. t. *Pere S.

Simon

«Simona» (Esc., vol. 13959, f. 423, a. 1495); «Simon» (Doc. 1178, a. 1759).

Cognom d'origen jueu, inicialment feminitzat.

Simonis de Santa Digna, el mas

«in manso Simonis de sta Digna» (Llibre verd, a. 1276).

Sindicat Agrícola, el

Denominació popular de la Cooperativa, avui en desús. Es va construir l'any 1915 i originàriament es trobava al carrer d'Orient, avui *avinguda de Pau Casals*; finalment traslladat a la partida de la Mola, a l'inici del camí de Castellvell (a. 2005).

sindicats

V. *Pobres, Rics*.

Sió dels Punts, la

Sobrenom d'una dona que era molt avesada als punts de promoció comercial de les botigues i supermercats de la vila (viu a mitjan segle xx).

Sir Alexandre Fleming, el carrer de

Denominació oficial del *camí* o *carrer de les Passeres*, d'ençà d'un decret d'alcaldia de l'any 1955 en homenatge al descobridor de les propietats bactericides del fong *Penicillium notatum* i per la sintetització de la penicil·lina, Alexander Fleming (1881-1955). El seu traçat arrenca de la plaça del Comte Arnau de Palomar i va fins a les escoles i a trobar el camí de Castellvell, al Rieró, després d'encreuar-se amb l'avinguda de Catalunya. La grafia del nom, escrita l'any 1939, apareix en català, malgrat l'època: *Alexandre* en la llengua catalana, semblant, però, a l'anglès, *Alexander*.

«fueron informados los señores congregados del reciente fallecimiento de Sir Alexander Fleming, descubridor de la penicilina que ha proporcionado incontables beneficios a la humanidad, acordándose hacer constar en acta el sentimiento de la corporación municipal y que para perpetuar su nombre se le dedique la calle de las paseras» (Actes, f. 17, 27-3-1955).

Sirgues

«Anna Sirgas» (Esc., vol. 13949, f. 364, a. 1628).

Sirgues, la font de

L'actual *mina de l'Alqueria*, en el segle xvi, per influència d'un seu propietari.

«La font de Joan Sirgues fou venuda per ell mateix al acte en la cort als 29 de abril 1596 als jurats y consell de la present vila de Riudoms [...] la qual font dita den Sirgues, estava enrunada...» (Doc. 302, f. 32, 3-9-1742).

Sitjar, el carrer del

«en lo carrer dit lo sitjar» (Doc. 1880, s/f).

Devia tractar-se d'alguna via propera o a l'entorn de les sitges de la plaça homònima.

Sitjar, la plaça del

«citjar» (Cancelleria, a. 1386); «y portar dit blat de dites cases a les sitges de la vila» (Doc. 581, gener 1586); «lo sitjar» (MN, vol. 46, 20-12-1588; MN, vol. 71, f. 327); «casa situada en la plassa dita del sitjar» (Visites, a. 1738); «si voliem establir lo pati del castell situat dins la plasa dita lo citjar ab la entrada de quaranta lliuras» (Doc. 789, 14-3-1762).

Així és com es coneixia l'actual *plaça de l'Església*, almenys entre els segles *xiv* i *xix*. El nom té origen en uns vells dipòsits comunals que hi havia en aquest lloc i que s'utilitzaven com a sitges per a contenir diversos fruits i, finalment, per a embassament d'aigua; pràcticament desaparegueren en construir-s'hi el refugi, durant els anys de Guerra Civil espanyola. Un document de 1727 diu que aquesta feia 36 passes, des de la paret de l'església fins a llevant, i de 12 o 14 pams de fondo, amb capacitat per a 18.000 càrregues d'aigua (Doc. 302, f. 43). També sabem que a l'inici de la segona meitat del segle *xviii* la plaça havia estat adobada i que en aquest lloc s'administrava justícia i es juraven els privilegis de la vila —antigament aquests ritus medievals s'havien celebrat al peu dels portals.

Siurana

«Pellicer Siurana» (ACER, doc. 119, a. 1587); (MN, vol. 135, a. 1604; MN, vol. 132, f. 105, a. 1626); «Siurana» (PEREA, «Vida...», p. 38); «Ciurana» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862); «José Antonio Ciurana Roig» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878).

Escrit indistintament amb *c/s* i a vegades identificat com a motiu.

Siurana, el mas d'en

És la finca del molí d'en Siurana, a la partida de Mas de Gomandí, documentat des del segle *xvii* fins al moment present.

V. t. *Mas d'en S.*

«mas Siurana» (MN, vol. 135, a. 1604; MN, vol. 132, f. 105, a. 1626); «del mas den Siurana» (Baptismes, 12-6-1670); «al corral del mas den siurana» (Doc. 301, 27-2-1695); «en lo mas dit den ciurana terme y parroquia de la vila de Riudoms» (Testaments, núm. 67, 9-7-1723); «fer una mina en la partida dita antigament del mas de Gomandi y vuy del mas den Ciurana [...] de dit mas den Ciurana» (Doc. 3292, 10-1-1768); «M. Ciurana» (Doc. 307, f. 33, 18-11-1883).

Siurana, el molí d'en

Finca situada a la partida de Mas de Gomandí, entre la carretera d'Alcolea del Pinar, la riera de Maspujols i els termes de Maspujols i de l'Aleixar. La masia és del segle *xviii*, amb successives ampliacions arquitectòniques, per bé que les restes del molí hidràulic deuen datar del segle *xvi*; encara avui poden veure's les ve-

lles estructures del molí fariner a l'entorn de la casa (els recs de subministrament d'aigua des de la propera riera, a l'alçada del pont de la via, i la bassa) i a l'interior de l'edifici (els cups i les cubelles, sitges, el pou, les moles i els recs de desguàs), fet tot de pedra i calç. Des d'un dels pous interiors de la masia s'accedeix a un refugi de l'època carlista. Davant del mas es conserva l'era, amb el muret protector, per bé que els cairons han estat substituïts per rajoles modernes; la conducció del desguàs del molí travessa la finca i, per sota de la carretera d'Alcolea del Pinar, va a sortir a les terres del mas del Maurici, segurament per seguir alimentant altres molins o basses. La hisenda disposava de mina, desapareguda en un removiment dels terrenys de la finca produït durant el segle xx. Els conreus predominants, segons ens indiquen els documents, primer foren els cereals, després l'olivera, la vinya i, finalment, els avellaners. El nom de *Siurana* sembla procedir del gentilici d'un dels primers propietaris o arrendataris del molí, en el segle xvi, vingut del poble de Siurana, a la comarca del Priorat. Durant la segona meitat del segle xx es va conèixer per *mas del Pep* i actualment està retolat *mas Groc* —pel color de la pintura de la façana— i ha estat adaptat com a *casa de Pagès*. Aquest mas, juntament amb els propers de l'Estivill i del Virgili són coneguts per *els Masets* o *els Masets de Dalt*. A les Borges del Camp hom documenta aquest molí des de 1532 i a Riudoms des de 1587.

«Pellicer Siurana dit del molí» (ACER, doc. 1119, a. 1587); «la terra de pa y oliveres que te al terme de Riudoms al Molí den Siurana» (Doc. 1880, f. 7); «al molí den siurana» (Doc. 694, a. 1631); «Otro [molí] de harina, que es propiedad de Marcos Ciurana» (Doc. 1178, a. 1759).

Siuraneta

«José Ciuraneta» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sobranya

«Sobranya» (Doc. 1178, a. 1759).

Sobreeixidor, la séquia del

«y un tros als molins nous afronta ab las terras de la villa y ab la sequia del sobreixidor» (Doc. 694, a. 1620).

Sobremurs, el molí

«arrendament de la vila del molí sobremurs» (Doc. 581, a. 1594); «molino de harina situado a la calle de S. Ant^a que linda de un costado con las escaleras de la hermita» (Doc. 1854, 12-12-1854).

Era situat sota la plaça de Sant Antoni —l'actual *racó de l'Avi*— i es nodria amb l'aigua del rec de Verge Maria, i posteriorment de la mina de Sant Jaume; fins

fa pocs anys encara es veien les restes de la bassa i la casa contigua. Per a precisar la situació superior o inferior d'un lloc, encara pot juxtaposar-se la preposició *sobre* i la preposició llatina *sub*: *sobremurs*.

Socies

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Socias» (Doc. 1165, a. 1862); «Socias» (BOP, núm. 1, 1-1-1868; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Societat, la

Agrupació sindical pagesa denominada oficialment Societat Agrícola Riudomenca, constituïda l'any 1902 i establerta al carrer d'Avall. Denominació en desús.

Sogra, el tros de la

«y una part del tros de la Sogra afronte ab...» (Doc. 694, a. 1620).

Soguer, cal

Una altra denominació de *cal Gallissà*, entre els segles XIX i XX.

Sogues

Renom viu durant tot el segle XX i l'inici del següent, relacionat possiblement amb l'ofici de soguer.

Sogues, el camí de

Pretèrit. A Vila-seca es parlava del *camí de Poques Sogues*.

V. t. **Sopes*.

Sol, el mas del

A la partida de la Clota, també anomenat *del Dalmau* i, modernament, *del Trinitat* —en aquest darrer cas per raons d'onomàstica d'un dels darrers propietaris de la finca. El nom pot documentar-se entre els segles XVI i XXI i està relacionat amb el cognom d'una nissaga reusenca propietària de la hisenda, el darrer dels quals fou el polític Joan Sol i Ortega (1849-1913). Edificat en el segle XIX sobre un d'anterior, és de dues plantes i té l'afegit de dues ales construïdes posteriorment; fins als anys vuitanta del segle XX a la façana del mas es podia veure el dibuix roig d'un rellotge de sol.

«lo cami del mas del sol» (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 8-XII-1587); «Mas del Sol» (MN, vol. 52, 14-IX-1599); «M. Sol» (Doc. 323, a. 1889); «M. Sol» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «Mas del Sol» (Doc. 2465, a. 1936).

Sol Ponent, la pleta del

«la pleta dita del sol ponent» (Doc. 2933, a. 1768); «en la pleta de sol ponent» (Doc. 2021, 1-12-1771).

És amb aquests termes que la documentació es refereix a un estabulat de bestiar singularitzat per la seva posició respecte a la rosa dels vents.

Solana, el carrer de la

A la urbanització del mas del Llibori; s'hi accedeix des de la carretera de les Borges del Camp i no té sortida a causa de la fragmentació del terreny. La Solana és un municipi de Castellà la Nova, amb la qual Riudoms s'agermanà a la darrerria de la vintena centúria.

Solanelles

«Berthomeu Solanelles» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Barthomeu Solanelles» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Solanes

Progenie citada per primer cop en un fogatge de principi del segle XIV, i arriba fins al segle XXI.

«Petrus Solanes, habitator de Rivoulmorum» (*El Liber...*, p. 406, a. 1347); «Bernat Solanes» (Fog. 1414); «Bertomeu Solanes» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*); «Isidro Solanas Ariet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastré*, 12, a. 1953).

Solanes, el mas del

A la partida del Bugar, vora el camí de Vinyols a Tarragona.

Soldat

«Josep Bové soldat» (Còpia, f. 60, 67).

Soldevila

(MN, vol. 131, f. 31, a. 1567)

Soleiada, la

Casa senyorial d'estil colonial construïda en els anys vint del segle XX —sobre la base d'un antic molí fariner—, pel metge Francesc-Xavier Cavallé Borràs (1888-1968). El projecte d'obres fou realitzat per l'arquitecte barceloní Joan Vives. Alguns materials, com les rajoles vitrificades, procedeixen d'obraders de Sevilla i de València, amb la representació de motius renaixentistes; els principals elements decoratius i cromàtics es troben en els ràfecs de les teulades, amb nials.

La façana és presidida per unes majòliques amb la imatge de sant Antoni abat, voltada d'animals domèstics, i un rellotge de sol acolorit. Tenia un pinar i zones d'esbarjo —estany, glorieta...— i horta i vinyars a la part de llevant del casal; desaparegudes amb la nova urbanització que s'hi ha construït. Durant la Guerra Civil espanyola de 1936-1939, hi van tenir seu les Joventuts Llibertàries.

V. *Senyor Xavier* (*hort, pinar*).

Soler

(MN, vol. 131, f. 29, a. 1567; MN, vol. 135, 29-11-1641); «Sole» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Antonio Solé» (Quintes, f. 129, a. 1840); «Solé» (BOP, núm. 1, 1-1-1868; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Soler, el mas del

«M. Solé» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Solimà

«Guillelmi Solimà» (*El Liber...*, p. 353, a. 1347).

Solsona

Nom de família nouvinguda a la vila, segons les relacions de contribuents de mitjan segle xx.

«Vicente Solsona» (*Cadaastre*, 12, a. 1953).

Somera

Motiu de persona, viu durant la segona meitat del segle xx.

Somerot

Sobrenom popular, del segle xx.

Sonder, el mas

(IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497)

Citat en un censal de veïns de l'any 1497.

Sopes, el camí de

«a orient camí de Sopes» [o *Sogues*, molt borrós en el manuscrit] (MN, vol. 68, f. 18, a. 1700).

Els renoms *Sogues* i *Sopo* encara són vius a Riudoms.

Sopo

Motiu del segle XVIII. Es justifica, popularment, en els termes següents: al vespre, quan algú venia a demanar certa persona, al crit de «hi ha algú?», invariablement, de casa estant, responien: «Sopu!» —acció de sopar. Tanmateix, això sembla més aviat una llegenda urbana, fàcil, ja que la seva antigor i permanència més aviat apunten a una relació amb l'ofici de fabricació de sopes, existent a la vila.

Sord

Renom del segle XVI esdevingut per la pèrdua d'audició d'una persona, més endavant masculinitzat.

«Josep Torres dit lo sort pastor» (*Llibre s. XVIII*, f. 49).

Sorda

Malnom que ha persistit durant més de cinc segles.

(MN, vol. 131, f. 29, a. 1567)

Sorda, l'hort de la

Al costat de la muralla de la Font Nova; s'hi entrava pel corraló homònim.

V. t. *Hort de la S*.

«Hort Sorda» (Doc. 324, f. 86, 16-7-1876); «Corrador Hort Sorda» (Doc. 380, 10-9-1936).

Sordet, el mas del

A la partida del Freixe, vora el torrent homònim i afrontant amb el mas d'en Pep o molí d'en Gispert.

Sorgues

«Joan Sorgues» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Una relació de caps de casa del segle XVI inscriu per primera vegada aquest cognom en les nissagues locals, però tal vegada podria tenir relació amb el renom *Sogues*, segons la transcripció calligràfica força dubtosa que hem vist.

Sorolla

«Magin Sans Surolla» (Ac dip, p. 43, 14-3-1882).

Sort

«Guiamó Sort» (Fog. 1414).

Sort, de la

Mot que defineix la relació de la persona amb el tipus de finca de conreu (s. XIX-XX).

Sortanella

«y una sortanella al mas torrent» (Doc. 694, a. 1620).

Diminutiu de *sort*.

Sorts, les

Antigues terres d'horta al capdavall del poble, sota l'avinguda de Pau Casals i de l'Arenal, on desemboquen les aigües pluvials del poble recollides per l'albelló de les Sorts. És una hisenda deixada en testament a la parròquia per mossèn Rafael Ferrer, en el segle XVII, juntament amb l'Hortal. Hom té previst fer-hi un parc d'esbarjo de més de 7.000 m² (a. 2005). Tradicionalment, hom ha justificat el nom d'aquestes partides de terra a causa del conreu comunal, posades en sorteig entre els vilatans més pobres per tal que les conreessin durant un cert temps i tot-hom es pogués beneficiar dels seus recursos, però Moll i Coromines ho desmenteixen; n'hi havia per diverses partides: el Freixe, les Sorts, el Molí de Vent...

«dos sorts de terra» (Índex vell, f. 205v, a. 1208); «Les sorts» (MN, vol. 46, 17-4-1587). La denominació feia referència antigament a una franja de terra que arribava fins al terme de Vinyols (ACER, núm. 119, llig. A, esborrany..., 27-III-1588); «Sorts» (MN, vol. 63, f. 9, a. 1668). A vegades les hem trobades com a partida de terra (MN, vol. 66, f. 58, a. 1690); «en la partida dita de las sorts» (MN, vol. 71, f. 33, 7-4-1722); «barranco denominado de la Sort» (Actes, f. 70, 30-5-1957); «projecte de parc recreatiu de la Sort, de 7.200 m², situat entre el passeig dels germans Nebot i el carrer del Terral» (BOP, núm. 170, 24-7-1999, p. 18).

Sorts, l'albelló de les

Conducció de les aigües pluvials del poble recollides a les Sorts. Un dels seus primers trams apareix canalitzat per un rec d'obra, després segueix com a rasa i, en línia recta, davalla fins a trobar el barranc del Portal, on desguassa.

Sorts, la carretera de les

Es refereix al *camí de la Sénia*, on antigament s'havien prodigat les finques com a divisions o parcelles de les Sorts. La documentació s'hi refereix indistintament com a *carretera* o *camí*.

«afronte ab lo camí de les sorts» (*Levador*, f. 16r, a. 1586); «a ponent ab la carretera de las Sorts» (MN, vol. 71, f. 33, 7-4-1722).

sot

V. *Bòbila*.

Sotelo

V. **José Calvo S.*

Sotorres

«Antonio Satorras Iglesias» (Acdip, p. 125, 24-3-1876).

Sotorres, el mas de

A la partida de Blancafort, entre els camins del Mas de Sabater i de Mas de Minflo. A mitjan segle XIX era una de les hisendes més importants de la vila, amb prop de 50 ha de terrenys dedicades al cultiu d'arbres fruiters, cereals i horta i, anteriorment, vinya. Prop del mas, però en terme reusenc, existeix una mina homònima amb un recorregut aproximat de 3 km i amb noranta pous de captació, alguns d'aquests, però, en terres riudomenques.

V. t. *Mas de S.*

«Manso Sotorras» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Sotorras» (Doc. 320, f. 44, 3-1-1891); «M. Satorras» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Sots, els

Partida de terra situada davall de la Timba, entre la riera de Maspujols, Blancafort i les Arenes. Fins als anys cinquanta del segle XX aquest terreny també era conegut per *el Camí de Tarragona*.

«a la partida de sot» (MN, vol. 4, a. 1497); «sots» (MN, vol. 63, f. 21, a. 1668); «a la partida de les sots» (Testaments, núm. 12, 15-3-1710, testament de Rafael Serra); «en la partida denominada Sots» (Còpies, 17-2-1954).

Sots, el camí dels

(MN, vol. 63, f. 21, a. 1668)

Vial que conduïa a terres de la partida homònima, però no sabem des d'on, ni quin era el seu traçat.

Sots, la pujada dels

«a la pujada de la sots» (Doc. 582, 9-9-1609).

Subies

Cognom que registra un mosso de lleva de la quinta de 1886.

Sugranyes

(MN, vol. 139, f. 145, a. 1716)

Suís, cal

Àlies tradicional que hom pot identificar entre els segles XIX i XX, en un establiment de vímet, suros i cordes emplaçat a la plaça Petita. El seu propietari, Enric Ferrer Guinjoan *Suís* (1892-1971), era un animador de festes i saraus, força popular durant la seva època.

(DE, Tarragona, 25-VIII-1971)

Sunyer

«Gabriel Sunyer» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Pere Sunyer» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 132, f. 37, a. 1617); «ab Pere Sunyer» (*Capbreu*, a. 1687).

Alguns dels papers vistos subratllen la procedència reusenca de la nissaga.

Sunyer, la riba d'en

«La Riba den Sunyer» (*Relación* 1744).

Surt

(MN, vol. 132, f. 143, a. 1631)

Surto i Vinc, la

Renom d'una dona molt tafariera que només feia que entrar i sortir de casa a l'aguait sempre de la notícia i amb el davantal arromangat, preguntant a tort i a dret qui s'ha mort, què ha passat, qui són, què diuen, què fan...

Sus

(MN, vol. 132, f. 150, a. 1633)

Cognom.

Tabola

Renom popular, viu si més no, des de la darrerria del segle XIX fins ara.

Tabola, l'hort del

Nom d'una finca a l'entorn de l'escorxador, a l'Hort del Camp, pres d'un dels seus darrers mitgers. Desaparegut pel nou urbanisme.

Taboquet

Renom registrat a l'època vuitcentista —a Reus hi havia el *Tabaquet*.

«ab jaume Quer dit taboquet» (*Llevador*, f. 52 i 59, a. 1844).

Tagona

«Joan Serra dit tagona» (MN, vol. 121, a. 1730).

Potser una abreviatura de *Tarragona*.

Taller

Renom viu fins al segle XXI, però documentat des del segle XVIII. Fa referència a l'ofici de carnisser, a la persona que talla la carn.

(MN, vol. 124, f. 16, a. 1736)

Tamarit

(Doc. 1165, a. 1862); «Marc Massó Tamarit» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194, que també cita fonts escrites del segle XIX).

Tàpies

V. *Baltasar de Toda i de T.*

Tardiu

(MN, vol. 132, f. 85r, a. 1624)

Cognom.

Tarongetes de l'Apotecari, les

Tros de terra a la partida del Burgar. Es tractava d'una finca d'esbarjo propietat d'un hisendat local.

Tarragó

«Anthoni Tarragó» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Joan Tarrago» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Tarragona

V. *Camí de T.*, *Riudoms a T.*, *Vinyols a T.*

Tarragona, el carrer de

A la urbanització del Prat; va de la carretera a Cambrils a l'avinguda del Prat.

Tarragona, el mas de

(MN, vol. 126, marmessories, testament de 6-XI-1700)

Tàrrecs

«Tarrecs» (Doc. 1178, a. 1759).

Tarroja

«Joan Tarroge» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Miguel Tarrogia» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 18r, a. 1564).

Relacionat potser amb el poble de Torroja (Priorat).

Tascals, la quadra dels

Aquest territori era jurisdicció de l'arquebisbe de Tarragona i formava part del terme o de la baronia d'Alforja. Les seves dimensions i afrontacions eren: «De llargaria una hora, y de ampla un quart i mitg, y de rodaria 6 quarts: afronta a llevant ab Riudoms, a mitgdia ab Botarell, a ponen ab Riudecols, y a tramontana ab Borjas: te 5 casas y 35 personas» (IGLÉSIES, *Estadísticas...*).

«La terra de pa i vinya oliveres que te al camí de falset a les quadres dels tascals» (Doc. 1880, f. 44); «de la vila de Riudoms y Quadra de Tascals» (Doc. 68, 28-8-1803).

taverna

Les primeres referències a tavernes locals les trobem en el segle XVII, arrendades pel Comú i gravades amb impostos; el 1759, per exemple, la taverna municipal donava un rendiment anual de seixanta quatre lliures i dotze sous d'ardits.

V. t. *Avall, Portal*.

Taverna

V. *Antonet de la T*.

Teixell¹

V. **Metge T*.

Teixell²

«Guillelmum Tajell et eius uxor Dulcia, habitatores de Rivoulmorum» (*El Liber...*, p. 386, a. 1347); «Francoy Tegel» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Francón Tagell» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Bernat Tagel» (IGLÉSIES, *El fo-*

gatge de 1553; MN, vol. 131, f. 47r, a. 1569; MN, vol. 132, f. 99, a. 1625); «Melitón Teixell Hortonedà» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Cognom registrat amb les variables ortogràfiques *Tagel*, *Tegel* i *Tegell*.

Teixell, el molí vell de

«moli vell de tagell» (ACER, doc. 1119, a. 1587).

Teixidor

(MN, vol. 124, f. 16, a. 1736)

Sobrenom pretèrit.

Teixidora

Renom viu en el segle XXI, feminització del cognom *Teixidor*.

Telèfons, dels

Sobrenom. Aquesta dona va tenir al seu càrrec l'administració de la central telefònica local, fins als anys setanta del segle XX, data en què es va jubilar i va ser automatitzat el servei de comunicació.

Tennis, el

Són les instal·lacions del tennis Manco, a la carretera de la Sénia. Va ser construït pels anys vuitanta del segle XX. És un punt de referència locacional en la parla.

Terciat, el

«al camí de montbrió dit lo terxiat» (Doc. 694, a. 1620).

Terral, el carrer del

Tipus de vent que dona nom al carrer d'accés a la barriada del Molí d'en Marc Massó, fins a unir-se al de Foranell.

terres

V. **Capellans*.

Teulat

Renom del segle XX.

Teulat, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi.

«M. Taulat» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Teulers, els forns

A la partida del Cervellès, vora el barranc de les Paisanes, gairebé en els afrontaments termenals amb Vinyols. Ens han dit que hi havia hagut forns d'obra, antigament, però no es veuen restes de cuites ni els mapes de mitjan segle xx el marquen com a bòbila.

Tiana

Sobrenom de família, recollit de la tradició oral des del segle xix, potser relacionat amb la vila del Maresme o afèresi de *Sebastiana*.

Timba, la

Espadat d'uns 35 m d'altura, a 80 m sobre el nivell del mar. El nom identifica les terres de l'entorn, per sobre la riera de Maspujols, que ha erosionat el quaternari, i del pont del Vallet. Els arqueòlegs descobriren en aquest lloc una estació neolítica, amb algunes restes —àmfora, vas, planxes de bronze, etc.— que es conserven al Museu Comarcal de Reus. A l'inici del segle xxi va excavar-se una part, la que toca a la carretera, per instal·lar-hi uns tallers que l'han malmesa documentalment i paisatgísticament. Des de molt antic, l'apellatiu *roca* va esdevenir sinònim de 'construcció arquitectònica', raó per la qual en qualque documentació trobem el nom de *castellot* sense que tingui relació amb cap castell, tot i que podria semblar-ho a primera vista. La rocositat del lloc —de la qualitat anomenada *fetge de gat*— és una reafirmació d'això que hem dit.

«hasta encontrar la timba» (ACER, núm. 44, llig. D, a. 1841; Ami., 103); «timba del castellote» (Ami., 373, s. xix).

Timbaler

Renom de persona que havia exercit aquest ofici en una orquestra local, cap als anys cinquanta del segle xx.

Timbaler, el cafè del

Una altra denominació del *cafè de l'Escardó*, però retolat «bar Sport» a la façana.

(DE, 25-VIII-1971)

Timbre, el mas del

El nom potser faci al·lusió al contraban o l'arrendament de productes timbrats, és a dir, la venda de papers on s'estenen certs documents, indicant la quantitat que se li ha de pagar en concepte de drets.

«en el mas del Timbre, partida Blancafort» (Còpies, 2-3-1954).

Timó, del

Motiu de casa (s. XIX), derivat de la planta aromàtica, més coneguda en aquesta zona per *farigola*.

Tinent

«del vulgarment dit tinen» (*Llibre* s. XVIII).

Sobrenom de grau militar.

Tinent, l'hort del

Antiga denominació de l'*hort del Pelat*.

Tinent, el mas del

A la partida del Freixe, damunt del mas del Vidal. Fins als anys seixanta del segle XX havia conservat un habitatge amb diverses cambres, corrals, pou i bassa; avui l'edifici ha estat ensulsi i la terra replantada d'avellaners.

Tió

Cognom desaparegut de les nissagues locals, però conservat com a motiu des del segle XVII. Tradicionalment, es diu que el primer Tió arribat a Riudoms, mosso d'esquadra, procedia de Girona. Segons els filòlegs, el nom deriva del francès *Thioux*, procedent del germànic *Theudwulf*.

«Torrell dit lo tio» (Esc., vol. 13930, a. 1687); «Jaume Tio» (Doc. 1165, a. 1862).

Tiracabells

«en lo lloc dit Tiracabells, termena ab lo torrent» (GORT, *Riudoms...*, p. 14).

Partida de terra que se cita en una donació datada el 27 de gener de 1173, feta per Arnau de Palomar i la seva muller Ramona.

Tita

Àlies viu durant tot el segle XX.

Titat

Sobrenom popular, viu actualment.

Tito, el mas del

A la partida del Bugar, prop del camí o carretera del Parc de Samà.

Tivissa

«dit Tivisa» (MN, vol. 129, a. 1732).

Motiu, segurament relacionat amb la procedència de la persona que el duia (Ribera d'Ebre).

Tivissa, el mas de

«M. Tivissa» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Toda¹

V. *Baltasar de T. i de Tàpies*.

Toda²

Cognom que es documenta en el segle XVII, lligat a la noblesa local menor i com una de les nissagues que aleshores pagaven més contribució fiscal; perviu actualment.

(MN, vol. 132, f. 250, a. 1651); «Toda» (Capbreu 1761); «Francisco Toda Pagés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Toda, el carrer del

El seu traçat va del carrer Major, a la plaça Petita, a l'inici dels porxos. Tradicionalment, s'havia conegut per *carrer del Borràs*, amb una tradició que va dels segles XVI-XVIII; retolat amb el nom de *Lleixà i Burgès* durant la II República espanyola i, a partir de l'any 1955, denominat oficialment d'*Antoni Gaudí*.

«en la calle de Toda» (AC, 26-II-1899; Actes, 27-3-1955).

Toda, la font del

Al carrer homònim, a la cantonada d'aquest amb el carrer Major. Instal·lada a principi del segle XIX, va subsistir fins als anys seixanta del segle XX.

«la fuente o espita que existe en la calle de Toda» (Doc. 335, f. 27, 9-11-1868); «con la calle de Toda se halla empotrada la fuente pública» (Doc. 312, f. 99, 1-9-1878).

Toda, l'hort del

«ab un corredo que va de la vila al rentador de part de tras ab lo hort de dit toda y devant al dit carrer o Arenal» (Doc. 900, insc. 114).

Era a la casa pairal dels Toda, dins el nucli urbà, segons les fonts escrites del segle XVI.

Toda, el mas del

A la partida de les Planes del Roquís. Havia estat de caràcter senyorial, amb jardins d'arbres exòtics, fonts en rocalla i passejos, però d'això només queden unes petites relíquies ornamentals. Per bé que la masia es coneix des del segle XVII, la seva estructura es correspon als segles XVIII-XIX, ampliada més endavant amb diversos estatges, corrals i magatzems; havia disposat d'oratori i en una petita espadanya conserva una campaneta, amb funcions socials; fins al temps de la Guerra Civil espanyola, a la façana de la casa s'havia exposat un caiman dissecat —obsequi d'un propietari del mas Salvador, que l'havia caçat a l'Amèrica del Sud. Actualment és una explotació agrària, amb plantada d'oliveres arbequines i «arbo-sancs»; algunes parts de la finca, les que toquen a la riera de Maspujols, es troben protegides amb estacades i contraforts de pedra i calç. Conegut també per *del Murtrà* (Coordenades en UTM: X 336.706, Y 4.558.303).

«a la siquia dels molins nous al mas de franc^a toda» (Doc. 299, 24-9-1690);
 «Manso Toda» (Doc. 3207, 20-9-1861); «Mas del Toda» (Doc. 489, a. 1883);
 «M. Toda» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Toda, el pinar del

Era al mas homònim, vora el marge dret de la riera de Maspujols —del gènere *Pinus*, pinyoner—; desaparegut per les tales que han donat pas a la plantació d'un oliverar (a. 1999).

Toi

Renom viu, datat des de principi del segle XX. Hipocorístic de *Antoni*.

Toi, el mas d'en

A la partida de Mas de n'Albi, afrontant amb terres del mas de l'Arcís o del Pujades. La seva bassa, vora el camí dels Catalans, és coneguda per la seva grandària. El propietari d'aquesta finca, a l'època del document citat, es deia Antoni Caparó Llurba.

«Mas den Toy» (Doc. 869, f. 65, 28-2-1907).

Tolra

«Guillem Tolra» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Guillem Tolza» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Tomàs¹

V. *Rodolf Cavaller T.*

Tomàs²

Prenom esdevingut cognom en el segle xx, segons els censos vistos.

«Francisco Tomás Pedrol» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Toni

V. **Mas del T.*

Tòria, del

Sobrenom de casa, potser relacionat amb el sarment, l'esporga de la vinya.

Torner

«Torner» (BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Joan Torner» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5).

Torratxa, la

Nom amb què es coneix popularment el campanar de l'església parroquial de Sant Jaume. Una premsa local d'olis etiquetava les ampolles amb aquest nom, al final del segle xx.

Torre, la¹

Antiga torre de guaita dels portals de la vila, a la muralla de la Font Nova.

«que habiendo adquirido la casa de la calle Muralla Fuente Nueva vulgarmente llamada Torre» (Doc. 323, f. 20, 30-9-1888).

Torre, la²

Tros de terra al capdamunt de la partida del Freixe, vora el terme de les Borges del Camp, es troba documentat entre els segles xvi-xvii i ha pervingut en la tradició oral. En el lloc es conserva una petita torre de guaita dels accessos per la riera d'Alforja i el mar, la qual és més que probable que hagi donat el topònim. Es tracta d'una construcció quadrada, de 5 m × 5 m × 5 m d'alçada, amb tres obertures ogivals, menys la de la porta acarada a sol ixent, feta de materials de morter i pedres de riera; relativament ben conservada fins als anys noranta, en què la vam amidar, avui és a punt d'ensorrar-se a causa de greus esberlaments en l'estructura i de la manca d'actuacions en la salvaguarda patrimonial. En el lloc també hi eren les restes d'un antic molí, esbaldregat, amb el que sembla que eren les seves conduccions d'aigua, un assentament rural romà i una necròpolis (alt Imperi / baix Imperi) descoberts l'any 1942.

«a benuda la haretat que tenia a la torra» (Doc. 581, febrer 1582); «partida dita la torra» (MN, vol. 46, 11-11-1588); «y un tros a la torra» (Doc. 694, a. 1620).

Torre, la mina de la

Aflora a la partida del Freixe, vora la Torre, però els gairebé dos quilòmetres de canals de captació s'estenen fins als sorrals de la riera d'Alforja. A prop hi ha diverses canalitzacions de distribució de l'aigua, de pedra, i una bassa d'uns 18 m × 20 m. Data de 1803, té un cabal d'uns 8.000 litres a l'hora i se'n serveixen una trentena de socis. També coneguda per *la Meravella*.

Torrell

Sovint feminitzat, *Torrella*.

«Torrell» (ACER, doc. 119, a. 1588; MN, vol. 131, f. 276r, a. 1602); «Anto. Torrell» (Quintes, f. 129, a. 1840; Doc. 1165, a. 1862); «Viuda de Joan Torrell» (*Cadastre 1899*; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Torrell, la granja del

D'aviram, a la partida del Bugar.

Torrent

V. **Pont del T.*, *Portal del T.*

Torrent, el mas del

«torrent» (AC, *Llibre vàlues*, a. 1464); «lo mas dels torrens» (MN, vol. 4, a. 1497); «mas torrent» (MN, vol. 47, 7-VIII-1589); «y una sort al mas torrent» (Doc. 694, a. 1620).

Torrent de l'Argamassa, el

«en lo Torrent del Parrot o Font de la Argamassa situada en lo terme de Alforja [*sic*] a la partida dita lo Parrot» (Esc., vol. 13950, f. 454, a. 1662); «en lo torrent dit del Parrot o de la Argamassa situat entre los termes de les Borges y de Mas Pujols» (Esc., vol. 13949, f. 438, a. 1715).

Pretèrit d'una partida de terra, situada entre Riudoms i les Borges del Camp —on el topònim encara és viu—, segurament per l'actual *Horta Nova* o *el Freixe*.

torrents

V. *Alberedes*, **Argamassa*, *Blancafort*, **Estret*, **Ferrans*, *Fondo*, **Font Llonga*, *Freixe*, *Freixures*, **Mas d'en Trilla*, *Parrots*, **Preixana*, **Ulastrada*.

Torrents

(MN, vol. 132, f. 243, a. 1650); «Torrents» (Capbreu 1761; Doc. 1636, 7-6-1818); «Torrens» (BOP, núm. 1, 1-1-1868); «José Torrens Masip» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

torres

V. *Fargues, Mores, Pellisser*.

Torres¹

V. *Josep Maria Folc i T*.

Torres²

Nissaga que perviu fins ara.

(MN, vol. 139, f. 3, a. 1695); «Josep Torras sastre» (MN, vol. 71, f. 23r, a. 1722); «Torres» (Doc. 1636, 7-6-1818); «Jaume Torres» (Quintes, s/f, a. 1843); «Antonio Guinart Torres» (Acdip, p. 70, 1-4-1880); «Jaume Torras» (*Cadastre* 1899; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Torreta, la

(Còpia, f. 32, s. XVIII); «la torreta» (*Relación* 1744).

Tros de terra que no hem pogut situar topogràficament.

Torrns

«Lo torrns» (Capbreu de la rectoria de l'any 1736, f. 21 i 103, AHAT).

Renom, potser relacionat amb la fabricació de dolços.

Tort

(MN, vol. 139, f. 6, a. 1696; Doc. 1165, a. 1862)

Tort, el mas de

«in pt. dicta lo mas de Tort» (ACER, doc. 119, a. 1588).

Les referències documentals vistes ens fan creure que es trobava vora d'una de les dues rieres de la vila.

Torter

«Torter» (Doc. 1178, a. 1759).

Cognom.

Tossal, el

«tossal» (MN, vol. 4, a. 1497).

Tost

Nom de família que trobem escrit per primera vegada en el segle xv, citat després en fonts militars del segle xviii; actualment es manté viu, però ara com a motiu de casa.

«P. Tost» (Fog. 1414; MN, vol. 131, f. 28r, a. 1567; MN, vol. 132, f. 296, a. 1660); «Tost» (PEREA, «Vida...», p. 38; BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41); «Anto. Tost» (Quintes, f. 129, a. 1840; DR, núm. 153, 28-6-1861).

Tot Terreny, el

Malnom d'una persona adaptable políticament a tot i a tots (segona meitat del segle xx).

Tota

Sobrenom d'una família de la vintena centúria.

Tota, el mas del

A la partida dels Molins Nous, a tocar del mas del Vilar. Vora seu aflueix la mina de Sant Domingo.

Tous

Renom viu durant bona part del segle xx.

Tous, la fonda de Cal

Antiga casa de menjars, oberta al carrer d'Orient en alguna data del segle xix i desapareguda a la segona meitat de la dinovena centúria.

Tous, les premses de Cal

Premses hidràuliques que es trobaven a l'actual avinguda de Pau Casals.

Tradicionalista

V. *Ateneu T.*

Tralla

Malnom viu durant tot el segle xx.

Tramuntana, el carrer de la

Vent del nord que dona nom a un dels carrers de la barriada del Molí d'en Marc. Transcorre de la plaça de l'Oratgell al carrer del Llevant.

travessies

V. *Baix Camp, Enamorats, Fadrins, Font, Maragall.*

Trempadet

Renom que perviu durant tota la vintena centúria, procedent del segle XIX.

trencadores

V. *Pepito, Salato*.

Trentaballs

Renom d'una persona que s'havia promès ballar totes les peces d'una sessió musical i ho va aconseguir, en els anys trenta del segle XX.

Trentaballs, el mas del

A la partida de Mas de n'Albi, a tocar de la carretera de Riudoms a Vinyols, avui rebatejat amb el nom d'un nou propietari, *Cros*.

Trill

Cognom documentat des del segle XVI i avui conservat com a motiu de casa.

(MN, vol. 131, f. 36, a. 1568; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953)

Trilla

Renom viu.

«los hereus den Joan Trilla de Riudoms» (Esc., vol. 13959, f. 120r, a. 1487); «la muller den Joan Trilla» (Doc. 582, 21-4-1609); «Trilla» (Capbreu 1761).

Trilla, el mas d'en

«ab lo torrent del mas den Trilla» (Esc., vol. 13959, f. 425); «mas den trilla afronte ab lo terme de les comes» (Doc. 694, a. 1620).

Només sabem que es trobava a la part meridional del terme, confús amb la divisió territorial amb Reus; en el segle XVIII aquest territori tenia amidats quaranta jornals de terra i era conreat per terratinents de diversos pobles.

V. **Mas d'en T*.

Trilles

Cognom que perdura fins al present, però ara també com a motiu de casa.

«Jaume Trilles» (*Capbreu*, a. 1687); «Bartolomé Folch Trilles» (Ac dip, p. 257, 10-10-1881; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Trillo

V. **Mas d'en T*.

Trinitat, el mas del

Una altra denominació del *mas del Sol*, per la influència onomàstica d'un dels seus darrers propietaris, el metge Trinitat Salvadó.

«a través de su finca conocida por “Mas Trinidad”» (Actes, f. 23, 13-7-1941); «y tiene el domicilio en las afueras partida de la Clota “Mas Trinidad”» (Còpies, 26-4-1954).

Trinquet, el

«ha concedit llicència a Geronim Pujol per tenir joch aubert en los trinquets de argolla» (Doc. 301, f. 113r, 17-4-1701); (PEREA, *Lleis...*, p. 65).

Nom relacionat amb l'antic joc de la pilota, documentat almenys des del principi del segle XVIII, però que ningú no ens ha sabut contemporitzar. Entre les diverses accepcions del mot, hi ha la que descriu la pala o bastó de joc i el clos on s'hi juga.

Triqui

Sobrenom de persona, derivat de la traducció del mot *caminar* en anglès (*trekking*), de la segona meitat del segle XX.

Tristany

Cognom lligat a una família de viticultors, però actualment ha derivat en sobrenom de casa.

(MN, vol. 132, f. 364r, a. 1667); «Pere Joan Tristany» (MN, vol. 71, 7-4-1722); «Ursula Tristany» (Testaments, a. 1753); «Tristany» (Capbreu 1761).

Tristany, el mas de

A la partida de Mas de n'Albi i a l'Aqueta, ambdós del mateix propietari.

«camino rural de Mas de Tristany» (Actes, f. 18, 11-12-1945).

Trobat

«La viuda Trobada» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Trobat» (Capbreu 1761).

Sobrenom aplicat indistintament a home o dona, puix que els documents parlen de *Trobat* i *Trobada*.

Tronxo

«Isabet Tronxo de Riudoms, donsellà» (AHAT, Matrimonis. Tarragona, vol. 2, f. 10v, a. 1586).

Tropes del Rei

«que la vila te una caseta quen diuen tropes del Rey» (Doc. 584, 15-9-1723).

Aquest nom podria tenir relació amb els allotjaments reials, quan les cases particulars eren obligades a hostatjar un determinat nombre de soldats si el país es trobava amenaçat, en guerra o quan l'exèrcit perfeccionava l'ocupació; semblant al topònim *Regiments* i d'altres de similars a la comarca.

Troslleig, la masia de

«cami de la masia de troslex» (ACER, núm. 42, llig. D, a. 1780).

trossos de terra

V. Arena; Amunt, els arenys d'; *Argilar, Baluard; Capellans, les terres dels; *Castellnou, Cervellès, Colls, *Creu, Dalmaba, *Era, *Filador, Fontanilles, Garrigues, *Guasc, Horta Nova, *Hortal, Llibori, *Mandaja, *Metge Teixell, Molinassos, *Molló, Mollons, Montserrada, *Moreres, Murtrar, Nat, *Noguer, *Nunci, Parades, *Parellada, *Parrots, *Pelai, *Pellada, Perelloners, *Plantades, *Quarterada, *Rectoria, Revolt, Rieral, Riudoms, *Roca, *Sogra, Sorts, Tarongetes de l'Apotecari, Timba, Torre, *Torreta, Troslleig, *Vela; Vella, la parada; Vilanou.

Tupiner, el mas del

A la partida de l'Horta Nova, entre el camí de l'Horta Nova i el barranc de la Cambra, a les fites termenals amb les Borges del Camp. Plantat d'oliveres i avellaners. El nom prové d'uns antics terratinents de les Borges del Camp, segurament relacionat amb l'elaboració o la venda de tupins, i segons publica Ferran Jové en el seu nomenclàtor de les Borges del Camp, es pot documentar des de 1847. D'ençà dels anys cinquanta del segle xx, en què va canviar de propietari, aquesta hisenda es coneix per *del Dolcet*.

Ulastrada, el torrent de la

«Termena de ponent ab lo torrent de Ulastrada que baxa de Alforja» (GORT, *Riudoms...*, p. 18, a. 1187).

El citen les fonts medievals, procedent de les muntanyes d'Alforja, de manera que conjecturem que deu ser el riu Ullastres, actualment conegut per *torrent dels Parrots*.

Ullastres, el riu

La documentació permet deduir que es tracta de l'actual *torrent dels Parrots* —i tal vegada també el *torrent de la Ulastrada*—, a la partida del Puig Pedrós, i que afluïx a la riera de Maspujols, poc avall de la divisió del terme amb Maspujols i del pont de la via del ferrocarril.

Ulldemolins

V. *Comes d'U*.

Ulleres, el mas de l'

A la partida de Mas de n'Albi, a tocar de la riera d'Alforja.

V. t. *Mas de l'U*.

urbanitzacions

V. *Colomer; Ferran, les parcelles; Font Nova, Hort del Camp, Llibori, Mola, Molí d'en Marc Massó, Prat*.

Urgell

«Franco. Manuel Urgell» (Doc. 302, f. 85r i s., a. 1668); «Urgell» (Doc. 1178, a. 1759).

Urgellès

(MN, vol. 139, f. 40, a. 1700, i f. 142r, a. 1715; Doc. 1636, 7-6-1818); «Juan Guinjoan y Urgelles» (Quintes, s/f, a. 1844); «Urgellés» (Acdip, p. 42, 14-3-1882; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Urgellès, el camí de l'

És una altra denominació del *camí de la Font del Ros*.

«lo botja que te al cami de falset que era del Urgelles terme de Riudoms 40 ll.» (Doc. 855, f. 41, s. XVIII); «tirar l'aigua pel camí del Urgellés» (Doc. 380, 28-10-1933).

Urgellès, la mina de l'

Una altra denominació de la *mina dels Rosaris*, per influència del soci i col·lector inicial, que va ser Pere Urgellès Civit.

«de la mina de aguas subterráneas llamada del Roser vulgo del Urgellès» (ACER, llibre d'actes de la mina del Roser, 19-4 1896 i 1-4-1900).

Vaca

«Joan Gavalda dit vaca» (Doc. 1880, s/f).

Vaca Marina, la

Renom d'una persona grossa i fofa, lentíssima en els moviments, molt coneguda durant els anys seixanta del segle xx.

Vador, el

Renom força popular durant la segona meitat del segle xx, a causa de les seves activitats artístiques de cantaire. És un hipocorístic de *Salvador*.

Valent

V. *Po* V.

Vall, la

(Índex vell, f. 214v, 5 de març de 1171; GORT, *Riudoms...*, p. 13); «en la partida dita lo camí de Sant Antoni o Clota y antigament la Vall» (Esc., vol. 13957, f. 111r, s. xix).

És una denominació pretèrita de *la Clota*. En tenim coneixement inicial a través de la venda d'un hort que van fer Arnau de Palomar i la seva esposa Ramona a Pere d'Aragó i la seva muller Boneta, en el segle xii. Alguns registres parlen de «la vall del castell».

Vall, la séquia de la

«ab la sequia de la vall» (ACER, doc. 119, a. 1588).

La informació disponible ens permet conjecturar que devia circular per l'actual camí de la Séquia, a la Clota.

Vallès

«Bernat Vallès» (Fog. 1414).

Vallet

«Pere Velet» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497).

Vallet, el mas del

A la partida de les Planes del Roquís, al costat del pont del Vallet.

«M. Vallet» (Doc. 323, a. 1889); «M. Vallet» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vallet, el pont del

A la carretera de Reus, sobre la riera de Maspujols. Construït a la darrerïa del segle xix, ha estat endut per rierades en diverses ocasions i refet tot seguit. Vora seu havia existit, fins a la primera meitat del segle xx, una creu de terme.

«en el puente recientemente construido» (Doc. 323, f. 92, 23-3-1890).

Vallet, la pujada del

S'inicia al pont homònim, a la carretera de Riudoms a Reus fins passat el mas de la Mariàngela.

«M. Vallet» (Doc. 1165, a. 1862).

Valls

«Valls» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Cognom anotat en fonts documentals del segle XVIII.

Vallverdú

(MN, vol. 132, f. 95, a. 1625); «Vallverdu» (Capbreu 1761); «Joan Vallverdú i Mestre» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194, que cita fonts escrites del segle XIX); «Antonio Vallverdú y Mestre» (Quintes, f. 29r, a. 1854).

Vandellòs

(Doc. 1165, a. 1862)

Cognom escassament documentat, possiblement relacionat amb la població que es diu així d'aquesta comarca.

Vaquer

Nissaga citada en diverses fonts documentals d'ençà del segle XVII.

«Vaquer» (PEREA, «Vida...», p. 38; MN, vol. 139, f. 67, a. 1704); «Vaquer» (Doc. 1178, a. 1759); «José Vaqué Alsina» (BOP, núm. 133, 2-9-1912); «José Vaqué» (*Cadaastre*, 12, a. 1953).

Vaquer, el mas del

A la partida del Burgar, sota la cruïlla dels camins de la Font del Ros i de Vinyols a Tarragona. El nom no ve determinat pel treball ramader, sinó que respon al cognom familiar, documentat del segle XVII ençà.

Vaquetes, de les

«dit de las vaquetes» (ACER, doc. 119, a. 1588).

Veà

Renom registrat en el segle XVIII. Moll el dona com a llinatge, potser relacionat amb Vea, poble de la província de Sòria.

«Lo dit Veba» (MN, vol. 129, a. 1732); «Joan Gavalda dit Bayà» (Doc. 909); «Gavalda dit Baya» (Capbreu 1761).

Veana, el mas de

Possiblement el nom respongui a una feminització de *Veà*; desconeixem la localització topogràfica de la masia.

«Mas Bayana» (Doc. 1165, a. 1862); «M. Bayana» (Doc. 322, f. 53, 5-1-1887).

Veciana

«Veciana» (PEREA, «Vida...», p. 38).

Veguer

Cognom anotat en papers del segle XVIII.

Vela

(Doc. 1165, a. 1862; PEREA, *Lleis...*, p. 85, que cita fonts de l'any 1883)

Vela, el tros de la

«lo tros dit la vela» (MN, vol. 126, f. 47, a. 1700); «Mas del Velas» (Doc. 1165, a. 1862).

Velaco

«dit lo velaco» (Doc. 694, a. 1631).

Renom del segle XVII, potser relacionada amb *veraco* o *vellaco*.

vell

V. *cementiri v.*, *futbol v.*

Vell

V. **Maset V.*

Vell de les Borges (a Reus), el camí

Procedent de les Borges del Camp —on s'anomena *camí Vell de Reus*— entra a Riudoms per l'Horta Nova, gairebé en paral·lel al barranc de la Cambra, que travessa per unir-se amb l'actual carretera d'Alcolea del Pinar, a la partida del Puig.

Vell de Maspujols, el camí

Sortint del final del camí del Roquís anava cap a la vila de Maspujols tot vorejant el curs de la riera.

«camino de Reus a Maspujols» (Doc. 401, a. 1889).

Vell de Riudoms, el camí

És el primer tram del camí de Blancafort, abans de bifucar-se en direcció a Reus sota la carretera del Parc de Samà, per davall del mas del Barrera, i va a trobar el camí del Mas del Xulo, aleshores també anomenat *camí Vell del Rec*.

Vell de Riudoms a Maspujols, el camí

És una continuació del camí del Roquís, en deixar la partida de terra que li dona nom: aleshores creua la carretera d'Alcolea del Pinar, per la partida de Mas de Gomandí, i va al poble de Maspujols pel camí de Vilaplana.

«camino Viejo de Riudoms a Maspujols» (BOP, núm. 142, 18-6-1963, p. 4).

Vell del Rec, el camí

Surt del camí Vell de Riudoms, un tros abans de travessar el camí o carretera del Parc de Samà, i es clou al terme de Reus, per la partida de Blancafort.

Vella, la bàscula

Era al costat del quarter, vora el carrer d'Orient —avui *avinguda de Pau Casals*— i a l'inici del carrer de Joan Bergós Massó. El determinatiu respon a l'existència d'una altra bàscula, que cal diferenciar.

«lugar conocido por la Bàscula» (Doc. 380, f. 68, 28-7-1935).

Vella, l'església

«ecclessiam de riusulmorum quae ad preceptoriam» (BOFARULL, *Anales...*, p. 249); «item ordenà que lo cabíscol de Tarragona reba cada any en la yglesia de Riudoms la mitat del pa, vi y oli, y lo demás reba lo vicari perpètu» (Índex vell, núm. 10, f. 591, 14-12-1292).

Aquest temple parroquial apareix citat a la butlla del papa Celestí III, de l'any 1194, adreçada a l'arquebisbe i el capítol de l'Església de Tarragona. En el mateix document s'aproven noranta esglésies de la diòcesi, a més a més de fer menció de diverses abadies, monestirs i forteses del Camp. Avui encara no disposem de suficient informació per a afirmar on era aquesta primitiva església, però si fos la mateixa que ja existia en el segle *xvi* i que citen les ordinacions locals, aleshores conjecturem que podria haver estat alçada en el mateix lloc que l'actual, encabida dins de la que aleshores s'estava construint —un fet gens estrany a l'època, com és el cas

de la de Tivissa—, la qual no seria enderrocada fins a finalitzar la nova fàbrica. Però es tracta només d'una hipòtesi suggerida per la documentació coneguda.

Vella, l'estacada

(Doc. 879, 23-10-1831)

Vella, l'horta

(Doc. 310, f. 16, 1-8-1885); «H. Vella» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vella (o del Santo), la muralla

Comença a l'antic lloc de les pletes, a l'inici del camí a Vinyols, i puja vers el carrer de Sant Antoni, fins el col·legi de les Monges —antigament el traçat continuava fins a trobar la muralla de la Font Nova i tancar així el clos de la vila, però aquesta part fou derruïda en construir-se el Colomer. És el tancament defensiu del poble per la part de ponent, quan aquest es trobava emmurallat i tenia portals. Hom intueix que l'afegitó de *sant* al nom tradicional ha de tenir a veure amb el renom *Santo* —que hi habités— o bé a una imatge protectora que podia presidir algun dels portals d'accés (Sant Vicenç?).

«es q. les tantes noves q. tenim de moros de la mar y de la terra si apareixeria a Vs. Ms. de fer obrir los coredos de les murales» (Doc. 581, 13-4-1588); «en lo rador de la muralla» (Doc. 581, gener 1596; MN, vol. 66, f. 90 i 184, a. 1690). La documentació del segle XVII ja alludeix a aquesta construcció amb els termes de «muralla vella» (Doc. 301, 27-2-1695); «en la muralla dita del santo» (MN, vol. 101, f. 11, a. 1699). La darrera torre de guaita existent en aquesta muralla va ser derruïda a finals del segle XIX: «para lograr el derribo de la torre de la calle de San Vicente propiedad hoy día de Rosa conocida en la región por Consolación Codorniu Domingo [...] el derribo de la torre de su propiedad en la parte que sea menester y de utilidad pública» (Doc. 370, 25-8-1895).

Vella, la parada

«Parada Vella» (MN, vol. 71, f. 291, 22-1-1727).

Només sabem que era a prop de la riera de l'Aleixar o de Maspujols.

Vellaura

«ab en miquel vellaura» (ACER, doc. 119, a. 1588).

Velles, les pletes

«la caseta de las pletas vellas» (Doc. 301, f. 48, 20-1-1697).

«Velluda», la

Renom riudomenc del segle xx que fa al·lusió a l'abundància de pèl, en una transcripció castellanitzada.

Vendrell¹

V. **Joan V.*

Vendrell²

«Bendrell» (Doc. 1178, a. 1759).

Venerable, el carrer del

«Venerable» (Doc. 1165, a. 1862); «en esta villa y calle Venerable (frente la Plaza del Olm)» (Actes, 3-7-1898; ACER, núm. 69, llig. F, a. 1935); «vista instancia de Don Carlos Molons Solé en súplica de que la calle del Venerable Gran se denomine en lo sucesivo calle del Beato Gran [...] se acuerda por unanimidad rectificar el nombre de la calle de referencia que se denominará en lo sucesivo del Beato Gran» (Actes, f. 47, 15-6-1940).

Denominació oficial del *carrer d'Avall*, durant el temps que Bonaventura Gran va posseir aquest grau canònic, entre el segle XIX i la primera meitat de la vintena centúria.

Venerable, el corraló del

«callejón o corraló V. Gran» (*Guia de la provincia...*, p. 229).

L'actual *travessia de Maragall*, que només hem vist definit així en qualque documentació. Fa al·lusió al primer grau canònic que va tenir Bonaventura Gran.

Venerable, la mina del

Una altra denominació de la *mina de les Arenes*. Aquest hagiòtopònim s'imposa a mitjan segle XIX, després que fra Bonaventura Gran fou declarat venerable per Pius VI.

«cual mina es apellidada del Venerable» (ACER, núm. 82, llig. D, a. 1852); «dos horas de agua semanales de la mina llamada del Venerable» (ACER, núm. 75, llig. D, a. 1884).

Vent

V. *Molí de V.*

Ventes, el mas

«M. Ventas» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ventura

(MN, vol. 139, f. 3, a. 1695; Doc. 1165, a. 1862); «Márcos Ventura Vidiella» (Ac dip, p. 70, 1-4-1880; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadaastre*, 12, a. 1953).

Ventura Sec, el mas del

«M. Ventura Sech» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Ventureta al Cel Sigui, la

Renom d'una dona que es condolia contínuament del traspàs del seu espòs, i el citava pel seu nom seguit de la petició religiosa.

Verdaguer

V. *Jacint V.*

Verge de Montserrat, el carrer

Al davall la vila, obert l'any 1968. Va del carrer de Sant Sebastià al passeig dels Germans Nebot.

Verge dels Dolors, el carrer

Al davall la vila, obert l'any 1968, transversal al carrer Verge de Montserrat. L'adjectiu *verge* denota la forta castellanització de l'època, puix que tradicionalment hom es refereix a aquestes advocacions marianes amb la denominació de *Mare de Déu*.

Verge Maria, el camí de

«ab lo camí que va de Riudoms al mas de Ciurana o lo camí vehinal a la Verge Maria» (*Llevador*, f. 55, a. 1844); «con el camino de Virgen Maria» (Doc. 873, 24-12-1914).

Hom creu que s'ha de referir a l'actual *camí de la Clota*, o bé a un senderó paral·lel a la riera, perquè conduïa a masos posats al límit termenal amb Maspujols.

Verge Maria, la capella de

Al carrer Major, al costat de l'hospital. Vegeu-ne l'explicació històrica en el capítol de la introducció «Els edificis religiosos».

Verge Maria, la font de

«la aygua de la font de la verge maria» (Doc. 581, 18-7-1577); «de aubrir lo aubello novament de la font de la Verge maria» (Doc. 299, 19-8-1691); «Verge-maria» (Doc. 302, f. 32, 3-9-1742); «Font de la Verge maria» (*Relación* 1744);

«a los confines de dicha finca este Ayunt. tiene una acequia llamada Vergemaria que conduce el agua al Molino de Jose Ferrán» (Doc. 302, f. 200, a. 1842).

Mercès a la documentació vista, hem pogut saber que aquesta font o mina sorgia als voltants del mas del Fargues, a la partida del Molí de Vent, i que modernament es correspon a la denominació *mina del Fargues*.

Verge Maria, el rec de

«y un altra per fer via laygua de la font de la vergemaria» (Doc. 842, 7-5-1601); «de la acequia nombrada Rech de la Virgen Maria» (ACER, núm. 74, llig. D, a. 1885).

Per les descripcions topogràfiques era a la partida del Molí de Vent i l'aigua que baixava feia moure els molins Sobremurs i d'Avall. El topònim possiblement es pugui relacionar amb la séquia de la Vall.

Vergés

«Vergés» (Doc. 1073, a. 1866).

Nissaga.

Vermell

Renom que perviu actualment procedent del segle XIX.

«(a) Vermell» (Doc. 319, 20-2-1891).

Vermell, el mas del

Avui s'anomena així el *mas del Gotzo*, a Mas de n'Albi, perquè va canviar de propietari, però el mas pairal del Vermell era a la partida de l'Alqueria, vora el camí de Sant Pau.

«M. Vermell» (Doc. 307, f. 33, 18-11-1883; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vernet

«Guiamó Vernet» (Fog. 1414; MN, vol. 131, f. 187, a. 1599; MN, vol. 135, a. 1639; MN, vol. 139, f. 173, a. 1721); «Vernet» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; Ac-dip, p. 148, 15-6-1877; BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastre*, 12, a. 1953).

Vernet, el portal d'en

«lo portal dit den vernet» (MN, vol. 66, f. 67, a. 1690); «y junts lo acompanyan fins al portal den vernet» (Doc. 302, f. 36, setembre de 1755).

Verniol

«Joan Verniol» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 37r, a. 1568); «Varniol» (MN, vol. 131, f. 90, a. 1576).

Registrat d'ençà de l'estudi d'una llista de caps de casa del segle XVI, transcrit per Josep Iglésies i calligrafiat indistintament amb *e/a* la primera vocal.

Vernis, el mas del

Denominació actual del *mas del Crac*, situat damunt dels dipòsits d'aigua i sota el mas del Xanxo, a la partida del Freixe. El cognom *Vernis* apareix documentat en el segle XVIII com un dels contribuents de les Comes d'Ulldemolins.

(Esc., vol. 13974, f. 377, s. XVI); «Mas Vernis» (ADT, obres públiques, 298, a. 1930).

Vesquer

«Joan Macip dit Vesquer» (Doc. 687, a. 1759).

Vesquer, el pinar del

Davall el pinar del Barenys, vora la riera de Maspujols. És de pi vermell.

Vetes, el mas del

«M. Vetas» (Doc. 323, a. 1889).

Via Romana, el carrer de la

Del carrer de les Passeres a la residència (a. 2005). El nom no obeeix a cap vial històric d'època, sinó a l'existència d'una villa romana datada entre el segle I-V dC descoberta l'any 1978.

Vicenta de la Pedra, la

«Vicenta dita de la pedra» (Baptismes, 4-1-1671).

Vicentó

Malnom derivat d'un patronímic, produït en el segle XX.

Vidal¹

V. Francesc de Paula Quintana V.

Vidal²

Cognom que trobem per primera vegada en un inventari d'Adret Salomo, de l'Aleixar, establert el 5 de febrer de 1350, i amb continuïtat fins al present; a vegades feminitzat i amb *b/v* vacil·lant.

«P. Vidal» (SECALL, *Les jueries...*, p. 580); «Ferrer Vidal» (Fog. 1414); «Guillem Vidal» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la viuda Vidala» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 9, a. 1562; MN, vol. 135, a. 1604); «Vidal» (Doc. 299, 23-1-1688); «Vidal» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vidal, cal

«Casa Vidal» (Doc. 301, 18-12-1694).

Vidal, la font del

«de la font dita den vidal» (Doc. 842, 22-3-1602).

Vidal, el mas del

«Mas den Vidal ó de Aguiló afronta á solixent ab la Riera de la Aleyxar» (Doc. 124, f. 29, a. 1656).

Vidaló

«Juseph Pujol dit Vidalo» (Testaments, núm. 37, 4-12-1717).

Vidiella¹

V. *Jaume V.*

Vidiella²

«Vidiella» (Capbreu 1761; Doc. 1073, a. 1866; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vila

V. **Avall la V., Casa de la V., Damunt la V.*

Vilà

Cognom que comencem a trobar en els capbreus i llibres de lleves militars del segle XVIII.

«Vila» (Capbreu 1761); «Ramón Vila Pagés» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vila, de la

Motiu de família, lligada laboralment a l'Administració municipal, referenciat almenys des de la darrereria del segle XIX i fins a la primera meitat de la centúria següent.

Vila, les basses de la

«se li dona la bassa de la vila» (Doc. 584, 28-1-1723).

Eren propietat del Comú i es trobaven situades vora el barranc del Portal del Torrent.

Vilà, el mas del

A la partida del Barriac, gairebé contigu al mas del Rincon. A l'època en què documentem aquest mas el propietari era Antoni Vidal Gran, de manera que és plausible creure en una transformació del cognom —encara avui es produeix l'alteració. A la partida del Freixe existeix un altre mas amb aquest nom —però més conegut per *del Xanxo*—, el propietari del qual a principis del segle xx es deia Jaume Vidal Serret, i es produeix el mateix canvi lingüístic.

«M. Vilá» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Vila, el molí de la

«lo moliner del molí de la vila» (Doc. 581, 6-1-1576); «des del molí de la vila» (Doc. 299, 24-4-1694).

Vila, les premses de la

Al capdavall del barranc del Portal, entre el curs d'aquest torrent i la muralla de Sant Vicenç; conegudes també per *del Sentís*, per influència del nom d'un dels seus darrers regents. Es té record d'haver-hi fabricat sulfur, durant la primera meitat del segle xx. El solar va ser adquirit pel municipi l'any 1984, amb la finalitat d'obrir-lo com a vial de comunicació entre la muralla de Sant Vicenç i el carrer de Francesc Macià.

«al arrendament de las premsas» (Doc. 299, 1-11-1687); «Otro emolumento dicho de las Premsas del azeite» (Doc. 1178, a. 1759); «del edificio denominado "Premsas de la Villa"» (Doc. 298, f. 98, 10-6-1877); «del cauce del barranco llamado Cabreret, a partir del sitio donde radica el edificio Prensas de la Vila» (Doc. 400, f. 21, 24-1-1925).

Vila Nova, la

«y un ort a la vilanova» (Doc. 694, a. 1620); «lo tapar lo camí o carrero de la vila al terme de la pnt. vila a la vila nova» (Doc. 301, f. 60, 11-8-1697).

Vilafortuny, els banys de

Els llocs més habituals triats pels riudomencs per banyar-se a mar han estat, des d'antic, les platges de Cambrils (les de Cavet, Forès i l'Esquirol) i de Vilafortuny. S'hi anava amb carro i per accedir-hi hom feia via per alguns passos i camins

consuetudinaris —el curs de la riera de Maspujols, els camins de l'Esquirol o de Vilafortuny, del Mas de l'Abat— però a vegades es tirava al dret per camins particulars fins a arribar a la costa; això suposà força discussions i plets pel dret de pas i envaïment de terres privades, especialment en el segle XIX, perquè és aleshores que l'Ajuntament ha d'intervenir per defensar la tradició dels riudomencs enfront de la prohibició dels propietaris del castell de Vilafortuny —la família Miró— que s'hi oposava decididament. Cal recordar que Riudoms termeneja amb Cambrils per Vilagrassa i que d'ací a les platges hi ha una distància d'uns pocs centenars de metres —algunes delimitacions territorials del segle XIX diuen que Riudoms afronta directament amb Vilafortuny. Per altra banda la relació riudomenca amb aquest territori marítim és antiga, puix que els frares de Sant Joan regiren, almenys durant el segle XVIII, la seva església de Santa Maria.

«que son varias las quejas que se han producido por estos vecinos con motivo de intentarse impedirles el paso por la carretera que se dirige a la playa de Vilafortuny en el sitio denominado “Castell” [...] el derecho que tiene el vecindario a transitar por la carretera y punto designado, del cual hace uso desde tiempo immemorial, mayormente en las temporadas de baños» (Doc. 306, f. 4r, 18-7-1886); «por haber impedido el paso que de tiempo immemorial disfrutaban los vecinos de esta villa por el camino carretero que atraviesa su propiedad del termino de Cambrils y conduce a la playa de Vilafortuny para tomas baños» (Doc. 322, f. 10, 10-7-1887).

Vilafortuny, el camí de

Es té memòria que anava pels vorals de la riera de Maspujols fins a arribar a la costa, a les envistes de la platja de Cavet, des d'on s'adreçava a terres de Vilafortuny. A Cambrils també es coneix amb el mateix nom.

«camí que va de Riudoms a Vilafortuny» (Esc., vol. 13959, f. 252, s. xv); «por tres jornales empleados en el arreglo del camino llamado de Vilafortuny» (Doc. 313, 29-7-1894).

Vilagrassa

«Vilagrassa» (Esc., vol. 13959, s. xv); «y ab ell mateix que es terra de vilagrassa» (Doc. 900, f. 26); «y ab lo terme de villa grassa y ab lo camí de les masies» (Doc. 694, a. 1620; *Capbreu*, a. 1687; MARISTANY, «El terme...», p. 4-5).

Aquest lloc va tenir carta de població i entitat jurídica pròpia a finals del segle XII o a principis del segle XIII i va formar part de la comuna de pobles del Camp de Tarragona; a començaments del segle XVII les rendes d'aquest lloc havien estat cedides al monestir d'Escaladei. El terme era situat entre els de Riudoms i de Vilafortuny i llurs delimitacions, segons un capbreu del segle XVII, eren, per llevant, amb les Comes d'Ulldemolins; per ponent, amb la riera de Maspujols, i per tra-

munta, amb el terme riudomenc. En aquest territori hom situa la séquia de la Font de la Murtra, la séquia major dels Prats i una propietat anomenada *la Sénia*. Terres d'aquest petit terme eren conreades per riudomencs.

Vilagut

«Pere Vilalgut» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «la vidua Vilaguda» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5; MN, vol. 132, f. 100, a. 1626).

Vilaltella

Nissaga que s'apunta en la documentació riudomenca del segle XVII, més tard relacionada amb propietaris d'olles d'aiguarent; ha pervingut fins al segle XXI.

(MN, vol. 132, f. 333, a. 1664; MN, vol. 139, f. 146, a. 1716); «Vilaltella» (Capbreu 1761; Doc. 1165, a. 1862; Ac dip, p. 257, 10-10-1881); «Vilatela» (BOP, núm. 1, 1-1-1868); un Vilaltella i Roca, de Riudoms, va morir d'accident, caigut daltabaix d'un cingle, a la Mussara, pel maig de 1872 (Llibre d'òbits de la Mussara); (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastra*, 12, a. 1953).

Vilamur

(MN, vol. 135, a. 1611)

Vilanou

«lo tros den vilanou» (Doc. 581, gener 1582).

Vilanova

«Joan Vilanova» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 74, a. 1573); «Vilanova» (Doc. 1073, a. 1866).

Vilaplana, el camí de, o la carretera de Vilaplana

Aquest vial davalla del terme de l'Aleixar i entra a la partida de Mas de Gornandí; per la dreta es troba amb els camins de Pastorets i Vell de Riudoms a Maspujols, després baixa per la fita del terme de Riudoms amb el de Reus i acaba fent-se en l'actual carretera d'Alcolea del Pinar.

Vilar

Nom de família registrada en fonts administratives de la primera meitat del segle XVIII, amb continuïtat en la centúria següent.

Vilar, el

(Índex vell, f. 205r, a. 1150)

Lloc apuntat en documents del segle XII com a reminiscència de la cultura romana que correspon a una explotació agrícola.

Vilar, l'hort del

(Doc. 1165, a. 1862)

Vilar, el mas del

A la partida dels Molins Nous, vora el camí del mateix nom i a pocs metres de la riera de Maspujols. La masia és de construcció moderna.

Vila-seca, el camí de

Via de comunicació entre ambdues poblacions que circula per la partida de Blancafort; un dels trams que encara es conserven va del camí del Mas de Regiments al mas del Pedrol, des d'on s'endinsa vers el terme costaner. Documentat també a Reus i Vila-seca, en el mateix període històric.

«camí que va de Riudoms a Vilaseca» (Esc., vol. 13949, f. 206, s. XVI).

Vilella

Nissaga que trobem en fonts escrites del segle XVII al segle XX.

«Pau Vilella» (Capbreu 1677, f. 214; BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Viles

«Viles» (Capbreu 1761); «Pedro Durant y Vilas» (Quintes, s/f, a. 1858).

Citat molt escadusserament, i amb *e/a* vacil·lant.

Vinassa

(Doc. 694, a. 1631)

Partida de terra citada en documentació del segle XVII, sense que l'haguem pogut situar modernament.

Vinater

Citat en un còdex medieval que estableix els acords d'un deute de la vídua d'Arnau de Palomar, Raimunda, al convent de Santa Eulàlia del Camp de Barcelona.

«Bernardí Vineter» (Còdex AB, f. CLI, a. 1191).

Vinya Llarga, el caminet de la

Sortia davall la Soleiada (l'actual traçat urbà del carrer de les Moreres) i en línia recta anava a trobar l'inici del camí de Castellvell, davant per davant de les ter-

res de la granja del Cruset. Avui pràcticament desaparegut —llevat del seu tram final— a causa de la urbanització que s'hi ha construït.

Vinyau, el mas del

A la partida de les Comes d'Ulldemolins, avui pertanyent al terme de Vila-seca.
V. t. *Mas del V*.

(Ami., 239, s. XIX)

Vinyes

(MN, vol. 132, f. 256r, a. 1654)

Cognom.

Vinyes, la font d'en

«Font den viñas» (*Relación* 1744).

Vinyetes, el camí de les

Entra al terme de Riudoms, procedent de l'Aleixar, per un extrem de la partida de Mas de Gomandí, per sortir als pocs metres en direcció al terme de Reus.

Vinyols, el camí de, o la carretera de Vinyols

Vial que uneix ambdues poblacions. S'inicia al final de la muralla de Sant Vicenç i porta al poble de Vinyols, tot seguit enllaça amb la carretera del Parc de Samà, i després amb la de Cambrils. El projecte de carretera respon als plans provincials de vies de comunicació de 1940, executat el 1956 a través de les ajudes de l'atur obrer; els materials emprats en l'obra inicial procedien de pedreres de Riudecanyes i Castellvell i de la riera d'Alforja. Té una llargària oficial de 3.110 m.

«afronta ab lo camí de vinyols» (Doc. 1880, a. 1464); «del camí de vinyols» (Testaments, núm. 86, 4-6-1720); «per lo camí terraser de Vinyols» (Doc. 2807, f. 54, 10-2-1784); «per lo camí de Viñols» (Doc. 68, 29-12-1803).

Vinyols, el carrer de

A les parcel·les Ferran. S'hi accedeix pel carrer de Mont-roig i el seu traçat va paral·lel al de l'avinguda de Reus.

Vinyols, el pont de

«in termino dita villa de Riudoms cita in partida dicta lo pont de viñols» (*Libri*, f. 18, a. 1669).

Vinyols, el portal de

«portal de vinyols» (ACER, doc. 119, a. 1588); «portal de Viñols» (Doc. 306, f. 120, 16-5-1887).

Una altra denominació del *Portal del Torrent*, per l'accés que donava al camí homònim.

Vinyols a Tarragona, el camí de

Procedent del nucli de Vinyols, circula per la part meridional del terme, on es trobarà amb el camí de la Font del Ros, els masos del Baconer i de Don Felip, la riera de Maspujols i el mas Blanc; aleshores s'unirà al camí de la Sénia i, uns metres més avall, per l'esquerra, travessarà el camí de Mas de Minflo per anar en direcció al terme de Vila-seca per la partida de les Comes d'Ulldemolins i, finalment, s'adreçarà a la capital de la diòcesi.

Virgili

Cognom que en l'onomàstica local comença a aparèixer d'ençà del segle XVIII. És viu actualment.

(BORRÀS, *Riudoms...*, p. 41; Doc. 1636, 7-6-1818); «José Gispert y Virgili» (Quintes, s/f, a. 1858; Doc. 1165, a. 1862); «Antonio Virgili Anguera» (Ac dip, p. 49, 17-3-1878); «Francisco Virgili Badia» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Virgili, el mas del

A la partida de Mas de Gomandí, vora la carretera d'Alcolea del Pinar i dels masos d'en Siurana i de l'Estivill.

«M. Virgili» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Viver, el

«un hort regadiu dit lo Viver que confronta vers solixent ab hort de Jaume Nebot ab la siquia [...] a la partida dita del Viver» (Esc., vol. 13930, f. 25, 16-11-1687); «de tremuntana del Areval de Sant Franc. y en la partida dita lo Viver» (Esc., vol. 13957, f. 101, a. 1803).

Nom que trobem com a hort particular i com a genèric de partida de terra. Productors de plantes, dins del nucli urbà, a l'enfront de la muralla de la Font Nova.

Vives

«Berenguer Vives» [apuntat per Tomàs Capdevila en el diari *Avui* (Reus), núm. 315 (4-3-1936), referit a un propietari riudomenc de l'any 1391]; «Jaume Vives» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1497); «Antoni Vives» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*; MN, vol. 131, f. 188, a. 1599; MN, vol. 139, f. 8r, a. 1696).

Vives, la font d'en

La documentació de l'any 1944 parla d'un aflorament d'aigües d'aquesta mina estimatiu en 4 litres per segon.

V. t. **Font d'en V.*

Volta de Montbrió, la

«una sort de terra del Mas vulgarment dit den Albi situada en lo terme de Riudoms en la partida appellada la Volta de Mombrio» (Esc., vol. 13959, f. 404, a. 1495).

Voltes

(MN, vol. 131, f. 85, a. 1574); «Voltes» (Capbreu 1761).

Voltes, el rec de les

«un tros a castellnou afromte ab la sequia major y ab lo rech de les voltes» (Doc. 694, a. 1620); «a la partida de Castell nou afronta en lo rech major y en lo rech de las voltas» (Testaments, núm. 86, a. 1635).

Xa

Renom modern conegut des de l'inici del segle xx.

Xafafinestres

Àlies de persona que va donar nom a un grup musical local dels primers anys del segle xx.

Xafamàquines, el

Sobrenom d'una persona que feia molt de terrabastall amb les motos —pel trucatge del tub d'escapament— i que acabava sempre aixafant-les (segona meitat del segle xx).

(MOREU, *Renoms...*, p. 149)

Xafaolives, el

Renom l'origen del qual desconeixem.

xalet

V. *Apotecari*.

Xaloc, el carrer del

Nom de vent que duu un dels carrers de la barriada del Molí d'en Marc Mas-só, aquell que uneix els carrers de la Marinada i del Terral.

Xambó

Cognom que trobem per primera vegada en el segle XVII, però esdevingut renom tres centúries més tard, que és com perviu actualment.

«Antoni Xambó sastre» (MN, vol. 132, f. 221, a. 1645); «Ursula Ferret y Xambo» (Testaments, 25-2-1720); «Maria Anna Colom ans Xambó» (Testaments, 14-9-1727).

Xambó, el mas del

Darrere el cementiri, a la partida del Freixe i sobre el barranc del Cabreret. Fins als anys vuitanta del segle XX els seus darrers propietaris es dedicaven al viver de planter de verdures i hortalisses. Actualment, part dels terrenys han estat utilitzats com a ampliació del fossar o cementiri, en dipòsit de vehicles i deixalleria municipal (a. 2005).

«Mas Chambó» (ADT, obres públiques, 298, a. 1930).

Xambonet

Àlies que hom pot registrar del segle XIX ençà.

Xambonet, el mas del

Vora el costat de ponent del cementiri, a la partida del Freixe; fins als anys vuitanta disposava de casa i granges d'aviram.

Xana

Renom del segle XX, potser una feminització de *Xa* —citat anteriorment—, que també donaria el diminutiu *Xaneta*.

«D. José Salvat “Chana”» (Còpies, 4-1-1953).

Xaneta

Motiu de la vintena centúria.

Xanxo

Cognom que hom pot documentar d'ençà del segle XIX, sovint castellanitzat.

«Juan Sancho y Gran» (Quintes, s/f, a. 1858; Doc. 1165, a. 1862); «Sancho» (ROVIRA, *La desamortització...*, p. 194); «Baldomero Xanxo Domenech» (Ac dip, p. 54, 13-3-1885); «Juan Xanxo Corts» (BOP, núm. 133, 2-9-1912; *Cadastr*, 12, a. 1953).

Xanxo, el mas del

Darrera del mas del Crac, entre el camí o la carretera a les Borges del Camp i el camí de la Séquia, a la partida del Freixe. Fins als anys vuitanta del segle XX era plantat exclusivament d'avellaners i d'oliveres; ara aquests cultius han estat su-

plantats majoritàriament per fruiters i ametllers. Construït a mitjan segle XIX, el mas té dues plantes, golfes i magatzems; modernament ha estat adaptat com a casa rural. Fins als anys setanta del segle XX havia conservat un refugi del temps de la darrera guerra carlina, construït dins d'un cup del mas i amb una galeria de comunicació d'uns trenta metres de llargària que anava a sortir en un marge de terra, la boca del qual apareixia dissimulada per feixos de llenya i avellaners. Conserva un abeurador amb dret de pas, vora la carretera de les Borges.

V. t. *Mas del X*.

«Mas Sancho» (ADT, obres públiques, 298, a. 1930).

Xaranga

Renom viu durant tot el segle XX.

Xaranga, l'hort del

A l'inici del carrer de les Passeres.

Xaranga, el mas del

A la partida del Burgar, prop del camí de Vinyols.

Xarnet

«Joan Cros dit xarnet» (MN, vol. 126, f. 14 i s., s. XVIII).

Potser es correspongui amb l'actual *Xarrinet*.

Xarrinet

Renom viu per tot el segle XX.

Xarrinet, la bassa del

Al mas homònim, a la partió de Riudoms amb el terme de les Borges del Camp, on es clou el camí del Coll del Boc. De molta anomenada, sobretot a les Borges del Camp.

Xarrinet, el mas del

És al final de la carretera de Riudoms a les Borges del Camp, a la cruïlla amb la d'Alcolea del Pinar.

Xatruc

Nom anotat en un dels primers censos riudomencs del segle XX, referit a una família que vivia als Hostalets.

«José Xatruch Santacana» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Xaveta

«Chaveta» (Doc. 1165, a. 1862).

Xavier

V. *Senyor X*.

Xec, el

Renom l'origen del qual desconeixem.

Xerrac

Renom, que es coneix des del segle XIX.

Xerrac, el mas del

Actualment se'n coneixen dos, un a la partida de la Marrada, gairebé a la partió del terme amb Vila-seca, i un altre als Molins Nous, a la dreta de vora el camí de Sant Domingo.

Xerrall

Sobrenom de la dinovena centúria.

Xibeca

Motiu del segle XX, relacionat amb l'òliba o xibeca.

Xibequeta

«Joan Gras dit sibaqueta» (Testaments, núm. 127, 14-9-1707).

Xies

«Baltasar Xies» (IGLÉSIES, «Els caps...», a. 1515, p. 5); «Joan Xies» (IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*).

Xifré

(MN, vol. 132, f. 147, a. 1632)

Cognom.

Xino, el

Renom d'una persona d'ulls semblants als d'un oriental, ametllats, creat en la segona meitat del segle XX.

«Xispa», el

Sobrenom d'una persona molt desperta i viva per a totes, com una *espurna*, que seria la forma correcta en català (segona meitat del segle xx).

Xiulet, el

Renom de persona, de l'inici del segle xx.

Xollat

Motiu modern del segle xx, relacionat amb una família de barbers.

Xon

V. *Mas del X*.

Xulo

Renom que documentem des del segle xix i que es manté viu en el Riudoms de principis del segle xxi.

Xulo, el mas del

A la partida de Blancafort, vora el camí homònim i a la partió del terme amb Reus.

V. t. *Mas del X*.

«Mas del Chulo» (Doc. 326, f. 81, 5-7-1874); «M. Chulo» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Xurruca, el mas del

«M. Churruca» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

Yagüe

V. **General Y*.

Zacaries

Nom de fonts esdevingut sobrenom en el segle xx.

Zacaries, el mas del

A la partida de l'Alqueria, vora el camí dels Matxos.

«M. Zacarias» (BOP, núm. 133, 2-9-1912).

«Zapatos de Charol», el

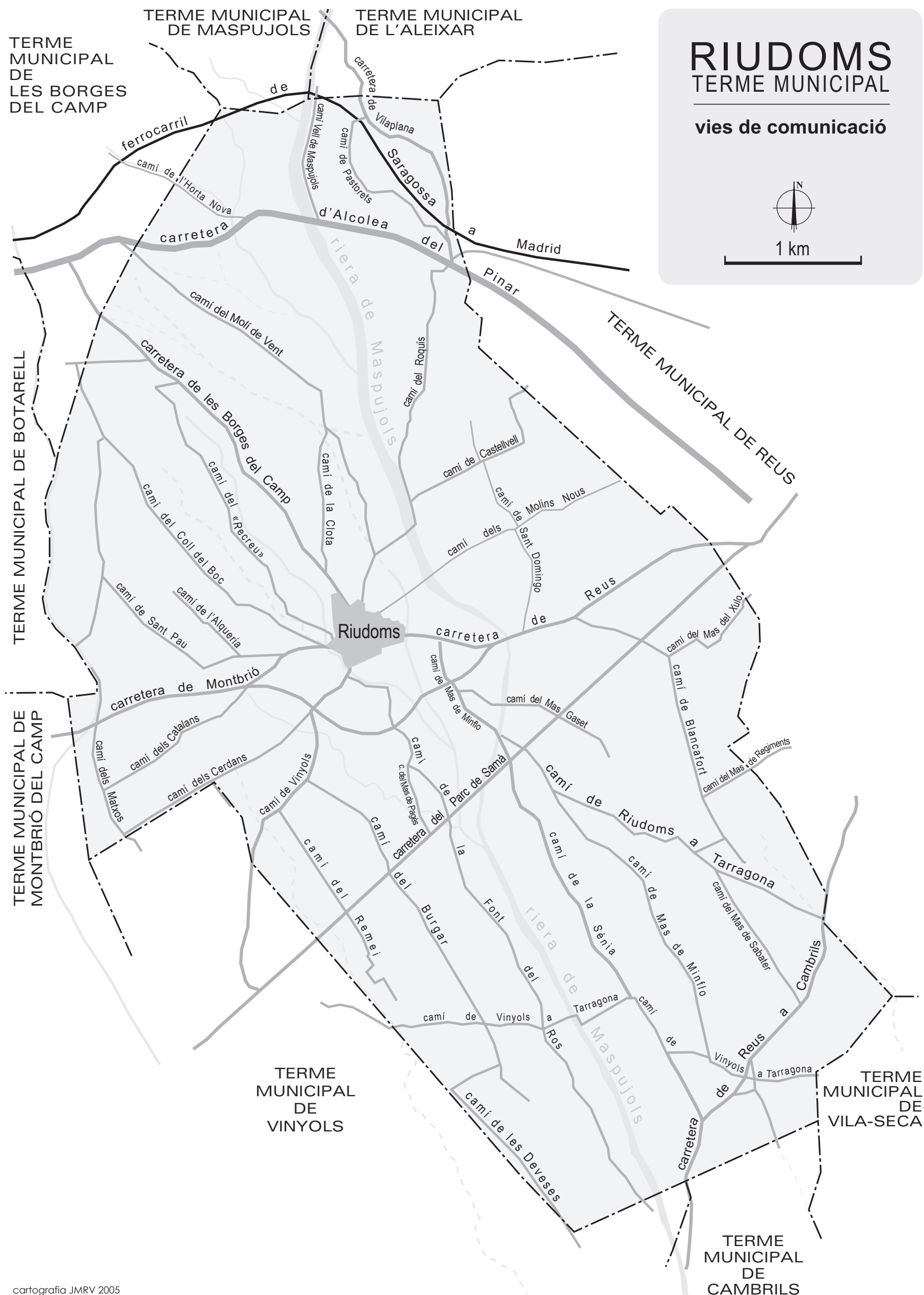
Renom d'un immigrant que a la seva terra havia anat descalç, però que en fer diners, mai no ho volgué reconèixer i s'enfadava si li ho recordaven.

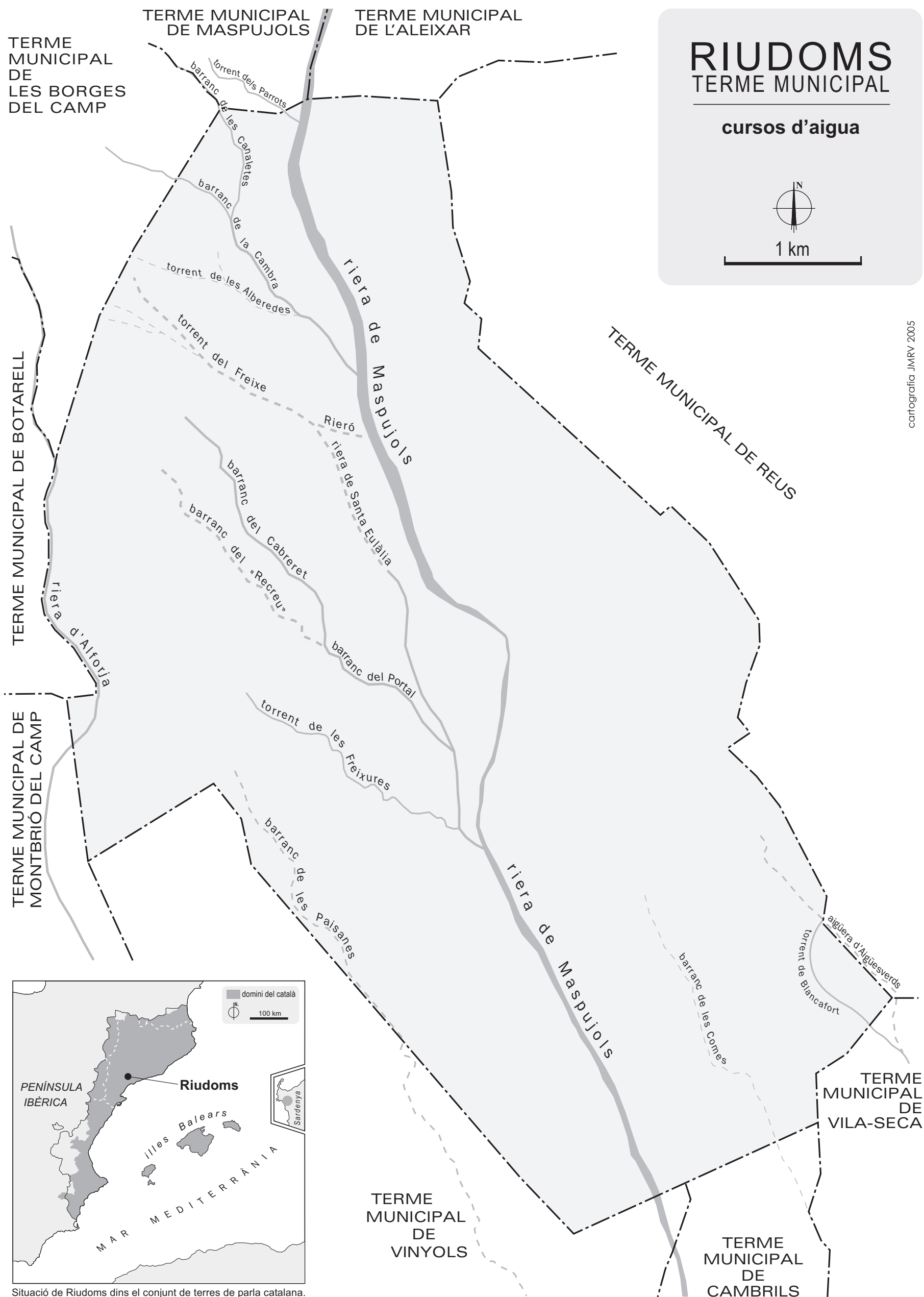
Zinc, el mas del

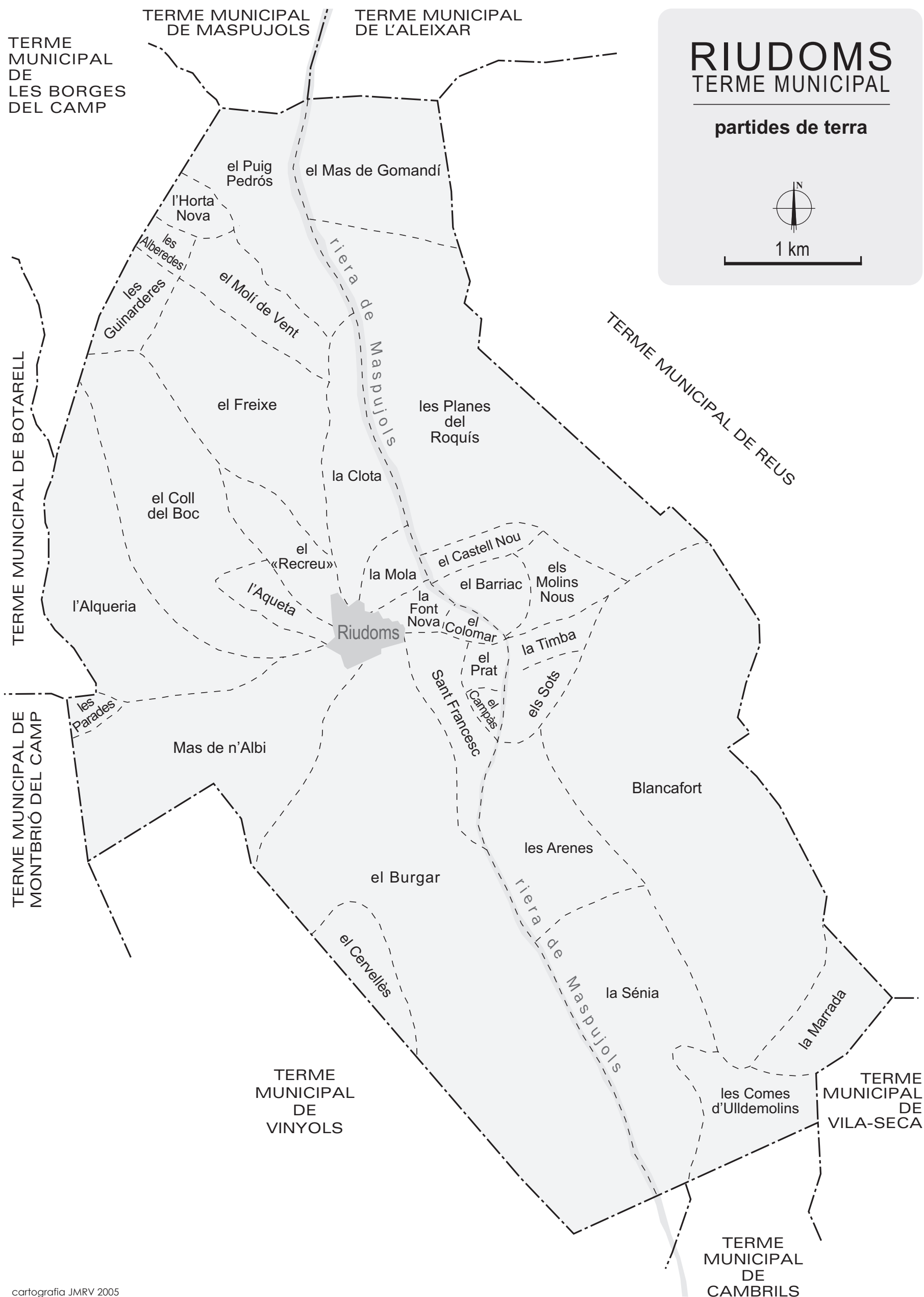
A la partida de l'Horta Nova; és rònec, com la finca, que actualment apareix menjada pel canyar i el botjar del capdavall del barranc de les Canaletes (a. 2005).

Zum-zum, el mas del

Només sabem que es trobava a la partida de l'Aqueta; de fet, en enquestes de camp realitzades el 1976, ja no es tenia record de la seva ubicació topogràfica.

RIUDOMS

TERME MUNICIPAL

nucli urbà

A vertical scale bar with markings at 0, 100, and 200 m.

IECentanyS19072007

ISBN 84-7283-855-2

9 788472 838550